

hoc est, obtenebret atque excæcet, ne candidissimam justitiæ lucem aspiciant, et insontes spoliænt; carcerique mancipent; ac supplicio afficiant, qui omnino absolvi deberent. Ex quo perspici apertissime potest, justos in hoc exsilio labore carere non posse. Neque vero de hac rerum dispositione declinanda mihi agendum, cum sit ineluctabilis divinæ providentiæ ordo: Deus enim id permittere decrevit, cum non sit alius supremus rerum Dominus, qui possit ea, quæ ad universalem mundi gubernationem pertinent, providere, bona efficere, mala item permittere, ut inde bonorum proventus copiosus existat. Si ergo terrarum orbis tot malis obnoxius est, ut justi omnino torquendi sint; profecto verum erit, permissam immisamque a Deo calamitatem culpæ argumentum non esse: neque mihi explorandum erit, quod jam dudum excruciat, et in summum discrimen adductus, mortem pacatam ac tranquillam exoptem, quæ me a periculo delinquendi demum eripiat.

Vel etiam sic, q. d. Esto Deus terram corporis mei Satanae impiissimo pro libitu discruciamdam tradiderit, vultum nihilominus hominum me judicantium sic operuit, ut licet infirmitates meas videant, veram tamen earum causam minime cognoscant, quam ipse sibi ad tempus servavit arcanam. Nec ullo modo vult Deus, ut ex calamitatibus externis de interno proximi nostri statu unquam judicemus. Atque hoc est quod Christus sibi voluit, quando quidam Luc. xiii, 1 nuntiarent illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis eorum: item de aliis quibusdam, quos in Siloe ruina turris oppresserat, eos nimirum necessario maximos fuisse peccatores, a quibus tantas Deus penas exegisset; temerarium siquidem iudicium eorum corrigens subjunxit: « Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt? Putatis quia et ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem? Non, dico vobis: sed si penitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis. » Porro notandum illud vultum iudicum ejus operit, q. d. Propterea diabolus totius terræ possessionem invasisset, ut terrenis muneribus iudices excæcetet, excæcatosque in mille injustitiis præcipitaret. Ne igitur iudices internis animorum oculis excæcarentur, sine corporeis oculis ab antiquis pingebantur: adeo credebant vel ipsi ethnici suscepta etiam per solos oculos munera incorruptis judiciis adversari, et propterea in iudices minime eligendos, qui se oblati muneribus inescari paterentur: qua de re optimum tulit iudicium Pontius ille Sannites apud Tullium lib. II *Offic.* qui dicebat, si sibi nasci contigisset quo tempore Romani dona accipere cœperunt, non fuisse passurum diutius eos imperare, ne scilicet munerum cupiditate abducti, a iudiciorum integritate averterentur. Fuerunt quoque alii olim, qui iudices sine manibus

pingebant, ut Plutarchus, Isidorus Siculus, Clemens Romanus, D. Basilius pluresque alii testantur, significantes munera nec manibus capienda, nec oculis usurpanda: nam qui manibus capiunt, a pravis affectibus capiuntur: et qui vel solis oculis usurpant etiam animis excæcantur.

25 et 26. DIES MEI VELOCIORES FUERUNT CURSORE: Vers. 25 FUGERUNT, ET NON VIDERUNT BONUM. PERTRANSIERUNT et 26.

QUASI NAVES POMA PORTANTES: SICUT AQUILA VOLANS AD ESCAM. — Tres hic proponit similitudines elegantes ad fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimentam: *prima* petitur a cursore seu viatore, qui felicia nuntiaturus neque die neque nocte interquiescit, ne alius celerior boni nuntii gratiam præcurrere defloret, et munera præripiat: sub hac similitudine ait Jobus fugisse dies, neque vidisse bonum, quod ad significandum velocissimum transitum confert. Profecto viator sollicitus et sedulus vix ad mensam in hospitio sedet, vix modicum sibi somnum permittit, et licet obvias habeat res jucundissimas, puta congressores equestres, bellicque simulacra, concentuum suavissimum, amœnissimos hortos, salubres aquas, perbenevolos comites ei placere impense cupientes, aliaque similia oblectamenta, nihil cunctatur, nihil ex eis nisi obiter et per transenam delibare potest, et id quidem sollicite, ne cursum retarderet: sic Jobus sibi visus est e bonis, quibus affluerat prosper, vix quidquam et primoribus, ut aiunt, labiis ac festinato degustasse.

Secunda similitudo sumitur a navibus poma portantibus, quæ validis flatibus actæ celerrime transeunt nullum sui vestigium post se relinquunt, quam similitudinem recte expendit S. Ambrosius in *Psal.* i, ita scribens: « Etsi non videmur corporaliter ire, progredimur: nam sicut in navibus dormientes ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est navigandi; tamen cursus eos urget ad finem, et impedit ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente ad proprium unusquisque finem cursu labente deducitur: tu enim dormis, et tempus tuum ambulat: » sic ille, ubi multo plura addit eleganter in hanc rem. Sed cur Jobus non solum *naves*, sed *naves poma portantes*, dies suos appellat? ratio credo est, quia sicut hæc *naves velocissimæ* sunt, tum ne poma putrescant aut marcescant; tum ut alios mercatores præveniant, et citius ac carius sua vendant, ita et illi dies: ex Hebræo legi potest, *sicut naves piratarum*, vel *sicut naves voluntatis*; utraque lectio ad rem præsentem accommodata, *prior* quidem, quia *naves piraticæ*, cum sint insidiarices, et mercibus vacuæ, et ad navigandum expeditæ, hujus vitæ fallacitatem, et vanitatem et fugacitatem optime repræsentant; *posterior* vero, quia sicut *naves voluntatis*, id est quæ secundum voluntatem navigantium feruntur, velocissime currunt, seu potius volant: ita velocissimos humanæ vitæ cursus, seu potius volatus, quam aptissime adumbrant. Quid si dicam

Dies vitæ cursori comparata.

Vitæ navium cursu celerior.

Ex calamitatibus non iudicandum de proximo.

Diabolus terræ possessionem invasit, ut iudices excæcetet. Iudices, olim sine oculis et sine manibus pingebantur.

humanam vitam nave celeriore? profecto non erraverim, quia navis solum extra portum, educta pelago decurrit; at humana vita etiam intra portum clausa suum interitum velificatur: testor illos duos geminos fratres, Jacob et Esau, de quibus textus *Gen. XIV, 22*: « Collidebantur, inquit, in utero, » seu, ut Symmachus transfert, *δενδρον, in similitudinem navis ferebantur*. Quid insolentius? adhuc erant quodammodo in porta et in anchoris, et jam velorum sinus in altum expandebant; nondum nati, et jam proscripti; nondum ab utero egressi, et jam ad tumulum propensi; nondum lumen aspicientes, et jam ad mortem festinantes. Porro Biblia Regia, Sanctes Pagninus, Cajetanus et Isidorus Clarius notant vocem originalem *מִן עֵבֶה*, pro qua Vulgata *naves* posuit, nomen esse rapidissimi fluminis in Arabia, qui rapiditate sua secum quidquid in ipsum injicitur impetu incredibili abripiat, ita ut non tam cum velocissimis navibus, sed cum rapidissimi illius fluminis impetu comparatio sit, quo vita nostra non solum quam velocissime ad mortem decurrere, verum etiam retrorsum nunquam converti significetur.

Tertia similitudo est ab aquila, quæ mox ac prædam inspexit, tanquam fulmen se e sublimi in terram jaculatur, ut animantia humi repentina corripiat atque discerpat. Pingit itaque campum uberem atque lætum et vernantem floribus, in eoque lepuseculum erectis auriculis pedibusque ludentem, et securum sui; tum sublimem e nubibus aquilam, micantibus oculis acrisque tuentem, quæ composito alarum motu celerrime in prædam feratur. Addit hoc epigramma rei illustrandæ: « Dies mei pertransierunt sicut aquila volans ad escam: » hic impetus volantis aquilæ velocissimus omnino est, et prius leporem capreamve intercipit quam umbram ipsam videre potuerit; quæ plurimorum est hominum conditio, in quos suæ mortalitatis oblitos, et deliciis vitæ inhiantes, futuri ignaros, et nihil minus cogitantes mors involat, spoliaturque celerius vita, quam suspicari de illius adventu in ea vitæ longioris opinione desiderioque potuerint. Id ipsum B. Job multis aliis locis inculcat, ut fere tantum in eam rem a Deo afflatus esse videatur: plurimæ enim sunt apud eum picturæ elegantes bono in lumine collocatæ, ad hanc fugam vitæ humanæ celeritatemque exprimentam: trecentæ visuntur apud illum imagines, emblemata illustria magno judicio excogitata, quorum utinam vel saltem unum in eorum mentibus inhæreret, qui toti in procurationem vitæ longioris intendunt, et seram beatissimamque senectutem sibi somniant.

27. *CUM DIXERO: NEQUAquam ita loquar, commuto faciem meam, et dolore torqueor.* — In principio capitis præcedentis arguerat Baldad Jobum, quod verba ejus dolore et nimia amaritudine plena essent, eo quod sæpius statim se moriturum dixisset *Job, viii, 2*: « Usquequo, inquit, loque-

ris talia, et spiritus multiplex sermones oris tui? » Ad hoc nunc respondet Job dicens: Si ad sermones meos, quos acrimonia plenos esse dixisti, perspexero, et juxta consilium tuum, o Baldad, statuerò nequaquam ita loqui, nec amare plangere, sed tristem tetricumque vultum meum deponere, animumque resumere; vereor ne in hoc operam ludam, et in vanum sic meos singultus comprimam: tunc enim magis torqueor, ita ut vultus etiam meus immutetur, quia levamen est miseris posse flere, nam in dolore excitatur spiritus vehemens in præcordiis, qui si comprimatur, intus angustiam et dolorem non mediocriter auget. Hinc familiare est iis qui graviter afficiuntur verba gemituum et querimoniarum plena proferre, ut mœrorem exhalent suum, invalescit quippe, animumque pejus exasperat cohibitus mœror, non secus ac humor noxius, qui e corpore pellendus sit. Est tamen prudentis et constantis animi dolorem interdum dissimulare, aut saltem externo signo non prodere, præsertim si quis familiam alat, aut cum potestate aliis præsit, ne dolore suo aliis dolori sit; quandoquidem ita fere natura comparatum est, ut superiorum vultus subditorum imprimat et informet animos, et quos habet sensus ad aliorum pectora transmittat: quare Job quoad poterat dolorem suum non raro suppresserat.

28. *VEREBAR OMNIA OPERA MEA, SCIENS QUOD NON PARCERES DELINQUENTI.* — Nihil excipit qui dicit *omnia*: in omni loco, de die, de nocte, quidquid ageret diceretve, aut intimi animi cogitatione reputaret: « Verebar, inquit, omnia opera mea. » Quid est *vereri*? Septuaginta exposuere disertius, *αἰσχος πᾶσι τοῖς πράσιν, omnibus artibus commoveor*, ut non levem inanemque fuisse metum intelligamus: subdit rationem ad commovendum unumquemque meo judicio potentissimam, quod sciret oculum illum magnum atque luminosum æterni judicis arbitrique mundi in omnia intentum, et singula quæ fiunt et dicuntur aurea lance expendere, et acerbius quam humana mens cogitando consequi possit scelus puniturum. Hæc fides et puræ mentis cognitio cautum in omnibus et sollicitum pavidumque efficiebat; inde constantia in adversis, et demissi animi humilitas, et invictus in Deum amor, et aliæ magnæ et egregiæ virtutes effloruerunt. Hic Dei timor illum in sterquilinio honoratum, in acerbis doloribus quietum, in honorum exspoliatione contentum, in amicorum despicientia humanum, in uxoris contumelia fortem et generosum reddidit: hoc timore munitus et cataphractus stetit in acie contra Satanam, illiusque dolos, vim, crudelitatem innocentis animi tolerantia et demissione superavit. Paria prope de aliis magnis viris dici possunt, quorum vita moresque divinis litterarum monumentis commendantur, in quibus sanctus hic metus semper eluxit; et vere mihi videor esse dicturus, timorem Dei dotem esse christianæ

Homines prius ad mortem quam ad locum currant.

Vita cursum nunquam retrograditur.

Vita humana cum volata aquilæ comparatur.

Mœror compressus magis torquet.

Prudentis est nonnunquam dissimulare dolorem.

Vers. 28. Job omnia sua opera verberatur.

Timor Dei Jobum reddidit omnibus superbiorum.

fidei, quam singulari omnes affectu exambire debeant : sapienter enim illud Tertullianus lib. *De Idol.* cap. ult. : « Inter scopulos, inquit, et sinus vellicata spiritu Dei fides navigat, tuta si cauta, secura si attonita. » Hoc ergo timore quasi gubernaculo sic dirigitur vita justi adinstar navis, ut nullum unquam timere possit naufragium, nullum pavere malum, ac tempestatem culpæ trepidare nullam, peccalique nullum expavescere naufragium; sed inter prospera et adversa semper ad salutis portum proram dirigit, dum navarchum habet timorem; timorem quidem, sed tutum, cum ex sententia S. Augustini lib. IV *De Symb. ad Catech.* cap. 1, sit « pavor ipse omni securitate appetendus : » nam pavoris pretio secura redditur animæ navis. Tali utebatur gubernaculo justus Job, et de tali regimine gloriabatur, cum asserebat : « Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti, » ubi expende hoc verbum *omnia*, quia perfectio oritur ex causa integra : nam *Jac.* II, 10, si quis « offendat in uno, factus est omnium reus. »

Sed qua via quave semita potuit ingredi timor in cor talis justus, qui ad fastigium perfectionis caput erexerat, quique ad cumulum bonorum operum jam pervenerat, qui holocaustis multiplicibus Deum placare studuit, qui affectum commiserationis exercuit, qui ministerium pietatis impendit, qui humilitatis culmen medullitus tenuit, qui beneficia largitatis expendit, quique ad virtutis metam currens per excellentiorem viam charitatis etiam inimicos dilexit? Quid ergo vir sanctus sua opera verebatur, qui illa semper exhibuit, ex quibus placari Deus erga iniquitates solet? Quid ergo est, quod mira opera faciens hæc ipsa etiam veretur pavens cum dicit : « Verebar omnia opera mea? » Consulatur oraculum S. Gregorii Magni, lib. IX *Moral.* cap. XVII, alias XXV, quod etiam sanctis pavorem incutere videtur, dum clare demonstrat de bonis quoque operibus esse timendum : sic enim ait : « Si placere Deo veraciter cupimus, postquam perversa subegimus, ipsa in nobis etiam bene gesta timeamus : » et jure quidem meritissimo : quis enim non pavebit? quis non formidabit, dum de cælo Deus vel auditum faciet, vel jaculabitur judicium sic intonans *Psal.* LXXIV, 2 : Cum accepero tempus, ego justitias judicabo? » Quis non repetet cum Hugone *ibid.* : « Terribile verbum, quod non tantum peccata judicabit, sed et justitias, id est, bona opera examinabit? » Prudenter ergo S. Gregorius loco supra citato addit, « Sancti omne quod agunt metuunt: dum considerant ante quem judicem stabunt, considerant pravam quam districte judicet, et bona opera quam subtiliter penset. » Revocentur ad trutinam ultima verba : « Bona opera quam subtiliter penset; » et ad memoriam revocetur differentia inter stateram, qua fœnum; et bilancem, qua ponderatur aurum : in illo parvipenduntur et libræ; in hoc

magni fiunt etiam scrupuli et dragmæ. Eadem diversa lege vel in statera penduntur iniqua opera, quæ fœnum sunt, sub quo justitiæ currus stridet, sed pingui minerva examinantur : quia in fronte portant bestię ac mali publici characterem. At bona opera quasi aurum subtili libratam subtiliter pensantur, ut intentionis dragma, finis grana, cogitationis atomi et pulveris etiam ratio sic æstimentur, ut si ob vanam et nullius momenti gloriam facta sint, ob ipsam damnantur. Merito igitur verebatur justus Job, ut Nicolaus de Lyra ad hunc locum insonat, « ne esset ibi aliquid injustum : modus enim hominis diligenter suam innocentiam custodientis est semper timere, ne aliquid injustum faciat. » O terque quaterque beatus justus, qui duos habet innocentis vitæ custodes, timorem hinc, inde amorem; nam, ut S. Hieronymus, a Beda in *Scint.* cap. XII, de timore citatus, ait, « nulla res nos servat ab omni peccato immunes sicut timor supplicii et amor Dei. »

Sed quomodo Job vere hoc dicere potuit : « Sciens quod non parceres delinquenti? » si enim delinquenti non parcitur, quis unquam ab æterna morte eripietur, cum a delicto nemo mundus reperitur? Si delinquenti non parcitur, quomodo dicitur *Rom.* III, 23 : « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei? » Si delinquenti non parcitur, quomodo nos Præcursor hortatur, *Matth.* III, 2 : « Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum? » Sed certe aliud est non parcere delinquenti, et aliud non parcere pœnitenti : illi jure non parcitur; huic autem indulgentia non denegatur. Non est mea solutio, sed oraculum Pontificis loco superius citato sic statuentis : « An pœnitenti parcit, et delinquenti non parcit? Quia cum delicta plangimus, nequaquam tamen delinquentes sumus; delinquenti ergo Dominus nequaquam parcit, quia delictum sine ultione non deserit : aut enim ipse aut homo pœnitens punit. Nequaquam igitur peccato parcitur, quia nullatenus sine vindicta laxatur. » Sic contraria contrariis curantur, et dedecus decore emendatur; unde, ut Lyranus *ibid.* ait, « Ad Deum non pertinet dimittere dedecus culpæ sine decore justitiæ; at justus ab hoc dedecore non per arma, per cædes, sed per timoris frænum invictus declinat. Denique eandem Dei judicis severitatem expressit alibi regius Vates dicens *Psal.* XCIII, 14 : « Quoniam non repellet Dominus plebem suam, etc., quoadque justitia convertatur in judicium, » ubi Theodoretus hanc *justitiam* ipsummet Christum interpretatur : hic enim in primo quidem adventu conversus est in misericordiam, sed in secundo convertendus est in judicium. Verum communiter interpretes accipiunt de ipsa divina justitia, quam Dominus in judicio exercebit : hoc sensu futurum est, ut justitia Dei, quæ modo dissimulat, et differt vindictam, in judicium ultionis convertatur, et ad executionem procedat ut

Timor Dei gubernaculum justitiam.

Unde Job timeret, cum non conscriberet sibi de malo.

Quia Deus justitiam judicabit.

Bona opera autem statera examinator.

Deus non parcit delinquenti, sed pœnitenti.

Judicium divinitus veritas magna.

judicetur : quia modo justitia divina fert quidem sententiam secundum præsentem justitiam, sed ad executionem interpellante misericordia non semper progreditur; illo autem extremo die mandabitur executioni. Est autem Deus iudex adeo perspicax et acutus, ut ubi homines de justitia præsumunt, ibi malitiam deprehendat, juxta illud Parcmiastæ *Prov. xvi, 2* : « Omnes viæ hominis patent oculis ejus, » seu, ut est in Hebræo, *mundæ sunt in oculis ejus*, nempe ipsius hominis, seu *in oculis suis*, hoc est, plerique hominum ita sunt erga seipsos affecti, ut omnes eorum actiones illis mundæ videantur. Et statim subditur : « Spirituum ponderator est Dominus, » *q. d.* Videte quid de vobis sentiatis : non enim vos vestrarum actionum censores et æstimatores esse debetis, sed ipse Dominus : quare licet vos vestra opera bona esse credatis ; tamen cum ad divini judicii trutinam vocabuntur, in qua subtilissimi spiritus et abditissimæ intentiones expenduntur, mala fuisse cognoscuntur ; nemo igitur de sua justitia superbiat, sed cum Jobo de diviño judicio contremiscat.

Intentionum etiam trutinator est Deus.

Vers. 29.

29. SI AUTEM ET SIC IMPIUS SUM : QUARE FRUSTRA LABORAVI? — Appetitus sensitivi affectus est, ac si Jobus diceret : Nescio quid agam in summo hoc agone : ego sic vixi, ut omnia opera cum Dei timore ad legis divinæ lineam exigere studerem, certo sciens, Deum de me pœnam sumpturum, si quid mali committerem, et tamen nunc æque ac sceleratus quisque discrucior; quid ergo mihi profuit labor meus? *Impius* autem hoc loco dicitur, non qui sit, sed qui ut impius tractetur, vel qui impius videatur; et quidem compertum est, Jobum suis amicis impium visum fuisse, ut in hoc Christum præferret, qui *Isai. cap. lxxv, 10*, et *Marc. xv, 28*, « cum iniquis reputatus fuit. » Postest ergo sensus Jobi ad partem hominis inferioriorem pertinere; in quo certe sensu ad afflictorum solatium observandum est, ejusmodi lamentum esse hominibus piis desolationem, tenebrasque interiores patientibus familiare. Satis quippe frequenter tales, postquam longam vitæ inculpatae viam emensi sunt, in hos modos lugubres verba faciunt : Ego quoad potui Deum colui; ab omni labe vigilanter abstinui; Deum quam impense valui precatus sum; quomodo ergo tam severe a Deo repellor? quomodo Deo invisus sum? quid mihi profuit labor perseveranter exhaustus? etc. Non absimiles animi affectiones perpeusus est David, quando post vitam cum exacta pietate transactam in afflictione constitutus quasi queribundus dixit *Psal. lxxii, 13* : « Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas? Et fui flagellatus tota die : et castigatio mea in matutino, » id est, ergo frustra tam sedulo conatus sum ab omni crimine purum me servare, et cum innocentibus habere communicationem, frustra cogitationes, frustra actiones emundavi; et cor quidem justifi-

Job in figuram Christi impius reputatus fuit.

Quales esse soleant querelæ hominum spiritualium in tribulatione.

ficavi nihil mali cogitando, manus vero inter innocentes lavi nihil iniqui agendo : et tamen æque ac si flagitiis operam dedissem, et sceleribus me coinquinassem, de piis cogitationibus probisque operibus assidue fui reprehensus, et increpitus singulis matutinis, ac si ad hoc evigilassem ut castigarer pro peccatis et flagellarer. Similis omnino est verborum Jobi sensus, *q. d.* « Si autem et sic, ut vos Eliphaz et Baldad censes, impius sum, » hoc est, si cum pietatem colere studuerim adhuc pietatis expers remaneo; « quare frustra laboravi? » quare incassum de sudavi? Profecto frustra pro pietate laboratum est, si pietas parta non sit; frustra item pietas a me parta est, si mihi res inutilis sit, et nullum ex ea fructum percipiam, sed impiorum sustinere cogar supplicia : istiusmodi nempe sensum habent hæc Jobi expostulationes et querimonie, quibus illico respondens, et semetipsum quodammodo erudiens corrigensque subjungit :

30 et 31. SI LOTUS FUERO QUASI AQUA NIVIS, ET FULSERINT VELUT MUNDISSIMÆ MANUS MEÆ : TAMEN SORDIBUS INTINGES ME, ET ABOMINABUNTUR ME VESTIMENTA MEA.

Vers. 30 et 31.

— Quantumvis, inquit, mihi mundus videar, et aquis ex liquefacta nive manantibus studiose lotus, et in manibus meis, magnorum operum administris, splendor appareat puraque mundities; nequaquam tamen omnino innocentem coram Deo cardiognoste me jacto : quia quantumcumque ad puritatem conor, tamen sordibus quibusdam occultis, « intinges me (id est intinctum ostendes : quoniam « necesse est de terreno pulvere humana corda sordescere, » ut S. Leo ait), et abominabuntur me vestimenta mea, » id est, abominabilem ostendent me membra vel opera mea : ita S. Gregorius ad hunc locum. Vel per hypallagen : Abominabor ego vestimenta mea, hoc est opera et studia, quæ antea mihi ut decora et pulchra placuerant : hæc enim in tuo judicio videbo esse fœdata, et aliqua labe inquinata. Cæterum hæc possunt quoque cum S. Chrysostomo et Pineda nostro intelligi non de culpa, sed de pœna, *q. d.* Sordibus morbi et ulcerum immerges me, licet insontem adeo, ut vestes meæ nitidæ videantur exhorrescere sordidissimum corpus contingere, ut sit quasi prosopopœia. Notat hic Philippus hanc Scripturæ sacræ regulam, scilicet, ubi est aliquid rerum excessus non raro sensum insensibilibus rebus attribui : sic *Luc. xvii, 40*, lapides dicuntur clamare : sic *Deuter. xxxii, 1* ; *Sap. v, 21* ; *Gen. xviii, 20*, cælum et terra audire, testari, pro Deo pugnare orbis terrarum, peccata clamare in cælum, et hoc loco vestimenta abominari. Cæterum hic in illa lotionis mentione alluditur ad antiquissimum purificandi ritum per lotionem fieri solitum, priscis valde familiarem et usitatum, qui in hunc finem ante fores et templorum vestibula cantharos et salientes aquas habere consueverunt, quibus oraturi atque in templum ingressuri manus lavarent.

Nemo tam mundus, in quo Deus non aliquid labis reperiat.

Antiquissimus per lotionem purificandi ritus.

Huc spectat labrum illud æneum Exod. xxx, 18, quod postmodum ex divino præcepto Moyses confici curavit; in quo Aaron et filii ejus manus et pedes abluerent; hinc frequentes apud Hebræos lotiones, et quæ Marc. vii, 4 dicuntur in Evangelio *baptismata*. Quo in genere ita fuerunt in purganda omni contaminatione diligentes, ut non modo volam et digitos, sed usque ad cubitum ipsum e communi ritu manus lavarent, ut auctor est Theophylactus in Marc. cap. vii, 4. Mosaiici porro præcepti vim ac mysterium expendens Philo librum suum *De Vict. offer.* sic auspicatur: « Offerenti victimas lex præcipit, ut purus fiat corpore et animo: animo quidem a passionibus, et morbis ac vitiiis tum dicta tum facta corrumpentibus; corpore vero a maculis, quibus coinquinari solet. Utrique autem congruentem excogitavit expiationem: animo quidem per bestias sacrificio præparatas; corpori vero per lavacra et aspersiones; » atque ex hac forte disciplina Septuaginta interpretes apud Josephum lib. xii *Antiq.* cap. ii, aqua marina manus abluentes seque purgantes ad librorum divinorum interpretationem accesserunt.

Hebræi multas adhibebant lotiones.

Lotio a lege præcepta sacrilitatis.

Egyptii hieroglyphico aquæ puritatem designant.

Gentiles in fanis lavacra habebant.

Ecclesia aquam benedictam ad corporis animique lustrationem adhibet.

Cur ab hebræis aquæ lustrales cineres admisceantur.

Ab Hebræis lustrandi ritum didicerunt Egyptii, apud quos sacerdotes bis quoque de die, bis de nocte se lotione purgabant, ut Herodotus lib. ii testatur. Quare cum hieroglyphicis, quæ ipsis solemnnes erant, litteris puritatem ac sanctitatem exprimere vellent, non modo ignem, verum etiam aquam pingebant, ut Horus prodidit. Ad gentiles deinde prope omnes manavit consuetudo, ut in atriiis adituque templorum aquam vivam et grandia haberent vasa, quæ scriptoribus græcis περιέπαντήρια λέγεται, id est *aspersoria lavacra* dicantur, in quibus se nimirum expiabant priusquam in fanum ingrederentur. Sanctæ vero Ecclesie moderatores eam consuetudinem ad excitandam augendamque pietatem converterunt, dum peculiari quadam precum formula elementum aquæ consecratum in vestibulis Ecclesiarum exponi publice voluerunt, quo intraturi sese aspergentes simul corporis animique munditiam curarent, ut puriores in conspectum Numinis aræque divinæ succederent. Eusebius lib. X *Eccles. Hist.* cap. iv, morem hunc exponens ait esse *ιερόν καθαρίων σύμβολα, sacrarum purgationum symbola*. Quare hujus aquæ lustralis usum nemo sapiens parvi momenti æstimabit, aut contemnendum ducet, qui cum animo suo reputaverit, quantam vim Ecclesie preces undæ concilient ad devotionem animi excitandam labesque eluendas: qua de re theologos consule in III part. D. Thomæ, *Quæst. LXXXVII, art. 3, præsertim nostrum Vasquez, qui hanc quæstionem pulchre, et Stephanum Durantium De Rit. Eccles., qui hoc argumentum fuse doctèque tractat. Hic tantum addo docti Philonis commendandam animadversionem, qui loco supra citato mosaica περιέπαντήρια illustrans, illam unde aspersionem ante ingressum templi fieri solitam, notat non fuisse puram*

aquam, sed admixtam cineri: quo, inquit, admoneantur illi qui ad Dei cultum accedunt, ut ante omnia se suamque naturam intelligant, et se terram et aquam esse recognoscant; in quæ etiam morte sunt redituri. Hoc nempe modo in animo gignitur modestia Numinisque veneratio, qua quisque cum magno Abrahamo dicat Gen. xviii, 27: « Loquar ad Dominum, cum sim pulvis et cinis: » simile quid Job de se insinuat cum ait: « Tamen sordibus intinges me; » vel, ut in Hebræo est, *tunc in foveam*, vel, ut alii vertunt, *in sepulcrum intinges me*, significans se in sordes, pulverem ac putredinem in sepulcro redigendum; et quantumvis immaculatæ vitæ innocentia et candore morum conspicuus exstisset, nequaquam tamen in conspectu Dei se purum ac mundum repertum iri, si Deus summo secum jure velit agere.

32. NEQUE ENIM VIRO QUI SIMILIS MEI EST RESPONDEBO; NEC QUI MECUM IN JUDICIO EX ÆQUO POSSIT AUDIRI. — Profitetur valde imparem esse hominis cum Deo congressum, quia nimis dispar est, et inæqualis utriusque conditio, cum ab invicem infinito distent intervallo; ac proinde nolle se cum eo, quin imo nec posse contentiosum, ut dicitur, funem trahere aut judicio disceptare: (hoc enim vocat *respondere*, quo verbo non semel hoc cap. in ista significatione usus est). Hinc licet, inquit, in me acerbissimus sit, et tanquam sceleratissimum supplicio atrocissimo afficiat, minime obmurmurabo aut contradicam ei, quia non possum ei sicut homini litem intendere, aut in jus, quo teneatur, vocare. Id quod Septuaginta nonnihil clarius expresserunt his verbis, *ὅτι γὰρ εἰ ἄνθρωπος κατ' ἐμὲ, ὃ ἀντιπροσώπιον, ἢ ἐξ ἄλλου ἐπιθυμῶν εἰς κρίσιν, non enim es homo sicut ego, cui contradicam, ut veniamus pariter in iudicium*: in iudicium proprie veniunt partes litigantes; qui ergo cum Deo litigat venit cum eo in iudicium, ubi idem est iudex et pars adversa, quod longe reddit inæqualem ac deteriorem litigantis cum eo conditionem. Quamobrem Job, quantumvis conscientia teste insons sibi videretur, prudenter nihilominus omnem cum Deo subterfugit litis contestationem, quam omnes etiam sancti semper horruerunt ac detraxerunt, illud Davidis usurpantes *Psal. cxlii, 2*: « Non intres in iudicium cum servo tuo, » ubi Deum intrare cum aliquo in iudicium, non est Deum venire ad iudicandum illum, et iudicem illius se exhibere; sed est Deum cum aliquo contendere, expostulare, et quasi adversarii personam in iudicio suscipere, eo nimirum sensu, quo præsens Jobi locus, cum quo consentit, jam expositus est: nam qui cum Deo contendit, etiamsi fuerit insons ad alios homines comparatus; semper tamen deprehenditur esse reus et sons apud Deum. Quocirca David *ibid.* subdit: « Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, » quod idem est cum eo quod Job *supr. vers. 2* dixit: « Quod non justificetur

Vers. 32.

Impar est hominis cum Deo litigare.

Job non vult cum Deo congressus.

Sancti omnes subterfugiant iudicium cum Deo contentionem.

homo compositus Deo, » ubi satis hoc explicatum est.

Vers. 33.
Nemo potest esse iudex aut arbiter Dei.

33. NON EST QUI UTRUMQUE VALEAT ARGUERE, ET PONERE MANUM SUAM IN AMBOBUS. — Hoc ad idem perfinet argumentum, quo probat Deum in jus vocari non posse, quia scilicet nemo est qui valeat ei jus dicere, vel possit eum arguere, si causam suam male ageret, « et ponere manum suam in ambobus, » id est, qui auctoritate sua quasi manu imposita utrumque coerceat, si opus sit: nam ubi duo litigant, ibi fere ambo delinquant et exorbitant, ut opus sit aliquo, qui eos arguat et compescat. Quis autem id faciet Deo cum homine disceptante? Septuaginta vertunt, αἴθε ἦν ὁ μεσίτης ἡμῶν, καὶ ἐλέγγων καὶ διακρίων ἀναμίσειν ἀμφοτέρων, *utinam esset nobis mediator, et arguens et disceptans inter utrumque*, ubi in Edit. Rom. *perperam meditans pro medians* legitur, est enim μεσίτης proprie sequester seu mediator, qui dissidentes componit; ἐλέγγων vero dicitur, qui æquitati acquiescere nolentem arguit increpatque; διακρίων denique dicitur is qui audit disceptantes inter se ut iudex aut arbiter, qui utramque partem non tantum audire debet, sed peraudire, hoc est ad finem usque audire, quod διακρίων proprie significat. Itaque « ponere manum in ambobus, » vel, ut Hebræa habent, *super ambos*, est partes dissidentes iunctis utrinque dexteris conciliare, litemque dirimere ac componere, quasi sequestrum, et mediatorem arbitrumque: hoc enim modo Arabes fœdus inire vel renovare solitos docet Herodotus in *Thal.* Hac item ratione qui duos dissidentes inter se conciliat solet modo hunc modo illum increpare, ut ita mutuo sibi invicem cedant: quemadmodum S. Paulus facit in Epistola ad Romanos, dum arbitrum agit inter gentilem et judæum, modo deprimens gentilem, et modo humilians judæum. Atque hoc ipsum erat quod Job ait; non esse qui possit « ponere manum suam in ambobus, » quasi utrumque delinendo ne pergat in alterum; vel quasi utrumque percutiendo, ut humilientur invicem, et justa satisfactione uterque compescatur. Nullus certe Deum inter et hominem sequester et mediator, qui quasi manum in ambobus poneret, esse potuit præter Christum: « unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, » ait Apostolus I *Timoth.* 1, 5. Quem locum pulchre sic illustrans Theodoretus: « Unus, inquit, est conciliator pacis, qui ea quæ erant inter se disjuncta et distantia conjunxit. Christum autem hominem nominavit, quoniam vocavit intercessorem: homo enim factus fuit intercessor. Et quemadmodum qui duos quospiam manibus inter se conserentes et confligentes vult reconciliare se medium interponens, et hunc quidem dextera, illum vero sinistra tenens ad amicitiam deducit et conjungit: ita ipse, cum divinam naturam humanæ unisset, inviolabilem, et quæ non potest dissolvi, pacem conciliavit. » Vide plura de Christo mediatore

Christus unicus fait mediator inter Deum et hominem.

apud S. Gregorium lib. IX *Moral.* cap. XXI, et Pinedam hic atque Cornelium ad locum Apostoli jam citatum.

34 et 35. AUFERAT A ME VIRGAM SUAM, ET FAVOR EJUS NON ME TERREAT. LOQUAR, ET NON TIMEBO EUM: NEQUE ENIM POSSUM METUENS RESPONDERE. — Si, inquit, Deus virgam auferret, qua me percussit, et quam etiamnum habet ad plagam intentam, liceretque mihi a dolore et metu paucillum respirare, loquerer cum minore perturbatione ac motu; nunc autem pavor ex dolore et divina majestate conceptus omnem mihi respondendi facultatem præcludit; quo seposito, et liber existens a mea calamitate, audebo secundum considerationem humanæ imbecillitatis ex testimonio conscientiæ nonnihil pro me meaque innocentia Deo respondere. In Hebræo ad verbum est, *non sic ego mecum*, et ita interpretatur Chaldaeus, id est, non enim talis sum, qualem me tot calamitates significant iis qui animi conscientiam ex commodis vel incommodis externis æstimant; quod etiam Septuaginta intellexerunt ita transferentes, *ὃ γὰρ εἶμαι συνπίσταμαι, non enim sic mihi conscius sum*, id est, mihi conscius non sum talem esse, qualem vos me putatis. In quo maxime considerandum est, tantam habere vim conscientiam bene actæ vitæ, ut homo infirmus natura sua et culpæ obnoxius audeat cum Deo, infinita potentia et bonitate prædito, de sua integra et inculpata vita disceptare, ac dicere quod hic Job ait: « Loquar, et non timebo eum: » quare merito S. Paulus de isto testimonio gloriatur dicens II *Corinth.* 1, 12: « Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, » in hoc suam gloriam et exultationem collocabat, non quod ab hominibus laudabatur, quorum attestatio sæpissime fallit; sed quod a conscientia sua coram Deo non increpabatur; cujus testimonium communiter non errat; et S. Joannes ait I *Epist.* III, 21: « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, » non sane vanam et temerariam, sed verisimilem et probabili persuasione fulctam. Modeste tamen huic conscientiæ testimonio fidendum est nobis illud S. Pauli cogitantibus: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum; » illud quoque S. Augustini: « Debet quisque cum tremore exultare, quia donum Dei est unde exsultat, non meritum suum. » Et hoc modo hæc concilianda sunt cum iis quæ *supr.* vers. 20 allata sunt. Optandum quidem maxime est ejusmodi vitam agere, ut cum adversa et calamitosa fortuna fuerimus oppressi, nullius nobis conscii criminis simus, cujus poenas Deus a nobis ne repetat vereamur: ita enim magno et erecto animo cum molestiis et ærumnis conflictabimur. Non enim dubium est, quin optimorum consiliorum conscientia firmissima sit rerum incommodarum consolatio, quæ S. Jobum in tot tantisque malis vehementer confirmavit, ne desertus ab omnibus, circumventus a multis, animo et spe caderet; ubi

Vers. 34
et 35.

Petit Job a metu liberari, ut responderet Deo valeat.

Quanta sit conscientiam bene actæ vitæ fiducia.

Modeste fidendum testimonio conscientie.

pro arcana afflictorum disciplina cum Joanne a Jesu Maria observandum, duo certe mirabilia in veteranis Dei cultoribus cohærere, scilicet magnanimitatem cum Deo agendi, et quamdam velut

oppressionem animi a Dei majestate per immissa afflictionum tela deterriti: illud a conscientia testimonio, hoc a cruciatuum magnitudine genitum videtur.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Leniendo dolori varias vias tentat Job: lamentatur, plangit, tantorum cruciatuum causas inquirat, misericordiam implorat, rogans a tam acerbis doloribus liberari; tum quia Dei figmentum est; tum quia Deo minime opus est istiusmodi pœnali examine ad veritatem ab ipso tanquam reo extorquendam: ad extremum orat ut remissius agat, et sibi tempus respirandi ac plangendi indulgeat antequam moriatur, optans non fuisse natus, aut ab utero translatus ad tumulum, ut tantarum expers esset arumnarum.

1. Tædet animam meam vitæ meæ, dimittam adversum me eloquium meum, loquar in amaritudine animæ meæ. 2. Dicam Deo: Noli me condemnare: indica mihi cur me ita judices. 3. Numquid bonum tibi videtur, si calumnieris me, et opprimas me opus manuum tuarum, et consilium impiorum adjuves? 4. Numquid oculi carnei tibi sunt: aut sicut videt homo, et tu videbis? 5. Numquid sicut dies hominis dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora, 6. ut quæras iniquitatem meam, et peccatum meum scruteris? 7. Et scias quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit eruere. 8. Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me totum in circuitu: et sic repente præcipitas me? 9. Memento quæso quod sicut lutum feceris me, et in pulverem reduces me. 10. Nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti? 11. Pelle et carnibus vestisti me: ossibus et nervis compegisti me: 12. Vitam et misericordiam tribuisti mihi, et visitatio tua custodivit spiritum meum. 13. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio quia universorum memineris. 14. Si peccavi, et ad horam pepercisti mihi: cur ab iniquitate mea mundum me esse non pateris? 15. Et si impius fuero, vae mihi est: et si justus, non levabo caput, saturatus afflictione et miseria. 16. Et propter superbiam quasi lænam capies me, reversusque mirabiliter me crucias. 17. Instauras testes tuos contra me, et multiplicas iram tuam adversum me, et pœnæ militant in me. 18. Quare de vulva eduxisti me, qui utinam consumptus essem ne oculus me videret! 19. Fuissem quasi non essem, de utero translatus ad tumulum. 20. Numquid non paucitas dierum meorum finiatur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum: 21. Antequam vadam et non revertar, ad terram tenebrosam, et opertam mortis caligine: 22. Terram miseriæ et tenebrarum, ubi umbra mortis, et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat.

Vers. 1. 1. TÆDET ANIMAM MEAM VITÆ MEÆ, DIMITTAM ADVERSUM ME ELOQUIUM MEUM, LOQUAR IN AMARITUDINE ANIMÆ MEÆ. — Loquitur hic S. Job in persona hominis afflictis secundum animi conceptiones, quas ei tristitia subministrat; unde primum recenset tedium, quo afficitur in hac vita, propter tribulationes, quas adeo graves patiebatur, ut etiam ei vitam ipsam redderent exosam: licet enim vitam Aristoteles lib. IX *Ethic.* cap. IX, in iis quæ per se bona et jucunda sunt ait numerari; unde colligit ἀγαθὰ καὶ ἡδέα vivere esse optabile, maxime viris bonis, quorum vita beatissima est et cum virtute

conjuncta; tamen negari non potest tantum posse esse cruciatum ut vitæ fructui præponderet, ideoque merito mors vitæ anteposenda videatur. Job itaque in tali rerum articulo constitutus de sua miseria queritur, et laxatis ori habentis lamentatur, tentans omnes vias doloris leniendi; et simul satagens, ut afflictis vivum in se exemplum præbeat luctæ carnis et victoris spiritus. Nimirum egregius virtutis actus est mœrorem ingravescentem elevare, ne animum, uti solet, opprimat, et in delirium aut verba parum pia præcipitet: quod iis qui de gravissimis affectionibus curan-

dis consultant expendendum est, ut Jobi et aliorum virorum sanctimonia vitæ insignium exemplo norint animum in angustias compulsum non esse importuno silentio aut intempestiva severitate exacerbandum, sed modis multis leniendum, adeoque multa dexteritate opus esse ad subtrahenda irritamenta, et ad casta oblectamenta vel saltem refrigeria invenienda.

Porro modus ille dicendi: « Dimittam adversum me, » perelegans, et ad animi anxietatem significandam appositus est, ac si Jobus diceret: Ne precor malis obruar; liceat, quæso, paulo fidentius loqui, non enim cruciatum immanem ferre possum; equidem nec divinam providentiam reprehendere, nec de Deo conqueri; sed adversus meipsum infelicem verborum jacula contorquere volo. « Loquar in amaritudine animæ meæ, » id est, ex abundantia cordis mei mœstitia pleni jam eructabo verba mea coram Deo. Simili omnino phrasi usus est cap. vii, 11, ubi postquam se statim moriturum dixit, addidit hæc eadem verba: « Quapropter ego non parcam ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animæ meæ. » Ad Deum autem eloquium suum convertit, ut consolationem, quam ab hominibus recipere nequit, a Deo obtineat.

Partes veri penitentis.

Tropologice hæc Jobi verba optime congruunt ei qui confiteri peccata sua cupit, et eorundem remissionem impetrare, quem in primis vitæ in peccatis transactæ tedium habere ac fastidium necesse est: talis itaque cum Jobo dicat: « Tædet animam meam vitæ meæ, » displicet mihi valde vita improba, mirum in modum illius me poenitet. Deinde seipsum accusare debet, non excusare, quapropter ait: « Dimittam adversum me eloquium meum: » quo loco D. Gregorius sic scribit: « Quasi pro se eloquio suo utitur, qui prava quæ gessit defendere excusationibus conatur; sed adversum se eloquium dimittit, qui accusare in se hoc incipit quod erravit, » etc. Præterea dolorem adferre ac contritionem oportet: « Loquar, inquit, in amaritudine animæ meæ. » Ad quem locum pulchre S. Gregorius: « Qui culpas, inquit, suas detestando loquitur, restat ut has in amaritudine animæ loquatur, ut hæc ipsa amaritudo puniat quicquid lingua per mentis iudicium accusat, » etc. Cui conformiter D. Bernardus serm. 3 *De Apost. Petro et Paulo* ad illa verba *Matth. xxvi, 75*: *Petrus egressus foras flevit amare*: « In egressu, inquit, confessionem, in amaro fletu compunctionem cordis intellige, » etc. Hunc in modum si poenitens os aperiat ac loquatur, confessarii que præceptis pareat, veniam consequetur.

Vers. 2. Job rogat a se criminis suspitionem amoveri.

2. DICAM DEO: NOLI ME CONDEMNARE: INDICA MIHI CUR ME ITA JUDICES? — Ista verba: « Noli me condemnare, » ad culpæ ostensionem seu promulgationem judicialem pertinent, ut patet ex interpretatione Septuaginta interpretum ita verten-

tium, μή με ἀδικῶν δικάσῃ, *noli me docere impium esse*, id est, noli more docentis ostendere aliis me impium esse, quod in iudicio fit, dum iudex patibulo reum addicens, crimen testibus probatum ostendit. Hoc ipso quippe, quod Deus Jobum acerbius quam reum quemlibet afflictabat, ostendere videbatur illum sceleris convictum; qui sane sensus optime cohæret expensis circumstantiis, et opinione adversariorum arbitrantium neminem nisi ob sua scelera graviter a Deo accipi. Tantumdem ergo Job agit dum ait: « Noli me condemnare, » ac si precaretur in hæc verba: Ne me, summe Deus, peccatorem pronunties per hanc vexationem: Ne, quæso, ita tantumque me affligas, ut omnes qui hoc vident, aut aliquo modo norunt, iudicent me propter peccata gravissima talia perpeti: nam dum sic mecum agis, antagonistarum meorum opinione reum me peragis scelerum immanissimorum. Qui sensus ex Hebræo evidentius patet: « Ne peragas reum me, » id est, ne declares vel ostendas esse me tali pœna dignum, et ad eam a te condemnatum pro criminibus meis. Ita plerique interpretes hunc locum exponunt. Possunt tamen æque commode hæc verba sic accipi cum D. Thoma et Sanctio quasi præambula sint, et ad captandam Dei benevolentiam proferantur; quomodo etiam ad præviam futurorum verborum excusationem pertinent. Dixerat quippe se tædio victum verba velle profundere, ubi crebro aliquid minus limatum et expensum solet animis afflictis excidere: quocirca « noli, inquit, me condemnare, » si videlicet verbum aliquod parum mite protulero, qui tam immaniter infestor, ut nequeam per otium verba præmeditari atque disponere. Orat itaque Jobus ne irascatur Deus, aut vitio vertat, quod tantum sibi libertatis assumat, ut ad Deum videri possit locutus esse liberius. Eodem modo Abraham *Gen. xviii, 30*: « Ne quæso, inquit, indigneris Domine, si loquar; » et iterum *ibid. vers. 32*: « Obsecro ne irascaris, Domine, si loquar adhuc semel. » Hoc idem nunc agit Jobus, orat enim sibi ut liceat non invito Deo coram ipso loqui; quod nihil est aliud quam petere loquendi facultatem, qua veluti obtenta Deum interrogat.

Job a Deo petit licentiam liberius loquendi.

INDICA MIHI CUR ME ITA JUDICES? — Id est affligas et punias. Est metonymia frequens in Scripturis. Hæc verba sunt animi plane purissimi, qui nihil sibi conscius sit, *q. d.* Quonam merito meo sceleratus videor a te haberi, cum in me tanquam in hominem iniquum animadvertas? Non sibi persuadebat Job, quod Deus illum, ut amici ejus opinabantur, iudicaret, nec credebatur se merito suo tot accepisse vulnera, cum nullius flagitii sibi conscius esset: quare interrogat id, non quod dubitet, aut secus opinetur, sed ut spe bonitatis et æquitatis Dei confirmetur: est enim hæc interrogatio negatione explicanda, sicut illa quæ post pauca sequitur: « Numquid oculi carnei tibi sunt? » etc. Felix autem ille qui perver-

Job petit cur nullius sibi criminis conscius ita affligatur.

sis hominum sermonibus vexatus, fretus conscientia sua id a Deo petere, et ita cum illo possit expostulare: plus enim eum ejus conscientia consolabitur, quam iniqui hominum rumores animi angent. Sanctius noster paulo modestius censet Jobum de se sentire, et in illum finem hic Deum rogare, ut peccatum suum cognoscat et ploret, ac tandem sciat, quid minus in suis actionibus probet Deus, quas cupit illi esse probatissimas, ne deinceps aliquid audiat a Deo non probabile: aut etiam, ut hujus tam severi iudicii causa comperta, qui peccatis gravibus suadente diabolo illum obligatum esse putant, et tale supplicium sceleribus non deberi vulgaribus, cognoscant tandem esse falsam, et vexare desinant, si non prorsus innocentem, minus tamen quam ipsi sibi persuaserant nocentem. Neque vero mirum videri debet, si culpæ ignarus roget, an quid culpæ lateat, ut per correctionem Deum placet: quare etiam sic exponi posset, quasi flagellorum et dolorum causas inquiret, ut si ea fortassis esset minima aliqua mandati transgressio aut consilii incuriosa prætermissio, quæ conscientiam ejus effugiebat, eam corrigeret, et Domini iudicium et castigationem effugeret.

Verb. 3. 3. NUMQUID BONUM TIBI VIDETUR, SI CALUMNIERIS ME, ET OPPRIMAS ME OPUS MANUUM TUARUM, ET CONSILIUM IMPIORUM ADJUVES? —

Deus ab omni calumnia et injuria alienus est.

Modus hic interrogandi negationem suppressam continet, q. d. Scio tibi minime videri bonum, ut calumniis et cavillis evertas et opprimas me, quem tuis ipse manibus formasti; aut ut eorum foveas fraudulenta consilia et adjuves vota, qui innocentibus moliantur insidias, aut malum meditantur: nam id prorsus alienum est a tua bonitate et sapientia; unde in sequentibus omnes vias injustitiæ, quibus terreni iudices corrumpi et jus pervertere solent, a Deo removet, q. d. Velim ergo mihi insonti parcas, aut significes quare, quo fine et fructu ita me exerceas: ita S. Gregorius. Observandum est autem istiusmodi locutiones per frequentes interrogationes non solum æquivalere negationibus, sed vehementiam et energiam in negando continere, profundiusque affirmatur vel negatur aliquid per sic frequentatas interrogationes quam per simplicem affirmationem vel negationem: eo quod qui sic interrogat, absurdum omnino indicat id de quo interrogat: qui modus loquendi frequentissimus est apud Hebræos, sed potissimum in hoc libro.

Porro calumnia, oppressio et impium consilium hoc loco Satanæ, cui Job permissus fuit; et amicis ejus, quos impio errore delusos divinarum providentiæ oppugnasse constat, litterali sensu tribui possent: hæc enim et similia Deo solummodo tribuuntur, quatenus ea permittit, et malis bene utens, in suam gloriam et patientis salutem cælesti consilio dirigit. Quæ universorum Patrum et scholasticorum theologorum consensus est; unde Bellarminus lib. II *Controv.* cap.

Iusta de causa Deus mala permittit, eaque in bonum dirigit.

XVI, docet Deum erga peccata non habere positive velle aut nolle, sed negative non velle: Non habet, inquit, positive velle peccata, quia bonus et justus est; nec esset bonus et justus, si peccata, id est mala, et iniquitates vellet: non habet etiam positive nolle, quia omnipotens est; neque esset omnipotens, si aliquid fieret ipso invito: fieret autem aliquid ipso invito, si fieret aliquid quod ipse fieri nollet; non igitur habet velle aut nolle circa peccata, sed non velle, juxta illud *Psalm.* v, 4: « Non Deus volens iniquitatem tu es. » Quare, ut bene Genebrardus *ibid.* notat, Deus non vult mala esse vel fieri, sed duntaxat permittit, idque ne homo naturæ suæ libertatem amittat, sitque deterioris conditionis quam aliæ res, quas sic ipse administrat, ut eas sinat propriis motibus agi ducique: item propter bonum universi et per accidens, ut inde aliquod bonum oriatur: Etsi enim privatus rector malum ab iis, quorum gerit curam, debeat excludere, quod e malo bonum elicere non possit; Deus tamen universalis rector sive provisor, qui e singulis malis plurima bona potest elicere, ut ex persecutione tyrannorum patientiam martyrum, ex operibus hæreticorum purgationem sive probationem fidei justorum; non debet omnia mala impedire, ne bona plurima deesse contingat universo, quæ ex malis a se permissis elicit. Ut igitur hanc divinæ gubernationis regulam huic proposito nostro applicemus, eadem infestatio seu tentatio Jobi a Satana ut tentatore, a Deo ut permissore, ac satanici conatus mali in bonum finem directore, duxit originem; idemque de calumnia et oppressione hoc loco asserendum. Neque desunt passim in Scripturis exempla, quibus Deo ascribuntur ut bono directori quæ a peccatoribus perperam committuntur, qualis fuit Hierosolymæ devastatio, quæ cum Chaldæorum impie agentium opus fuerit, sæpenumero a Jeremia in lamentationibus Deo attribuitur. Job itaque per modum admirantis et sortem suam deplorantis Deum interrogat, quomodo, cum summe bonus, æquus ac justus sit, consilium nihilominus impiorum adjuvet conatibus eorum favendo, quibus opus manuum Dei protectione dignum opprimere moliantur; dum se innocentem malevolorum injuriis appeti, contumeliis et maledictis onerari, probro et calumniis indignissime lace-rari permittit: ita ut in ea vexatorum inhumanitate nihil jam aliud sperare posse videatur, nisi ut e bonorum finibus ejectus, fama et fortunis spoliatus, miserrime pereat; in hoc ipso tamen justum, licet sibi occultum, Dei iudicium agnoscat ac venerat cum subdit:

Deus non vult positive peccata seu mala.

Cur Deus mala permittat.

4. NUMQUID OCCLI CARNEI TIBI SUNT: AUT SICUT VIDET HOMO ET TU VIDEBIS? — Alteram assignat rationem, cur Dei iudicium non possit esse non justum, quia scilicet et hominum merita et eorum pondera ignorare non poterat, qui oculos non habet carnos, qui sæpe lippi sunt et lan-

Verb. 4. Dei oculos nihil effugit.

guidi, atque in rebus etiam clarissimis hallucinantur; et ut bene fuerint a natura constituti, certe interiora non vident aut coloris expertia; Deus autem oculos habet plusquam linceos, quibus neque objecti parietes impedimento sunt, ne, quæ abscondita sunt, penitus inspiciat: quare *Eccli. xxiii, 28*, dicuntur « oculi Domini multo plus lucidiores super solem, » ubi apposite *oculum*, id est aciem mentis, qua Deus omnia inspicit, comparat et præfert soli; cui Poeta rerum omnium inspectionem attribuit dicens:

Ἡλιος εἰ παντ' ἑώρα, καὶ παντ' ἤκουσεν,
Sol qui omnia videt, et omnia audit;

sed longe melius Sophocles in *Œdip. Dei oculum* *πανόπτην*, omnia intuentem appellat, quod non solum ea quæ in extrema terræ superficie constituta sunt videat, sed absconditos mundi angulos, cubicula, lectos, antra, cavernas, latibula, fossas, hiatus, ipsum terræ centrum, et infinita alia, quæ solis aspectum fugiunt, penitissime penetret, et clarissime intueatur; præsertim actus hominum etiam internos, quos tanquam *καρδιωρόσση*; acerrima mentis acie circumspicit et intuetur, ut suo tempore æternis pœnis vel præmiis eos puniat aut remuneretur: nam, ut pulchre Salomon ait *Prov. xvi, 11*: « Omnes viæ hominis patent oculis ejus: spirituum ponderator est Dominus: » ex Hebræo quidam vertunt, *omnes viæ viri vitreae in oculis ejus*, id est diaphanæ et transparentes. Significat omnes rationes et consilia hominis Deo esse manifesta, aut, si licet dicere, vitrea et crystallina, ita ut illa penitus inspiciat et intensissimam illius aciem nihil fugiat; interim tamen dum vitro perlucenti et crystallo diaphano comparantur, insinuatur quam fragiles et inanes sint providentiæ humanæ et cassa hominis consilia apud Deum: non solum enim ea penetrat, quia diaphana sunt, sed etiam nullo negotio infringere et comminuere potest, quia vitrea sunt. Addit: « Et spirituum ponderator est Dominus, » Deus enim, inquit Lyranus, appendit spiritus ad retribuendum secundum merita et demerita; alii hoc ad intentiones animi referunt, ex quibus operum valor penditur. Genuinus autem sensus esse videtur, Deum internas hominum cogitationes non solum penitus inspicere, sed etiam appendere et librare, et levesne sint, an graves, lancee suæ æstimationis explorare: *leves* cogitationes sunt jocularis, inanes, vanæ, superbæ, et aliæ id genus; *graves* autem humiles, demissæ, seriæ, et quæ cum his concinunt: quas omnes exactissima divinæ justitiæ trutina apponderabit.

Vers. 5 et 6. NUMQUID SICUT DIES HOMINIS DIES TUI, ET ANNI TUI SICUT HUMANA SUNT TEMPORA, UT QUERAS INIQUITATEM MEAM, ET PECCATUM MEUM SCRUTERIS? — Excludit hic a Deo defectum illum humanæ cognitionis, qui provenit ex temporis successione, qua fit ut homo de die in diem plura cognoscat,

et vicissim per temporis longitudinem obliviscatur ea quæ prius noverat, ut sic oporteat eum iterato quasi addiscere. Quod in Deo non habet locum, in cujus amplissima illa scientia hoc quoque est mirabile, quod nec tempore augetur, nec oblivione minuitur, sed attingit a fine usque ad finem; et præterita, atque illa quæ in omnem sæculorum continuationem futura sunt, tam clare et distincte videt, quam quæ modo in oculis geruntur: præterea videt omnia possibilis, innumerabiles eorum species, dissimillimas qualitates, actionum infinitam varietatem, perenni annorum curriculo motiones animorum, et cogitationes in omnem partem immensas; quas omnes sine comparatione facilius et distinctius habet in numerato quam nos tria dinumerare possimus. Deus immortalis! quam acutus summæ mentis intuitus! quanta sapientiæ vis! quam immensus oculus! vere *πανόπτης*, omnibus illucens, ut a Græciæ doctioribus vocatur. Hujus porro perspicacitatis nostro concipiendi modo quasi radix ejus est æternitas, cui nihil præteritum, nihil futurum, sed totum simul et semper præsens. Hanc antiqui variis symbolis, modis et figuris adumbrare conati sunt. Plotinus lib. VII *Ennead. 3, cap. 1*, æternitatem ait esse maxime venerandam, eamque definit esse primam essentiam, vel idem cum Deo; peripatetici vero Numinis durationem cum pingerent, pyramidem adumbrabant, sive lucem igneam incorporei et immaterialis mundi, ait Cælius Rhodiginus lib. II, cap. x, qui vocetur, inquit, *αἰών*, sive æternitas et æther; hinc animos corpore abjecto in liquidum æthera venientes fieri deos immortales, quod pythagoræi docuerunt. Andabatarum illi more gradiebantur, et per nebulam et transennam videbant, quod in luce clara docti a Deo collocarunt, qui aiunt solum Deum æternum esse, temporis dominum, cujus regnum sit regnum omnium sæculorum; alia omnia labi et fluere, et pondere suo tendere in nihilum: nam tametsi animæ et beatæ mentes dicantur sempiternæ, non tamen semper fuerunt, nec nisi alieno beneficio sunt futuræ, ut quodammodo seneratitiam æternitatem et precariam habere videantur: hinc *αἰώνια*, æternæ tantum dicuntur, non *αἰδία*, sempiternæ, ut docti monent: et ea causa lux Areopagi S. Dionysius *De Div. nom. cap. 1*, *αἰωνιότητα*, ipsum per se ævum Deo tribuit ut propriam æternitatem. Ridiculi fuere illi gloriosi quondam Cæsares, qui pro æternitate imperii, teste Suetonio in *Neron. cap. 11*, ludos faciebant, quibus ludis consequebantur, ut imperium ludus fieret et ipsi illuderentur. Itaque ipsa Roma laureis triumphisque superbiens, quam æternam urbem indigitabant, quamque Augustus e lateritia marmoream se fecisse gloriabatur, e marmorea in luteam recidit, si veterem Quiritium pompam et magnificentiam consideremus: hoc uno jam felix, quod ob augustam Petri sedem plane gemmea est, catholicæ religionis sacramen-

Dei oculi sole clarior.

Deus cordis inspector et iudex.

Hominum consilia vitra frangibilia.

Vers. 5 et 6.

Dei notitia non pendet a

tempore uti nostra; nec est successiva, sed simul.

Philosophorum sensus de æternitate.

Solus Deus æternus.

Angeli et animi æterni.

tis atque virtutibus ut sapphis unionibusque pellucens.

Deus rex
seculorum
et
anticus
dierum
dictus.

Cæterum clare oracula divina pronuntiant solum Deum esse proprie æternum; quam ob causam *Rex sæculorum* nuncupatur a D. Paulo *Timoth.* 1, 17; *Antiquus dierum* a Daniele cap. vii, 9; ab Isaia cap. lvi, 15, *Excelsus et sublimis, habitans æternitatem*; a Syris *Gigas sæculorum*, ob magnitudinem potentiæ et majestatem æternitatis. De Deo non est verum dicere: Fuit aut futurus est, sed *Qui est in momento æternitatis est verissimum*

In Deo
seu æter-
nitate
nullus
fluxus.

nomen ejus: id momentum, ut est perfecta et interminata beatæ vitæ possessio, existendi fons atque principium; ita nec cœpit aliquando, nec fato minui aut pati occasum potest. Præclare Seneca *Epist.* 57: « Nulla immortalitas cum exceptione est, nec quidquam noxium æterno est; » sed male id tribuit animo, qui si malus est noxiam æternitatem consequitur. Solus Deus æternitate sua tutus et totus est, nusquam variabilis, qui omnem temporis fluxum et sæculorum commutationem idem exsuperat. Cogitemus non Nestorem aliquem trisæcli senem, ut Nævius apud Gellium ipsum vocat, sed Adamum, Mathusalem, aut e macrobiis illis proceribus unum, qui singulis diebus longissimæ illius ætatis aliquid novum et admirabile didicerit, novas animi intelligentias, novas rationes et lumina perceperit necesse est, post mille annorum curriculum magnum esse quemdam acervum scientiarum et pulcherrimarum notionum, quæ cum temporum successione veritateque accesserint. Ex alia vero parte pusionem consideremus, quem nascentem sic illustraverit Deus et docuerit, ut quæcumque immenso illo annorum curriculo percepturus esset, uno momento perfectissime et firmissime complectatur, et totius illius temporis vivam et præsentem et distinctam habeat simul et eodem momento imaginem; in illo tenuem quamdam effigiem æternitatis comperiemus. Nam quæ Deus serie quadam inexplicabili sæculorum alia atque alia comprehendisset, in momento habuit quod perenne est, atque unius modi futurum in omnem æternitatem: pari enim modo Deus omnes suas cogitationes, omnia consilia, omnia decreta simul ab æterno immutabiliter concepit et retinet, ita ut nihil novi possit cogitare, nihil novi possit occurrere, nihil etiam velle aut decernere, quod ab æterno non cogitarit, voluerit, statuerit, decreverit; nihil permittere fieri in tempore, nisi id ab æterno statuerit permittere; nihil facere in tempore, nisi quod decreverit in æternitate: semper enim æternum decretum circa omnia et singula debuit præcessisse, sine quo in tempore nihil fieri potest. Non quod Deus absolute non possit facere alia quam quæ fecit aut facturus est: absit: potest enim alia et alia sine fine, etsi re ipsa non decreverit facere; fieri tamen non potest, ut re ipsa aliquid faciat, nisi decretum faciendi ab æterno præcesserit. Itaque potest omnia

Ab æter-
no Deus
omnia si-
mul no-
vit, vult,
decernit,
etc.

absolute, considerata ipsius potentia et sapientia et summa libertate ab æterno quilibet decernendi: non potest omnia ex suppositione, nempe supposito quod decretum non præcesserit. Postulat ipsius eminentissima æternitas et immutabilis celsitudo, ut omnia quæ fiunt in tempore, et quæ non fiunt, in sua luce infinita tam perfecte consideraverit, expenderit, ponderaverit, atque si infinito tempore de singulis deliberasset et consultasset; unde facile illi fuit de omnibus et singulis statuere semel et simul, quæ infinito post tempore facienda vel permittenda erant: imo id erat necessarium, ne voluntas ejus circa aliqua objecta maneret quasi suspensa, quod est imperfectionis: quare nulla est in Deo actuum intellectus aut voluntatis successio, quod semel cogitat aut videt, semper cogitat et videt, quem semel amat semper amat, sed pro eo tempore quo erat amabilis, nempe pro tempore status gratiæ: quem semel odit semper odit, non absolute, sed pro tempore quo odio dignus; pro alio vero tempore quo amore dignus est illum amat. Hi actus qui nostro modo concipiendi in Deo existunt ab æterno non cessant proprie, nec extinguuntur, neque de novo emergunt vel eliciuntur, sed manent invariabiles respectu sui objecti pro certo tempore, et in certo statu considerati; nec tribuunt absolutam denominationem, nisi eo tempore quo objecta in certo statu existunt, et pro illo tempore quo in eo statu existent vel existerunt. Quæ sane res magnam quamdam et singularem divinæ mentis præstantiam arguit, et apud omnes admirationem; uti pulchre Lessius lib. *De Div. perfect.* docet.

Job itaque hujus theologiæ minime ignarus: « Numquid, inquit, sicut dies hominis dies tui? » etc., *q. d.* Nequaquam, Domine; sed cum æternus sis, et omnia videas, penitusque cognoscas ab initio priusquam fiant, non opus est tibi longa temporis mora, ut in causam inquiras; non opus est testibus, vinculis, equuleo, ut veritatem explores; quod fieri solet in humano judicio; ut iniquitatem meam longo hoc carcere et carnificina perscruteris: cur igitur me contractis nervis, quasi constrictum vinculis, in hoc finetum quasi in obscurum et tetrum carcerem conjecisti, quasi timeas ne a tua potestate fugitivus elabar? Sic ille amanter ac suaviter querimonias doloribus et angoribus admiscet, ac si per hæc verba pro pœna relaxanda Deo supplicaret. Sed quorsum; inquit, criminalis processus iste, ac si tu fores iudex aliquis mortalis, qui per dies multos reum torqueres ad scelereum confessionem scrutinio accurato exprimendam, cum intima mea noveris exactissime? Unde subdit:

Job
Deum ro-
gat ut a
tortura
cesset,
cum ip-
sum
exacte
noverit.

7. ET SCIAS QUIA NIHIL INPIUM FECERIM, CUM SIT VERS. 7.
NEMO QUI DE MANU TUA POSSIT ERUERE. — Modus hic conquerendi modestissimus est, et afflictissimo animo valde congruus: evenire passim solet, ut iudices mortales a flagitiosis et protervis homi-

nibus adacta multa tormentorum vi nequeant criminis confessionem extorquere, quocirca in dies singulos graviore cruciatus excogitant, reos ad questionem revocant, minantur, terrent, neque ob id audaces et intrepidi rei concidunt aut pallescunt, donec repetita tortura fracti, atque se neci tradendos animo persuasi, concedunt tandem iudiciis, seque a morte illa multiplici redimunt. Huc Jobus respexisse videtur, ut opposita vite integritate lamentum exaggeret. Magna profecto bonæ conscientie fiducia, quæ ipsummet Deum innocentie suæ testem adhibet, dicens eum scire, quia nihil impium fecerit. Fundamentum scilicet solidum fiducie nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque consistit, ut diserte charus Deo Joannes monet I Epist. III, 20 : « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. » Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus et latebras animi contuens nihil videat, quod divinæ legi voluntatique repugnet; oritur illa dulcis et jucunda fiducia propria filiorum Dei, et tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum et amantissimum genitorem, et depressum animum et ægrum attollimus certa spe opis et humanitatis. Quod autem subdit, « Cum sit nemo qui de manu tua possit eruere, » hunc sensum habet, q. d. Timens te, Domine, nihil inique feci : sciebam enim me tuas manus atque oculos non posse evadere. Plerique sane pii viri hoc genere considerationis plurimum proficiunt ad virtutis omne genus et perfectionis, cum præsentem ubique Deum cogitant et verentur; multosque scimus a scelere et maleficio revocatos, quod adorandum omnibus Numen adesse cognoscerent, cujus fallere oculos aut ultricem criminum manum effugere nulla ratione possent. Quare quis sceleratus vivens in Dei præsentia non erubescat, ne dicam exhorrescat? Sane potentissimum est hominibus frænum istiusmodi cogitatio, qua usus etiam David in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Divine S. Leo serm. 5 De Quadr. : « Ista ergo, inquit, scientia summi Iudicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum et apertum omne secretum, cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitentur, et sine voce mens loquitur. »

Bona conscientia solidam fiduciam fundamentum.

Consideratio præsentia Dei iudicis multos retinet in officio.

Ver. 8.

Job Deum rogat ut operi suo parcat.

8. MANUS TUE FECERUNT ME, ET PLASMAVERUNT ME TOTEM IN CIRCCITU : ET SIC REPENTE PRÆCIPITAS ME? — Aliam hic eamque prægnantem adducit rationem, ob quam mitius et clementius secum agi debeat, quia nimirum opus est Dei; quæ ratio apud homines multum habet momenti, ægre enim adducuntur, ut opus sua industria sumptibusque perfectum demoliantur. Ex verbo autem *plasmare*, quod hebraice est rem *ornare*, polite et omnibus numeris absolutam *perficere*, affabre et artificiose elaborare; nec non ex verbo *præcipitare*, pro quo in Hebræo est *deglutire*, sive uno haustu absorbere, is resultat sensus, ac si dixerit

Job : Num quem tanto artificio, sapientia, subtilitate, elaboratissimo opere fabrefecisti repente uno ictu præcipitabis, absorbebis, et ad nihilum rediges? Ideo scilicet *supr.* vers. 2 dixerat : « Indica mihi cur me ita iudices? » non enim ibi de iudicio Dei declinando, sed de indaganda ratione, cur præter Dei morem, qui lento semper gradu omnibusque modis causa examinata ad iudicium ferendum accedit, tanta celeritate duplicatas illi plagas infligeret, sermo esse videtur.

Job itaque cum malis undique urgeretur orat conditorem, ut opus suum respiciat ac tueatur, quando in eo nihil est quod non divina manus singulari quodam artificio efformaverit. In hac certe rerum universitate, quam tuemur, nihil homine est perfectius, nihil admirabilius; ad illius constitutionem, quam ut specimen magnæ mentis et potentissimæ suæ manus omnium rerum ædificator exhibuit, uterque mundus, cælum et terra concurrerunt, ut notavit presbyter Anastasius; qui tract. De Hom. creat. constitutionem illam nominat *φθεράν και δυσεργάτηντος*, *horrore quodam sacro verendam et difficilem explicatu*, reconditis mysteriis plenam; in eaque mixtum quemdam esse mundum e duobus mundis compaginatum, et cognatum utriusque. Eamdem eximie mirantur et prædicant S. Patres; ac Joannes quidem Chrysostomus hom. 2 De Prophet. obscur. cum mentis aciem in hominem intenderet, illum vocabat *διπλῶν ζωῶν*, *duplicem animantem*, e diversissimis naturis conflatum, cœlesti et terrena, quarum ipse communione sit utriusque *σύνδεσμος*, *nexus vinculumque mirandum*. S. Gregorius Nazianzenus Orat. 26, nullum finem facit hujus tanti opifici laudandi et oratione celebrandi, et hanc mixturem ait esse *μυστικὴν και ἀερίτην*, *mysticam, et arcano modo perfectam et inexplicabilem*; in cuius admiratione creata omnia ingenia conterantur : quare non est negandum, e tam mirifica societate hominum corpori, tametsi luteo, et e pulvere atque argilla temperato, magnam quamdam speciem dignitatis pretiumque accedere. Deus enim ut metafor circumspectus et prudens animæ domicilium apparavit, quod præstantiæ regiæque illius dominationi opportunum et decorum esset : sapienter enim animadvertit Galenus lib. I De Usu part. cap. II, cum sit corpus, ut appellat ipse, *εργαλεῖον*, *instrumentum animæ*, omni animanti corpus aptum esse animæ motibus et facultatibus; quod in equo, leone et aliis multis declarat. Homini proinde, cum sit maxime sapiens, et solus inter animantes divinus, anima decoratus, quæ beatrum mentium cognatione et similitudine quoque Dei teneatur, corpus dari tanta excellentia non indignum et ornatum ad omnium admirationem; unde brevi et arcano elogio præclare dictum est ab Hippocrate cap. xv, homines consecutos corpus *δικαίου*, *justum*, hoc est, meo iudicio, tam perfectum suis omnibus numeris et partibus expolitum, ut nihil desit, ni-

Constitutio hominis mirabilis.

Corpus aptum animæ motibus.

Corpus cur δικαίου

vocetur.

hil redundet, omnia vero sint ad normam et amussim exacta, ut statera expensa, et divino iudicio composita et descripta videantur: ea causa nos tantū Opificis magnitudinem et potentiam et inusitatam sapientiam tum mirari, tum nervis animi omnibus prædicare oportere.

Trimegistus quoque, antiquæ theologiæ parens et inventor, omnes ad amussim humani corporis artus exsecutus, ex iis gloriam Demiurgi, et magnificentiam hoc opus divinis manibus elaboratum hymno sacro et lætiori veluti cantu in cælum efferebat; et in eodem humano corpore Epictetus *ὡσαύτως ἑσθὲ, Dei symbola* animadvertēbat, et vestigia clara divinitatis potentissime et sapientissime operantis: ad Deum enim structuræ hujus pulcherrima compositio referenda est, quod cœlestis mentis afflatu S. Job hoc loco profitetur dicens: «Manus tuæ fecerunt me,» quasi summus rerum architectus in humano corpore ædificando specimen collocare voluisset dædalæ manus suæ artisque omni cogitatione majoris. Et sane corporis partes omnes quasi mysteriis consecratæ magnis sunt, et a Deo providentissime figuratæ, in quibus velut in sacris Ægyptiorum litteris arcana divina possint intelligi: quare Salomon cum de sui corporis structo opificio et compositione disputat Sap. vii, 1: «In ventre, inquit, matris figuratus sum caro:» in Græco est *ἐργάστην, sculpturam*, divina manu hieroglyphicis veluti notis insignitus, admirabiliter effigiatus, arcanae providentiæ symbolum, effectricis omnium sapientiæ clarum argumentum. Hinc nostri sapientes, qui in artium contemplatione et speciosissimæ rerum varietatis, quæ in mundo visuntur, partem curæ suæ posuerunt, aiunt Deum non multiplicem modo suam interminatamque sapientiam in singulis corporis nostri membris eorumque muneribus ostendisse, verum in iis pulchritudinem quoque suam veluti in pulchro elegantique vestigio declaravisse; ex quo fit, ut qui arte industriaque sua opus aliquod expolitum et perfectum velit efficere, id nulla ratione consequi possit, nisi illud humano corpori, partiumque illius consensioni et descriptioni mirificæ pro cuiusque ratione respondere faciat. Certe omnem architectandi rationem ex hominis symmetria tanquam ex perfectissimo naturæ artificio desumptam fuisse affirmat Vitruvius. Quod in templo Salomonis longe exquisitius demonstrant eruditi, quod ex corporis humani similitudine et proportione mirabili et delineatum fuit divinitus et perfectum, uti pluribus ostendit noster Vilalpandus in Ezech.

Hoc igitur corpus tanta perfectione fabricatum rogat Job ne destruat, et quidem ab auctore suo; qui sane rogandi modus a conditoris bonitate et sapientia velut ab argumenti sede petitus plurimum valet ad clementiam impetrandam: eo quippe ipso quod quis alicujus operis auctor est, bene afficitur ad operis sui conservationem et remotionem eorum quæ utcumque illud læ-

dere possent. Quis enim architectus non ægrè ferat destructionem domus, quam operose construxit? quis agri cultor devastationem horti peramœni, quem artificiose ac sollicitè coluit? perfecto non modo demolitionem, verum etiam neglectum aut leve detrimentum auctor quisque indigne tolerat, operisque perfectionem quanta potest maxima sedulitate procurat: quædam enim velut generatio est, quæ paternam quamdam providentiam propensionemque producit. Pondus auget ille dicendi modus, totum in circuitu, quo totius hominis partes indicat, ita ut nihil in homine sit, quod divini artificii solertiam non testetur et prædicet, nihil quod omnipotentem Dei manum et ineffabilem sapientiam non ostendat. Videtur autem Job alludere ad morem artificum, qui opus pene absolutum curiose circumspiciunt, et si quid detortum, declive, exuberans ac denique oculis ingratum deprehendant, corrigant, totumque opus exspoliant, quasi Deus in corpore hominis formando ad eum modum se habuerit; id quod singularem Dei erga hominem curam et providentiam arguit, etiam ipsismet angelis invidendam, utpote quos Deus sola voce creaverit, cum hominem propriis suis manibus efformaverit. Unde D. Ambrosius lib. II in Luc. cap. III: «Non otiose, inquit, corporalibus quibusdam manibus circa Adam et Evam Moyses Deum inducit operantem. Mundum Deus fieri jussit, et factus est, et uno verbo opus mundi Scriptura indicat absolutum: ad hominem venit, et manus ipsas quodammodo studuit ibi Propheta Dei laborantis ostendere, plus nescio quid in his intelligere quam lego opera Dei elaborata me cogunt,» ubi expende illa verba, plus nescio quid in his intelligere quam lego, q. d. Satis exprimere non possum hominis excellentiam, cum ipse Deus suas manus demittat ad eum efformandum. Pulchre item hanc formationem expendens S. Basilius hom. in Hexaem., verbum illud fecerunt ad animam, plasmaverunt vero ad corpus referendum censet, quod ex Genesi et regio Psalte probat: «Nam quo loco, inquit, dictum est Gen. I, 27: Et fecit Deus hominem, ad imaginem ei fecit Deum, ibi expresse positum est verbum *ἐποίησεν*, id est fecit: jam vero deinceps quando de corporis substantia sermo est, verbum infert hoc *ἐποίησεν*, id est formavit, finxit, plasmavit. Regius item Psaltes hoc esse discriminis inter facturam et formationem edocuit suo illo versiculo Esalm. cxviii, 73: Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me. Fecit utique interiorē et arcantum hominem; plasmavit sive finxit hunc externum:» congrue enim ad cœvum sive lutum plasmatio aut figmentum refertur, de quo subdit:

9. MEMENTO, QUÆSO, QUOD SICUT LUTUM FECERIS ME, ET IN PULVEREM REDUCES ME. — Particularius jam prosequitur modum formationis corporis humani, quem magis universe atque confuse versu præcedenti proposuerat; et primum edocet ma-

Continet
Dei sym-
bola.Corpus
huma-
num est
exemplar
optimæ
symme-
triæ.Solum
homo Dei
manibus
formatus
dicitur.Deus ani-
mam nos-
tram fe-
cit, et
corpus
plasma-
vit.Vers. 9.
Materia
corporis
humani
est lu-
tum.

teriam, ex qua Deus primum hominem plas-
 averit, alludens ad illud *Gen. II, 7*: « Formavit
 Deus hominem de limo terræ, » ubi, qui litteras
 hebraicas noverunt, pro certo aiunt vocem, cui
 in nostra versione respondet *limus*, significare
 minutissimum ac vilissimum *pulverem*, qui ad-
 jecta aqua, ut notavit *Tertullianus*, coaluit, et
 formationi hujus statuæ luteæ aptam materiam
 præbuit: *lutum* namque non siccam terram et
 dissolutam, sed humore temperatam designat,
 quæ primum in statuam figurata, et postea ve-
 luti calore solis, exsiccata, aliquam consistentiam
 haberet, nec ob molliem huc illucque disflue-
 ret. *Meminit etiam Esdras*, aut quisquis fuit auc-
 tor libri non canonici, sed eruditi *IV Esdr. III, 6*:
 « Dedisti, inquit, Adam corpus mortuum (id est ina-
 nime, et quod nunquam vixerat, e terra forma-
 tum): sed et ipsum figmentum manuum tuarum
 erat, et insufflasti in eum spiritum vite, et fac-
 tus est vivens coram te. » Fecit igitur Deus homi-
 nem de limo terræ, ut disceret quid esset,
 quemadmodum ait *Laurentius Justinianus serm.*
De S. Georg. mart.: « Ne de se superbiendo præ-
 sumeret, qui se de limo vilissimo sciret esse plas-
 matum. » Fecit de limo, quia id hominis natura
 posebat, ut caro ejus ex luto et cæno fingere-
 tur, cui anima rationalis unita nobilior luto et
 excellentius esse præstaret; fecit ex luto, ut in
 exaltanda materia vilissima suam potentiam et
 largitatem ostenderet; fecit ex luto, ut suaviter
 hæc inferiora regeret, et lutum luto præficeret;
 fecit tandem ex luto, ut arrogans et superbus
 hominis spiritus quasi luto mersus, et suæ con-
 ditionis vilitate compeditus, disceret Deo obtem-
 perare.

Cur Deus
 fecerit
 hominem
 de limo
 terræ.

Multis
 locis
 Deus so-
 figulum
 et nos
 figmen-
 tum vo-
 cat.

Multis autem modis a Deo est homo hujus suæ
 naturalis vilitatis admonitus: vocat enim Deus
 seipsum *figulum*, cum opus creationis humanæ
 commemorat, cujus circa argillam et lutum de-
 sudat industria. « Ecce, inquit per *Jeremiam*
cap. XVIII, 6, sicut lutum in manu figuli, sic vos
 in manu mea, domus Israel; » et per *Isaiam*
cap. XLV, 9: « Numquid dicit lutum figulo suo:
 Quid facis? Et opus tuum absque manibus est? »
 et *S. Paulus Rom. IX, 20*: « Numquid dicit fig-
 mentum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An
 non habet potestatem figulus luti ex eadem massa
 facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero
 in contumeliam? » Sæpe etiam in Scripturis suis
 Deus nos *figmentum* appellat, quod proprie est
 opus ex luto; vocat etiam *terrenos et terram*: hoc
 indicant illa verba *Isaiæ*, *cap. LXIV, 8*: « Et nunc,
 Domine, Pater noster es tu, nos vero lutum: et
 fictor noster es tu, et opera manuum tuarum omnes
 nos; » *Davidis Psalm. CII, 14*: « Ipse cognovit fig-
 mentum nostrum; » *Salomonis Sap. VII, 1*: « Sum
 quidem ego mortalis homo similis omnibus, et
 ex genere terreni illius, qui prior factus est; »
Apostoli I Cor. XV, 47: « Primus homo de terra
 terrenus; » *Jeremiæ cap. XXII, 29*: « Terra, terra,

terra, audi verbum Domini. » Quibus multa si-
 millia passim occurrunt.

Ac tandem hæc luti nostri memoria hominis
 nomini affixa est, ut in venturis sæculis nunquam
 deleatur: vocavit enim Dominus hominem *Adam*,
 quod nomen *terram* significat, ut sciat homo se
 terram esse, atque ex luto et cæno in hanc quam
 habet naturam emersisse. Diceris ergo, o homo,
Adam, quia terra vilis es: diceris *homo*, quia hu-
 mus: terra nomen tuum, ex terra corpus tuum,
 in terra habitatio tua, in terram conversio tua.
 Diceris *terra*, quia ex terra compositus. Jam con-
 soletur nos *Philo Judæus lib. De Opific.* dicens ho-
 minem non ex quavis terra, sed ex selectissima
 fuisse compositum: « Non, inquit, ex quavis
 terræ parte sumpta humo videtur Deus hanc hu-
 manæ speciei statuam formare voluisse, sed se-
 lecta undequaque optima, ex pura materia pu-
 rissimum excolasse accurate, quod maxime ad
 hoc opus aptum erat. » Consoletur et nos *S. Au-
 gustinus tract. 9 in Joan.* asserens « quatuor
 litteris nominis *Adam* quatuor terræ partes con-
 tineri, orientem, occidentem, septentrionem, me-
 ridiem, » quasi primus homo ex quatuor pugillis
 terræ sumptis a quatuor mundi partibus fuisset
 compositus. Quod clarius docuit *S. Cyrianus*,
 qui postquam dixisset nomina hebraica eo con-
 silio fuisse indita, ut proprietates hominum, qui-
 bus imponebantur, designarent, hæc addit: « Ex
 ipso protoplasto probamus veritatem: nomen
 accepit a Deo *Adam*: hebraicum *Adam* in Latino
 interpretatur *terra caro facta*, eo quod ex quatuor
 cardinibus orbis terrarum pugno comprehendit,
 sicut scriptum est *Isai. XI*: « *Pugno mensum sum cæ-
 lum, et pugno comprehendit terram, et finxit homi-
 nem ex omni limo terræ, ad imaginem Dei feci il-
 lum.* Oportuit illum ex his quatuor cardinibus
 orbis terræ nomen in se portare *Adam*. » Sed o
 quam exigua et longe petita consolatio! Quid enim
 refert, si homo ex terra munda fuerit effectus,
 cum ex eo terra vilis esse non desinat? Certe si
 superfluum est, ut dicebat *S. Hilarion*, mundi-
 tiam in cilicio quærere, multo delicatius est eam
 in luto, in cæno et in stercore quærere: quid
 enim prodest si ex pugnis terræ a quatuor orbis
 partibus sumptis fuerit compactus, cum ex hoc
 solum habeamus, quod ex quatuor lateribus (ut
 aiunt) nulla nobilitate insignitur, sed undequa-
 que conspectus humillimo genere natus reputa-
 tur? Fiat, fiat ex quatuor pugnis terræ a quatuor
 plagis orbis acceptis, ut in toto universo cunctæ
 creaturæ notionem vilitatis hominis habeant, et
 nullo loco, licet homo velit, et conetur, suam
 vilitatem abscondat.

Cæterum *Job* non solum originis suæ sedita-
 tem, sed etiam exitus sui fragilitatem commemo-
 rat cum addit: « Et in pulverem reduces
 me, » *q. d.* Miserere meæ vilissimæ fragilitatis:
 sum enim quasi fictile vasculum in pulverem
 brevi redigendum. Quid igitur ultra persequeris

Luti me-
 moria
 nomini
 hominis
 affixa.

Ex quali
 terra for-
 matus sit
 homo.

Vox
 Adam
 quid in-
 terpreta-
 tur.

Parum
 refert ex
 quali ter-
 ra facti
 sumus.

Corpus
 nostrum
 in pulve-
 rem re-
 solven-
 dum.

hoc vile fluxumque figmentum? nonne satis fuit stirpem suam et genus ex sordida ac lutea duxisse materia, ac tandem in pulverem, ex quo formatum est, iri resolutum? Cur hoc breve vitæ ac ærumnosum spatium sine novis laboribus et angustis peragi non sinis? Hæc sane hominis formatio, et adjuncta carnis lutique fragilitas, movere potuit Deum, ut si quid ab homine peccatum esset, veniam lubens facilisque concederet. Secus est in angelis, a quibus cum abesset carnis infirmitas, multo potuere magis tentationi resistere: qua de re optime ad hunc locum S. Gregorius: « Angelorum, inquit, spiritus idcirco irremissibiliter peccaverunt, quia tanto robustius stare poterant, quanto eos carnis commixtio non tenebat; homo vero idcirco post culpam veniam meruit, quia per carnale corpus aliquid, quo semetipso minor esset, accepit. Unde et apud respectum judicis argumentum pietatis est hæc eadem infirmitas carnis. Quo argumento usus est David *Psalm. LXXVII, 38*: « Multiplicavit (Vulg. abundavit) ut averteret iram suam ab eis, et non accendit omnem iram suam: et rememoratus est, quia caro sunt. » Et alibi *Psalm. CII, 13*, eadem fere repetit quæ Jobus: « Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se: quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, recordatus est, quoniam pulvis sumus. » Quare dum dicit Jobus: « Memento, quæso, quod sicut lutum feceris me, » hoc est: Revoca obsecro in memoriam, ut mei misereris, et erratis veniam des. Recordare animum humanum generosum quidem et pene divinum, cæno et luto mortalis hujus corporis, a quo aliquando non infici non possit, undique circumdatum, atque ejus necessitatibus ita obnoxium, et quasi alligatum et subditum, ut vix animi intentio queat subsistere, quin hinc detineatur, inde laxetur. Ita S. Ambrosius lib. *De Bon. mort. cap. III*, his verbis: « Multas occupationes nobis corporis hujus necessitas gignit atque usus invehit, quibus impeditur animæ vigor, revocatur et intentio; unde de se pulchre dicit S. Job: *Memento, quia sicut lutum me formasti*. Si ergo lutum est corpus, obliuit nos utique, non diluit, et coinquinat animam inquinamento intemperantiæ. » Quare bene S. Gregorius hunc locum sic exponit, quasi Job Deo dicat: « Infirmitatem carnis considera, et reatum iniquitatis laxa. » Hanc orandi formam Thais, quæ magnis se peccatis onerarat, accepit a magistro suo; neque aliam per aliquot annos permisit, utpote maxime suis moribus opportunam: « Qui plasmasti me miserere mei. »

Miseria nostra et vilitas Deum ad misericordiam inclinat.

Animus in tam fragili corpore sibi non constat.

Vers. 10.

Humani corporis generatio lactis coagulo similis.

10. NONNE SICUT LAC MULSISTI ME, ET SICUT CASEUM ME COAGULASTI? — Pulchre humani corporis generationem lactis coagulo assimilat: nam, ut Plinius lib. VII, cap. XV et medici docent, semen mulieris est instar lactis album, liquidum et diffusum; sed accedente virili semine calore illius quasi coagulatur, consolidatur et concresecit, ut

fiat embryo, ita Tirinus noster. Ubi expende Jobum non tantum affirmasse opus Dei, atque id maxime elaboratum se esse, quod ad rem suam non leviter faciebat; sed etiam signate divinis se oculis tanquam e molli blandaque materia, in qua non possent non undique impressarum manuum vestigia apparere, recenter efformatum proposuisse, ut dicere videatur: Exstant in me, o Domine, tuarum manuum expressa signa et lineamenta, quæ me tuum opus esse clarissimis vocibus proloquuntur; cur ergo tuam imaginem potius demoliri, quam opem ei ferre vis?

11. PELLE ET CARNIBUS VESTISTI ME: OSSIBUS ET NERVIS COMPEGISTI ME. — Jam ad corporis organizationem prorsus admirabilem procedit, quam eleganter Sanctius noster ita describit: Feminus, inquit, sanguis eo quem diximus modo a virili semine dispositus nihilo magis densus ac durus est quam lac coagulatum, quod usque adeo molle est, ut parum absit a liquido, a quo ad significandas res molliculas, et in quibus nihil est firmitatis, comparatio ducitur. Ex eo admirabilis naturæ solertia, seu potius divina sapientia varias finxit diversasque naturas, quibus humani corporis fabrica compacta est: pars enim quædam lentescit in nervos, pars mollescit in carnem, pars duratur in ossa, pars in pellem extenditur. Denique ex re tantula tamque sibi simili organa finguntur plurima ad varia naturæ ministeria; illa autem omnia carnibus quasi interluta veste, et pelle quasi externo teguntur et ornantur pallio. Tota vero humani corporis moles ab ossibus quasi a columnis et tignis sustentatur, quæ nervi quasi quædam vincula constringunt et continent. Hæc scite atque eleganter optimus philosophus Jobus hoc loco describit, ut nihil a quoquam desiderari posse videatur. Quod item fecere plures alii, ex quibus unum dabo Lactantium lib. *De Opific. Dei, cap. VII*: « Deus, inquit, solidamenta corporis, quæ ossa dicuntur, nodata et adjuncta invicem nervis alligavit atque constrinxit: hæc autem visceribus (*viscerum nomine carnes intelligit*) operuit ut quemque locum decebat, ut quæ solide essent conclusa tegerentur. Item visceribus ipsis venas admiscuit quasi rivos per corpus omne divisos, per quos discurrens humor et sanguis universa membra succis vitalibus irrigaret. Et ea viscera formata in eum modum, qui unicuique generi ac loco aptus fuit, supertecta pelle contextit. » Sic ille.

Plura circa modum et rationem tam admirabilis opificii nil attinet curiosius investigare, cum ipsemet Salomon profiteatur *Eccles. XI, 5*, ab hominibus ignorari, « quæ sit via spiritus, et qua ratione compingantur ossa in ventre prægnantis: » ad quem locum ita pulchre Tollenarius noster: Circa spiritus, inquit, seu animæ substantiam magna fuit olim philosophorum medicorumque hallucinatio, quemadmodum etiam circa formationem fœtus in utero materno: de

Vers. 11. Admirabilis hominis fabrica.

Formatio corporis humani nobis obscura est.

quibus sapienti quadam ignorantia olim tutissime pronuntiavit celeberrima illa Machabæorum mater II *Machab.* vii, 22: «Nescio qualiter in utero meo apparuistis: neque enim ego spiritum et animam donavi vobis et vitam, et singulorum membra non ego ipsa compegi: sed enim mundi Creator, qui formavit hominis nativitatem, qui- que omnium invenit originem, et spiritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam.» Eamdem ignorantiam professus est sagacissimus rerum naturalium indagator Galenus: sic enim scribit in lib. *De Form. fetus*: «Cum nullam de structura animalium inveniam opinionem cum scientiæ certitudine demonstratam, fateor me de foetuum effectrice causa nihil certi habere: hoc tantum de ea pronuntiare me posse confido, quod ars et sapientia in ea sit maxima:» quam obrem cæteros alibi monet ne in hanc inquisitionem pertinacius incumbant: «Hæc, inquit lib. *XV De Usu part.*, Creator noster talia fieri voluit. Quæ autem facta jam sunt neque tentes, neque audeas quærere, quemadmodum facta sint: quæ enim facta esse ignorabas, nisi ab anatomia edocutus fuisses, quo pacto nunc audes quærere, qua ratione facta sint? Satis ergo tibi sit novisse unamquamque particulam pro rerum exigentia et usu constructam fuisse. Si vero præterea conabere quo pacto ita facta sit inquirere, palam fiet, te nec tuam imbecillitatem nec officios sentire potentiam.» Cæterum cum post partium organizationem a Deo statim anima rationalis infundatur, recte subjungit:

Vers. 12. 12. VITAM ET MISERICORDIAM TRIBUISTI MIHI, ET VISITATIO TUA CUSTODIIT SPIRITUM MEUM. — Postquam de corporis compositione locutus est, agit hic Jobus de animæ creatione, qua corpus mirifice compactum atque connexum vitam motumque acquirit; tres vero beneficentiæ gradus discrevit, vitam misericordiam, visitationem: *primus* ad vitæ principium, *secundus* ad conservationem, *tertius* ad perfectionem pertinet. *Misericordia* hoc loco est *beneficentia*, liberalitas, largitio; unde phrasia illa frequens in Scriptura *Gen. xx, 13* et alibi: «Facere misericordiam.» *Visitatio* hic est idem ac *prosperatio*, fœcunditas, felicitas: sic phrasi Scripturæ familiari Deus *visitare* dicitur quos prosperat, fœcundat, ut Saram et Annam, Samuelis matrem. Ex his ergo præcatio Jobi vires acquirit, ne Deus, quem tot beneficiis auxit, repente perimat: verba illa: «Visitatio tua custodivit spiritum meum,» licet ad tutamentum animæ, ut vitam naturalem corpori confert, referri valeant; pertinere tamen litterali sensu possunt ad spiritualem animæ custodiam, et quamdam Dei velut exubantis vigiliam, qua animam, quam sempiternæ felicitatis capacem creavit, præsentia sua servat, divinæ gratiæ ac virtutum supernaturalium muneribus amplissimis exornat. Favet expositioni huic quod auctores aliqui graves *miseri- cordiæ* nomine naturalia virtutum semina in-

telligunt, ut in hunc modum terna beneficia gradatim ascendant, *vita* per animæ creationem, *miseri- cordia* per indita virtutum semina, *visitatio* per collata virtutum supernaturalium dona; atque ad hunc sensum oratio Jobi fiet multo nervosior. Mystice sic optime exponi potest, q. d. *Vitam* mihi tribuisti gratiam infundendo, nam gratia Dei vivimus; *miseri- cordiam* elargitus es ad sancte vivendum, et ad usum gratiæ ac virtutum ab ea promanentium supernaturale auxilium imper- tendo) et hac misericordia provehimur); et *visi- tatione*, id est assidua inspiratione tua, spiritum mihi infusum et a te donatum custodisti: quia nisi ad modum avis mihi incubares, et intel- lectum edoceres, [et voluntatem afficeres, et ad opus roborares, jampridem vitam et misericor- diam a te prærogatam perdidissem. Huc spectat illud Davidis *Psal. cv, 4*: «Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui (secundum benignitatem tuam nobis exhibitam): visita nos in salutari tuo (scilicet salubri inspiratione tua) ad videndum in bonitate electorum tuorum (ut scilicet contemplatione videam quæ bona præpara- stis electis tuis): ad lætandum in lætitiis gentis tuæ (ut voluntate, gaudio spiritali et justorum lætitiis perfundar): ut lauderis (a me laude vocis et operis) cum hæreditate tua.» Porro ut hanc vitam gratiæ melius intelligamus, ex vita naturali nobis consideranda est: ita enim natura comparatum est, ut ex corporalibus ad spiritalia et ex manifestis ad occultorum cognitionem transeamus; unde cum naturalis vita clarior nobis et evidentior sit; ipsa spiritalis vitæ lucem ac notitiam paret. Vita autem naturalis, si philosophos consulamus, nihil aliud est quam natura rei potentis seipsam movere, in actumve ac perfectionem redigere: id quod nullo negotio exemplis intelligitur. In plantis vita est illud, quo primo suc- cum sive alimentum attrahunt, retinent, et in uni- versas partes distribuunt, quo seipsas alunt, augent, et in debitam provehant magnitudinem; in brutis vita est, qua primo sentiunt, et huc illuc- que discurrunt; in hominibus vita est, qua primo ratione; et in angelis, qua primo intelligentia li- beroque utuntur arbitrio. Itaque *vita* dicitur il- lud primum initium operationum vitalium, quo mediis facultatibus ac viribus suis vitales actiones exercet, et quo res vivens seipsam in debi- tam perfectionem adducit. Quia vero vita hæc propter actiones vitales est viventibus attributa (in hunc enim finem arbores et plantæ vegetat- ricem vitam perceperunt, ut se alant ac nutriant; et animalia sentientem, ut sentiant, et se loco moveant; hominesque intelligentem, ut intelli- gant, et proprio arbitratu se gubernent) hinc or- tum habuit, ut actiones istæ non solum vitales, sed etiam *vita* nuncupentur; et has duas vitæ sig- nificationes S. Hieronymus ad hunc Jobi locum annotavit dicens: «Ipsa anima est *vita* hic appella- ta, non vita animæ; quia possunt et actus ani-

Ratio fa-
brica
corporis
humani
non est
curiosa
quæren-
da.

Gratia
est vita
animæ
spirita-
lis.

Visitatio
Dei sunt
bonæ
inspira-
tiones.

Vita spi-
ritalis ex
analogia
vitæ na-
turalis
cognosci-
tur.

Vitaquid
in plan-
tis, in
brutis, in
homi-
bus.

Vita est
princi-
pium
operatio-
num vi-
tali-
um.

Miseri-
cordia
Pro bene-
ficentia.
Visitatio
Pro pros-
peratio-
ne.

mæ vita nuncupari: hæc ille. Ideoque hic dicitur habere vitam studiosam, ille vero voluptuosam, quia alter studiosis actionibus, alter vero voluptatibus ac deliciis deditus est.

Hæc doctrina ex philosophia naturali petita nos in spiritalis vitæ cognitionem adducat: quemadmodum enim vita hominis, quam animam rationis participem nuncupamus (hæc namque ut nobis familiarior hujus quod quærimus præstabit notitiam) est illa interior spiritalisque substantia, qua homo se spiritaliter et corporaliter movet ac perficit; quæ illi tribuit ut homo sit, et est facultatum quibus operatur origo, et mediis illis ipsarum operationum principium: ita vita spiritalis est aliquid intra nos manens, quod et nos spirituales efficiat, et fons sit facultatum spiritalium, nec non et actionum spiritalium exordium. Hoc autem si diligentius quid sit inquiretur, inveniemus nihil aliud esse quam illud augustissimum donum divinitus attributum, quod gratiam nuncupamus: hoc porro donum gratia vocatur, quoniam gratis et liberaliter nobis datur: « Quare gratia? (inquit S. Augustinus in *Psalm. XXX*, sibi que respondet) quia gratis datur. Quare gratis datur? quia merita tua non præcesserunt, sed beneficia Dei te prævenerunt. Est autem gratia affectio manens seu habitus quidam supernaturalis mentibus justorum infusus per Spiritum Sanctum qui datus est illis. Gratia est, quæ ipsam animæ naturam perficiens, eam facit veluti deiferam, participemque et consortem divinæ naturæ: gratia est, quæ dividit inter filios Dei et filios diaboli, quæ Deum placat, et homines suo creatori conciliat. Hæc est, cujus præsidio justificamur, et Deo grati, accepti ac amici reddimur: hæc est, quæ I *Pet. IV*, 8, operit multitudinem peccatorum, non quidem ea dum manent legendo; sed ea ut non manent destruendo; hæc est semen æternæ vitæ, sine qua nulli in cœlestem patriam patet ingressus. Est decor et pulchritudo, qua anima Deo apparet amabilis; est lumen divinitus inditum, et mentem reddens illustrem et splendidam; » de quo S. Paulus *Coloss. I*, 12: « Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. » Est vestis illa nuptialis hominem eximie dignum efficiens, ut in summi Regis convivium admittatur; est *Joan. IV*, 14; « fons aquæ salientis in vitam æternam, » unde S. Paulus ait *Rom. VI*, 23: « Gratia Dei vita æterna, » quia opera a gratia emanantia illius vitæ, quam speramus, sunt merita; est quæ nos efficit membra Christi, quare et a Christo capite et per Christi merita datur, et ut ei adhæreamus benigne confertur; est denique vita nostra spiritalis, quia nos ex peccatoribus convertit in sanctos, ex defunctis viventes facit, et in spiritaliter mortuis manere non potest.

Hæc autem spiritalis vita in multis est naturalis vitæ similis, nam sicut vita naturalis dat corpori ut sit et vivat secundum naturam, ita vita gratiæ dat animæ ut sit et vivat supra naturam: illa

corpus limitat, et ad propriam, ut aiunt, speciem consistat. cujusdam viventis restringit; hæc animam circumscribit, ne divina mandata transiliat, et a debita fide sponsæ deflectat: illa corpus venustat, et motum ac vires subministrat; hæc affectus in res divinas et gressus tribuit, ut contendamus in cœlum, et intus spiritum nostrum exornat. Illa radix est facultatum, quibus operamur, ut intellegendæ, qua cognoscimus; et voluntatis, qua volumus; hæc origo virtutum, ut humilitatis qua nos ipsos dejicimus, paupertatis qua divitias mundi contemnimus; charitatis qua Deum proximumque diligimus: illa est principium operationum vitalium, nam ministerio facultatum suarum videt in oculo, audit in aure, et irascitur in corde; hæc est meritum initium, quia virtutum ab ea manantium præsidio perfert injurias, ministrat infirmis, et desiderii se infert celestibus choris. Illa denique, deficiente debita sanitate et humorum temperie, a membrorum necessaria integritate discedit; hæc, si absit fidelitas, qua Dei mandata observare debemus, etiam amittitur. Si ergo tanta sollicitudine servamus vitam mortalem post non multos annos finem habituram, quanta sollicitudine custodire debemus gratiæ vitam, si volumus, per totam æternitatem duraturam? si tam eximio amore complectimur vitam certe non admodum pretiosam, nisi quatenus vitæ spiritali subservit, quanto majori amore amplectenda esset ipsa spiritalis vita, cujus gratia naturalis diligitur? spiritalis, inquam, vita, quæ jure universis rebus naturalibus imperat? Ita pulchre noster Alvarez de Paz lib. II *De Vit. spir.* part. I, cap. 1.

13. LICET HEC CELES IN CORDE TUO: TAMEN SCIO Vers. 13. QUIA UNIVERSORUM MEMINERIS. — Jobi sensus est plane suavissimus, et eximia ejus pietate dignissimus: Etsi, inquit, suspicari posset aliquis, quem alienior de te imbuisset opinio, te non curare hæc humana, neque meminisse tuarum manuum, atque operæ nos esse figmentum, cum tam acerbe atque inclementer jactari permittas, neque tui aut amoris aut curæ humanis oculis argumentum appareat; ego tamen, cui clarius abs te lumen affulsit, non dubito, quantumcumque in animo consilia celes, quin nostra cures atque dispicias; neque unquam te rerum nostrarum tuique figmenti oblivio teneat. Scio enim te, clementissime Deus, meminisse beneficiorum in me collatorum, quam liberaliter me habueris, quantum operæ ac pretii in me creando, servando, prosperando exornandoque posueris, neque velle te munera hæc tua aspernari, ac momento pene uno structuram demoliri tuam; celas quidem hæc, iramque simulas, at ego non propterea animum a me tuum alienatum suspicabor. Videor enim mihi te videre egregium erga opus tuum studium de industria ad horam celantem; minime dubitans nullam te illius oblivionem capere posse, quin suo tempore a primis imaginis tuæ linea-

Vita spiritalis quid proprie sit?

Gratia unde dicatur, et quid sit, ac quid præstet?

Etsi Deus cellet interdum, non tamen erga suos amorem dimittit.

mentis et manuum tuarum vestigiis attractus opem illi feras, atque eam mire excolas atque perficias. Hinc sane S. Irenæus lib. IV *Advers. hæres. cap. LXXVI*, perutilem atque opportunam hanc; elicit admonitionem, ut curandum nobis maximopere fuerit aliqua semper virtutum lineamenta divinarumque manuum vestigia in nobis retinere, quæ ipsum ad nobis subveniendum et dexteram operi manuum suarum porrigendam alliciant; ne dum nihil suum in animis nostris agnoscit viles illi simus; nec habeat unde ad opem ferendam pertrahatur. Verba Irenæi sunt: « Præsta Deo cor tuum molle atque tractabile, et custodi figuram, qua te figuravit artifex, habens in temetipso humorem, ne indurans amittas vestigia digitorum: » hæc enim dum exstant, dum durant, et sese divinis oculis ingerunt, quantumvis prodigus, quantumvis tepidus, quantumvis divinæ imaginis pulchritudinem obscuraveris, divinam elementiam ad opem suo operi ferendam adducunt. Ex hoc versu, inquit Joannes a Jesu Maria, struitur argumentum ad multorum in speciem fortium ac fidorum Dei cultorum cæcitatem coarguendam, qui dum ærumnis, morbis, desolatione interna tanguntur, mox Dei animum aversum dictitant, ægreque ab hac mente dimoventur.

Deus nunquam deserit eos qui aliqua lineamenta retinent.

Vers. 14. 14. SI PECCAVI, ET AD HORAM PEPERCISTI MIHI: CUR AB INIQUITATE MEA MUNDUM ME ESSE NON PATERIS? — Si, inquit, peccata mea pristina sint causa hujus meæ afflictionis, quæ ad hanc usque horam punire distulisti, cur jam saltem, quando id tam obnixè precor, non mundas me ab illa iniquitate, pro qua abolenda deinceps innocenter vivendo laboravi, ut sic tollas et causam plagarum, et simul ipsas plagas: ita Tirinus noster. Aliqui referunt ad scrupulos, qui peccato jam sublato non parum infestare sæpenumero solent viros pios; unde S. Gregorius ad hunc locum: « Si, inquit, culpam venia abstulit, cur sane a memoria non detersit? » quamvis enim quis peccatis valedicat, et novam vitæ rationem ineat, nihilominus præteritorum peccatorum memoria et delectatione tangitur quodammodo invitum; adeo ut istiusmodi tentamenta liquidam pœnitentis causam esse non patiantur. Et sic verba hæc ejus erunt, qui invitum trahitur ad illicitas delectationes, ut sit sensus, q. d. Cum jam peccata commissa deleverim, et per pœnitentiam abjecerim, quid est quod iterum memoria et delectatio invitum me trahit, et quodammodo impellit ad iterum peccandum? Hujus expositionis habes Gregorium his verbis patronum: « Ad horam Dominus peccatori parciat, cum reatum culpæ concessa protinus fletibus diluit; sed ab iniquitate nostra mundos nos esse non patitur, quia volentes quidem culpam fecimus, sed nonnunquam nolentes ejus memoriam cum delectatione toleramus: sæpe namque hoc, quod a conspectu jam judicis fletu interveniente deletum est, ad animum redit, et devicta culpa ad delectationem rursus inserpere nititur, atque

Peccata præterita etiam post remissionem molestata sunt.

in antiquo certamine rediviva pulsatione reparatur. » In quibus verbis ultimis videtur respexisse Gregorius fabulam; qua traditur Hercules devicisse gigantem immanis molis Terræ filium, qui quoties pedibus terram tetigisset, resumptis viribus certamen sanus et vegetus repetebat, donec fraude comperta Alcides eum tamdiu suspensum inter brachia tenuit, donec omnino animam efflaret. Luctamur quotidie cum peccatis nostris: vincimus, cum nos a terra per contemplationem sublevamus, et per opera sancta ad Deum erigimur; si vero iterum tantisper ad terram inclinemur, resumptis viribus iterum ad certamen redeunt.

Septuaginta sic convertunt, *ἐὰν τε γὰρ ἁμάρτια φιλίσσῃς με : ἀπὸ δὲ ἀνομιῶν οὐκ ἀβῶνί με πεποιθῆσας*, quod si et peccavero custodis me: ab iniquitate autem non insontem me fecisti, quæ sic exponit Olympiodorus in *Caten.*, tuam decet humanitatem, ut aliquam veniam tuo tribuas opificio, neque velis pro tua rerum omnium scientia cunctas actiones meas et peccata acri studio observare; « quæ quidem sanctus hic iterat humanæ naturæ persona suscepta: Nil te, inquit, latet, Domine; verum et nostra observas opera, id enim est *φιλίσσῃς*; ac licet non subita in eum qui peccavit animadversione utare, haud eum propterea dimittis insontem. »

Hebræi paulo aliter vertunt: Pagninus, si peccavi, in custodiam ponas me, et ab iniquitate mea non mundas me; Tigurina, si quid peccavi, annotavisti mihi, neque sinistri meam iniquitatem abire impune; Hebræus apud Cajetanum, si peccavi, et custodies me, et ab iniquitate mea non mundabis me: eodem modo Biblia Regia, nisi quod ad extremum habent, non mundas me. Quæ tam Hebræi quam hebraizantes quidam cum interrogatione legunt in hunc sensum, numquid si peccavi observabis me super, et infensis me oculis intuebere? neque a peccato meo aliquando mundabis? ita legit et exponit Eugubinus, et, ut idem dicit, Hebræorum alii; neque hinc longe abiit Vatablus. Alii, inquit Sanctius, interrogationi non putant esse locum, et hunc in modum accipiunt, quasi nimis sit durum ea, quæ ab hominibus peccantur, observari omnia, neque concessa a Domino venia laxari. Est et qui putet hic esse aliquam jurisjurandi aut imprecationis formam, quasi neget Jobus se peccasse, preceturque; si scelus unquam admiserit, ut in æternam detur custodiam, neque ullo tempore peccatorum vincula aut supplicia laxentur. Sed ex his prima explicatio videtur magis litteralis.

15. ET SI IMPIUS FUERO, VÆ MIHI EST: ET SI JUSTUS, NON LEVABO CAPUT, SATURATUS AFFLICTIONE ET MISERIA. — Conclusio esse videtur ejus quod dixit hactenus, id est, sive impius sive pius sim, iram tuam non effugiam: sicut dixit *supr. cap. ix, 22*: « Innocentem et impium ipse consumit. » Cæterum « non levare caput » habitus est mœrentis et afflicti hominis; quem etiam expressit David dicens *Psalm. XXXVII, 1*: « Miser factus sum et cur-

Vers. 15.

Nec impius nec pius a miseriis hujus vitæ esse immunes.

vatus sum usque in finem; tota die contristatus ingrediebar. » Ostendit autem, quod sæpe jam explicuimus, pios neque impios homines ab hujus vitæ malis esse securos: quis enim sanctorum mortalitate circumdatus, quantumvis virtutibus fulgeat, et rerum cœlestium desiderio ardeat, non sæpe curis pungatur, tentationibus urgeatur, persecutionibus affligatur, aut saltem corporea molestia et infirmitate turbetur? Quod minime mirandum est, quia perfectionis mons licet possit terram superare, et terrenam conversationem deserere; at non potest omnino a terra se eximere, nec terrenam necessitatem effugere: quare in hoc exilio non est qui se penitus ab onere alicujus laboris expediat, etiamsi innocens et sanctus existat. Multum tamen interest inter piorum et impiorum hominum conditionem in afflictionibus et miseriis, uti pulchre ad hunc locum docet S. Gregorius lib. IX *Moral.* cap. LXI: « Impius vae habet et justus miseriam, quia et æterna damnatio reprobum sequitur, et electus quisque doloribus transitorie adversitatis expiatur. Impius caput levat, sed elatus evadere vae, quod sequitur, non valet: justus labore sui certaminis afflictus caput levare non sinitur, sed pressus a perpetua afflictione liberatur. Ille se in voluptatibus erigit, sed suppliciis sequentibus mergit; iste se in dolore deprimit, sed tamen a pondere æternæ animadversionis abscondit: » sic ille. Istud itaque discrimen inter impium et pium constituamus, quod impius, dum a terrenis curis opprimitur, etiam ab iniquitatibus absorbetur; at vir justus atque perfectus ita supra terrenam conversationem sese elevat, ut tamen in terra et inter homines statum suum habens, necessario aliquas terræ perturbationes et miserias sentiat. Verum hic labor ab inevitabili corporis necessitate proveniens æquo animo a sanctis et perfectis viris ferendus est, quia si eorum vita per corpoream infirmitatem sicut mons est terræ conjuncta, at per desiderium et mentis puritatem sicut mons est versus cœlum erecta. Notanda est hic elegans antithesis inter impium et justum; inter vae impii et elevationem capitis justii: itaque sensus Jobi est: Si peccavi, quodlibet supplicium vel malum merui; si vero justus sum, non propterea debeo superbire, vel de me præsumere, tanquam sit aliquid ex me, sed Dei erga me misericordiam et bonitatem humiliter confiteri.

Vers. 16. 16. ET PROPTER SUPERBIAM QUASI LEENAM CAPIES ME, REVERSUSQUE MIRABILITER ME CRUCIAS, — id est, videris me sicut leenam insectari, et ut hominem superbium, crudelem et rapacem exagitare; reversusque, id est iterum atque iterum mirabiliter me crucias, plagam plagæ superinducendo; ubi nota hebraismum, quo verbum ponitur pro adverbio, nam *reverti facere* significat *iterum facere*: eodem modo dicitur in Psalmis *Psalm. LXXXIV, 7*: « Deus tu conversus, (id est iterum) vivificabis nos. » Septuaginta illud propter superbiam omitten-

tessic versum hunc reddunt, ἀγρεύομαι γὰρ ὡς περ λέων εἰς σαρτὴν, πάλιν δὲ μεταβαλὼν δεινῶς με δάσει, capior enim sicut leo ad occisionem, rursus vero commutatus sævissime crucias me: ita S. Augustinus, q. d. Non capior ad vitam ut animalia, quæ solent haberi in deliciis, sed ad necem ut animalia fera, quibus fidendum non est, si supervivere permittantur. Cæterum id quod Vulgatus propter superbiam reddit, in Hebræo est פָּנִיךָ רַעִיגָה, quod Hebræi vertunt multipliciter augeatur, crescat, nempe afflictio atque miseria, de qua proxime; et per optandi modum interpretantur in hunc sensum, q. d. Utinam afflictio mea et dolor sic augeatur et invalescat, ut me quamprimum conficiat et exstinguat, ne tamdiu meus protrahatur dolor et interitus.

Porro in aliquibus Latine Editionis codicibus illud quasi leenam in nominandi casu legitur quasi leena; qua etiam ratione accipiunt omnes hebraizantes apud Pinedam, tum etiam textus ipse Hebræus et Chaldæus apud Cajetanum, ita ut cum leena comparetur Deus propter supplicii justitiæque severitatem, quam effugere nulla vis humana possit: nam si Deus semel capiat prædam, illique incubet quasi leena, quis eam de manibus ejus eripiet? Sic alibi passim in Scripturis Deus leoni quoque ac leenæ comparatur, quo spectat illud *Gen. XLIX, 9*: « Catulus leonis Juda: ad prædam, fili mi, ascendisti: requiescens accubuisti ut leo et quasi leena; quis suscitabit eum? » Quod SS. Patres ad litteram de Christo prophetatum accipiunt; eodem refertur et illud *Ose. v, 9*: « Ego quasi leena Ephraim, et quasi catulus leonum domui Juda: ego capiam, » etc. Leo enim fortitudinis et magnanimitatis semper symbolum fuit, et omnium terror dictus: quapropter, ut refert Pausanias, in superbi Agamemnonis clypeo depictum visebatur caput leonis cum hoc versu:

Οὗτος μὲν φόβος ἰστί βροτῶν, ἃ δ' ἔχων Ἀγαμέμνων,
Hic quidem terror est mortalium, illum vero gerit Agamemnon.

Id ipsum inter Hieroglyphica Ægyptiorum fuisse docet Horus Apollo: « Terrorem, inquit, significantes leonis caput pingunt: quoniam hoc fortissimum animal omnibus aspicientibus formidinem incutit; » ipse autem neminem timet, juxta illud Salomonis *Prov. cap. XIX, vers. 30*: « Leo fortissimus bestiarum ad nullius pavebit occursum, » quare Isidorus Pelusiota lib. II *Epist. 284*, leonem vocat φοβερὸν καὶ ἀφόρητον, horrendum et intolerandum: quis ergo esse posset horridi timoris expers, cum victor leo de tribu Juda rugiet, terroribus septus, non juba, sed robore et potentia coronatus? Quanquam igitur hic eo sensu leena vel leo in casu recto intelligi possit de judice vindiceque Deo, nihilominus a Sixtina et Clementina editione, juxta Vaticanum exemplar castigata, minime recedendum censeo, quæ lea-

Discrimen afflictionis impiorum et piorum.

Deus leoni et leenæ comparatus.

Leo symbolum fortitudinis.

Verbum pro adverbio per hebraismum.

nam accusandi casu expressit, cui se Job comparat: quippe quem Deus non secus ac venator leonem aut leonem multis irretitum calamitatum laqueis, variis insuper dolorum jaculis configat; unde subdit:

Vers. 17. 17. INSTAURAS TESTES TUOS CONTRA ME, ET MULTIPLICAS IRAM TUAM ADVERSUM ME, ET PŒNÆ MILITANT IN ME. — Testes appellat Jobus vel dæmones sathanico cæstro incitatos, vel tres amicos suos in pugiles mutatos, vel dolores acerbissimos a Deo immissos: quæ sunt tres veluti cohortes, quibus dispositis et per tempora, vel etiam simul accitis, sic Jobi causa agitur, quemadmodum rei cujusdam scelestissimi causa in tribunali gravissimo actirari solet testibus multis succedentibus, per quos veritas inquiritur. Similitudo ergo in eo sita est, ut sicut testes producentur ad veritatem indagandam, ita dæmones concertatores et dolores produci videantur, ut Jobus veritate pervestigata convincatur; ac si res tota Deo sat perspecta non foret. Posset autem Jobus sic loquens induci, q. d. Quorsum æquissime iudex tot testes interrogas? quorsum alios aliis succedere pateris? quorsum interrogationem tam sæpe reparas, redintegras, restauras? Profecto per hoc ipsum multiplicas iram, hoc est supplicium, adversus me; et pœnæ tanquam milites armati lanceis infestis me impetunt atque transfigunt. Cesset oro hic iudiciarius processus, hæc militum recensio: tibi quippe cognita est causa et candor conscientie meæ perfectius multo, quam si mihi in eadem causa multa testium millia jurata faverent. Septuaginta legunt, *ἐπιταξάντων ἐν ἐπὶ τῆς τῆς πῶν*, *instaurans in me inquisitionem meam*, quod ad interrogationem testium seu praxim sciscitandi et inquirendi luculentius refertur. Porro illud, *et pœnæ militans in me*, id est, variæ calamitates me simul exagitant, quod obscurius ponit Hebræus; quem ita verbum de verbo traducit Stunica, *mutationes exercitus mecum*, q. d. Ilias malorum in me incumbit, et impetor variis, et sibi invicem succedentibus dolorum agminibus, uti in pugna aut urbis oppugnatione militibus fessis recentes succedunt.

Tropologice S. Gregorius lib. IX *Moral.* cap. xxxv, per testes intelligit sanctorum exempla sic scribens: «Testes Dei sunt, qui per exercitium sancti operis testantur quæ electos securura sint præmia veritatis; unde hos quoque, quos pro veritate passos agnoscimus, græco eloquio *martyres*, id est testes vocamus, » etc.: qui itaque aliis bonum exemplum præbet testis est Christi, qui conversatione sua possibilem esse Christi doctrinam affirmat, et ei non se accommodantes operibus increpat. Quis hanc gloriam hancque dignitatem contemnat, qua testis constituitur sanctitatis, dum alios exemplo vite suæ ad sequelam virtutis vocat? Quod si hæc dignitas contemnenda non est, semper bonum virtutis odorem spiremus, et libertate aut laxitate vivendi

alios offendere timeamus. Sed hic attendendum qua intentione et quonam fine fratres nostros bonis exemplis adjuvare curemus: profecto non studio vanitatis, et opinionem virtutis apud homines querendi, et inanis gloriæ captandæ (hoc enim puerile est) sed ut Deum in nobismetipsis magnificemus, et ejus honorem et gloriam queramus; ad quod Christus nos hortatur dicens *Matth.* v, 16: «Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cælis est.» Sic doctrina vestra resplendeat, inquit, ut eam sanctæ actiones approbent, et opera bona confirmet: sic vero opera bona hominibus ostendatis, ut non vanam laudationem ex eis, sed veram æterni Patris gloriam aucupetis.

Porro ad illud, *et pœnæ militans in me*, ita pulchre *ibid.* S. Gregorius: «Consideratis, inquit, Dei testibus pœnæ militans in nos, quia dum miranda illorum facta conspiciamus, vitam nostram, quæ ex eorum comparatione displicet, studiosa afflictione cruciamus; ut quidquid in nobis polluerunt opera diluant lamenta; et si quid adhuc culpa delectationis inquinat pœna mœroris tergat. Beatus igitur Job, quia vitam patrum præcedentium conspiciat, quid in se gemere debeat subtilius agnoscit: » sic ille. Quid dignius, quid gloriosius, quam ut Dei milites non ad capiendas urbes, nec ad expugnanda regna terrena, sed ad convertendas animas sancta conversatione simus? quid illustrius, quam ut Deo cælestes sedes implenti cooperemur, et Christum animas ad se vocantem sequamur? quid desiderabilius, quam vita nostra omnibus testatum facere quæ præmia bonos maneant, et quæ supplicia malos et iniquos expectent? Hæc autem adipiscimur, cum exemplo vitæ omnibus nos cognoscentibus præluceamus: nam qui bonum exemplum aliis præbet miles est Christi, pro cuius gloria adversus peccatores pugnat; cuius militiæ laudator est S. Paulus I *Timoth.* I, 18: «Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam: » fides quippe et bona conscientia ostensa sanctis actionibus potentissime pro Christo militat, et animas pravus moribus assuetas expugnat; qui bonum exemplum præbet cooperator est Christi, qui veluti ejus vox, quam nullus non audit, ad virtutem vocat, et quid malum sit, quid imperfectum manifestat, de se quippe et de aliis rectam vitam sectantibus dicere potest I *Cor.* III, 9: «Dei sumus adjutores: » quia quod Dominus Scripturis sanctis et internis inspirationibus et prædicatorum vocibus dicit, ipse vita et actione suadet.

18. QUARE DE VULVA EDUXISTI ME? QUI UTINAM CONSUMPTUS ESSEN NE OCLUS ME VIDERET. — Conqueritur se in miseram hanc lucem fuisse editum, quæ læti nihil aut jucundi, sed tristia dun-

Cavendum ne exempla virtutis per vanam gloriam corrumpamus.

Bonis exemplis militandum adversus peccatores ut eos convertamus.

Sanctorum exempla sunt testis Christi.

Qui alios vita exemplo edificat testis est Christi.

brevitas. ipsa *brevitas, et paucitas* : non enim dixit, ut communiter dicere solemus, et ipse alibi dixit : « Dies mei pauci finientur brevi ; » sed : « Paucitas dierum meorum ; » *q. d.* Eorum duratio tam pauca et brevis est, ut verius ipsamet paucitas et brevis dici possit : eodem prorsus loquendi modo videmus Davidi non satis fuisse hominem appellare *vanum et inanem*, sed, ut omnia quae dici poterant complecteretur, vocasse illum ipsam *vanitatem*, Psalm. XXXVIII, 6 : « Universa, inquit, vanitas omnis homo vivens, » qua dicendi phrasi significavit, in homine contineri omnium rerum vanarum et inanium vanitatem et inanitatem, haec enim vis est nominum abstractorum, ut saepe D. Thomas eleganter docuit. Similiter ergo S. Job rem totam concludere volens, non satis illi fuit dies hominis vocare *paucos*, sed ipsammet *paucitatem* nuncupavit, ut indicaret illos omnium rerum, quae parum durant, brevitatem et paucitatem complecti : quare orat ut paululum sese remittat et hostium acerbitas et dolorum atrocitas, ut dolorem suum juxta miserorum consuetudinem legitimo prosequatur planctu, ne id sibi ab irato atque offenso Domino negetur, quod miserorum dolori negari non solet : ut sibi ipsi, quando funebre officium ab aliis sperare non potest, brevi illo spatio, quod reliquum est vitae, exsequias impendat. Quod autem Vulgatus transtulit ut *plangam*, in Hebraeo est, *consortabo me*; Chaldaeus reddit, *recolligam me*; Septuaginta vertunt, *ἐὰν ἦν ἀναπαύσασθαι παύρον, sine me requiescere pusillum*. Id est, paululum recreer et confirmer, ita ut consolationi mihi sit plangere mala praeterita, et lacrymas fundere, quas jam nimius dolor compressas tenet.

Vers. 21 et 22. ANTEQUAM VADAM, ET NON REVERTAR, AD TERRAM TENEBROSAM ET OPERTAM MORTIS CALLIGINE : TERRAM MISERIE ET TENEBRARUM : UBI UMBRA MORTIS ET NULLUS ORDO, SED SEMPITERNUS HORROR INHABITAT. — Poetice describit regionem mortis, quae vulgi opinione tenebris, miseriis et horrore scattet; neque ullus ibi ordo, cum neque ex aetate, neque ex censu, neque ex pietate, neque ex scientia, neque ex eloquentia, neque ex ullo certo capite citemur; ita Tirinus noster. Plurimi haec ad litteram de umbrosis mortuorum sepulcris dicta accipiunt, a quibus neque horror neque caligo abest; sed placet magis cum Sanctio nostro, ut proprie hic de inferni poenis agatur, quo gravissimorum Patrum et interpretum inclinatio sententia. Ac in primis S. Hieronymus : « Quod terram, inquit, inferorum descripsit nulli dubium est : nullus ordo ibi est vitae; tenebrosa est procul dubio velut carcer, in quem peccatores et impii, qui lucem odio habuerunt; et tenebrarum filii contrudentur. Quae terra caligine mortis operata est, ut clausi in nocte aeterna nullam poenitentiae lucem aliquando aspiciant. » Cum S. Hieronymo sentit S. Gregorius lib. IX *Moral.* cap. XIV et sequentibus, S. Thomas in II *Exposit.* S. Augusti-

finus in *Annot. in Job* poenas intelligit aeternas; et indicat quod verum est illud, *antequam vadam*, idem esse atque *ne vadam* : sio enim exponit : « Vult requiescere antequam eat in poenas aeternas, ad hoc utique ut non eat : quemadmodum si dicamus alicui : Corrige te antequam damneris : non enim cum se correxerit damnabitur. » Per hanc itaque dicendi formulam, *antequam vadam*, etc., non significat sane se postea iturum, sed anteverit poenitentiam, ne abeat; quam, antequam abiret, agere velle consilium fuit. Simili omnino sensu et loquendi ratione de S. Josepho et B. Virgine dicit Evangelista *Matth.* I, 18 : « Antequam convenirent inventa est in utero habens de Spiritu Sancto, » quibus ex verbis non ducitur argumentum (ut *ibid.* bene probat S. Hieronymus) ut purissima Virgo et castissimus ejus sponsus postea convenerint; sed Scriptura quid factum non sit ostendit. Jam vero cum hoc plane casto Tartari timore bene concrevit spes descensus ad limbum patrum, ubi candidissimam Christi lucem decreto tempore apparituras firmiter quam dici queat vir justissimus speravit. Caeterum haec graphica est inferni descriptio, in qua notanda est quaterna tenebrarum repetitio, tenebrae, caligo, umbra et horror : tenebrosa sane terra est sine ullo vel minimo lucis radio : quia ignis ille calorem habet et concretat, lucem non habet, nec radiat, nisi quoad personae tristes, ac vultus illi tetrici, et nocti similes, ut ait S. Basilius, videantur. Merito igitur illam Job vocat « terram tenebrosam, et opertam mortis caligine. » Per *mortis caliginem* intelligit hoc loco D. Thomas originale peccatum, et caetera mala poenae ac culpa, quae ex ipso proveniunt. Cogita igitur locum peramplum, et hunc totum repletum tenebris et peccato : locus etenim ille totus est velut massa peccati eundem replens, ut quoquo te vertas non nisi peccatum videas, blasphemias et maledictiones audias : nam ut in peccato miseri moriuntur, sic in eo miserrime perseverant.

TERRAM MISERIE ET TENEBRARUM : UBI UMBRA MORTIS, ET NULLUS ORDO, SED SEMPITERNUS HORROR INHABITAT. — *Terram miseriae et tenebrarum*; *miseriae* quidem, inquit *ibid.* D. Thomas, quantum ad poenas, quas ibi patiuntur damnati; *tenebrarum* vero, quantum ad earum principes qui ibi regnant : illa nimirum proprie est terra miseriae, quam nulla sublevat misericordia; ibi edax flamma comburit, quos hic carnalis delectatio polluit, inquit Gregorius; terra tenebrarum, in qua ipsi principes tenebrarum dominantur. *Ubi umbra mortis*; D. Thomas, *similitudo mortis*; Albertus, *agonia perpetua mortis*; D. Gregorius, *erit miseriis mors sine morte*; desiderabunt mortem, et mors fugiet ab eis; *mors depascet eos*, Psalm. XLVIII, 15. *Et nullus ordo*, quod per se solum potest infernum constituere : nam quid aliud proprie esse potest quam infernus locus, in quo nullus sit ordo? Non est ibi

Job prudenter sibi prospicit ante mortem poenitendo.

Quadruplices in inferno tenebrae.

Infernus locus miseriae.

Locus confusio-nis.

regio-
ne mortis
omnia
ut ple-
na con-
solationis.

ordo naturæ, quæ sine medio extremorum transitum non admittit, cap. xxiv, 19, ibi enim ab aquis nivium transeunt ad calorem nimium, id quod intensissimum auget dolorem, ex pugna scilicet extremorum, ut patet in manu gelidissima ad ignem admota: item ordo naturæ duo in eodem subjecto contraria in gradu intenso non admittit, sed ibi sunt multa contraria simul *Isai. lxiiv, 2*: « Aquæ arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: sic calor et frigus, labor et otium, desiderium et odium ejusdem rei quam desiderant. Locus confusionis et Babylonia, ubi nullus ordo charitatis, nullus ordo pœnarum: ita enim, teste Gregorio, supplicia per Dei justitiam ordinata in mente damnatorum ordinata non sunt. *Sed sempiternus horror inhabitat*: si post millia millium annorum finem haberent pœnæ, felix faustumque vobis esset, o damna li: pœnæ vestræ non essent sempiternæ: si post millia millium ac millium annorum inciperent vel insensibiliter minui pœnæ, felices adhuc forent; « sed sempiternus horror inhabitat: » quamdiu divina justitia perdurabit, tamdiu durabunt pœnæ. « Justitia tua justitia in æternum » *Psalm. cxviii*. O æternum! o æternum! « Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante, et cum ardoribus sempiternis? » *Isai. xxxiii, 14*.

Locus
horroris
æterni.

Pœnitentia non differenda usque ad mortem.

Hoc igitur prudens sit consilium in hoc genere, ut ante mortem tempestive pœnitendo delicta nostra expiemus in quo omnis mora dilatioque nimium periculosa est: nam multa hominum millia cunctando et differendo pœnitentiam rem funditus perdiderunt. Et si laudem in antiqua memoria Fabii cunctatio illa consecuta est, valeat in bello, ut temeritati via intercludatur, verum jaceat in pœnitentiæ castris et virtutum expeditione, in qua dictum aureum Alexandri Magni audiendum et sequendum est: qui potentissimus fortissimusque princeps cum rogaretur,

quonam modo tam brevi temporis intervallo universum orbem domisset: *Μηδὲν ἀναβάλλόμενος, nihil cunctando*, inquit, nihil procrastinando. Hauserat dictum atque prudentiam forte a præstanti poeta Hesiodo, cujus in operibus illud est arcanae sapientiæ præceptum, *μηδ' ἀναβάλλεσθαι εἰς τ' αὐριον, non differendum in crastinum*. Denique nusquam est effatum illud verius quam in pœnitentia et virtutum actionibus, quod Herous in Historia vates Lucanus lib. I, cecinit:

Semper nocuit differre paratis.

Hæc atque similia meditari oportet eos, qui sibi in vita atque morte consultum esse voluerint, ut non expectent, donec caligine lumina obducantur, et sensuum vigor deficiat, et obsolescat usus rationis, sed occupent, et prope dicam experiantur illum statum priusquam eveniat: hoc qui sæpe in vita fecerit, multo erit in morte robustior ad sustinendam formidabilium rerum impressionem, et jucundum genus consolationis percipiet. Dictum est D. Cypriani *Epist. 52*, sane aureum, quod præstaret in omnium animis alte inscribi: « Nec dignus est in morte accipere solatium, qui se non cogitavit esse moriturum. » Est genus quoddam sapientiæ longe clarissimum, arsque una omnium excellentissima, bene mori: quæ subito atque uno die non discitur. De qua vere dici potest quod pronuntiat de bellica scientia Cassiodorus *Epist. 40*: « Ars bellandi si non præludatur, cum necessaria fuerit non habetur. » Est ergo mortis præmeditatio necessaria, de qua pulchre S. Leo serm. 5 *De Jejun. sept. mensis*: « Hæc sollicitissima meditatio debet esse sapientis, ut quoniam breves dies istius vitæ, et incerta sunt spatia, nunquam sit mors morituro improvisa, nec inordinatum incidat finem, qui se novit esse mortalem. »

Mors
præmeditanda
antequam
accidat.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sophar tertius amicorum tertio Jobum loco aggreditur, loquacitatis ipsum et jactantiæ incusans, quod se in conspectu Dei purum pronuntiasset, et immerentem affligi conquereretur; cum tamen secretorum Dei consiliorum ignarus longe minores quam pro merito suo pœnas penderet: ac proinde suadet, ut Omnipotenti cervices suas submittat, et inscrutabilia Dei judicia vereatur, et a delictis atque iniquitatibus suis resipiscat, tunc illi prospera omnia et secunda fore spondens.

1. Respondens autem Sophar Nahamathites, dixit: 2. Numquid qui multa loquitur, non et audiet? aut vir verbosus justificabitur? 3. Tibi soli tacebunt homines? et cum cæteros irriseris, a nullo confutaberis? 4. Dixisti enim: Purus est sermo meus, et mundus sum in conspectu tuo. 5. Atque utinam Deus loqueretur tecum, et aperiret labia sua tibi. 6. Ut ostenderet tibi secreta sapientiæ, et quod multiplex esset lex ejus, et intelligeres quod

multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tuā. 7. Forsitan vestigia Dei comprehendes, et usque ad perfectum Omnipotentem reperies? 8. Excelsior cœlo est, et quid facies? profundior inferno, et unde cognosces? 9. Longior terra mensura ejus, et latior mari. 10. Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei? 11. Ipse enim novit hominum vanitatem, et videns iniquitatem, nonne considerat? 12. Vir vanus in superbiam erigitur, et tanquam pullum onagri se liberum natum putat. 13. Tu autem firmasti cor tuum, et expandisti ad eum manus tuas. 14. Si iniquitatem, quæ est in manu tua, abstuleris a te, et non manserit in tabernaculo tuo injustitia: 15. Tunc levare poteris faciem tuam absque macula, et eris stabilis, et non timebis. 16. Miseriæ quoque oblivisceris, et quasi aquarum quæ præterierunt recordaberis. 17. Et quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam: et cum te consumptum putaveris, orieris ut Lucifer. 18. Et habebis fiduciam, proposita tibi spe, et defossus securus dormies. 19. Requiesces, et non erit qui te exterreat: et deprecabuntur faciem tuam plurimi. 20. Oculi autem impiorum deficient, et effugium peribit ab eis, et spes illorum abominatio animæ.

Vers. 1
et 2.

Loqua-
citas
quale
vitium.

1 et 2. RESPONDENS AUTEM SOPHAR NAAMATHITES DIXIT: NUMQUID QUI MULTA LOQUITUR, NON ET AUDIET? AUT VIR VERBOSUS JUSTIFICABITUR? — Sophar hic Jobum loquacitatis arguit, quod vitium proprie a Græcis λαλιὰ dicitur: illud enim est, per quod non solum verba indiscrete, et, ut S. Chrysostomus ait, sine mente prolixèque effutiuntur; sed qui hac γλωσσολογία loquendique morbo laborant loqui semper, tacere nunquam volunt, nec aliis loquendi respondendive tempus concedunt. A Platone autem sic definitur, λαλιὰ ἐστὶν ἀκρασία λόγου ἀλογος, loquacitas est intemperantia sermonis sine ratione, ut cum v. g. seriis nugæ, profana divinis, in gravissimis disputationibus stulta et puerilia miscentur; exeidunt multa quæ offendant, quæ dicentis existimationem minuant, quæ despicientiam et contemptum apud graves et prudentes viros concilient, ita ut videas « verborum quidem flumen, sed mentis guttam, » id quod festive Theocritus aiebat de Anaximenis oratione, loquacis hominis et inconsiderati. Istiusmodi ergo linguæ temulentiam Sophar hic Jobo temere impingit, dum illum multa loqui et nil audire asserit: est enim proprium loquacis et garruli velle omnia loqui, et nihil audire.

In Hebræo est, numquid verboso non respondebitur? Et si vir laborum justus erit? quod Septuaginta sic vertunt, ὃ τὰ πολλὰ λέγων, καὶ ἀντακούσεται; ἢ καὶ ὁ εὐλαὸς εἶπται εἶναι δίκαιος, qui multa dicit, et vicissim audiet? aut etiam eloquens putat se esse justum? Symmachus reddit, μὴ ὁ πολυλόγος ἀντιτίθηται ἑσται, id est, numquid multiloquus, seu verbosus, hujusmodi erit cui non respondeatur? Prioris ergo hemistichii sensus apud omnes interpretes est hujusmodi: An quia multiloquus es, ideo non erit qui tibi respondeat? persæpe namque accidit ut ad verbosi hominis orationem sileamus, eo quod loqui incipiens desinere non possit ἀεὶ λέγων, semper loquens. Posteriori vero hemistichio significatur non esse insons, qui verbosus aut eloquens est, sed qui justam causam tuetur:

nam garrulitate nemo se justum facit apud iudices æquos et juris peritos. Quam sententiam hac ratione exponit S. Gregorius lib. X *Moral.* cap. II: « Neque fallacem quidem Sophar sententiam protulit, quod vir verbosus justificari nequaquam possit, quia dum quisque per verba diffluit, perdit gravitate silentii mentis custodiam amittit; » ubi expende illud, *mentis custodiam amittit*: est nempe silentium animæ custodia, qua ablata, necesse est ut in animam omnia vitia irrepant. Videtur autem S. Gregorius alludere ad illud *Gen. III, 24*: « Eiecitque Adam, et collocavit ante paradysum voluptatis cherubim, et flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ: » est animus noster paradysus, quem ne peccata ingrediantur custodit silentium; quod quidem *cherubim* dicitur, quia qui silet multa procul abigit. Vel forte etiam alludit ad illud *II Reg. IV, 5*: « Et ostiaria domus purgans triticum obdormivit; ingressi sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici, et percusserunt eum in inguine: » en tibi malorum caput, « ostiaria domus obdormivit. » Quid inde? ingressi sunt latrunculi, surripuerunt frumentum, id est alimenta virtutum, et occidunt Miphiboseth: ablato enim silentio ædificium virtutum ruit, et animus misere perit, uti pluribus ostendimus *supr.* cap. VI, 16, ubi animam loquacis et garruli stillatim perire declaravimus. Verum hoc ipsimet Sophar ac sociis evenisse idem S. Doctor lib. III *Moral.* cap. X testatus est: « Nam cum tacent, inquit, justi habentur; cum loquuntur, a Domino reprobantur; et præcipiti locutione perdidit bonum, quod multo labore mercati sunt, » ut non immerito in ipsos retorqueri possit calumnia, quam Jobo faciunt.

Silenti-
um est
anima
custodia.

Silens
Cherubi-
no simi-
lis sit.

3. TIBI SOLI TACEBUNT HOMINES? ET CUM CÆTEROS IRRISERIS A NULLO CONFUTABERIS? — Hic versus longe aliter in Hebræo et Græco sine interrogatione effertur; ac primum quidem hemistichium

Vers. 3.
Varietas
lectionum e

Interpre-
tatio-
num.

in Hebræo sic habet, *mendacia tua mortales obmutescere faciunt*. Mendacia vocans, quod se justum diceret, nec ullius criminis reum aut affinem agnosceret : item quod profiteretur se nihil falsi dixisse, omniaque quæ locutus fuisset vera esse. Septuaginta vero longe alio sensu hoc interpretantur, *εὐλογημένος γεννητός γυναικός διὰ βίβος, benedictus natus mulieris brevis vitæ*. Quam sententiam accipiunt Græci ut ad Jobum refellendum pertineat, quod mortem sibi optasset; S. Augustinus vero refert ad sententiam Jobi, qua dixit benedictum esse eum qui non diu vixit, quasi ad eam Sophar hic alludat ipsum increpando, quod nimis temere de rebus soli divinæ providentiæ subjectis decerneret. Posterius vero hemistichium in Hebræo est, *subsannas, nec est qui afficiat ignominia, q. d. Irrides nos, et sannis excipis, eo quod dixerimus te juste a Deo affligi; nec tamen quisquam te adhuc confutavit robore suffundens*: hoc Septuaginta transtulerunt, *μη πολὺς ἐν ῥήματι γίνου ὅς γάρ ἐστιν ἀντιπρὸςθεός σου, ne multus sis in verbis: non enim est qui contradicat tibi*. Quod sic accipit Olympiodorus, *q. d. Nugaris, quando agere cum Deo postulas: nam neque ille tibi respondere, neque nos fas esse judicamus. Sed acriorem longe reddit sententiam ista formula interrogandi qua Vulgatus utitur: « Tibi soli tacebunt homines? » etc.*

Sophar
Jobo in-
dignatur
temere.

Non satis æquo scilicet animo ferebat Sophar tam longam Jobi orationem, qua et suam causam tuebatur, et amicorum objectiones aut depellebat aut elevabat: quare in hæc verba veluti defessus exspectando indignabundus erupit, *q. d. Æquumne putas, o hominum audacissime, ut tibi libere atque procaciter verba jactanti contumeliosa et fatua obloquatur nemo? et cum aliis subamaris convitiis intemperanter illuseris, nemo tuam in loquendo libertatem coerceat, aut dicta insipienter prolata confutet? Age ergo temperantius, et considera apud quos viros incondite loquaris. Num deceat, ut te solummodo blaterante, alii tanquam ignari aut inertes conticescant? Num æquum sit, ut qui oratione prolata, concitata, impietatis in Deum et arrogantiae plena nos aspernari visus es, a nemine nostrum objurgeris? Profecto tua procacitas et audacia ferenda minime videtur; neque par est, ut ego tibi*

Quale sit
ingenium su-
perborum.

quæ commēruisti minime rependam. Ubi notandum occurrit intolerabile prorsus superborum hominum ingenium, intolerabile fastidium, quo illa reprehendunt et insectantur, quæ minus ad illorum sensum aut voluntatem dicuntur: irrideri se putant, si ad suam insaniam alii non convivent: imo si quæ dicta fuerant inscite et temere non laudant, etiam cum illis, si Deo placet, in publico ac legitimo foro injuriarum agunt. Nihil, ut vides, dixerat Jobus non modeste, nulla in re amicorum nomen aut dignitatem violarat; et liberius et contumeliosius acceptos ab illo amicos dicit fuisse Sophar; et tan-

dem dignum, qui de se audiat non dissimilia; imo: ut eo loco ac tempore confutetur acerrime ad pudorem usque.

4. DIXISTI ENIM: PURUS EST SERMO MEUS, ET MUNDUS SUM IN CONSPPECTU TŪO. — Accusat Jobum arrogantiae et tumoris in loquendo, ut qui se jactitasset neque verbis neque moribus labem ullam contraxisse; Septuaginta pro eo quod Vulgatus vertit, *purus est sermo meus*, reddunt, *καθαρός εἶμι τῶν λόγων, purus sum operibus*; ex quo patet quam magna sit sermonis operisque cognatio, cum promiscue unum pro altero in Scripturis usurpetur. Purus ejus sermo est, *cujus pura et munda operatio; falsi sunt, qui in puro sermone gloriantur, et se inaniter jactant, cum infulgentia eorum vita sit, faeculenti mores: eodem spectat hebraici nominis notio דָּבָר davar, quæ sermonem simul et rem significat; unde illud Psalm. cxi, 5: « Dispo- nent sermones suos, in iudicio; » Marinus vertit res suas, facta scilicet et opera. Simili significato alibi sæpe hoc nomen gaudet, ut statim colligeremus verba rebus vidua esse non debere, sed in opera vertenda, adeo ut ob necessarium nexum unius vocis complexu continerentur: eandem ob causam eadem est manus, quæ symbolum operationis est, et sermonis affinitas, nam ubi Vulgatus in Proverbiis legit cap. i, 24: *Extendi manum meam, et non fuit qui aspiceret*, Septuaginta verterunt, *καὶ ἐπέτεινον λόγους, et extendebam sermones*; Symmachus τὴν γλῶσσαν habet, ut Vulgatus, nam ut vivus sit sermo, manus operibus debet animari atque fulciri. Hinc est quod dextera de lege quoque dicatur Psalm. cxliii, 8: « Et dextera eorum dextera iniquitatis; » Chaldaeus vertit, *lex eorum lex falsitatis*: superiorum enim facta, sive proba illa sint sive improba, subditorum quaedam lex esse videntur, adeo ut majorum exemplis minores quodammodo illigentur.*

Vers. 4.
Sermone
purus
qui ope-
ribus.

Verbo-
rum fac-
torum-
que cog-
natio.

Manus et
sermonis
nexus.

Purus autem sermo hic idem est quod fidelis, verax, sincerus, quando is qui loquitur nullos habet cordis anfractus malitia implexos, veteratoria fraude simulatos, quos inobscuret et tegat oratio: quando cor et lingua symphonia dulci modulantur et concinunt, sibi que respondent, hymnumque veritati et principi illius Deo assidue persolvunt; quæ candidi animi gratia est, et rationis in linguam prodeuntis et loquentis pulchritudo. Chrysologus sane præclare Serm. 57: « Inter cor et linguam totum salutis humanæ versatur et geritur sacramentum; » totus fidei apparatus in iis reponitur, atque ex silentio et sermone textura fit quædam mirabilis, quam cælum et terra mirentur, quod denuntiat Apostolus Rom. x, 10: « Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem: » neque mirum si doctissimus ille Pontifex huic negotio tribuat sacramentum, numen siquidem intervenit: cor Deo loquitur, os et lingua homini satisfaciunt, vel, ut verius dicam, utrumque nexum et religiose copulatum et Deo et humano generi

Cordis et
linguæ
debet esse
concordia.

servit, disjungi et discordare non possunt, quin sancta veritas mundi regina fidesque violetur. In iisdem illis duobus ut aureis in cardinibus non modo fides, verum et charitas et omne humanæ vitæ commercium volvitur: labante uno atque resoluto mystici corporis elegantissima species et decora structura subsidit, et ruinam molitur: nam quæ potest esse in eo charitas genuina et christiana, cujus cor ait, lingua negat? cujus pectus amaro felle obducitur, lingua melle saccharoque dulcescit? An non monstrum horrificum est hoc biforme, cælo inimicum, hominibus odiosum, in corde strictum habere gladium invidia et crudelitate politum atque vibrantem; in lingua pacem amoremque ventilare? Pius Cantor regiusque Yates in hujusmodi monstra sæpe inciderat, quæ oratione sua pungebat, atque omni animo ac mente abominabatur, cum ait *Psalm. xi, 3*: « In corde et corde locuti sunt; » hoc est duplici corde, ut Paphlagonicis videantur simili perdicibus, quas duplici corde constare Plinius lib. XI, cap. xxxvii, alique prodiderunt: in quibus est omen insitæ malitiæ, quod illas maxime fraudulentas et afferre perniciem dicat *Ælianus lib. X De Anim. cap. xxxv*, et lib. XVI, cap. xv, ut non sit mirum, si ab Ægypto sapientes in hierographia sua, teste *Pierio lib. XXIV*, perdicem pro contumelioso posuerint. Sed quod natura in illis volucris fecit, hoc improbitas atque scelus machinatur in hominibus, ut geminum cor præferant, verum unum, aliud fictum: illud factum, et in arcano delitescens; quales *profundo corde* vocat *Isaias cap. xxix, 13*; hoc in os promptum atque eminens, ad fallendum compositum, cor ementitum, non ut *Aristomenis* olim pilosum, sed *perfidia* malitiosum. Sed non talis Job, qui vel ipsiusmet Dei testimonio « erat vir simplex et rectus, » græce ἀλθινός, *verus*, sincerus, minime fucatus, ἀνυποκρίτως, *non*, ut ita loquar, *hypocriticus* (ut perperam de ipso tres hi amici sentiebant) omnia in eo clara, pura, simplicia, nihil dolose fictum, nullum oris animique tectorium, nihil tortuosum et fallax, nihil ad fraudem compositum; sed « sermo ejus purus, et ipse mundus in conspectu Dei. » Quod *Apostolus* nobis ante omnia commendat *Ephes. i, 4*: « Ut simus sancti et immaculati in conspectu ejus, » hoc est Deo sacri, a terrena omni contagione vitioque purissimi, uno verbo sancti; et quod addit *immaculati*, in Græco ἀμωμοί, sic ut ne *Momus* quidem reperire possit aliquid in nobis, quod vel carpat aut irrideat. Præterea adjungit in conspectu ejus, ut intelligamus quaeri a nobis sanctitatem non fictam, pictam et adumbratam, quæ fucato ambitioso et fallacia puerili hominum oculis judicioque serviat; sed veram probatamque Deo, quam alio loco idem *Apostolus Ephes. iv, 24*, sanctitatem veritatis appellat.

Mendaces et corde duplices Deo hominibusque exosi.

Perdices Paphlagonicae sunt bicornes.

Perdix hieroglyphicum versuti et contumeliosi.

Job maxime sincerus et rectus ac mundus in conspectu Dei.

semet Deum Jobum alloquatur, et amicorum monitis minime acquiescentem compescat et confundat, sua illi crimina, ob quæ puniebatur, ostendens, ut longe majori illa supplicio esse digna cognoscat, ne se de sermonis ac operum puritate amplius efferat insolenter; et sic non de qualibet, sed judiciali locutione, seu sententiæ prolatione, qua Job reus ac sons declaretur, hæc intelligenda sunt. Septuaginta tamen ad familiarem cum Deo colloquationem referre videntur, quam Job exoptasse creditur, quando petit, ut Deus videlicet deposita sua auctoritate se alloquio dignaretur, et secum tanquam cum pari ageret, eo quod nimis alioquin impar esset hominis cum Deo congressus, nisi se humanæ capacitati accommodaret; unde sic verunt, ἀλλὰ πῶς ἂν ὁ Κύριος λαλήσῃ πρὸς σέ, καὶ ἀνοίξῃ τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ σοῦ, sed quomodo Dominus loquetur ad te, et aperiet labia sua tecum? quasi nimirum *Sophar* significet Jobum Dei alloquio indignum esse, ideoque illud frustra postulare aut exoptare; quibus sane verbis, habita personæ ac temporis ratione, haud leviter pungit ipsum, quasi Deus nunquam ei locutus sit; cum tamen istis temporibus non raro Deus visus appareret ac loqueretur, ut ex facta *Eliphazo* revelatione, quæ superius cap. iv describitur, et ex historiæ hujus decursu, sub finem præsertim disputationis, et aliis Scripturæ libris luculenter patet.

optat Deum loqui Job ipsumque convincere.

Sophar censet Jobum Dei alloquio indignum.

De modo autem istiusmodi divinarum locutionum et apparitionum, de quo fuse disputant theologi, hoc breviter dici potest, eas ut plurimum fieri solitas per imagines et formas rerum sensibilium in phantasia representatas, sive per somnium dormienti, sive per visionem imaginariam, vel etiam vere sensibilem, externis sensibus vigilanti objectam; quam communiter interne illustrationes simul comitari solent, quibus res revelata melius percipiatur. Nonnunquam tamen viris perfectioribus et Deo charioribus perfectiori quoque atque eminentiori modo divinas allocutiones et revelationes accidisse ex Scriptura colligitur, et Patrum et interpretum auctoritate atque expositione comprobatur. Quomodo fere explicant illud *Num. xii, 6*: « Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis servus meus *Moyses*, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt; » quibus verbis, juxta *Bonfrerium*, ex communi interpretum sententia *Moysi* cæteris prophetis eminentior prophetandi modus attribuitur, videlicet per intellectualem visionem et mere spiritalem allocutionem, absque imaginationis et formarum sensibilium admixtione aut interventu, quod significatur per illa verba: « Ore enim ad os loquor ei: et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt. » Eam-

Quomodo Deus loqui et apparere hominibus soleat.

Vers. 5. Sophar. 5. ATQUE UTINAM DEUS LOQUERETUR TECUM, ET APERIRET LABIA SUA TIBI. — Optat Sophar, ut ip-

dem ob causam David quoque cæteris præfertur propheta, qui imaginarias visiones sortiti sunt, quod ipse anagoge et pure immaterialiter sine phantasmatum velamento divina præviderit mysteria; et sacra cognoverit arcana *Psalms*. I, 8: « Incerta, inquit, et occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi; » et iterum II *Reg.* xxxiii, 2: « Spiritus, inquit, Domini locutus est per me, et sermo ejus per linguam meam: sicut lux auroræ oriente sole manè absque núbibus rutilat, et sicut pluvius germinat herba de terra; quæ omnia simul summam quamdam Moysis et Davidis cum Deo conjunctionem familiaritatemque declarant.

Cæterum quæ ratione Deus per internam allocutionem quæ vult nobis manifestet res est obscura, neque nostri instituti est eam theologice disputare; satis nobis esse debet Deo non deesse modos, quibus nos alloquatur, sive novo lumine indito, novasque, si necesse sit, rerum species imprimendo, ipsoque hominis intellectu utendo ad ipsius rei manifestationem, sive sopitam rerum antecedentium memoriam suscitando, ac veteres, si quæ sunt in animo, species ordinando. In perfectis certe Dei revelationibus atque locutionibus, quomodocumque tandem fiant, sive verbo sensibili et externo, sive imaginario et interno, sive spiritali et mere intellectuali: ita plerumque illorum, ad quos loquitur, mentem efformat, ut non solum res tanquam præsentis mentis oculis cernant, verum etiam a Deo se divinitus moveri sentiant, perinde affecti, ac si ipsum loquentem audirent atque intelligerent. Duo enim ad locutionem requiruntur, ut sit undequaque completa: unum, ut ad alterum conceptus dirigatur; alterum, ut ita dirigatur, ut per illam directionem alter in notitiam conceptus loquentis veniat, sive, ut ita quis loquatur, ut alter audiat, et rem de qua agitur percipere valeat. Utrumque igitur Sophar Jobo hic optare videtur, ut nimirum intelligat longe aliud esse Dei de se iudicium quam ipse arbitretur.

Vers. 6. 6. UT OSTENDERET TIBI SECRETA SAPIENTIE, ET QUOD MULTIPLEX ESSET LEX EJUS, ET INTELLIGERES QUOD MULTO MINORA EXIGARIS AB EO QUAM MERETUR INIQUITAS TUA. — Sophar censet Jobum convictum iri, si cum Deo de sua integritate disputaret: quoniam si Deus ei semel infinita et inscrutabilia secreta detegeret, facile intelligeret Job longe diversa ratione Deum de nobis quam nos ipsos iudicare, quia multa in nostrorum pectorum recessibus nos latent, quæ Deo aperta et manifesta sunt; quam Dei infinitam sapientiam, quod S. Paulus revereret, prudentissime scripsit I *Corinth.* iv, 4: « Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum: qui autem iudicat me Dominus est; » et *Rom.* xi, 33, vehementer divinam sapientiam admiratur dicens: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei, quam incomprehensibilia sunt iudicia ejus et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Dq-

Multa nos latent quæ Deo aperta sunt.

mini, aut quis consiliarius ejus fuit? » David etiam ait *Psalms*. xxxv, 7: « Justitia tua sicut montes Dei: iudicia tua abyssus multa. » Quare dubium non est quin scientia atque sapientia Dei infinita vehementer vel virum debeat terrere sanctissimum: qua de causa dicit David *Psalms*. cxlii, 2: « Non intres in iudicium cum servo tuo: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. » Et ipse Job cap. xlii, 3, postquam Deum secum loquentem audivit, reverentior et formidolosior factus, quosdam suos loquendi modos a recte voluntatis conscientia perfectos reprehendit dicens: « Insipienter locutus sum, et quæ ultra modum excederent scientiam meam. Audi, ego loquar: interrogabo te, et responde mihi.

Auditu auris audivi te: nunc autem oculus meus videt te. Idcirco ipse me reprehendo, et ago poenitentiam in favilla et cinere. » Non dubium igitur est, quin sapientissimum sit Sophar argumentum; ex illo tamen non concluditur quod ipse concludi vult, cum ait: « Et intelligeres quod multo minora exigaris ab eo quam meretur iniquitas tua, » id est, quod minores quam pro meritis penas pendas: certum enim est Jobum non ob scelera sua tot accepisse vulnera; sed ut ejus eximia et constantissima virtus omnibus plana et manifesta fieret, quare si Deus tunc sapientiæ suæ secreta detegeret, ut optabat Sophar, potius ipse quam Job pudore convictus suffunderetur, ut postea planum factum fuit cum Sophar et alii amici Dei jussu Jobum precati sunt, ut eis a Deo stultitiæ suæ veniam impetraret, quoniam non ita recte sicut ipse Job locuti essent. Ex quo intelligitur non minus admirabilem esse infinitam divinæ sapientiæ rationem in iis probandis qui hominum iudicio condemnantur, quam in iis dammandis qui multorum sententiis probi et integri habentur: imo profecto longe majora iudicia immensæ magnitudinis suæ illo quam hoc modo exhibuit. Ut ex Jesu Christo Salvatore nostro cognosci potest; qui una populi voce ad supplicium postulatus, et iniqua iudicis sententia tam nefariæ libidini permissus; Dei tamen iudicio non solum innocentissimus fuit, sed etiam eximia ejus innocentia ad omnium reorum salutem per se vique sua manavit. Quem hominum in re tanta errorem nonnihil amicorum Jobi error præfiguravit, narraturque *Isai.* liii, 4: « Nos putavimus eum quasi leprosum et percussum a Deo, et humiliatum: ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra. » Quocirca valde moderati homines esse debent in ferendis de aliorum improbitate sententiis.

Mirabilis Dei sapientia in iis probandis quos homines condemnant.

Porro *multiplex* lex Dei dicitur, id est multa Lex Dei multiplex. exigens, multa præscribens, multis rationibus fulta, multum obligans, ac proinde multis quoque modis in eam peccatur: in Hebræo autem pro *multiplex* est כפלים *chiplaim*; id est *duplicitas*; et pro voce *lex* est תוסיה *thusiah*, quæ vox gene-

ralior est, *q. d.* Dei ratio, sapientia, æquitas, justitia, judicia (hæc enim omnia significat) multiplicia sunt, ac proinde longe te superant et fugiunt.

Lex charitatis quomodo sit una et multiplex.

Tropologice S. Gregorius lib. X *Moral.* cap. iv, hæc explicat de lege charitatis, quæ unica cum sit, si tamen mentem plene ceperit, hanc ad innumera operâ multiformiter accendit; sed necesse est ut prius nobis interiorè loquatur Deus, et labia suæ lucis nobis aperiat, ut, arcanum ejus occultissimum et utilissimum cognoscamus; arcanum autem illud est, legem charitatis esse *multiplicem*, et ad omnia præcepta valere: verba S. Gregorii sunt ista: « Lex enim Christi quid congruentius intelligi quam charitas potest? quam tunc vere perficimus, cum fraternâ oera ex amore toleramus; sed hæc eadem lex *multiplex* dicitur, quia studiosa sollicitudine charitas ad cuncta virtutum facta dilatatur. » Ad omnia sane protenditur facta virtutum, quia velut magistra sapientissima in nostris cordibus clamitat *Tob. iv, 16*: « Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias; » et rursus verbis summæ veritatis exhortatur *Matth. vii, 12*: « Quæ vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis: » primo consilio charitas a malis nos avocatur; secundo vero ad bona nos provocat: « In his autem duobus tota lex pendet et prophetæ. » Hæc enim tantum postulat *Isaias cap. i, 16*: « Quiescite agere perverse, discite bene facere; » et fructum hujus rei subdit: « Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: et si fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. » Cum ergo dilectio declinet a malo, et faciat bonum, ad quæ duo omnia legis divinæ et humanæ præcepta referuntur; jure optimo *multiplex* dicitur, quæ mirabiliter præceptorum multitudinem ipsa custodit. Sed hæc vide fusius a S. Gregorio ad hunc locum explicata, ubi per inductionem eadem prolixius ostendit. Cum ergo fraternâ dilectio sit omnium mandatorum custodia, bonarum actionum compendium, et universarum virtutum finis, ac plane simul cum dilectione Dei spiritualis vitæ perfectio: merito Christus eam *suam* vocat *mandatum* dicens *Joan. xv, 12*: « Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos. » Jure optimo hanc legem in manu sua tollere gloriatur, ut scriptum est *Deuter. xxxiii, 2*: « Et in dextera ejus ignea lex. » Non tantum habet Christus hanc legem in corde, fratres suos, hoc est nos omnes, tenerrime diligens; non tantum in ore, verbis et doctrina dilectionem edocens; sed etiam in dextera operibus exhibens, ut non decipiamus nos ipsos, existimantes corda esse igne charitatis accensa, si verba sunt detractionis plena, et opera felle indignationis referta: « et ut diligamus non verbo neque lingua, sed opere et veritate, » *1 Joan. iii, 18*.

Lex charitatis dum jubet declinare a malo et facere bonum, cuncta præcepta complectitur.

Lex charitatis lex Christi.

Deum humana intelligentia comprehendi non posse; *vestigia* autem *Dei* appellat creaturas, quas pulchra metaphora S. Dionysius Areopagita *Cælest. Hierar.* cap. ii, § 4, ἀντιτύπων appellat, id est *ultimos soni sibilos*, ubi echo quasi desinit, eo quod subobscure nobis Deum et improprie representent, ac quasi vestigium aliquod exhibeant, e quo in obscuram, qualem de Deo in hac vita habere possumus, cognitionem deveniamus: in creaturis enim Deus velut vestigia sui impressa relinquit, ut ibi signa quædam divinæ mentis, rationes scilicet ordinatissimæ gubernationis, deprehendi possint; et quidem possunt pro exiguo mortalium captu rationes eæ investigari, et ex parte inveniri; comprehendi vero minime. Equis enim rationes exhauriat, cur vel minimus lapillus ad hanc figuram, quantitatem, pondus, colorem, duritiem, et cum hac illave proprietate creatus fuerit? Patet profecto nihil sine divinæ mentis præscriptione fieri; at in re quantalacumque tot insunt rationes adeo mirabiles, ut a mortalibus percipi non valeant. Quapropter ex his Dei vestigiis evincitur minus multo posse Omnipotentem usque ad perfectum reperiri, hoc est exacte cognosci: etenim si quæ incorporeæ substantiæ sunt et simplices, et intellectuales et unitæ, non solum non subjiciuntur sensibus, ut angeli et animæ, ut per eos cognosci possint, sed neque per sensilia, quæ inferioris ordinis sunt, cognitione eas comprehendere, nec earum essentiam spectare possumus; quanto magis excellit Deus sensus et sensilia, qui non est substantia, sed supra substantiam; neque simplex, sed supra quam simplex; neque intellectus, sed supra intellectum; neque unitas, sed supra unitatem; nec ullo termino circumscriptus, sed infinitate sua omnibus solutus, qui ut in se est neque ratione investigari, nec intelligi, neque nominari potest, ut S. Dionysius Areopagita *De Div. Nom.* cap. i et alibi passim docet.

Hinc Joannes Cyparissiotus in præmeditatione *Expos. mater.* primum hoc ponit axioma, « unum esse Deum, impartibilem, infinitum, expertem coloris, inaspectabilem, ex nulla naturali representatione cognitum, qui notionem, quando aut quomodo sit, omnino repellit: quem nullo modo quavis parte mens capere potest, nisi tantum per fidem ex creaturis ejus quod sit, non autem quid sit. » Ex nulla, inquit, naturali representatione cognoscitur Deus, sicut v. g. lapis cognoscitur per speciem et similitudinem quæ est in oculo; quia ἀνείδωτος est, ut S. Dionysius ait, id est *omni specie caret* et similitudine: ipse enim nullius creaturæ similitudinem habet, nec habere potest. Deum itaque non cognoscimus videntes, quod est cognoscere ἐπιπιδῶς, sed ἐπιστηδῶς ex creaturis per rationem, id est ex similitudinibus Dei, quæ in creaturis cernuntur, cognoscitur Deus, non quid sit, sed quod sit. Quomodo igitur reperitur, quem nihil eorum quæ notescunt declarat?

nisi obscure ex creaturis cognosci, sed minime comprehendi potest.

Deum solum cognoscimus quod sit, non quid sit.

Vers. 7. 7. FORSITAN VESTIGIA DEI COMPREHENDES, ET USQUE DEUS NON AD PERFECTUM OMNIPOTENTEM REPERIES? — Docet

Nihil hic Deum re-

non forma, non color, non circumscriptio, non figura, non quantitas, non qualitas, non locis, non conjectura, non similitudo, non proportio: quin potius semper est extra omnem vitam comprehendendi; unde optime concludit S. Dionysius magis propriam theologiam esse quae versatur in negantibus quam quae in aientibus, quantum aequo intervallo ambae istae theologiae a Deo absint. Est enim Deus supra omnem negationem et affirmationem, quae sit cognitio ejus; adeoque juxta Dionysium verior est theologia mystica, nihil videlicet de eo cognoscere aut philosophari, sed potius nescienter, et sine omni intelligentia eorum quae intelligentia percipiuntur, cum eo per fidem, spem et charitatem conjungi ac copulari. Vide plura de hac re apud S. Dionysium lib. *De Myst. Theol.*, et nostras *ibid.* Annot.

Dicitur autem Deus incomprehensibilis quadruplici ratione, primo quidem intellectu, quia nullus creatus intellectus, quantumvis sublimis, potest viribus naturae illum attingere, ita ut illum clarè videat, aut cognoscat sicut in se est; sed quantumvis ascendat mentè in altum, semper infinite aberit ab ejus clara cognitione; quoniam nec ullà mens creata etiam cum lumine gloriae quantumvis magno potest illum comprehendere, hoc est ita illum cognoscere, ut nihil ipsius lateat intuentem seu cognoscentem. Semper enim infinita, imò infinities infinita res tabunt, quae distincte non cognoscuntur seu concipiuntur, nempe infinitae rerum notiones et conceptiones; infinitae rerum complacentiae ut ad res possibles terminantur; infinita decreta conditionata, infiniti modi quibus essentia divina est imitabilis. Et quamvis haec omnia a mente creata in Deo distincte viderentur per lumen aliquod gloriae, quale est animae Christi (quod omnino est impossibile) adhuc tamen Deus proprie et perfecte non comprehenderetur: quia illa cognitio claritate non aequaretur essentiae divinae, nec per eam cognosceretur Deus tam perfecte et clarè quam est cognoscibilis; sed infinite ab hac claritate deficeret, cum sit finita; unde ei non aequaretur, nec esset perfecte comprehensiva; sed solum secundum quid, nempe quoad multitudinem objectorum, non quoad claritatem et perfectionem cognitionis. Secundo est incomprehensibilis affectu, quia nulla mens creata potest illum amare, honorare, aestimare, laudare, revereri, quantum dignus est; sed ipse omnem amorem, honorem, aestimationem, laudem, reverentiam omnis creaturae, etiam omnium beatorum, infinite superat, juxta illud *Eccli. XLIII, 30*: « Gloriantes ad quid valebimus? Ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc et admirabilis magnificentia ejus. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: major enim est

omni laude: exaltantes eum replemini virtute. Ne laboretis: non enim comprehendetis. » Tertio est incomprehensibilis tempore, quia cum sit aeternus, est ante omnem durationem conceptibilem, et quidem saeculis infinitis: similiter est post omnem durationem conceptibilem saeculis infinitis, ut Lessius pulchre et fuse explicat *De Divin. Perfect.*, lib. IV. Quarto est incomprehensibilis loco, quia cum sit immensus, nullo spatio quantumvis magno concludi potest: vide *ibid.* Lessium lib. II; et de hoc sequenti versu ait:

8 et 9. EXCELSIOR COELO EST, ET QUID FACIES? VERS. 8
PROFUNDIOR INFERNÒ, ET UNDE COGNOSCES? LONGIOR

TERRA MENSURA EIUS, ET LATIOR MARI. Pulchra sane periphrasi nobis ob oculos ponit immensitatem Dei quatuor usus dimensionibus, altitudine, profunditate, longitudine, latitudine rerum corporearum, quas novimus maximarum; ex quibus ad incorpoream Dei naturam per excessum construit argumentum. Dicitur autem Deus immensus ratione magnitudinis et extensionis, quia mirum ita in omnem partem sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum extenditur, et quasi diffunditur; ut nullis locorum spatiis, nullis terminis circumscribi queat. Quae res est valde stupenda: cogita extra mundum spatium mille leucarum in omnem partem extensum, adhuc ulterior est Deus: cogita mille milliones leucarum, Deus ulterior invenitur: cogita tot milliones leucarum quot arenae in omnibus littoribus, quot guttae in omnibus aquis, imò quot pulvisculi necessarii ad implendum totum universum, adhuc Deus infinitis leucarum millionibus ulterior existit, idque perfectissime et completissime, nempe in tribus personis, et cum omnibus suis perfectionibus, opibus et donis, quae in ipso eminenter continentur. Denique nullum spatium tam magnum ab ulla mente creata concipi potest, quin Deus infinite sit major, et infinite extra et ultra illud in omnem partem diffundatur; non per partes sicut aer, vel aliud corpus, sed per se totum, et per suas, ut ita loquar, totalitates sicut spiritus; ita ut in puncto quolibet totius spatii sit totus non quasi fluctuans et mobilis, sed firmiter prorsus et immobiliter tanquam omnium fundamentum. Tota magnitudo universi respectu magnitudinis et extensionis Dei est instar unius parvae guttae ad Oceani immensitatem, vel unius pulvisculi ad vastitatem totius mundi, ut insinuat *Sap. XI, 23*, ubi dicitur: « Tanquam momentum statera sic est ante te orbis terrarum, et tanquam gutta roris antelucani, quae descendit in terram: » imò ut verius dicam, nulla inter Dei et universi magnitudinem et extensionem est proportio, cum magnitudo extensionis divinae infinite excedat non solum magnitudinem universi, sed etiam omnem magnitudinem ab intellectu creato conceptibilem. Neque his obstat quod magnitudo corporalis et spiritualis non videantur posse comparari, quia etsi non possint compa-

Deus incomprehensibilis tempore et loco.

Qua ratione Deus immensus sit et rebus omnibus coextensus.

Deus est incomprehensibilis affectu, quia nulla mens creata potest illum amare, honorare, aestimare, laudare, revereri, quantum dignus est; sed ipse omnem amorem, honorem, aestimationem, laudem, reverentiam omnis creaturae, etiam omnium beatorum, infinite superat, juxta illud *Eccli. XLIII, 30*: « Gloriantes ad quid valebimus? Ipse enim omnipotens super omnia opera sua. Terribilis Dominus et magnus vehementer, et mirabilis potentia ipsius. Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, supervalebit adhuc et admirabilis magnificentia ejus. Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: major enim est

rari in natura, possunt tamen in ratione extensionis, ut passim philosophi et theologi tradunt de anima et corpore, de angelis et eorum locis adæquatis: plura de his vide Lessium lib. II *De Perfect. divin.*

Hanc divinæ immensitatis cælum terramque adimplentis et ubique præsentis magnitudinem admiratus atque reveritus David, eodem quo hic Sophar sensu exclamat *Psalm. CXXXVIII, 6*: « Quo ibo a spiritu tuo? et quo a facie tua fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum ades: si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, » etc.; ubi per *cælum* quoque et *infernum*, divini Numinis altitudinem profunditatemque, et per *diluculum* et *extrema maris*, longitudinem latitudinemque, ad captum nostrum accommodate designat; ad quem locum ita pulchre S. Chrysostomus in *Cat. Patr. Græc.*

in *Psalm.*: « Quo, inquit, a te proficiscar? omnia impleo, omnibus ades non per partes, sed omnibus simul totus. Et non dixit: *Quocumque abiero sequeris me; sed, Quocumque abiero tu illic es; illic te invenio me prævenientem;* » unde probat neminem esse qui possit evadere manum Dei, quia videlicet Deus ubique est, et omnia penetrat atque pervadit, sic ut nullus locus sit, ac ne cogitari quidem possit, quem Deus non repleat, in quo præsens divinæ mentis amplitudo non reperitur. Hinc etiam *Jerem. xxiii, 24*: « Numquid non cælum et terram ego impleo? dicit Dominus. » Hujus sententiæ vim simili quopiam seu exemplo exponere cupiens Mercurius Trismegistus, ait Deum circulum esse, cujus centrum ubique sit et circumferentia nusquam; at S. Augustinus lib. VII *Conf.* cap. v, hanc omnium rerum universitatem velut spongiam cogitabat, quam undique mare infinitum ambiret ac penetraret; sic vero hunc mundum occupat, ut loco nullo divina mens definjatur et claudatur, sed simul, uti modo dictum est, in omni spatio, quod ulla fingi cogitatione potest, versetur, quod de spatii extra mundum infinitis gravissimi theologi asserunt, et fortassis hoc loco Sophar insinuat, cum Deum cælo excelsiorem pronuntiat; hinc quoque S. Dionysius Areopagita lib. *De Div. Nom.* cap. iii, Deum ait esse vim et substantiam *πανταχι παροοντι και οδωτι, ubique præsentem et nusquam*; D. Athanasius eodem sensu, *εν ταις πασι και εξω των ολων, in omnibus et extra omnia*, quod Isidorus Hispalensis lib. I *De Sum. bon.* cap. ii, erudite in hunc modum illustrat: « Immensitas divinæ magnitudinis ita est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusam; et ideo interioriorem, ut omnia contineat; ita exterioriorem, ut incircumscripita magnitudinis suæ immensitate omnia concludat, » etc. Pii viri hoc genere meditationis plurimum proficiunt, cum præsentem ubique Deum cogitant et verentur. Multosque sciunt a scelere et maleficio revocatos, quod ado-

randum omnibus Numen adesse cognoscerent, cujus fallere oculos aut ultricem criminum manum effugere nulla ratione possent. Sane potentissimum est hominibus frenum, quo usus David in magna fortunæ licentia suum animum componebat. Divine S. Leo *Serm. 5 De Quadr.*: « Ista ergo, inquit, scientia summi Judicis, ista est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, et apertum omne secretum; cui obscura clarent, muta respondent, silentium confitetur, et sine voce mens loquitur. » In eodem genere considerationis versatus, Minutius Felix ita proficitur: « Ubique non tantum nobis proximus, sed infusus est. » Diserte quoque ac eleganter S. Bernardus *serm. 6 De Dedic. Eccles.* ait: « Deus ubique est non diversus, sed diversa distinguens, apud homines malos præstolans atque dissimulans; apud electos operans, et servans; apud superos

pascens et cubans; apud inferos arguens, et condemnans. » Quare quis sceleratus vivens in Deo presentia non erubescat, ne dicam exhorrescat? Tropologice S. Gregorius lib. X *Moral.* cap. vii: « Cuncta, inquit, hæc ad solum hominem referri possunt, ut ipse sit *cælum*, cum jam per desiderium summis inhæret; ipse *infernus*, cum tentationum suarum caligine perturbatus in infimis jacet; ipse *terra*, quia in bono opere fixæ spei ubertate fructificat; ipse *mare*, quia in quibusdam trepidis quatitur, et aura suæ mutabilitatis agitur. Sed cælo est *excelsior* Deus, quia potentia ejus magnitudine vincimur, etiam cum super nosmetipsos elevamur; *inferno profundior*, quia nimirum plus judicat quam ipse humanus animus in tentationibus investigat; *terra longinquior*, quia fructus vitæ, quos in fine retribuit, nequaquam nunc vel spes nostra comprehendit; *mari latior*, quia humana mens fructuans multa de iis quæ ventura sunt conjicit; sed eum jam cernere quæ æstimaverat cõperit, angustam se fuisse in sua æstimatione cognoscit, » etc. Eleganter quoque Cyprianus lib. *De Idol. vanit.* de vero Deo loquens: « Hic est, inquit, unicus mundi rector, qui universa quæ sunt verbo jubet, ratione dispensat, virtute consummat; hic nec videri potest, visu clarior est; nec comprehendi, tactu purior est; nec æstimari, sensu major est; et ideo sic eum digne æstimamus, dum inæstimabilem dicimus. »

10. SI SUBVERTERIT OMNIA, VEL IN UNUM COARCTAVERIT, QUIS CONTRADICIT EI? — Admirabilem divinæ potentia vim gloriamque deprædicat, quam tantam esse ait, ut totam hanc universitatis molem nutu et voluntate contineat, quam, si Deus vellet, posset uno momento in nihilum redigere; præterea, quod maxime potentia magnitudinem arguit, hanc eandem machinationem tam vastam, tam partium dissimilitudine variam et compositione mirabilem, conservato omnium ordine, et integritate, non modo in nuce includere, quod de Iliade Homeri fuisse factum memoravit Plinius lib. VII, verum et in punctum coarctare posset.

Deus omnia replet, et ubique præsens est.

Quomodo sit homo cælum, infernus, terra et mare; et Deus hæc omnia excēdat.

Vers. 10. Potentia Dei admirabilis in rebus producendis, conservandis et destruendis.

A Deo non est exigenda facti ratio.

Quod si fecerit, inquit Sophar, quis contradicet ei? quis poterit inficiari, aut dicere: Cur ita facis? Stultarum quippe mentium est divinæ potentiae quidquam derogare, aut rationem a Deo exigere, cur hoc vel illud faciat, etiamsi rerum mutet et invertat naturas, si diffusa coarctet, et compressa et coarctata dissolvat et distrahat. Quare illi contumeliam inferunt Deo non vulgarem, qui negant posse Deum Christi corpus in hostia exigua ponere, quod genus stultissimæ impietatis an illudendum sit magis, an lugendum nescio, cum pueriliter negent Deo potentiam, et se funesto exitio perditum eant. « Quis loquetur potentias Domini? » ait Psaltes *Psalm. cv, 2*, vel, ut est in Chaldæo, *quis poterit eloqui fortitudines Domini?* Ita vocat opera mirabilia et gloriosa, ad quæ necessaria est immensa quædam potentia atque fortitudo; quam *brachii potentiam* Virgo parens in cantico suo *Luc. i, 51*, nominavit: eandem potestatem præconio suo exornans Judas apostolus ita infit *Jud. xxv*: « Soli Deo gloria, et magnificentia, et imperiam, » etc., quod ait *magnificentiam*, græce *μεγαλοσύνην*, Syrus interpres reddit *potentiam*: itaque ipsam magnificentiam Cajetanus ait esse *factivam* magnorum operum. Nihil certe potest homo vel angelus mente concipere, et depingere cogitatione, quamlibet novum, peregrinum, insolens, operosum, mirabile, quod Deus efficere non possit, nisi modo non involvat contradictionem, imo vero multo plura et majora; et perfectiora, atque pari facilitate, qua totum hoc universum perfecit verbo, nutu, voluntate. Potest mundum infinitis partibus nostro hoc majorem vastioremque efficere, in quo cælum, terra, mare, atque hic complexus omnia-orbis pilæ instar ad beatorum spirituum voluptatem et recreationem jactetur. Etiam mundos innumerabiles posset condere inexplicabili creaturarum varietate, quæ ab his quas videmus infinitis rationibus discriminantur; alias invenire species tum elementorum, tum animantium, tum etiam intelligentis naturæ: quæ species natura, perfectione et pulcherrimis dotibus, cogitationem omnem nostram antecant. Denique quanta est sapientia Dei, quæ exemplaria et *idææ* possibilium rerum innumerabiles continet, tanta est illius vis et in efficiendo potentia, et amplam illam mentis intelligentiam exæquat, uti cap. ix 4 declaravimus.

Deus aliquando dat extraordinaria potentia sua specimen.

Cæterum sicut magni solent artifices animi causa ingenii sui dare specimina, ut intelligatur quid in eo genere possint, si quando serio agere et contendere animum voluerint: sic numinis interminata potentia ludit in orbe terrarum, et scenam velut inducit insuetæ majestatis: nam cum lubet solem sistit, ab æthere flammam devocat ad maleficia hominum puniendâ; aperit fontes abyssi, et involvit orbem; aufert spiritum principum; delet momento innumerabiles hominum legiones; in tumulo putrefactos sensu et vita et pulchritudine vestit; superbissimum et gloriosissimum dæ-

monem, cum spiritus sit, corporato igne torquet, et mirabilis affligit; denique subest cum voluerit posse. In quæ intendens meditationem, animi sui S. Petrus apostolorum coryphæus monet *I Epist. v, 6*, ut humiliemur sub potenti manu Dei; et Christus *Luc. xii, 5*, ut eum timeamus, qui potest animam mittere in gehennam. Hæc sane meditatio divinæ potentiae ad concipiendam Numinis admirationem, justissimum metum ac reverentiam potest sine dubio plurimum; quam proinde sancti omnes adhibuerunt. Notandum hic pro verbis illis: « Si subverterit omnia, vel in unum coarctaverit, » in Hebræo esse, *si succidat, et concludat, aut congreget*; Septuaginta vero *ἐὰν δὲ κατασπέρῃ τὰ πάντα, si evertit omnia*, solummodo traduces, reliqua duo verba tanquam hoc uno comprehensa prætermiserunt; quod nimirum verbum *evertendi* genericum sit, omnem excisionis et eversiois modum comprehendens. Vulgatus autem interpres et genus et unum præterea verbum transtulit, alterum prætermisit, nimirum *et concludat*, quod et genere et subjecta specie continebatur. Oportet igitur intelligere quem evertendi modum Sophar subjiciat, si congreget atque claudat: nam cum rerum distinctione compositus et ornatus fuerit orbis terrarum, quod si omnia in unum locum ab eo compellerentur, fieret illa indigesta moles et rerum confusio, quam *chaos* Græci nominarunt, quæ magna esset orbis terrarum eversio, quam præstare facile potest is qui distinxit et informavit universum. Declarat igitur Sophar scientiam Dei infinitam cum infinita etiam potentia esse conjunctam, ac proinde temerarium esse cum eo velle judicio decertare. Quod Job non ignorabat, imo luculentius de summa Dei scientia atque potentia cap. ix, 4, disputavit dicens: « Sapiens corde, et fortis robore, » etc., ejusque fortitudinem e rerum creatione demonstravit: quare hoc argumentum minime refutat eum, qui non potentia et scientia sua, sed veritate et honestissimorum consiliorum conscientia fretus audet apud optimum judicem suam causam agere.

Porro illa verba: « Quis contradicet ei? » significant neminem prorsus esse qui possit Deum impedire, aut cui teneatur facti sui rationem reddere, quod supremum et absolutissimum ejus in res omnes dominium arguit, quo omnia essentialiter ipsius sunt tanquam ipsius opera et figmenta, quæ ipse sua sapientia excogitavit, et omnipotentia ex nihilo formavit, et ad suam gloriam aliquo modo representandam et insinuandam exstare voluit; ac proinde de omnibus pro suo arbitrio potest disponere, cum omnia ab ipsius nutu et libera voluntate omnibus momentis dependeant; nec ullum habeant esse, nisi quod ipse pro sua liberalitate in illa infudit. Itaque longe plus juris et potestatis habet in totum universum, in omnes angelos et homines, quam quilibet dominus in suum jumentum, figulus in figmentum, homo in actiones suas liberâs: quia nec domi-

Deus facile posset omnia subvertere et in chaos redigere.

Absolutissimum Dei in res omnes dominium.

nus suum jumentum a se habet, nec figulus lutum, artem, ignem, industriam, quæ illi ad ollam conficiendam necessaria sunt, nec homo facultates, quibus actiones suas perficit: Deus autem omnia a semetipso habet, quæ ad rem ipsam perficiendam et obtinendam pertinent, cum omnia nihil sint aliud quam liberæ ipsius operationis externæ terminus intrinsecus, quo fit ut ipsius dominium sit infinita perfectionis, nec ulli creaturæ communicabile, nec ulla res creata extra ipsius dominium constitui aut sui juris effici possit, cum essentialiter a Deo tanquam primo principio et ultimo fine pendeat.

Vers. 11. 11. IPSE ENIM NOVIT HOMINUM VANITATEM, ET VIDENS INIQUITATEM NONNE CONSIDERAT? — In Hebræo est, *nam ipse novit homines vanitatis*, id est *vanos*; epitheton sane convenientissimum: nihil enim vanius homine, qui non solum vanus, sed ipsa vanitas est, juxta illud regii Psalmistæ *Psalm. XXXVIII, 8*: « Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens: » hebraice est *כל הבל col hebel*, ita ut vox *universa* sit feminini generis per constructionem substantivi et adjectivi, q. d. Omnis homo vivens est *universa vanitas*, id est *vanissimus*: ita ut omnis creaturarum vanitas et miseria in humana specie quodammodo aggregetur, atque omnis vanitatis omnium creaturarum aliquid aut totum habeat homo, dum quæ in aliis est dispersa, in eo uno simul invenitur atque colligitur; græce tamen alia est constructio, *πάντα τὰ σωματὰ ματαιότης*, *verumtamen omnia vanitas*, quod aliqui exponunt per eclipsin *κατὰ*, q. d. *Per omnia est vanitas omnis homo vivens*; sed simplicior est hebraica constructio, ut sit sensus: Omnis homo vivens est mera, summa et perfecta vanitas, ita ut non sit ficta, vel putatitia, sed vera certaque vanitas; nec particula duntaxat aut portio aliqua vanitatis, sed universa, tota quanta et integra vanitas. Nam ut homo est quodammodo omnia; siquidem cum omni creatura quidpiam commune habet, scilicet esse cum inanimatis, cum plantis vivere et vegetari, eum brutis appetere, sentire, moveri, cum angelis intelligere, ratiocinari, velle, meminisse: ita eorumdem quoque simul omnium participat et continet vanitatem, cum rebus enim animæ expertibus, corruptelæ casibus, et cæli, elementorum, locorum, temporum et variorum accidentium corporeorum injuriis est obnoxius: cum viventibus variæ mutationi et instabilitati, nec non accretionis, decrectionis, nutritionis, corruptionis, mortis et interitus necessitati vel invitatus subjacet: cum sentientibus universam sensuum et sensibilibus affectionum et dolorum ac cruciatuum molestiam percipit: cum angelis alternationem, volubilitatem et mutabilitatem cogitationum, voluntatum, studiorum, rationum, consiliorum experitur. Quin imo longe superat horum simul omnium vanitates et inconstantias: nam præter curas vitæ varias et ancipites, hoc habet proprium, ut non uni peccato-

rum generi, sed variis, multiplicibus atque adeo innumeris penè subiaceat, ita ut vanitatum et miseriarum omnium epitome seu compendium merito dici possit; hinc alio loco idem Psalmographus *Psalm. CXLIII, 5*: « Homo, inquit, vanitati similis factus est, » quod Theodotion vertit, *ἀνὴρ ὁμοίωτον, vapori similis factus est*, cui similis est illa *Jacob. IV, 14*, sententia, quam a regio Vate sumpsisse videtur: « Quid est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens: » quid vilius eo quod in modum vaporis dissipatur, et ad nictationem oculi nusquam comparat? Homo: vere vanitati similis dicitur, cujus sicut umbra dres prætereunt, ut sicut nihil vanitate inanius, nihil umbra instabilius est ita humanam vitam et inanem et instabilem et brevissimam esse discamus.

Ut igitur hanc hominum vanitatem melius perspectam habeamus, et veram nostri ipsorum notitiam; quæ ad bene vivendum prorsus necessaria est; acquiramus, considerandum nobis ante omnia, et attentæ cogitatione pensandum, quid sit homo; aut quid omnino possit; atque hic loquatur ipsa natura, et confundat superbij animalis inanissimam opinionem et amorem; si quis sit qui sibi aliquid magni esse videatur. Homo ex nihilo subito emicuit obstetricante matre: Deum in nihilo prosapia ejus, in nihilo ut proprio insidet, in eodem vis illius omnis atque potentia, et sic breviter definire lubet: « Homo est nihil: impletum lilitate vestitum. » Quod si verè gravissimi theologi dixerunt; physiologiam secuti; potentiam sequi ad esse, qui per se nihil est, quid magis præ se possit? itaque divinæ Litteræ hominem vocant meram vanitatem, idolum, mendacium, imaginem; umbraticam speciem et fugientem; rem videlicet inanissimam; uno verbo nihil: Vates regius velut e sacro tripode loquens, plenus Deo: « Verumtamen, inquit *Psalm. VI, 9*, vani filii hominum: mendaces filii hominum in stateris; ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum; » quod in Hebræo paulo illustrius in rem nostram hoc modo legitur, *vanitas filii hominum: mendaces filii hominum in stateris, ad ascendendum ipsi præ vanitate in idipsum*, id est filii hominum non solum vanitas sunt et mendacium, verum etiam positi in statera cum ipsa vanitate ascendunt præ vanitate, ac per hoc leviores et magis vani sunt quam ipsa vanitas. Quæ est elegantissima amplificatio, inquit Bellarminus; nec minus eleganter homo dicitur *mendacium in stateris*, qui se videlicet ponderans magni æstimet familiari mendacio; cum sit larva tantum picta et humana pallicula colorata, quam si sustuleris; reperies nihil et ipsammet vanitatem. Quin, inquit David: « Ipsi de vanitate in idipsum, » e nihilo orti ipsi et vanitate, in eandem ipsam pondere suo atque nutu recidunt et revertuntur, ni molitor omnium Deus impediatur. Alio loco pius Vates nominat eundem *imaginem*, picturam videlicet umbratilenam et evanescentem, quæ visa celeriter evolet ab oculis, et

Quomodo homo sit universa vanitas.

Homo vanitas et vapor.

Homo est nihil vanitate vestitum et mera vanitas.

Homo mendacium, et imago umbratilis.

tendat in nihilum *Psal.* LXXII, 20 : « Imaginem ipsorum ad nihilum rediges. » Et pari gratia *Psal.* XXXVIII, 7 ait : « Verumtamen in imagine pertransit homo : » ita vocat imaginariam vitæ pompam et speciem inanissimam auri, argenti, voluptatum et volaticæ gloriæ, quæ velut, inquit, somnium surgentium evanescunt. Multus est cum divinis aliis viris sacer Hymnopœus in hac veritate inculcanda, qui cum multa et illustria in eandem rem dixisset, et paucis vellet omnia complecti, non potuit exaggerare magnificentius et sublimius quam cum dixit *Psal.* XXXVIII, 6 : « Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. » Neminem excipit : *Omnis homo, inquit, vivens, dum vivit, dum viget et floret, vel, ut est proprie in Hebræo, נַפְשׁוֹ נִיטְסָב, hoc est dum stat, dum firmiter consistit ; qui nixus adamantino fundamento videatur, potens et gloriosus, nihil est aliud nisi universa vanitas, sive universitas vanitatis, quidquid enim in illo est, robor, sanitas, pulchritudo, opes, dignitas, potentia, totum fragile et momentaneum est ; fatuos ignes imitatur aeris ardore expressos in tenui materia, subito lucent, subito emoriuntur. Et notandum est, in hac parte sacræ philosophiæ exponenda fere semper a Davide magno consilio adhiberi particulam *verumtamen*, et tribus hic allatis a me locis constat ; quæ nimirum sit index intercalaris sententiæ in omni genere sermonis ; qui de vita humanisque rebus instituitur, repetendæ. Si quis tibi mirabundus occinat, ille est dynasta potens, dives, honoratus, rex, imperator, summus pontifex, etc. ; tu continuo suggeres : « Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. » Ecce tibi in theologia doctor omnium ore celebratus, hic subtilis argutusque philosophus ; ille orator in dicendo summus, Gallico Herculi par aut Suadela ; ille in jure interpretando clarissimus : « Verumtamen universa vanitas omnis homo vivens. » Vides pompam, et gloriæ bullas et bracteatum felicitatem puerili fuco imbutam, aureamque fortunam esse reris, et suspicis : averte paulisper oculos, tum in idem spectaculum eosdem reflecte ; quem prius stantem et efflorescentem mirabar, videbis ruentem et flaccescentem : omnis ille vitæ cursus stuppeus funiculus est e vanitatibus contextus, cum ipsa vanitate ut vapor tenuis perit et vanescit : ita Cresollius noster *Anthol.* cap. XIII. Plura de hoc argumento eleganter conscripta vide apud Tollenarium nostrum toto libro quem *Specul. vanit.* inscribit sive *Eccle. carm.* ac *Pro. diluc.*, potissimum autem cap. I et cap. VIII.*

Dicit igitur Sophar Deum, cum sapientissimus sit, hominum vanitatem exacte cognoscere, hoc est, tales non esse homines quales sibi videntur : quare non verebitur eum illis disceptare, quos arrogantia inflatos ac deceptos esse cognoscit. Quod autem addit : « Videns iniquitatem nonne considerat ? » magis placet, quam quod ex Hebræo nonnulli sine interrogatione convertunt hoc

modo, videns iniquitatem, et eum qui non intelligit ; quomodo etiam Chaldeus et Septuaginta interpretes intellexerunt vertentes, *ידון דה אררז אה פא עשהאי, videns autem absurda non convivebit, id est, hominum crimina iudicio reservabit. Quod valde horribile Davidi videbatur cum diceret, Psalm. CXXXIX, 3 : « Si iniquitates observaveris Domine, Domine, quis sustinebit ? »*

12. VIR VANUS IN SUPERBIA ERIGITUR, ET TANQUAM PULLUM ONAGRI SE LIBERUM NATUM PUTAT. — Causam quodammodo redditur cur erigatur ; quia nimirum vanus est, sic arboris rami vacui eriguntur ; fructibus vero pleni incurvantur : in Hebræo est *יש נבוב isch nabub*, id est, ut Pagninus varjit, *vacuus* ; Tigurina, *inanis* ; Regia, *concavus*. Quem admodum *Exod.* XXVII, 8, altare nabub dicitur *inane* et cavum intrinsecus, non solidum ; ita vir *nabub*, qui magnificis verbis insolentius gloriatur, est homo concavus et inanis, vacuum cerebro, dolum sonans ; in quo nihil solidæ sit prudentiæ aut virtutis. De quo hæc communis opinio est, aut esse arrogantem et odiosa superbia tumidum ; aut puerili vanitate ridiculum ; hæc autem superbia in loquendo maxime se prodit ; unde Septuaginta hic legunt, *νικηται λγος, natat sermonibus*, quod Scholion exponit *θρασύνηται, id est thrasonem agit*, seu inaniter se jactat. Quæ jactantia seu gloriosa venditatio multis modis prodi et ostendi solet, qui omnes a sapientibus atque bonis repudiantur. Deterrimum est illud genus, quo quis vitia jactat sua, quod non turpe modo est, verum et insanie proximum. Eleganter Pindarus, excellentis iudicii poeta, *Olymp. od. 5, καυχᾶσθαι παρὰ κερὸν μανίας ἐν τροχῶναι, gloriam intempestive insanis consonat*. Est plane ea stolidi et impudens gloria, et eorum tantum propria, qui propter scelorum frequentiam pudorem omnem ex animo timoremque Numinis ejecerunt, quales a Salomone describuntur *Prov. II, 14* : « Qui lætantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis. » Nulla major insania dici potest.

Inducit velut in theatrum ejusmodi quosdam juvenes D. Augustinus, quorum caput cum vento plenum esset, atque nequitia inobscuratum, non videbant se captare gloriolam ex iis velle, quæ pendenda maxime et ignominiosa videri debuissent ; eo vero progrediebatur levissimorum adolescentium vecordia, ut quidam fingerent se patrasse quod non consciverant, ne minus forent gloriosi, quo magis casti et innocentes, atque ut laude, ut quidem opinabantur, illos æquarent, qui graviter et impunita audacia se in maleficium ingurgitaverant. Quibus et similibus dicere possumus quod S. Paulus Corinthiis, inter quos fuit quidam impurus, qui nefario et publico se flagitio polluerat : cui tamen cives sui favebant, atque adeo illo, tametsi scelorum maculis notatissimo, gloriabantur, quod esset doctrinarum varietate mirifice exultus, et de numero sapientum. Sed reprimit eorum hominum vanitatem non exper-

Homo
universi-
tas vani-
tatis.

Homoga-
perbus
est va-
nus et
inanis.

Stulta
est in
malis
gloriatio.

Cum im-
pudenti-
bus pu-
det non
esse im-
pudentem.

Mala in
sceleri-
bus glo-
riatio.

tem stultitiæ et impietatis Apostolus II *Corinth.* 7, 6: « Non est, inquit, bona gloriatio vestra. » Quæ cum litteris prodita sint divinitus ad componendos hominum mores et retinendam modestiam, et in manibus oculisque versentur, mirum est tamen reperiri etiamnum quosdam in christiana politia, qui ob scelus se nefarium venditent, et eo ipso gloriantur, quod peccaverint. Videas quosdam qui superbe et gloriose eos numerent, quos singulari certamine obruncaverint; in quo ipso Ecclesiæ leges, et supremi Numinis majestatem jusque omne et divinum et humanum violavissent: alios qui jactent a se offusas tenebras judicibus, ut litem obtinerent, quam jure perdebant: non neminem triumphantem, quod vendita sententia, et prostrata æquitate, multis et pretiosis donis familiam suam locupletaverit: quosdam etiam, qui velut facinus palmarium prædicent, fucum a se factum virgini aut matronæ. Quæ omnia sunt ejusmodi, ut appareat in schola dæmonis eruditos, cujus proprium est et probare scelus et promovere.

Vanitas
est ancipari
laudis, et
res proprias
commendare.

Est aliud hominum genus non tam quidem malum et sceleratum, sed quorum tamen sermo haud exiguum animi vanitatem superbiamque redoleat: si quid enim de se loquantur aut suis, omnia mirabilius amplificant, et in cælum tollunt: in quo non modo reprehendi solent ut aucupes inanissimæ laudis, verum etiam quidam ludibrio sunt, atque omnium irrisione luduntur, cum rebus ipsi oratio non respondeat. Ea causas quædam male audiunt, quæ se atque sua ita crepant, et magnificæ linguæ bombo attollunt in dicendo, ut arcem e cloaca faciant, et e musca elephantum. Vitium illud dici *χαιρόνεια* prodit Aristoteles lib. II *Ethic.* cap. vii, quæ a nobis *elatio animi* nominatur, et deflectit a magnitudine animi in extremum vitiosum. Quamquam in eo quod rem extollunt supra omnem veritatem, hæc vanitas eodem Aristotele auctore *ἀλαζονεία* dicitur, hoc est *arrogantia*, et *ἀλαζων*, *arrogans*: qui magnificis sermonibus utitur et inanissima pompa verborum ad mendaciter ea prædicanda et sublimius ornanda quæ ad se pertinent: res non modo christiana moderatione indigna est, verum etiam apud omne hominum genus reprehensa, qui morum elegantia et honestate capiuntur. Præfectus urbi Symmachus lib. X *Epist.* 22, minuti animi putat esse indicium: « In magnos, inquit, animos non cadit affectata jactatio. » Pusillorum est artificio quodam adjuvare staturam suam, et se in unguis erigere, ut majores videantur, ita illi qui stolido sunt ingenio et gloriolæ appetentes, cum desint quæ vere laudent, tumorem affectant et granditatem, suaque omnia in majus amplificant: quæ quanta vanitas sit quis non videat? Ad majorem autem istiusmodi hominis stoliditatem declarandam subdit:

Pusillo-
rum est
glorio-
lam cap-
tare.

Onager

ET TANQUAM PULLUM ONAGRI SE LIBERUM NATUM

PUTAT. — *Onagrum*, id est asinum silvestrem, stoliditatis symbolum præ se ferre superius declaravimus cap. vi, 5, ubi ejusdem proprietates vide fusius explicatas et moralizatas. Hic tantum nota similitudinem istam hominis, yani, vecordis, insani, qui superbit, et vitæ commodis abutitur more junioris aselli silvestris per campos licenter excurrentis; cui sors hæc libertatis et cuiusdam a jugo immunitatis nativa est; eleganter quidem quadrare in plurimos alios divinæ legis jugum excutientes, ac si ad laborem nati non essent; in Jobum tamen minime convenire, quem his ipsis verbis proinde Sophar temere suggillat, cum legis divinæ fuerit observantissimus ac timens Deum.

symbo-
lum ho-
minis va-
ni, vecor-
dis et
insani.

13. TU AUTEM FIRMASTI COR TUUM, ET EXPANDISTI AD EUM MANUS TUAS, — *q. d.* Quid mirum si non exaudiaris, cum obduratus maneat in superbia tua, nolens confiteri peccata, propter quæ tam graviter puniris: animadverterat nimirum Sophar Jobum inter dicendum varias formas induere, nunc conquerentis nunc supplicantis, et opinatus illum erronea sententia deceptum adversus divinam providentiam obduruisse, carpit ipsam, quod nequiter orarit externo gestu, interno depravatus affectu, quem Deus ab orantibus potissimum requirit. Affectus quippe pius orationis medulla et veluti anima est, quem Deus cordium scrutator potissimum intuetur, sicut respexit prius ad Abel et continuo ad muneratorem ejus, non curaturus alioquin munera Abelis magis quam sacrificium Caini, nisi animum Abelis et mitem piique vidisset: est enim omnino certum externos orandi ritus gestusve, dum animus pius absit, nullius apud Deum momenti esse. Sed temerarie omnino Sophar tam malam de Jobo opinionem habuit, cum animum semper mitem gesserit, et cor suum devotissime Deo sacrificaverit, uti *supr.* cap. i, 5 declaratum est.

Notandus hic antiquissimus orantium habitus, quo passis seu expansis, hoc est in altum medio-criter erectis et extentis manibus precari consueverunt: id fieri a christianis cupiebat D. Paulus, et suadebat I *Timoth.* ii, 8, ut orarent in omni loco « levantes puras manus: » puras vocat, non judaico more ablutas, sed, ut est in Græco, *ἁγίας, sanctas*, castas, innocentes, nulla peccati sorde contaminatas. Tertullianus cum de oratione dixerit *manus innocuas* appellat. Hunc gestum natura ipsa docuit, tum expolivit ratio, et virorum sapientum exempla monitaque celebraverunt; nullaque fuit natio aliquo genere pietatis eruditata, quæ non tollendas in precando manus tacite Numinis præensione duceret. « Habitum orantium hic est, inquit Apuleius, ut manibus extensis in cælum precemur: » itaque veterum antiquissima sacra, quæ nominantur *Orgia*, nomen habuisse volunt ab *ὄργην*, quod est *iracundiam* habere. *manus extendere*, vel, ut poeta sæpe canit, « Tendere supinas ad cælum cum voce et

Anti-
quissi-
mus ri-
tus ex-
pandendi
manus in
oratione.

unde no-
minata
sunt.

manus. » Christiani autem hoc adminiculo pietatis vario modo usi sunt, ut e libris doctissimorum hominum intelligimus : ut plurimum manus efferebant, quod modice faciendum monet Tertullianus, non ut furiosi faciant, qui supra caput jactant manus, sed ea prope ratione, qua videmus uti pontifices ac sacerdotes in divinis aræ mysteriis obeundis : qui gestus ipsius orationis vim et contentionem multum juvat, nam animus aliarum rerum oblitus, et vix terræ corporisque memor velut alatis manibus gestit in cælum atque ad Deum contendere. Præterea sic orans significat se cupide ad Dei præsidium ut ad sacram anchoram et parentis optimi sinum confugere, quemadmodum pueri parvi metu aliquo debilitati protensis manibus ad gremium parentis sui accurrunt, aut qui medio in naufragio versantur tendunt manus ad amicam sospitatorem. Cum enim in periculo constituti alicujus opem imploramus, motu plerumque subito naturaliter manus extendimus ; quod quia in oratione frequenter accidit, hinc ab ethnicis etiam talis habitus inter orandum adhiberi solitus reperitur, juxta illud Virgilio XI *Aeneid.* :

Extensio
manuum
multum
juvat ad
attentionem.

Alicujus
opem im-
plorantes
solent
manus
extende-
re.

At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Exulit, et cælo palmas cum voce tetendit.

Sic et Ovidius lib. I *De Trist.* quemdam navis gubernatorem in naufragii periculo a Deo auxilium implorantem describens ait :

Ipsè gubernator tollens ad sidera palmas
Exposcit votis, immemor artis, opem.

Quin et Scipio lib. IV apud Silium Italicum in simili periculo :

Sic supplex geminas tendens ad sidera palmas
Tellurem noctemque et cælo sparsa precatur,
Astra.

E quibus patet *manuum elevationem* tam apud sacros quam apud profanos auctores solemnem esse precantium habitum ; hinc *expandere manus ad Dominum* tum *Exod.* IX, 29, tum alibi passim in Scripturis pro *orare* ponitur. Ad hæc, cum manus sint organum organorum, ut post Aristotelem D. Thomas docet, quarum vim et usum in tribus potissimum experimur, scilicet in dando, in agendo, in repellendo : qui manus pie in orationibus ad Deum attollit, quidquid est ei tradere penitus et committere videtur, et velut cum Davide animam in manibus suis habere. Vide plura cap. XVI, 18.

Expandere
manus
ponitur
pro
orare
in
Scripturis.
Manus
sunt
organum
organorum.

Cæterum tam Hebræus quam Septuaginta huic versui particulam conditionalem *si* præposuerunt, quam mirum est cur omiserit Vulgatus : sic enim est in Hebræo, *si tu præparaveris cor tuum, et expanderis ad eum manus tuas*, quod Septuaginta transferunt hoc modo, *εἰ γὰρ σὺ καθάρῃς τὴν καρδίαν σου, ὑπετάξεις δὲ χεῖρας πρὸς αὐτὸν*, nam *si tu mundum posuisti cor tuum, extendis autem supinas manus ad eum*. Hortatur nimirum Sophar Jobum,

ut ad Deum redeat non fecte aut simulate, sed corde, hoc est sincere : Deus enim cor requirit in oratione, id est pium precantis affectum, nec non puras manus, id est actiones, quarum symbolum sunt manus, omni scelere vacuas. Id quod disertius explicans et Jobo adhuc magis inculcans subdit :

14 et 15. Si INIQUITATEM, QUÆ EST IN MANU TUA, Vers. 14
ABSTULERIS A TE, ET NON MANSERIT IN TABERNACULO et 15.

TUO INJUSTITIA : TUNC LEVARE POTERIS FACIEM TUAM ABSQUE MACULA, ET ERIS STABILIS, ET NON TIMEBIS. — Per *iniquitatem*, quæ manibus attribuitur, peccata externa designat ; et per *injustitiam*, quæ in tabernaculo, hoc est in corde, commoratur, delicta interna et necdum ad opus prodeuntia significat. Si ergo, inquit, interius et exterius te a peccato mundaveris, et puritatem in te virtutis expresseris, faciem coram omnibus confidenter levabis, quia nihil erit, propter quod debeas pudore suffundi ; sed constans et firmus eris in accepta justitia, nec timebis astu dæmonis ab illa detrudi. Præscribit hic Sophar orandi modum, jubetque primum manus tergere, ne quid mali orator operetur ; deinde injustitiam e domicilio animoque ablegare, quod ad affectum corrigendum attinet : ita pulchre S. Gregorius lib. X *Moral.* cap. XI, locum hunc exponit : « Prius a manu iniquitatem subtrahi, et post a tabernaculo admonet injustitiam abscindi : quia quisquis jam prava a se opera exterius resecat, necesse profecto est, ut ad semetipsum rediens solemter sese in mentis intentione discernat, ne culpa, quam jam in actione non habet, adhuc in cogitatione perduret ; » unde si posterior cogitationum moderatio tanquam difficilior expetitur, per quam puritas animæ nostræ stabilitasque completur, merito post mortificationem operum et desideriorum etiam inanium adhibenda est compressio cogitationum. Hinc S. Apostolus I *Timoth.* II, 8, jubet « orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione : » in Græco est *χεῖρας λεησμένω*, sine *multiplici cogitationum varietate*, quæ distrahat mentem et conturbet : nam de mentis evagatione id sumit S. Ambrosius lib. VI *De Sacram.* cap. V. Illos autem in precibus irreligiosos græci Patres nuncupare solent *διψύχους*, *animo duplices* ; qui mentem, quam in eo genere pietatis Numini uni votam et consecratam habere oporteret, in varia eaque alienissima discerpunt ; hinc illud Ignatii claro martyrio coronati scribentis ad Diaconum Heronem : « Ne sis in oratione *διψύχος*, *animo ambiguo* et discerpto, » subdit, *μακάριος ὁ μὴ διασπάσας*, *felix cui præsens ibi animus et certus contigit* : sine dubio a beatis apostolis id sumpserat, quorum ista Constitutio lib. VII, cap. XII, a Clemente proditur : *Μὴ γίνω διψύχος ἐν προσευχῇ σου*, *ne sis duplex animo in oratione tua*. Qua eadem voce D. Jacobus utitur cum eum reprehendit, ejus mens in oratione divulsa et dissipata est : vocat enim hominem

Oranti
exterior
interior-
que puri-
ficatio ad-
hibenda.

Ad ora-
tionem
requiri-
tur puri-
tas affectu-
um et
cogita-
tionum.

διφορον, duplicis animi et distracti Jac. 1, 8; et, ut evangelii Luc. XVI, 41, verbis utar, turbati circa plurima cum tamen e doctrina Servatoris tum maxime unum sit necessarium; quam labem cupiebat a se demoliri David, cujus princeps palmariumque negotium fuit precatio: sic enim Deum alloquitur Psalm. LXXXV, 11: «Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum;» S. Hieronymus vertit ex Hebræo, unicum fac cor meum; quemadmodum etiam Symmachus ἐνωσον, aduna cor meum; Aquila vertit, sit cor meum μοναχός, unice, sit ab omni alia cogitatione secretum, sit liberum ab humilium rerum affectione, ut tibi, sanctissime Deus, quantum quantum est uni serviat, te unum in precibus intueatur, tecum omni animi impetu copuletur, totum denique sit tuum, nullam partem humanæ curæ et cogitationes sibi vendicent.

Duo fundamenta bonæ orationis.

Hic duo quædam fundamenta collocanda sunt bonæ orationis, quorum Patres meminerunt, quorum unum est, neminem esse oportere tam creatoris omnium Dei tamque sui oblitum, ut volens atque e certo animi proposito mentem a Deo revocet, et deflectat ad alias cogitationes. Hoc primum velut orationis præceptum dat S. Gregorius Nyssenus cum de scopo christiani disputat: Μηδὲ ποῦ κατὰ τὴν διάκριαν ἐκουσίας περιπλανᾶσθαι, nunquam sponte cogitatione circumvagari: hoc enim foret præpotentis Numinis injuria, cujus præsentis adorandam majestatem qui non veretur, dedecorat, et sceleris importuni fraudem concipit. Alterum est, debere omnes qui ad precandum accedunt motus animi et aliarum humilium rerum affectiones deponere, si quæ mentem occupaverunt. Hæc videtur illa esse dispositio, quam Ecclesiastici auctor sapienti quodam admonito suo requirit cap. XVIII, 23: «Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo qui tentat Deum:» sunt enim quidam ita vanis cogitationibus assueti curisque intenti communium rerum et negotiorum, ut perpetuo illas in mente circumferant, similes Theophilo medico ægrotanti, de quo refert Galenus lib. III De Sympt. differ. cap. III, qui cum prudens aliis in rebus et consideratus esset, tamen audire et videre se putabat canentes in cubiculo tibicines, et eos sonos de die, de nocte assidua cogitatione versabat: medici opinor ἀναδελταίον dicerent, hoc est in valetudinem perpetuam; cujus item meminit alio in loco Galenus lib. I De Dieb.

Seditio passio-num tribuit fiduciam orationi.

decret. cap. VI. Debent igitur precaturi turbulentos animi sui motus diligenter pacare, et ab æstu illo negotiorum et curarum in placidum quietis portum succedere; quod qui faciunt «levare poterunt faciem suam absque macula,» id est, qui antea demisso capite ex conscientia remorsu languebant habitu læto erigentur, cælumque Dei subsellium fidentius suspicient, bonoque affectu et gestu orabunt. In precibus enim manus oculosque attollere pium est, et sanctis viris usitatum: quare Tertullianus in Apolog. cap. XXX, ait

christianos «in cælum suspicientes manibus expansis» orare consuevisse. Contuitus ille si religiose fiat et amorem incendit, et fiduciam auget, et cum oculis animi vótum adjungit ad Patrem qui in cælis est, ut dicere nos et cogitare Servator hominum Deus edocuit: id Vates pius eodem spiritu eruditus faciebat, et proprium id amantium filiorum servorumque honorum esse ait Psalm. CXXII, 1: «Ad te levavi oculos meos qui habitas in cælis. Ecce sicut oculi servorum in manibus dominorum suorum: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum.» S. Martinus illo intuitu mirifice recreabatur, et fructum eximia devotionis capiebat, et in lecto, ubi felicissime ad beatam vitam migravit, supinus voluit ea gratia consistere, ut in æternum beatorum domicilium intenderet, ubi cor fixum et spes omnes sitas habebat. Eusebius lib. IV De Vita Const. cap. XV, memorat in nummis tabulisque pictis fuisse expressum Constantinum passis manibus oculisque in cælum elatis: quod vocat εὐχρημένον σχῆμα, precantis habitum et compositionem.

Religiosa orantis compositio.

Cæterum pro verbis istis: «Tunc levare poteris faciem tuam absque macula,» Septuaginta reddunt, ὅπως γὰρ ἀναλάμψει σου τὸ πρόσωπον ὡσεὶ ὕδαρ καθρὸν, sic enim fulgebit facies tua tanquam aqua pura, quod ad bonum, nitidum et lucentem habitum orantis, non internum modo, sed etiam externum pertinet: fit quippe species vultus orantis altera, ut cum Christus in vertice Thaboris oravit, ac luculentissime facies ejus resplenduit, ut videatur quædam lucis divinæ in faciem orantis immissæ reflexio. Quod vero ad internam spectat faciem, apposita satis est aquæ puræ similitudo, nam dum orat animus similitudinem quamdam Dei ipsum spectantis animum concipit, qualis a tranquilla puraque aqua reddi solet, ita nimirum qui cor suum ab omni affectione turbida emundavit, in propria pulchritudine imaginem divinæ naturæ perspicit: mensura enim perspicientiæ Dei, quæ a nobis capi potest, in nobis est; igitur qui se ipse videt, in se quod desiderat videt, atque ita mundus corde efficitur beatus, cum intuens in suam munditiam, in imagine sua videt exemplar. Unde patet quam necessaria sit illa cordis mundities ad veram contemplationem: de qua vide quæ diximus tom. II S. Dionysii in Isag. ad myst. theol., et quæ ibid. ad cap. I S. Dionysii annotavimus.

Fulgor spiritus interdum redundat in faciem orantis.

Puritate cordis Deus conspicitur.

16. MISERLE QUOQUE OBLIVISERIS, ET QUASI AQUARUM QUÆ PRÆTERIERUNT RECORDABERIS. — Quod si, inquit, vere resipueris, dignosque fructus penitentia protuleris, ea tibi accedet rerum abundantia, ea instauratæ et in meliorem statum renovatæ familiæ, valetudinis et existimationis antiquæ vicissitudo, ut non amplius superioris miseriæ recorderis quam aquæ quæ in flumine defluxit, in cujus locum longe major aquarum abundantia successit: nam qui penitentia Deum placat ad statum adeo prosperum consurgit, ut

Vers. 16. Per penitentiam abolerantur mala et instaurantur bona.

colluvies anteaectæ vitæ imber præceps qui evanuit animo jam persanato validoque videatur. O felix status! o tempus desiderabile, in quo anima hostibus et tentationibus septa hac miranda securitate gaudebit! obliviscetur enim præteritorum peccatorum, quorum memoriam Dominus misericorditer velut spinam cordi infixam evellit, ut ait Cassianus *Collat. XX, cap. VII*, et animam jam defæctam non tam ad lugenda præterita quæ mari compunctionis suffocata sunt, quam ad laudes Deo canendas, et ad affectus amoris invitat. Et sicut periculi jam elapsi, quod effugimus, cum exultatione recordamur, illudque aliis cum risu et gaudio narramus, sic ita vitæ præteritæ recordabitur, non quia mala ei placeant, sed quia se evasisse et fugisse gaudet illa quæ summe displiceant.

In celesti beatitudine præsentis vitæ labores omnes absurgunt et compensantur.

Anagogice hæc ad statum beatitudinis referri possunt, ubi eor illud, quod in mortali hac peregrinatione inquietum semper est, ut aiebat D. Augustinus, Deum suum sitiens, ad quem unum perenni motu ferebatur, suavissime conquiescit: « Universa cessant desinuntque moveri, cum venerint suum in locum, » ait Aristoteles *lib. I De Cæl. cap. IX*: sic cum Deus sit boni centrum, et totius beatitudinis complexio, qui perfecte illum possidet, nihil aliud est cujus desiderio capi et teneri queat: absorbebitur mens in beatissima illa frui-tione, et præteriti omnis doloris et molestiæ obliviscetur, quam in hoc vitæ cursu Dei causa toleravit: « Pycetes ipse, ait Tertullianus in *Scorp. cap. VI*, post difficilia certamina consecutus victoriam, sævi doloris injuriarumque non meminit, sed corona premit vulnera, palma sanguinem obscurat: » imo dura ipsa et acerba, quæ ob virtutem et pietatem exsorbuerit, jucundissimæ lætitiæ materiam suppedi-tabunt, nisi me magnum philosophiæ lumen Aristoteles decipit; cujus illam *lib. I Rhetor. vocem exaudio*: ἴδιον συνέβηκε μνησθῆναι, *jucundum est meminisse laborum quibus sis liberatus*. Corona et gloriæ sertis premet vulnera, et palmis folio inaurato sudorem extergit, et in ægritudine aliquando fuisse molestiaque lætabitur: vix satis mirari poterit supereffluentem Dei bonitatem atque magnificentiam in minimis compensandis, quorum vix habenda ratio ulla videbatur.

Vers. 17.

17. ET QUASI MERIDIANUS FULGOR CONSURGET TIBI AD VESPERAM: ET CUM TE CONSUMPTUM PUTAYERIS ORIENS UT LUCIFER. — Si Deum, inquit, placaveris, inclinata jam ætate tua, et calamitatum ac miseriarum æstu elapso, velut ad vesperam apparebit tibi lux prosperitatis ut meridiana: cumque advenisse tibi putes extremum diem, tunc experieris affulsisse vitæ quasi primum ineuntis jucunda primordia et redire fortunam meliorem, de qua jam actum videbatur omnino, non aliter quam si sub ipsum vespertinum crepusculum Lucifer exoriat matutinus, scilicet clarior, illustrior, ac lætior illa stella Veneris, quæ utriusque

Sophar Jobo ad Deum converso omnia prospera pollicetur.

Stella

fortunæ figuram refert, nigræ quidem seu ad-verse, quando solem occidentem sequitur; albæ vero, candidæque seu prosperæ, cum solem orientem præcurrit. Habes hic egregium hieroglyphicum: una quippe eademque stella est, quam cum comitatur solem orientem vocant *stellam Veneris*, aut Dianam luciferam, aut luciferum; et cum comitatur solem occidentem, vocant *hesperum*, aut vesperum, aut vesperuginem. Comitatur hæc stella solem, et primum ad vesperam, cum sol occidit, illa ipsum præcedens, se quasi sub terra recondit, et multis horis a nostris aspectibus manet separata, et solem præcedens lustrat omnes inferiores partes terræ, et eas quasi luce sua percurrit: deinde vero quasi ex terra egrediens oritur splendida, clara, lucida, solem antecedens, quasi lucem ferens, et diem sua luce inchoans; quæ ideo vocatur *Diana lucifera*, id est ferens lucem diei. Sic etiam homo cum prius seipsum mente et cogitatione sub terra recondit, et quasi abscondit, ibique luce meditationis omnes inferiores terræ partes penetrat, considerans statum, quem mortuus est habiturus, quam exers sit sepulcrum mundanæ gloriæ ac sæculi voluptatum, quam nulla quæ secum sit reportaturus, quam nudus relinquendus sit vermibus et putredini; inde oriatur ut Lucifer, mente clara, illustrata, fulgida et perspicua agnosceus mundi vanitatem et inanitatem mundanæ gloriæ trans-euntis, et non impinget amplius pes ejus: quia jam in luce ambulat, atque opera diei faciet. Nunc quoad externam quidem speciem justus quasi in nocte occultus vivit, et a tenebris tribulationum conculcatur; impius autem splendet quasi in die, honoribus elevatus, divitiis auctus, beatusque a populo dictus; at in termino vitæ hic quasi vesper occidet, nec adjiciet ut resurgat: at justus noctem vertent in diem, et ut Lucifer matutinus sic orientur, ut cum æterno sole æviterno splendore ornati fulgeant in æternum. Sic de quolibet eorum verificabitur hoc oraculum: « Quasi meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam, et cum te consumptum putaveris orieris ut Lucifer. »

Veneris proprietas et significatio.

Ex meditatione mortis oritur lux vera spiritus.

Impius in vita, justus in morte splendet.

Coloravit hanc sententiam suis coloribus S. Gregorii penicillus *lib. X Moral. cap. XII*, ita scribens: « Sancti viri quia summa medullitus diligunt, in infimis dura patiuntur; sed in fine gaudii lumen inveniunt, quod habere in hoc spatio præcurrentis vitæ contemnunt; unde nunc per Sophar dicitur: *Et meridianus fulgor consurget tibi ad vesperam*: peccatoris enim lumen in die, est obscuritas in vespere: quia in præsentis vitæ felicitate attollitur; sed adversitatis tenebris in fine devoratur. Justo autem meridianus fulgor ad vesperam surgit, quia quanta sibi claritas maneat cum jam occumbere cœperit, agnoscit. » Pulchre item hanc sententiam spiritali renovatione moraliter accommodans *lib. X, cap. XI*: « Fulgor, inquit, meridianus in vespere es vir- Justo re-

novatio qualis. Iustus renovatio in tentatione, ut repentino charitatis fervore mens vigeat, quæ jam jamque lumen sibi gratiæ occubuisse formidabat; et justus cum se consumptum putaverit ut Lucifer oritur, quia mox ut tenebescere tentationum caligine cœperit, ad lucem gratiæ reformatur, et in seipso monstrat diem justitiæ, qui casurus paulo ante timuit mortem culpæ. » Vita igitur justi ad vesperam, id est in postremis diebus, cum scilicet jam tempus migrationis instat, erit felicissima, et quasi meridies sanctitatis splendore clarissima; et cum in veste corporis obscurata fuerit, et pallore mortis absumpta veluti aurora consurget: sicut enim hæc procedit et crescit usque ad perfectum diem; ita anima justa a puritate hujus vite ad puritatem æternæ gloriæ perveniet, et non solum jam sicut Lucifer, sed sicut sol in suo fervore positus emicabit. Porro hic versus, quem admodum et præcedens, ad ortum animi penitentia renascentis, et velut e senectute ad primævum ætatis florem, e caligine tartarea ad candidissimam divinæ lucis auroram revertentis congruentissime transfertur.

Vers. 18. 18. ET HABEBIS FIDUCIAM PROPOSITA TIBI SPE, ET DEFOSSUS SECURUS DORMIES. — Quod si, inquit, Deo placere studueris, in eoque fiduciam collocaveris, nil erit deinceps quod in vita timeas; quin et post mortem securus eris: studiosis enim Dei cultoribus conscientia dulcis et amœna serenitas, pia in Deum fiducia, cœlestium rerum gustus, mirificam in morte lætitiã adferre solet; quæ plurimum in ipsa ægritudine molestiisque morbi recreat, et consuetos illos dolores lenit: « Naturalis cura est, ait Cassiodorus lib. IX *Epist.* 6, ægris dare lætitiã: nam fac invalidum gaudere, sanatus est. » Si quod autem sit gaudium in hoc vitæ cursu et concursu miseriarum, in hominis justi corde esse puto. De illis qui vitam agunt negligentius, vel sordibus vitiorum obsollescunt, regius Vates ita pronuntiat *Psal.* LXXII, 4: « Non est respectus morti eorum; » S. Ambrosius legit, *non est reclinatio mortis eorum*, hoc est, in morbis, in ægritudine, in perturbatione animi, in ærumnis doloribusque trepidæ conscientia nulla requies, non jucundum ullum laxamentum, non pavida mens, et circumsessã pungentibus curis ulla spe aut S. Numinis consolatione recreatur. Piæ vero et religiosæ animæ, quæ post peractam penitentiam se cum Deo in omni vita, quantum fieri potuit, sanctitudine et operibus bonis copulaverunt; quæ pura et defæcata conscientia, atque animum sevocantes a corpore, studio magno et quotidiano ad cœlum et vitæ sempiternæ decus rapiiebantur, cum eo ventum est, ut migratione ab hac vita sint brevi Deum visuræ, nimirum exsiliunt et lætantur, postque labores hujus vitæ continuasque miseras « est reclinatio mortis eorum, » neque enim adolescentiæ noxæ maculæque sordium ullum negotium exhibituræ illis sunt, qui longi temporis

continuatio hoc egerunt, ut accurato, studioque exquisito aciem mentis in anteactæ vitæ annos intenderent, stabulumque Augiæ purgarent, si quis forte sordium acervus existeret. Hinc exomologeses de vita omni comparatæ et incredibili pietate institutæ, sic ut magnis sacramentis ut herba borith et divino medicamento lustrati, pura conscientia et singulari animi pace fruenter. Nec contenti maculas eas semel diluisse, sæpe ex corde fundunt suspiria, sæpe ex oculis undas, argumentum ingens doloris sui, et notas illas juvenili olim licentia et temeritate inustas ex anima bonis operibus student exurere. Huc referunt et demissi animi preces, et virtutum studia quotidiana, et corporis asperitates, et zelum animarum, qui operit multitudinem peccatorum et divinorum mysteriorum usurpationem: quare cum ad extremam horam venerint, toti nitidi et in sanguine Agni dealbati, expunctis adolescentiæ nominibus, gratiæ torque insignes, atque animo virtutibus exaggerato, slant contra omnes inimicos, Dei præsidio tuti et defensi, adeo ut princeps hujus mundi nihil ut suum possit in eis agnoscere. Hæc solida sane causa est, cur prohi in morte gaudeant et lætentur, quod posita scoria delictorum et devoti animi religione benevolentiam Dei consecuti, in ejus gremium animas edant in æternum cum illo victuras.

ET DEFOSSUS SECURUS DORMIES. — Philippus legit *defessus*, metaphora sumpta ab operario: sicut operarius ex longo gravique labore, quem tota die sustinuit, nocte defessus securus dormit, quem nullus strepitus excitat, nec culices mordentes inquietant, nec qui juxta eum vociferantur somnum intercipiunt: ita justus post ingentes labores, quos tota die vitæ suæ sustinet, mortis dulcissimæ somnum incurrit, in quo secure dormit; quem nulla cura, nulla inquietudo aut poena excitat. Bene tamen Vulgatus legit *defossus*, id est terra excavata inclusus et sepultus, et sub terra conditus; unde D. Thomas, Lyranus et alii de sepultura credunt esse sermonem. Observa nihilominus in Hebræo haberi verbum *חָפַר* *chaphar*, quod non passivum est, sed activum, ideoque illud *defossus* non passive accipiendum est, quasi ab aliis sepultus, aut sub terra excavata conditus, sed active, quomodo legit Pagninus, Regia, et Brixianus, *q. d.* Cum foderis teipsum, aut cum excavata terra teipsum sub illa condideris, securus dormies: *dormire securum* in Scriptura est nihil mali timere, qui enim aliquid timet, non solum non secure et quiete dormit, sed vigilat: timor namque somnum fugat. Vis non timere dæmonis impetus, sæculi fallacias, mundi clamores, carnis deceptiones, quæ te tanquam Dalila Samsonem fallere conatur? vis non vinci suggestionibus dæmonum, mundi vocibus, carnis impulsibus? non exspectes ut ab aliis sepeliaris, aut in sepulcro alienis manibus reponaris;

Dormire secure idem est quod nil mali timere.

Utilis meditatio.

Impii in morte anxii sine ulla consolatione.

Ex conscientia puritate existit summa in morte lætitiã securitasque.

tio sepul-
tura.

tu ipse primo terram mente excava, et sepulcrum aperito, et intra illud per considerationem teipsum includito, terraque teipsum operi, et vermibus te circumda : considera qualis ibi eris, quam parvo spatio contentus eris, quam exigua aut nulla tui memoria in mundo permanebit, quam parum tunc tibi divitiæ proderunt, quam fallacem experieris salutem et pulchritudinem : sicque sit in nobis quotidianus quidam usus moriendi.

Vers. 19. **19. REQUIESCES, ET NON ERIT QUI TE EXTERREAT : ET DEPRECABUNTUR FACIEM TUAM PLURIMI.** — Requiesces, inquit, in sepulcro molliter, ita ut a somno potius videare quam a morte captus; neque erit qui te dormientem excitet, aut loco moveat : illi porro qui te miserum et inopem insectabantur hostiliter, fortuna longe in contrarium mutata humiles ad te accedent et supplices, ut erratorum veniam et pacem precentur. Ita Sanctius nos-

Conside-
ratio
aeternita-
tis reddit
hominem
tranquil-
lum et
honora-
tum.

ter παραφραστως.
Sed undenam tanta quies homini accidit, quæ illum a plurimis adorari faciat, quam nullum malum perturbare possit? Sane illam notabat S. Lucas dum ait cap. XII, 33 : « Facite vobis thesaurum non deficientem in cælis, quo fur non appropriat : » sane æterni thesauri spectatio hominem et imperturbabilem et regium declarat. Ad hæc pulchre S. Gregorius lib. X *Moral.* cap. XII : « Quisquis præsentem gloriam quærit, profecto despectum metuit; qui semper ad lucra inhiat, semper, juste licet, damna formidat : ejus enim perceptione reficitur, ejus rei procul dubio et amissione sauciat, et quo mutabilibus ac perituris inhæret, eo longe in infimis ab arte securitatis jacet. At contra quisquis in solo æternitatis desiderio figitur nec prosperitate attollitur, nec adversitate quassatur, dum nihil habet in mundo, quod de mundo pertimescat. » Nullius mali nullius peccati servituti subjacet, qui scit animo ad æterna et permanentia revolare, aiebat Ecclesiastes cap. XII, 5 : « Florebit amygdalus, impinguabitur locusta, et dissipabitur capparitis : quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ. » Pro verbis illis, *dissipabitur capparitis*, alii legunt, *dissipabitur concupiscentia*; alii, *dissipabitur aviditas*; juxta alios, *dissipabitur voluptas*; secundum alios, *dissipabitur superbia*; alii legunt, *appetitus respuet res oblatas* : et quidem nulla servitus appetituum et vitiorum non cadit, ubi homo incipit vel mente tendere in regiam æternitatis. Huc igitur omnis nostra sollicitudo spectet in universis negotiis mundialibus, ne qua res prius ob oculos versetur quam æterna; hoc solum semper nostris curis respondeat, nimirum quod æternum est et indeficiens, ne sicut misera mancipia verberemur metu, sed ut filii regni vivamus. Est sane regalissima sors illius hominis, cui in omni negotio et tractatu suo nihil præfixum est nisi quod ipsum faciat vivere in æternum; hoc unum efficit, ut verum esse fateamur quod divinus Can-

tor sacris in odis cecinit *Psalm. CXV, 15*, mortem sanctorum esse *pretiosam*, vel, ut Tertullianus lib. II in *Marc.* cap. XIX, vertit, *honorabilem*. Sane pretiosam, non quemadmodum affectabat impius et vecors Heliogabalus, qui cum ei denuntiatum esset a sacerdotibus Syriæ βροβίαντες illum esse *futurum*, hoc est violenta morte interitum, altissimam turrim exstruxit aureis ante gemmatisque tabulis humi substratis, ut cum se inde præcipitem ageret pretiosius moreretur. Non pretiosam e vetusto more Quiritium, qui in purpura sua mori et efferri cupiebant; sed quod eos opulentissimus cæli et terræ Dominus inusitato purpure genere convestiet, quæ pretio bis tinctam omnem Tyriam exsuperet : sic enim per Isaiam pollicetur cap. LXI, 3 : « Ut darem eis coronam pro cinere oleum gaudii pro luctu, pallium laudis pro spiritu mæroris. » S. Basilius ait *pretiosam* dici mortem a Vate per respectum ad lapillos, quos τιμῆος, *pretiosos* vulgo nominant, qui sint, inquit, ἀθρηταῖς χρομασιν ὑπολάμποντες, *floridis interspersi et sublucentes coloribus* : sic piorum animas in extrema dissolutione a corpore, a terrena colluvione puras et virtutum coloribus insignes mirabilius collucere; quas proinde magni æstimet Deus, et ut *monile pretiosum atque regium donarium in cimeliis suis collocet*. Quis ergo hujusmodi mortem pretiosam, decoram, honoratam, uno verbo τιμῆος, non studio omni appetendam et quærendam putet, in qua totum benevolentissimi Numinis amor, gloria, pax et gestientis animi lætitia occupavit? Quod autem subdit,

ET DEPRECABUNTUR FACIEM TUAM PLURIMI. — hoc, nescius quid diceret, quasi vaticinando Sophar protulit, uti in secunda Jobi prosperitate rei eventus comprobavit : etenim omnes accurrerunt Jobo gratulaturi, munera cum honorificis acclamationibus oblaturi, quorum plurimos verosimile est, visendum in sterquilinio monstrum horrentes, prostrato insultasse, despexisse, aut contumeliis exagitasse; qua sane in re Jobus Christi typum prætulit, in quem crucifixum multi caput agitan-tes convicia intorquebant, e quibus nonnulli ut verum Deum postea ipsum coluerunt, et adoratione summa procumbentes venerati sunt. Simili quoque post mortem honore affici solent viri sancti, qui pro Christi nomine multas in vita molestias et persecutiones fortiter sustinuerunt, quibus Propheta regius in sacris odibus suis ita merito applaudit *Psalm. CXXXVIII, 17* : « Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus : nimis confortatus est principatus eorum : » digni plane de quibus honorifice loquantur homines atque sentiant, et exemplo illustrium morum exsuscitentur. Huc spectat præclarum illud apud eundem sacrum Psalterium morientis justii elogium *Psalm. CXI, 7* : « In memoria æterna erit justus; » in Græco est, εἰς μνημόσινον αἰώνιον, *ad perenne monumentum, ad memoriam vitæ præstantis insigniumque virtutum*. Id quemadmodum sit intelligendum tum

Mors
sancto-
rum pre-
tiosa et
honora-
bilibis.

Sophar
quasi va-
ticanando
prædicit
Jobi felici-
tatem.

Sancti
post mor-
tem hono-
rantur.

Justime-
moriam
sempi-
terna.

plurimorum sæculorum experientia, tum fide et arcanis divinorum voluminum effatis discere licet : videmus enim jam inde a mundi initio per ætates consequentes Abelem justum, Henochum, Abrahamum, Patriarchas, pios Vates, innumera- biles alios, ob vitam eximie traductam continua hominum memoria celebrari. « Memoria Josiæ, inquit Syrachides *Eccli. XLIX, 1* in compositione odoris facta opus pigmentarii, » id est, instar mixturæ odoramenti artificio unguentarii concin- nata est Josiæ memoria : pulchra et ornata simi- litudo. Recte fama cum exquisitis odoribus com- ponitur, qui longe et late sparguntur dulcissima et liquidissima voluptate : jungit et alias imagi- nes in eandem rem luculentas : « In omni ore quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut mu- sica in convivio vini. » Texit ille aliique sacri au- tores longum eorum catalogum, quorum nomen benefactis et inclytis facinoribus illustre nulla unquam delebit oblivio ; sed multo plures in gratiæ lege nominari possunt, quorum grata mel- leaque recordatio et musica omni suavior inter homines vivet in omnem posteritatem. Ut illud verissime dictum a Sidonio Apollinare lib. IX *Epist. 8* : « Improborum probra æque ut præconia honorum immortalia manent. » Unde subdit :

Bonæ fa-
ma odor
optimus.

Vers. 20. 20. OCULI AUTEM IMPIORUM DEFICIENT, ET EFFUGIUM
PERIBIT AB EIS, ET SPES ILLORUM ABOMINATIO ANIMÆ.

— Est argumentum a contrario, ut si pii prosperentur, impii deficient; etsi autem assertum sit universale, peculiari tamen ratione directum videtur ad impios illos, qui Jobi ærumnam con- tuentes, afflicto insultarunt, quorum oculi quasi vim gloriæ Jobi ferre non valentes dejectionem passuri dicuntur. Effugium quoque ait Sophar peribit, hoc est, non invenietur ab eis; quæ phra- sis Scripturæ familiaris, qualis illa *Psal. CXXI, 5* : « Periit fuga a me, » hoc est, non potui effugere, non patuit via elabendi. Dum vero Sophar ait impios non evasuros, subnotare videtur adver- sos eventus incursum, quos declinare minime valeant, ut scilicet in ærumnam incidant, quæ impietati respondeat; quemadmodum pietati Jo- bi prosperitas credebatur responsura. Porro pro verbi illis : « Et spes illorum abominatio animæ, » Septuaginta vertunt, ἡ γὰρ ἐπις αὐτῶν ἀπόδεια, spes enim eorum perditio, hoc est, id quod de ipsis im- piis sperari potest, animæ perditio est : atque in hunc modum caput hoc antithesi pulchra concluditur.

Impii in
hac vita
habent
aliqua
effugia,
sed dam-
nationem
non eva-
dent.

Expende impiorum malum; quoniam « effu- gium peribit ab eis; » et quidem in præsentī multa habent malorum effugia, sed in futuro, ubi res agetur de animæ damnatione, effugium omne peribit : rem hanc pulchre tractat S. Gre- gorius lib. X *Moral. cap. XIII*, dicens : « Nunc in- qui cum tristitia aliqua patiuntur, effugii latebras inveniunt, quia ad voluptatem protinus deside- riorum carnalium recurrunt; ne paupertas cruet, divitiis animum demulcent, ne despectus

proximorum deprimat, sese dignitatibus exal- tant; si fastidio corpus atteritur, antepositis epula- rum diversitatibus nutritur; si quo animus mœsti- tiæ impulsu dejectur, mox per interposita jo- corum blandimenta relevatur. Tot ergo hic ha- bent effugia, quot sibi præparant delectamenta : sed quandoque ab eis effugium periit, quia eo- rum mens amissis omnibus se solummodo et ju- dicem conspiciat. » Ecce tibi de omnibus mundia- libus nullum restat effugium miseræ animæ, dum ad sententiam damnationis venit : ibi et divi- tiæ et epulæ et imperia diffugiunt, se solummodo anima et judicem videt. Nullus ibi advocatus, nullus qui ejus defensionem suscipiat, simul cum mundialibus bonis omni defensore et advocato diffugiente, solo judice permanente. Ad peremp- torium judicium romano jure certis gradibus ve- niebatur, cum actor primo peteret edictum pri- mum, mox alterum, deinde tertium, quibus pro- positis tum peremptorium impetrabat, quod peri- mebat disceptationem. Quanquam interdum ejus- modi edictum continuo dari consuevit, quod in legibus π. *De Judic. l. LXVIII, unum pro omni- bus* appellatur. Hic autem nulli sunt gradus et intervalla temporum ad peremptorium judicium observanda, subito unum pro omnibus perscri- bitur. Statim atque anima corpus suum ut hospiti- um deseruit, offertur judici ad decretorium ul- timumque judicium exequendum. Ubi quantus sudor illis, quanta sit trepidatio futura, qui in reddenda ratione nihil liquidi habent quod di- cant, quod obijciant, quis oratione commemo- ret? prius enim audituri sunt formidabile illud tonitru *Luc. XVI, 2* : « Redde rationem villicatio- nis tuæ, » quam de supputandis et instruendis con- scientiæ suæ codicibus mente agitaverint. Quare trepida et infelix anima ut viator appetente nocte a latronibus interceptus per obscuram silvam ducitur, quo vadat, quidque ipsi futurum sit ignorat : hoc habet unum quod timeat omnia, speret nihil. Adeo quidem fiens et ejulans, et mi- rum quantum afflicta, dicere mihi posse videtur quod moriturus imperator Adrianus teste Spar- tiano dixit :

Animula vagula, blandula,
Hospes comesque corporis,
Quæ nunc abibis in loca,
Pallidula, rigida, nudula,
Nec ut soles dabis jocos.

Quid dicam de impetu mali dæmonis intole- rando, qui in illa migratione solet esse furiosis- simus, an non merito justam formidinem adferre potest vitiosis, quique non magnum cum virtute et pietate commercium habuerunt? tetra enim immanisque illa bellua sitientissima cruoris nostri exspectat illud tempus, quo salutem vorare possit, et spe omni felicitatis spoliare. Quem me- tum præ se ferebat David, cum ad S. Numinis præsidium versus ita orat *Psal. XXI, 21* : « Erue

Peremp-
torium
judicium
Romano-
rum et
Dei qua-
le.

Judi-
cium ex-
tremum
horribi-
le.

Dæmon
in mun-
danorum
morte
ævus.

de manu canis unicum meam : » *unicam* suam vocat spiritum corporis sui, ut Chaldæus vertit, hoc est animam, quam Septuaginta dicunt *μνηστικὴν, unigenitam*, id est, super omnia eximie charam et dilectam; vel nominat *unicam* ob solitudinem, in qua tunc anima versatur, nuda et destituta a familiaribus, sola in campum ingressa cum bellatrice dæmonum cohorte in extremo illo agone pugnatura. Igitur Aquila illud *unicam meam* vertit *μνηστικὴν*; S. Hieronymus quasi verbum ex verbo *solitariam meam*. Hanc ergo animulam solam et desertam alieno auxilio, illud ipsum tempus sibi ante oculos ponens Rex pius, erui de manu canis postulat. Quo hieroglyphico monet Eusebius diabolum intelligi, quem gentiles, inquit, Cerberum tricipitem finxerunt : neque enim satis erat caput illi unum tribuere unicasque fauces, qui tot ora semper habet hiantia, tam ardentem et immensam cupiditatem exsorbendi nostri sanguinis animæque devorandæ; tunc vero morte comitatus,

tria guttura pandit, et terrificè latrat et invadit, et pavore animum complet, nec ullum effugii locum misero relinquit.

ET SPES ILLORUM ABOMINATIO ANIMÆ. — Hoc D. Thomas sic exponit, *q. d.* Quod de impio sperari deinceps potest est abominanda quædam et extrema mors et cruciatus; sed melius Pineda noster : « Spes, inquit, illorum, » utpote inanes atque fallaces, vel consequendi felicitatem, vel declinandi ærumnas, nihil afferent nisi dolorem et tristitiam : sic enim vocem originalem reddunt Pagninus *dolorem*, Hebræus apud Cajetanum *tristitiam*, Vatablus *afflictionem*; vox siquidem hebræa a radice *נפח* *naphach*, quod est *insufflare* vel *inspirare*, proprie reddi potest *exsufflatio* aut *expiratio*, et inde etiam pro afflictione accipitur aut animi defectu et deliquio; quoniam afflictio crebro suspirare solent. De inani autem et de fallaci iniquorum spe vide plura *supr.* cap. VIII, 13, ad illa verba : « Spes hypocritæ peribit. »

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job ut amicorum retrundat jactantiam, ostendit jam pridem sibi perspecta ea omnia quæ de Deo proferebant: sed vicissim divinam illis vindictam minatur, quod justo insultent, et simplicem rideant: extollit deinde divinam potentiam, sapientiam et providentiam in universi gubernatione.

1. Respondens autem Job, dixit : 2. Ergo vos estis soli homines, et vobiscum morietur sapientia? 3. Et mihi est cor, sicut et vobis, nec inferior vestri sum : quis enim hæc, quæ nostis, ignorat? 4. Qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum et exaudiet eum : deridetur enim justi simplicitas. 5. Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum. 6. Abundant tabernacula prædonum, et audacter provocant Deum, cum ipse dederit omnia in manus eorum. 7. Nimirum interroga jumenta, et doccunt te : et volatilia cæli, et indicabunt tibi. 8. Loquere terræ, et respondebit tibi : et narrabunt pisces maris. 9. Quis ignorat quod omnia hæc manus Domini fecerit? 10. In cujus manu anima omnis viventis, et spiritus universæ carnis hominis. 11. Nonne auris verba dijudicat, et fauces comedentis, saporem? 12. In antiquis est sapientia, et in multo tempore prudentia. 13. Apud ipsum est sapientia et fortitudo, ipse habet consilium et intelligentiam. 14. Si destruxerit, nemo est qui ædificet : si incluserit hominem, nullus est qui aperiat. 15. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur : et si emisit eas, subvertent terram. 16. Apud ipsum est fortitudo et sapientia : ipse novit et decipientem, et eum qui decipitur. 17. Adducit consiliarios in stultum finem, et iudices in stuporem. 18. Balteum regum dissolvit, et præcingit fune renes eorum. 19. Ducit sacerdotes inglorios, et optimates supplantat : 20. Commutans labium veracium, et doctrinam senum auferens. 21. Effundit despectionem super principes, eos, qui oppressi fuerant, relevans. 22. Qui revelat profunda de tenebris, et producit in lucem umbram mortis. 23. Qui multiplicat gentes et perdit eas, et subversas in integrum restituit. 24. Qui immutat cor principum populi terræ, et decipit eos ut frustra incedant per invium : 25. Palpabunt quasi in tenebris, et non in luce, et errare eos faciet quasi ebrios.

Vers. 1 et 2. 1 et 2. RESPONDENS AUTEM JOB DIXIT : ERGO VOS ESTIS SOLI HOMINES, ET VOBISCUM MORIETUR SAPIENTIA?

Job amicorum insolentiam comprimit. — Egerant cum Jobo tres amici parum officiose et urbane et nimis insolenter, quasi ipsi altissimam tenerent abditarum rerum cognitionem, quam Jobus assecutus non esset : quos ipse subamare, licet modeste, reprehendit, docetque quam ipsi tenere se putant scientiam nemini esse ignotam, qui mediocri sit ingenio, et paulo attentius rerum naturas et obvias proprietates considerare voluerit : cum nulla sit creatura, quantumcumque rationis, sensus, imo et vitæ experta, a qua homo illa doceri non possit, quæ illi de se adeo superbe jactitabant. Quamobrem Job tantam amicorum insolentiam, qua sibi præ cæteris sapientiam arrogabant, ironice perstringens : Ergone, inquit, vos soli homines et sapientes? Siccine restricta est sapientia, ut ea vobiscum pariter interitura videatur? Aureum est dictum Salomonis e penu sapientiæ promptum *Prov. xvii, 5* : « Non decent stultum verba composita; » Vatablus vertit, *non decet stultum magnificus sermo*; Pagninus, *lingua excellens*; in Hebræo est, *labium excellentiæ*, ubi *labium* pro *sermone* ponitur, et significatur oratio plenissima vanitatis, tumor imperitiæ mentis in loquendo, os sublime ineptorum, lingua, ut Poeta loquitur, ventosa, puerilis et illudenda captatio gravitatis et indecoræ majestatis, qualis in Sopharis et aliorum verbis manifeste deprehenditur. Aristoteles lib. II *Ethic.* cap. vii, vitium hoc ἀλαζονεία appellat, hoc est *arrogantiam* : et ἀλαζονεία dicitur *arrogans*, qui magnificis sermonibus utitur et inanissima pompa verborum ad mendaciter ea prædicanda et sublimius ornanda quæ ad se pertinent : idem etiam alio loco Philosophus lib. IV *Ethic.* cap. xiii, ejusmodi gloriosos ostentatores esse vulgo omnibus odiosos animadvertit, quod ἐπαχθεῖς αἱ ὑπερβολαί, *hyperbolicæ illæ orationes*, et magnificentius rem attolentes, graves soleant esse audientibus, et mirum quantum odiosæ? Sane declarant in loquente parum inesse judicii, frontis et modestiæ verecundiæ. Symmachus vir clarissimus lib. I *Epist.* 4, elegantissime : « Jactantia, inquit, avara laudis multum decoquit de pudore : » putidum illud est, atque, ut loquar cum divina Scriptura, *vetus* et quodammodo rancidum. Sic enim monet divinum oraculum I *Reg.* ii, 3 : « Recedant vetera de ore vestro. » Quod clarius dicunt Septuaginta, μὴ ἐξέλθῃτω μεγαλόρρημος ὄνη ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν, *non procedat magniloquentia de ore vestro*, quod commutatis verbis ante dixerat, *nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes*. Quod optime quadret in hos amicos Jobi, qui se doctiorem inani verborum fastu despexerant, de doctrina theologica tanquam sibi propria gloriantes : quocirca Jobus eos errati admonet, docetque (quod ad sententiam suam tuendam oportuit) non esse certe gloriandum ob ea asserta quæ vulgo nota sint, seque non despicendum, ac si intelligentia sapientiaque sit inferior, cum Dei munere

Sermo jactantia non decet imperitum.

Jactantia et arrogans omnibus odiosus.

et ingenio polleat, et acri ad res discernendas judicio. Unde subdit :

3. ET MIHI EST COR SICUT ET VOBIS, NEC INFERIOR VESTRI SUM : QUIS ENIM HÆC QUÆ NOSTIS IGNORAT?—

Quod ait : « Et mihi est cor, » ad intellectum pertinet sapientia ornatum, quæ phrasis Scripturæ familiaris est, qualis illa de Salomone III *Reg.* iii, 12 : « Dedi tibi cor sapiens et intelligens. » Hinc etiam vir prudens vulgo *cordatus* dici solet : *cordatum* enim veteres pro solerti et acuto dicebant, et animæ partem rationis participem cor appellari solere dicit Adamantius Origenes lib. I *Περὶ ἀρχῶν* cap. i. Quo etiam referri potest locus Pauli, *Rom.* ii, 15 : « Qui ostendunt opus legis scriptum, in cordibus suis : » quis enim putet, quod dicit *in cordibus*, in membro corporis, quod *cor* appellatur, tanquam in membrana aliqua legem scriptam intelligi? unde enim caro tantos prudentiæ sensus concipere vel ostentare posset, aut tanta memoriæ receptacula continere? Quin et theologi nostri secuti prophetarum dictata consilium in corde residere dicunt, in eoque agendorum omnium radicem statuunt, docente Domino, in corde esse quod coinquinat hominem; et ubi *mundo corde* habent sacræ Litteræ *Matth.* xv, 18, sinceræ intelligunt cogitationes *ibid.* v, 8. Eadem fere ratione quando divinæ litteræ cor Dei sæpe nominant, intelligendum ex eo arcanum illud divinæ sapientiæ, quæ a Patre est, juxta illud *Psalm.* xlii, 2 : « Eructavit cor meum verbum bonum, » innuens Filium Jesum Christum altæ illius sapientiæ mysterio genitum : ita Eucherius Athenarum vero lux magna Dionysius *Cælest. Hierar.* cap. xv, § 3, e mysticæ theologiæ arcanis cor ait symbolum esse τῆς θεοειδούς ζωῆς, *divinæ*, et ut ita loquar, *deiformis vitæ*, quæ vitalem vim suam benigne in ea dispergit, quibus velit esse consultum; quem locum exponens S. Maximus ait cor veluti centrum esse, quod primo vitam suscipit, et auctore S. Basilio primo creatur, deinde velut e centro in omne corpus vis et vita funditur : ita enim facit cor ad animam, quæ vitæ nostræ materia est, ut prisci vates animæ receptaculum esse cor significaturi, id hieroglyphice *animæ ventrem* appellarint; atque ita intelligendum esse illud *Jerem.* iv, 19 : « Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo : » Hesy chius ait : Nam quem ventrem? ipse subinfert : « Et sensus cordis mei conturbati sunt. » Ideoque intestina hujusmodi aqua lota offerre admonemur in holocaustum, hoc est abditas latentesque cogitationes eluere, et diligenter abstergere : ita Pierius lib. XXXIV *Hierog.* Cæterum ex hoc Jobi textu liquet viros plane sanctissimos de se interdum res laude dignas enuntiare, non eas modo quæ virtutum cultura studiove parantur; verum etiam quæ inter naturales dotes recensentur, qualis est ingenii perspicacitas; at hæc laus multis ex capitibus in Jobo honestatur, neque passim ad alios derivanda, uti prudenter monet Joannes a Jesu Maria.

Vers. 3.

Cor pertinet ad intellectum.

Cordatus et corculum quid significant.

Cor radix et sedes consilii.

Cor Dei est divina sapientia.

Cor symbolum vitæ deiformis.

Viri sancti licite interdum seipsos laudant.

Vers. 4

4. QUI DERIDETUR AB AMICO SUO SICUT EGO, INVOCABIT DEUM, ET EXAUDIET EUM: DERIDETUR ENIM JUSTI SIMPLICITAS. — Durum est ab aliis derideri et gravibus exagitari conviciis, quod si id ab amicis homini contingat, a quibus solatium doloris et inopiæ subsidium sperabat, multo durius: quare invocabit ultorem Deum, neque surdis orationem illam auribus accipiet, quia injuste patitur simplicis innocentia, cujus ipse tutelam et patrocinium sumpsit: ita Sanctius noster. Non legerat adhuc Jobus quæ de pauperum et miserorum afflictione Scriptura aut prodit aut præcipit, quia illius ætas divinarum Scripturarum monumenta præcessit; sed notat, ut apparet, divinum ingenium, et ab illo inferius afflatus, aut rerum experientia edoctus, noverat quantæ Deo curæ atque studio fuerit pauperum et miserorum vexata conditio, quamque facile inclamatus audiat, et intentos inimicorum stimulos retundat, atque in adversariorum exitium destinato convertat. Id sane dixit postea Deus Moysi *Exod. xxii, 21*: « Advenam non contristabis, neque affliges eum, etc. Viduæ et pupillo (eadem est ratio de miseris aliis) non nocentibus: si læseritis eos, vociferabunt ad me; et ego audiam clamorem eorum: et indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ et filii vestri pupilli. » Id quod etiam *Ecclesiasticus cap. vii, 12*, innuit monens ne fiat: « Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat et exultat circumspexit Deus. » Turpe ergo et inhumanum est quemlibet hominem in luctu jacentem irridere; immane vero et ferinum et irridere, et contumeliis vexare; quod quantum Deo stomachum moveat ex infinita ejus et misericordia et clementia erga homines afflictos facile apparet: Dei enim mos est derelictos supplicantes exaudire atque propugnare: non fert ut derideatur justorum sinceritas, vitæ simplicitas quasi fatua contemnatur, cum Dei sapientia sit plena. *Simplicitas* idem est quod vitæ integritas, nullo dolo, hypocrisi artificiove fucata, cui familiare est multa, quæ a politicis hominibus ingeniose curantur, minime exquirere, et affectationem omnem procul arcere. Et hæc profecto simplicitas rarum integritatis argumentum in Jobo ipso prædicatur, cui ob id fortasse insultatum est, quod majestatem et sapientiæ ostentationem neutiquam affectaret, quo certe morbo verosimile est tres illos viros laborasse.

Vers. 5.

5. LAMPAS CONTEMPTA APUD COGITATIONES DIVITUM, PARATA AD TEMPUS STATUTUM. — Virum justum a superbis et divitibus hujus sæculi despectum eleganter comparat faci neglectæ ac contemptæ, quæ servatur ad tempus divino consilio designatum; quo clarissime et luculentissime in sublimi loco constituta præluceat. Conqueritur hoc loco Job se opinione trium divitum amicorum despiciabilem quamdam faciem, abjectam et squalentem esse; at sperat parari se nunc exercitio dolo-

rum et laborum, ut statuto tempore clarius elucescat; et quidem tempus hoc præstitutum in Jobo duplex fuit; scilicet illud secundæ prosperitatis, in quo multo quam antea splendidius claruit, et novissima dies, ubi beatissima et sempiterna Dei luce fulgebit, quod ad justos omnes nunc despectos derivari potest. Justus enim adversa patiens est lucerna intrinsecus ardens et lucens, sed exterius contempta a divitibus superbis, parata tamen ut tempore statuto judicii computetur inter gloriosos sanctos filios Dei, juxta illud *Sap. v, 1*: « Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. » Impii vero quid? « Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperatæ salutis, dicentes intra se, pœnitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii: nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam et finem illorum sine honore: ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est, » etc.

Sanctus itaque Job quamlibet sanctarum animarum lampadem *contemptam* appellat, quia scilicet improborum hominum cœtus eam apud Dominum despicabilem existimat, cum tamen sit lampas minime vacua, sed plena oleo, quæ apud Deum et homines ardet et lucet; quam Dominus velut divitem, et ad nuptias cum æterno Rege ineundas paratam, ab ingressu sui thalami non excludit: lampas *Ecclesiæ* data, ut eam splendore illuminet, et opum abundantia condecoret. Sicut enim mundo corporeo duo luminaria, majus et minus, sol videlicet et luna, lumen et decorem impertiunt: ita hæc lampas, anima nempe perfecta, *Ecclesiæ* aut congregationi, in qua vivit, splendorem et pulchritudinem tribuit. Hanc lampadem iniqui contemnunt, et nullius valoris aestimant, quia pressuris et tribulationibus patere conspiciunt: « Sæpe namque contingit, inquit D. Gregorius lib. X *Moral.* cap. xvii, ut electus quisque, qui ad æternam felicitatem ducitur, continua hic adversitate deprimatur, non hunc rerum abundantia fulciat, non dignitatum gloria honorabilem ostendat, nulla ei obsequentium frequentia suppetat, nulla hunc humanis oculis vestium pompa componat; a cunctis vero despiciabilis cernitur, et hujus mundi gloria indignus aestimatur; sed tamen ante occulti judicis oculos virtutibus emicat, vitæ meritis coruscat, » etc.

Sed quare exterius non lucet? quia Dominus sanctitatis divitias, ne ab inani gloria aut ab alio effectu elationis illidantur, tegumento tribulationis abscondit: prudentiæ enim est, in itinere res pretiosas operire, et viles atque abjectas ostentare, ne quod charissimum est aut occultus latronum dolus aut aperta violentia surripiat. Ita quoque ad admirabilem sapientiam Dei pertinet, divitias perfectorum in hoc mortalitatis itinere

Durissimum est derideri ab amicis.

Deus miserorum patronus et defensor.

Ferinum est afflictis insultare.

Deus non patitur simplicitatem operum.

Simplicitas idem est quod vitæ integritas.

Vir justus qui in hoc sæculo est quasi lampas contempta, in die judicii lucebit.

splendens.

Lampas ab impiis contempta coram Deo ardet et lucet.

Sancti hic despiciuntur, ut postea exalantur.

laborum operimentis munire, ne eas insultus adversariorum rapiat, et sanctos Dei virtute pauperes et vacuos derelinquat; ad hoc respexit David, cum in persona sanctorum dixit *Psalm. LIX, 3*: « Deus repulisti nos, et destruxisti nos: iratus es, et misertus es nobis: » videtur enim eos a se repellere, et malis illatis destruere; videtur iram in illos exercere, et indignatione punire; at revera illorum potius miseretur, dum suorum opes tribulationibus contegit, et de ipsorum novis profectibus et sanctitatis augmento hilarescit. Quamvis autem istæ sanctorum opes Deo disponente jam lateant, non tamen omnino, sed ut lucerna in lampade latent: sicut enim lux lampadis ita opaco corpore absconditur, ut tamen per rimulas aliquatenus videatur, sic thesaurus sanctitatis per patientiam et æquanimitatem ostenditur, dum tribulationibus operitur. Jam tentatio virum perfectum impugnat, jam persecutio impedit, jam ægrotudo corporalis angustat; sed quasi per lampadis rimulas elucet in facie cordis tranquillitas, in sermone mentis lenitas, et in omnibus cum divina voluntate conformitas, quæ a quolibet sapiente cunctis mundi divitiis præferatur, et supra universos thesauros æstimatur: ad hujusmodi enim homines dicitur *Philipp. II, 15*: « Lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in diem Christi. » Videtur autem Paulus his verbis Philippenses laudare, eo quod cum sint luminaria in medio nationis pravæ, tamen lucem hanc continent ad tempus statutum, nempe ad diem Christi: neque enim ipsi gloriam suam prædicant, sed potius occultant: « Sicut Moyses, ait Paulus II *Corinth. III, 13*, ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus. » Alludit autem ad radios, qui e facie Moysis cum de monte descendit emicabant *Exod. XXXIV, 29*, ubi notandum prius quidem Moysen ignorasse suam faciem radiare: sic enim habet textus: « Ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini: » sive, ut Septuaginta transtulerunt, *ὅτι ἰδὲ ὅτι δεδόξαται ἡ ὄψις τοῦ χροῦματος τοῦ προσώπου αὐτοῦ*, non sciebat quia glorificatus est aspectus cutis faciei suæ: quod ubi agnovit, « posuit, inquit Scriptura *ibid. cap. XXXIV, 29*, velamen super faciem suam; » ad quem locum pulchre Oleaster: « Norunt, inquit, homines, imo et inflata bucca prædicant dona quæ habent, aut potius se habere a Deo putant, dolentque si non viderint prædicari; sanctus vero iste nescit: imo cum alios admirari videt velamine faciem operit; » modestiam utique servandam docens.

Christus fuit lampas contempta in passione.

Allegorice lampas contempta Christus intelligitur, qui contemptus fuit ab Herode et Pilato, a principibus sacerdotum et primoribus Judæorum, quibus scandalum erat, sicut et gentibus stultitia; parata tamen est revelari tempore statuto, non solum in die iudicii, quando omnibus clare ejus splendor apparebit, sed etiam in hac vita, in loco

et tempore a Deo statuto humilibus manifestatur, et fit illis lampas ignis atque flammarum, illuminans per fidem et accendens per charitatem, ita ut tanto pluris eum faciant, tantoque ardentius diligant, quanto eum vident pro ipsis magis spretum et neglectum: et vulnera ejus, quæ incredulis sunt velut nigri carbones, fidelibus sunt sicut prunæ et carbones ignis splendentis, qui omnem culpæ nigredinem a corde tollunt, ipsumque splendidum reddunt per gratiam ardensque per charitatem. Plures alias easque diversissimas hujus loci translationes et expositiones vide apud Sanctium nostrum atque Pinedam.

6. ABUNDANT TABERNACULA PRÆDONUM, ET AUDAC-
TER PROVOCANT DEUM, CUM IPSE DEDERIT OMNIA IN
MANUS EORUM. — Insinuaverat Jobus amicos illos suos ex eo esse hominum genere, qui cum divites essent ipsum tunc inopem aspernarentur, præsertim quod egestatem hanc peccati pœnam interpretarentur; sed bene probat Job inopiam per se non esse peccati pœnam, nec efficere viros justos neglectu dignos, quemadmodum e contrario rerum opulentia terrenarum per se non est virtutis merces, et homines scelestos nequaquam honore dignos reddit. Huc accessit exemplum prædonum, qui cum impii sint, tamen opibus abundant, quos nemo sanæ mentis non despicibiles ducit, etiam dum domos suas aut tentoria spoliis implent, et in Deum prædæ permissorem proca-citer insolescunt. Illa vero verba: « Audacter provocant Deum, » subintellectam claudunt ultionem Dei prædonibus inferendam, *q. d.* Ego nunc inopia premor, neque careo spe boni exitus præstituto tempore successuri; e contrario grassatores multi nunc divitiis abundant, et timore divinæ indignationis concutientur. Quid ergo mihi obsit penuria? aut quid illis prosit opulentia, cum inopia et opes justis et reprobis communes sint? Aliter prædonum nomine reges improbi et potentes significantur, vel quod ipsi revera tanquam insolentes prædones alienas involent in fortunas; vel saltem, quod cum suas sibi opes arrogant, quas Deo acceptas referre debuerunt, perinde se habent, ac si eas omnino prædarentur: hi igitur, ut D. Gregorius ad hunc locum docet, « eo magis contra Deum elevantur, quo magis ab ejus largitate contra meritum ditantur: » sic enim ex abundantia insolescit homo, ut non solum audeat humana jura conculcare; sed etiam temerare divina, neque solum adversus creaturas, sed etiam adversus ipsum Creatorem obarmetur.

Nota sane est divitum superbia, quam etiam omnium temporum sapientes notarunt: est Cyrilli in canticum Habacuc verissimum illud acroama cedroque dignum, *ἐν ὑπερβολῆς τὸ πλεονέκτημα*, ubi fortuna majores, ibi superbia. Elegantissime S. Augustinus *serm. 5 De Verb. Dom.*, cum omne pomum, granum, lignum habere suum vermem dixisset, vermem divitiarum atque

Vers. 6.

Impii
sape opibus
abundant.Abundantia facit
homines
insolescere
etiam in
Deum.Opes
sunt superbia
fomes.

esse superbiam. Hi cæterique Patres, qui sapientissime ea de re disputaverunt, non modo e quotidiana experientia, verum etiam e liquido apostolorum fonte dictum hauriunt: nam D. Jacobus *Epist.* iv, 16, qui suis monumentis divitiarum panxit, opes ea causa nuncupavit *superbias*, ut vult S. Thomas: « Nunc, inquit, exsultatis in superbis vestris, » hoc est in divitiis, quibus solent homines superbire. Hinc S. Paulus I *Timoth.* vi, 17, divitiis hujus sæculi præcipiendum esse monet $\mu\eta\ \upsilon\phi\eta\lambda\epsilon\phi\epsilon\rho\upsilon\epsilon\iota\nu$, non *sublime sapere*, hoc est, non elate, superbe, gloriose de se prædicare et sentire. Ita certe fieri solet, ut bonis tumidi, et abundantissima copia fortunarum, ut domini aliorum gestiant, et efferantur insolenti fastidio, quasi in apice fortunatæ vitæ positi; et quod inde sequitur, aliorum hominum conditionem despiciant: sed non modo altos illi spiritus gerunt, et ostentatores fiunt gloriosi, quod tolerandum forte in potentibus videatur; sed longe illud est gravius, quod evadunt inhumani, crudeles, ferrei, qui aliena calamitate non commoveantur, et damnnum aliorum prædam suam faciant. Quare S. Ambrosius in *Obit. Satyr.* ejusmodi homines *accipitres pecuniæ* vocat; sed Ezechiel cap. xii, 27, gravius *lupos*, qui præda et sanguine recreentur: illos eosdem, cum Michæas cap. vii, 4, vellet symbolis suis divinitus adumbrare, *paliurum* pingit: « Qui optimus in eis est, quasi paliurus, » quod emblema D. Hieronymus egregie in hunc modum illuminavit: « Paliurus pungens et retinens: pungens appropinquantem sibi et adunco dente comprehendens. » Malus plane durusque vicinus avarus est, quem habendi sitis facit lupum alienis facultatibus inhiantem ac pungentem, et adunco paliurum: sæpe enim æquitate contempta, et posthabitis legibus tum divinis tum humanis, rapit non sua; et dum bene sibi sit, quam male sit aliis, non admodum curat; cum sæva et impotens illa animi affectio humanitatem omnem ejecerit. Itaque Aristoteles lib. I *Ethic.* cap. iii, ait illum, qui studio augendæ quærendæque pecuniæ ducatur, $\beta\iota\alpha\iota\nu$, *violentum*, asperum, importunum.

Sed in dictis Patrum est longe major et gravitas et auctoritas, nam eam ob causam D. Chrysostomus in orat., *quod nemo læditur nisi a seipso*, avaritiam nuncupat $\omega\ \mu\eta\ \kappa\alpha\iota\ \alpha\pi\acute{\alpha}\theta\eta\tau\omega\sigma\iota\nu\ \delta\iota\sigma\pi\omicron\upsilon\sigma\iota\nu$, *crudelem et humanam dominam* eorum, quos sub jugum veluti suum duxerit; et dignus illius schola magisterioque discipulus Isidorus Pelusiota lib. III *Epist.* 209, eandem illam inflammantem auri et argenti cupiditatem, qua divinus amor tollitur, vocat $\omega\ \mu\eta\ \kappa\alpha\iota\ \tau\upsilon\rho\alpha\nu\iota\kappa\acute{\omega}\nu\ \epsilon\rho\omega\tau\alpha$, *crudelem et tyrannicum amorem*. Denique ne in singulis immerer, dici potest, avaritiam esse complexum omnium vitiorum et humanæ malitiæ consumptionem; quod e divinis litteris potest intelligi: nam I *Reg.* viii, 3, ubi in Vulgata nos habemus: « Declinaverunt post avaritiam; » Septuaginta

velut vitii vim interpretantes aiunt, $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\pi\acute{\epsilon}\lambda\iota\theta\omega\sigma\iota\nu\ \delta\iota\pi\iota\omega\ \tau\eta\varsigma\ \sigma\upsilon\nu\tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\sigma\iota\varsigma$, *et declinaverunt post consummationem*, quasi avari sint in omni genere perfidiæ et improbitatis consummati. Sane Paulinus bonorum gemma pontificum, et divina mente præditus *Epist.* 2, avaritiam non arcu, telo et sagittis, sed criminibus armatam viderat, cujus hoc habet elogium: « Quæ una omnibus armata criminibus vel si sola nos capiat, et zabulo ad malitiam et homini ad mortem sufficit: notabile dictum et mirandum, ait ille vir sanctissimus, qui opibus abundaverat, et hominum studia exquisitissime cognorat, hoc unum vitium improbissimi dæmonis malitiam et studium eripiendæ nobis vitæ et salutis æquare; sufficere hanc pestem ad virtutum omnium chorum evertendum, ad inducendum quodlibet scelus, ad perennem animi morbum, ad interitum. Nec sibi duntaxat aliisque exitio sunt avari, sed insuper, inquit Job, « audacter provocant Deum, » in cujus locum, proh nefas! inducunt tetrum et abominandum idolum Philargyriam, Plutum, Mammonam, cui supplices divinum honorem impertiant. Sic avari caput est delubrum impio cultu et perfidia consecratum, ubi vetusta insanorum hominum superstitio renovatur: scribit enim D. Augustinus lib. IV *De Civit.* cap. xxi, deam pecuniam a veteribus cultam fuisse; sed negat tamen templum habuisse Juvenalis *Satyr.* I:

Etsi funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Quo detestabilius est avarorum scelus et vecordia, qui huic idolo in lectissima sui parte cellam dedicant: ipsi victimæ, ipsi aræ, ipsi popæ et agones litant, cor pecuniæ ut hostiam coronatam feriunt, animi vires atque omnem contentionem immolant; vero Numini Plutum anteferunt, ipsam Mammonam non farre et saliente mica, sed cruore et usura vitæ propitiant. Tunc utique virtutes omnes ejiciuntur, et in primis nobilissima et pulcherrima religio, quam impius opum amor ejurat, ut profano et scelerato cultu fictum Numen a dæmone subornatum veneretur: hoc enim agitur, si doctori magno credimus, in quo Deus loquebatur, S. Paulo inquam, qui infandam illam habendi cupiditatem non dubitavit *Colos.* iii, 5, nominare *simulacrorum servitutem*, vel, ut in Græco est, *idololatriam*; quam verissime Tertullianus lib. *De Idol.* cap. 1, *principale crimen generis humani* vocat: nihil enim detestabilius eo scelere cogitari potest, nihil majori supplicio dignius, quam ut quisquam procreatis a Deo rebus, auro, gemmis, fundo, palatiis summum honorem adhibeat cum inexpiabili veri Numinis injuria; cujus minas illudit, pollicitationes contemnit, justa denique pro nihilo putat, atque incredibili vesanæ mentis audacia deridet: ita Cresollius lib. IV *Mystag.* cap. xxxi, ubi avaritiæ idololatriam pluribus prosequitur.

Avari
Provo-
cant
Deum, et
Pluti
idolum
ei præ-
ferunt.

Avari
sunt tru-
culenti.

Gradelis
avaritiæ
tyrannis
et mali-
tiæ con-
summa-
tio.

Vers. 7 et 8. NIMRUM INTERROGA JUMENTA, ET DOCE-
BUNT TE : ET VOLATILIA COELI, ET INDICABUNT TIBI.
LOQUERE TERRÆ, ET RESPONDEBIT TIBI : ET NARRABUNT

CREATURA PISCIS MARIS. — Magnam, inquit, vos et solos
conditorem existimatis scientiam assecutos, eamque quasi
vobis tantum notam alios docere vultis; cum tamen hæc ab animantibus, quibus nullus inest
rationis usus, ediscere possimus, qualia sunt jumenta, quorum notus stupor, quæ gradiuntur in terra, et volucres cœli, quæ aerem tranant; imo et terra ipsa, quæ non rationis solum experta est, sed et sensus et vitæ. Ipsi etiam muti pisces, qui in maris profunditate sua sibi domicilia locarunt, creatorem suum prædicant. Quibus verbis incipit Jobus ostendere quæ digerenda suscepit, ne ipsius amici soli sibi sapere viderentur : incipit vero acriter, et non eis gloriandum evincit, cum res plane omnibus pervias licet fastu grandi deprompserint, quas vel ex infimis etiam creaturis unusquisque possit percipere, qui mentis oculos ad communium rerum considerationes adjecerit :

mundi enim pulchritudo, ordo mirabilis procreatarum a Deo rerum, quotidianus usus et commoda, vis, efficientia, aliæque miranda, quæ in minimis quoque rebus elucent, theatrum veluti quoddam expandit, ubi singularis numinis potentia bonitasque triumphant : quod jucundissimum animo spectaculum esse solet. Ad illud autem genus meditationis ipse mundi atque omnium rerum fabricator Deus per vatum suorum oracula nos invitat. Sic enim divini Spiritus inflammatione atque instinctu loquitur Sapiens

Eccle. III, 11 : « Mundam tradidit disputationi eorum. » Ubi nomine disputationis non intelligit curiosorum inter se concertationem et συζητησιν, cum variae sectæ philosophorum contrarias de rebus opiniones tuerentur atque defendunt; sed profundam animi cogitationem, meditationem intimi cordis circa res, quæ mundum hunc varietate sua et compositione distinguunt. Quod disertius e græca versione potest intelligi, τὸν αἰῶνα, ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν, sæculum dedit in corde eorum :

quo eodem modo in hebræo fonte locus idem concipitur. S. Gregorius Nyssenus præclare exponens illam sententiam ait *ævum*, hoc est omnia, quæ in ævo seu in omnibus spatiis ac intervallis durationis facta sunt, dedisse Deum cordi humano ad bonum, ut per magnitudinem et pulchritudinem creaturarum contemplerem eum qui fecit illas : itaque S. Basilius hom. 1 in *Hexæm.* mundum eleganter appellat διδασκαλίῳ καὶ παιδευτήριον τῶν ψυχῶν, commune quoddam animorum auditorium, exedram sapientiæ, ubi admirabilia doceantur; quem opinor secutus Pisisides in *Hexæm. σχολῶν κτισμάτων*, creaturarum scholam nominavit. Atqui nihil est in hac rerum universitate tam minutum, ait Aristoteles lib. I *De Part. animal.* cap. III, tamque vile aut abjectum, quod non cum ingentem in animis nostris sciendi prurimum excitet, cum vero in stuporem nos rapiat et auctoris sui commendationem. Et quod Heraclitum Tarentinum dixisse ferunt, cum in casam quamdam furnariam divertisset : Introite, sunt hic etiam dii, hoc in minimis etiam naturæ operibus sentiendum, in quibus multiplex radius divinæ perfectionis elucet : nam, ut recte notat S. Bernardus serm. 3 *De Pent.*, « potentissime ex nihilo omnia, sapientissime pulchra, benignissime utilia sunt creata, » quod confirmans D. Augustinus in *Sent.*, sent. 141 : « Nec auctor, inquit, excellentior est Deo, nec ars efficacior Dei verbo; nec causa melior est, quam ut bonum creetur a bono. »

Effecit hæc naturæ præstantia, ut B. Antonius ille vastæ solitudinis cultor sic universitatis hujus amœnitatem caperet, ut cum quidam ex illo sciscitaretur, cur tam paucos ac prope nullos apud eum libros conspiceret, respondisse dicatur : Hæc mundi spectacula sic animum suum oblectare, nullum ut aliud librorum adminiculum desideraret; hic invenire se studium amœnissimum, quo semper caperetur, nec unquam satis caperet; *Codicem suum* esse rerum naturam, in quibus verba Dei legere consuevisset. Sic Leo Magnus pontifex maximus serm. 7 *De Jejun. decim. mensis*, elementa mundi vocat *publicas paginas*, quibus erudimur. Et alio quodam in loco ad eruditionem nostram ait omnia elementa servire, « dum per ipsius mundi cardines quasi per quatuor evangelia incessabili tuba discimus quod et prædicemus et agamus. » Eadem fere sunt apud S. Prosperum lib. II *De Vocat. Gent.* cap. 1, qui in paginis elementorum et voluminibus temporum divinæ institutionis communem doctrinam legi prodique monet. Adjiciendi sunt igitur oculi ad librum universitatis, ne quis doctrinarum ignorantem aut librorum inopiam causetur. In eo libro non modo S. Antonius, Bernardus, aliique Ecclesiæ Dei lumina, verum etiam et summi philosophi multa miranda et egregia didicerunt : quare Athenagoras scriptor vetus Platonem ait, cum in hujusmodi considerationem incubuisset, mundum appellavisse τέχνην τοῦ Θεοῦ, *Dei artificium*, in quo divinæ sapientiæ lumen ostendisset. Illo studio gemmei libri atque pulcherrimi usi olim sapientes, ad arcana Dei cognoscenda penetraverunt, et ad sempiternam ejus virtutem et divinitatem, ut ait Apostolus *Rom. I, 20*.

Sed non est opus ut in antiquos sophos intueamur, qui evanuerunt in cogitationibus suis, nec cognitum e mundi officio Deum glorificaverunt, cum in nostris habeamus hujus meditationis et invitamenta et exempla. Divinitus illud a Salomone mihi dictum videtur *Prov. I, 20* : « Sapientia foris prædicat, » vel, ut est in Hebræo apud Cajetanum, *sapientiæ foris cantabunt* : breve oraculum est, sed insigne, tribus verbis ut pyropis illuminatum atque distinctum, quæ operæ pretium est attingere. *Foris* cum dicit, extra hominem esse multa significat sparsa ubique terrarum.

Philosophiam ex mundi codice suam doctrinam haurerunt.

Codex S. Antonii rerum naturæ.

Elementa sunt quasi quatuor evangelia.

Philosophiam ex mundi codice suam doctrinam haurerunt.

Sapientia Dei in universo clamitat, et publice docet.

Creatura conditorem suum prædicant.

Dei bonitas et potentia in mundi officio refulcet.

Mundus datus disputationi hominum.

Res creata in creatoris notitiam nos ducunt.

rum, quæ reconditam sapientiam contineant; unde paulo post sequitur de sapientia: « In plateis, » vel, ut est in Hebræo: « In latitudinibus dat vocem suam: » nam intueamur hunc omnem mundi complexum, quam longus et latus est, ab oriente sole ad occidentem, a polo arctico ad antarcticum, plena omnia sunt magni Opificis admirabilitate, et nihil vacuum sapientia: itaque mihi considerate dixisse Salomon numero multitudinis: *Sapientia foris cantabunt, ut intelligamus, in omni re atque loco multiplex nobis artificium a divinæ mentis sapientia objici et proponi ad intuendum, ut intelligentiam acuentes, et singula considerantes, utilia documenta capiamus. Illæ vero sapientiæ notæ tam in oculis incurrunt, tamque animum excitare possunt, ut cantare dicantur, et tantum non maxima et clarissima voce in omnium auribus inclamare, ut rerum omnium architectum et agnoscamus, et veneremur, et pectore omni amemus. Sed quod in Hebræo est cantare, apud nostrum interpretem est prædicare, apud Septuaginta ὑμνεῖσθαι, hymnis, cantu et laudatione prosequi: illa enim quæ videmus omnia e tenebris et nihilo educta tanta naturæ varietate, vi multiplici, dotibus longe disparibus instructa, magnam illam Creatoris potentissimamque manum concelebrant, fontem illum et thesaurum, verius dicam infinitum in omnem partem bonorum Oceanum undique exuberantem, alto quodam et vocali silentio concinunt et in laude ponunt, ut verissime fuerit dictum: « Sapientia foris prædicat. » Ubi Sapientia foris ludens in creatis rebus quodammodo pingi videtur instar mesochori aut chorodidascoli vocum peritissimi, in musica excellentis, quæ non modo cantat, prædicat, ὑμνεῖται; sed omnes universi naturas ciet ad mundi auctorem summum plenissimo et dulcissimo concentu laudandum: aut tenere manu veluti Timothei cujusdam lyram aureamque testudinem; cujus nete sint beati spiritus, et coelestes orbis atque lumina; hypate vero terra, mare, elementa; mediæ chordæ reliqua. Quæ tanto artificio compositæ sunt atque tensæ, atque ita omnes consentiunt, ut suavissima oriatur symphonia Numinisque prædicatio. Itaque Orpheus in hymnis mundum esse aiebat musicam, et mirabilem symphoniam quæ Demiurgum laudet: Athenagoras autem in *Apol.* eundem appellat ἑμμελὲς ὄργανον, καὶ κινούμενον ἐν ῥυθμῷ, concinnum et musicum organum, quod movetur numerose, cujus aspectu incitatur, ut præstantissimum illum opificem, qui tangit fides, et jucundam modulationem e dissimillimis naturis velut sonis efficit, studio omni et religione veneremur. Unde subdit:*

Vers. 9 et 10. 9 et 10. **QUIS IGNORAT, QUOD OMNIA HÆC MANUS DOMINI FECERIT? IN CUJUS MANU ANIMA OMNIS VIVENTIS, ET SPIRITUS UNIVERSE CARNIS HOMINIS.** — Quis, inquit, tam est stupidus atque amens, qui ignoret, aut dubitet hæc omnia a Domino fuisse for-

Natura
luminis
potum

mata, et ipsius benigna providentia conservari? Qui qua facilitate fecit omnia, eadem posset universa dissolvere, cum in ipsius manu posita sint; a qua ut vitam habent, sic etiam interitum timere debent. Ex qua Jobi sententia per se notum est omnia fuisse a Deo facta, nam exploratum est rem nullam posse a se oriri; siquidem causa et effectus opposita sunt, sive contraria, ut pater et filius: nam ea quæ cum aliquo conferuntur relative opponuntur, quare in eandem rem convenire non possunt. Non potest igitur esse ut ullum animal a se oriatur, nam causa et effectus in eodem dicerentur; omnia vero animalia constat esse orta, cum omnia consenescent et occidant. Oportet igitur aliquem esse causarum exitum, nam infinitum esse causarum progressum physici fieri non posse demonstrant; ad aliquod igitur animal uniuscujusque patrem quærendo venire oportet, quod non ex alio sit animali natum, sed a Deo factum. Terram etiam et mare cæteraque a Deo effecta esse eadem rationis via philosophi cognoverunt; nec quod aliqui de hoc dubitaverint impedit, quo minus id per se notum et exploratum sit: nam nonnulli etiam de illo omnium certissimo et apertissimo principio dubitarunt: « Quodlibet vel est, vel non est. » Multi etiam lignum et lapidem Deum esse putarunt; siquidem corrupti depravatique hominum animi multas absurdissimas opinioniones attulerunt. Recte ergo de iis qui sano sunt iudicio Job dicit: « Quis ignorat, quod omnia hæc manus Domini fecerit? » Pulchre ad hoc propositum S. Augustinus lib. III *De Lib. arb.* cap. XXIII: « Revera, inquit, si pie ac diligenter attendas, omnis creaturæ species et motus, qui in animi humani considerationem cadit, eruditionem nostram loquitur, diversis modibus et affectionibus quasi quadam varietate linguarum undique clamans atque increpans, cognoscendum esse Creatorem. » Idem S. Doctor lib. XI *Conf.* cap. IV: « Ecce sunt cælum et terra, clamant quod facta sint: mutantur enim atque variantur. Quidquid autem factum non est, et tamen est; non est in eo quidquam quod ante non erat; quod est mutari atque variari. Clamant etiam quod se ipsa non fecerint, ideo sumus, quia facta sumus. Non ergo eramus antequam essemus, ut fieri possemus a nobis. Et vox dicentium est ipsa evidentiæ. Tu ergo, Domine, fecisti ea qui pulcher es, pulchra sunt enim; qui bonus es, bona sunt enim; qui es, sunt enim. Nec ita pulchra sunt, nec ita bona sunt, nec ita sunt sicut tu Conditor eorum, cui comparata nec pulchra sunt, nec bona sunt, nec sunt, » etc.

11 et 12. **NONNE AURIS VERBA DJUDICAT, ET FAUCES COMEDENTIS SAPOREM: IN ANTIQUIS EST SAPIENTIA, ET IN MULTO TEMPORE PRUDENTIA.** — Hic locus varias admittit explicationes, neque facile est statuere, quanam illorum sit germana, aut germanæ propior. S. Chrysostomus et Olympiodorus in *Caten.* sic exponunt, q. d. Sicut ea quæ sensibilia

Omnis
creatura
clamat
creato-
rem
Deum.

Vers. 11
et 12.

sunt externo sensu statim percipiuntur: ita etiam quæ intelligibilia sunt, modo quis velit animum intendere, intellectu facile capi, qualia sunt Dei opera et eorum auctor Deus; usu præsertim et experientia longæ ætatis accedente, quæ Jobo jam tum septuagenario majori defuisse minime videtur. Cui subscribens S. Thomas putat hic agi de cognitione Dei, quam homo ex rerum sensibilibus contemplatione et cognitione venatur. « Invisibilia enim ipsius, inquit Paulus Rom. I, 20, a creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque ejus virtus et divinitas. » Et quia antiqui multa audierunt videruntque, et aliorum sensuum usu perciperunt, majorem quam alii scientiam consecuti sunt; et ideo additur: « In antiquis est sapientia, » etc. Quæ explicatio mihi cum Sanctio maxime placet, quia neque ipsa extorquetur a textu, et optime cum Jobi sensu congruit, qui ex creaturis cognosci posse Deum proxime dixerat. Hæc porro omnia eo spectant, ut intelligant tres illi viri, qui magnam sibi sapientiæ laudem arrogabant, alios etiam attentione mediocri obtinere posse quod sibi aut solis aut cum paucis concessum esse arbitrabantur: quamvis enim ita se res habeat, quod integra et matura ætas multum adferat prudentiæ; tamen est hominibus judicium a natura datum, quo possint de rebus judicare, licet non multum sint ætate progressi; sicut etiam juvenum aures sermones audiunt, et palatus gustat saporem. Quia igitur amici Jobum ad senes et antiquos homines ablegaverant, paulo ante dixit hæc tam plana et perspicua esse, ut non senes et antiquos homines, sed jumenta et volatilia satis sit interrogare: nam ipsa de hujusmodi nos rebus docebunt; quæ ita patent, et in promptu sunt, ut ea quæ sub aures, palatum et alios sensus cadunt; ideoque non opus sit ea sapientia, quæ in antiquis reperitur, et longo tempore comparatur, sed mente et ratione tantum, quæ in singulis hominibus reperitur. Quid autem homines, dum creaturas interrogant, dicerent statim explicat dum ait, quid ex varia creaturarum natura atque operatione, et rerum omnium admirabili ratiocinatione, de illarum sapientissimo atque potentissimo architecto cognoverint, et ideo subdit:

Vers. 13. 13. APUD IPSUM EST SAPIENTIA ET FORTITUDO, IPSE HABET CONSILIUM ET INTELLIGENTIAM. — Hæc est conclusio, quam ex naturæ principis demonstravit esse planissimam et omnibus per se notam; vis autem rationis a Jobo contextæ est ejusmodi: paulo ante dixerat in Dei manu omnem animam esse, ex quo suaviter ducitur argumentum ad asserendam Dei sapientiam: si enim ipsemet Deus sensibus hominis, a quibus petitur cognitionis origo, contulit virtutem ad objecta discernenda; si post eam rudem sensuum cognitionem homines ætate provecos per intellectus exercitium multiplicemque rerum observationem

ad insignem sapientiam speculando et eximiam prudentiam agendo promovit; porro asserendum est, largitorem sensitivæ ac intellectualis, speculatricis ac practicæ notitiæ ea perfectione minime carere; quin potius asseverandum sublimissima sapientia, fortitudine, consilio, intelligentia præstare: sapientia, ut omnia pernoscat; fortitudine, ut vi fortissima quæ prænovit efficere valeat; consilio, ut miris ac prudentissimis modis omnia flectat quo velit; intelligentia, sive intellectuali visu perspicacissimo, ut omnia creata circumspectat penetretque, neque extra providentiæ suæ metas aberrare permittat.

Mystice, sapientia, fortitudo, consilium et intelligentia quatuor sunt equi, qui currum triumphalem divinæ providentiæ trahunt: ante quem currum captivi in triumphum aguntur, et toti mundo spectandi ridendique proponuntur superbi consiliarii, injusti iudices, impii reges, inglorii sacerdotes: de quibus agit versibus sequentibus: ita Tirinus noster.

Cæterum ad sensum Jobi, hæc in primis mundi insatiabilis pulchritudo, in qua tanta est omnium rerum et concinna in maxima varietate compositio et insignis ornatus, sat declarat magnitudinem sapientiæ, quam esse in artifice oportuit. Quo maxime modo cum antiqui divinæ mentis cognitionem non leviter percepissent, hymnis et præconio suo Demiurgum celebraverunt: quem ea de causa Philo πάροργον, omnigena præditum sapientia nominavit; Pindarus ἀριστοτέχων, præstantissimum artificem; magnificentius Areopagita Dionysius De div. Nom. cap. v, cum eandem sapientiam titulis multis clarissimis exornat, vocat ὑπερσοφον σοφίαν, sapientiam omni sapientia superiorem. E naturæ autem operibus, ut notis vestigiis, licet illam aliqua ratione intelligere, nam omnia quæ mundi complexu tenentur Sap. XI, 21, « in numero, pondere et mensura » confecit; hoc est, eo molimine sapientiæ, ea consilii luce et miranda moderatione, qua major cogitari nequit. Et quemadmodum videmus solem naturæ suæ bonitate radios undique spargere suos, et calor sui divitias ultro fundere; sic immensa illa sapientia infiniti sui luminis scintillas mittit, et undique universum beat: ab illa, ut uberrimo et copiosissimo fonte, omnes artes, et reconditæ scientiæ, atque arcana et magnifica ingeniorum vis profluxit. Quam ob causam matrona illa nobilis parens Samuelis divino instinctu Deum scientiarum nuncupat, I Reg. II, 3. Ab illa ordo in omnibus, et mirabilium operum pulchritudo, et velut in concentu symphonia, omne artificium et admirationem superans manavit: itaque S. Paulus Ephes. III, 10, « multiformem sapientiam Dei » prædicat. Et David cantu extollit « ejus adventiones, » vel, ut vertit Symmachus, μηχανήματα, machinamenta, excogitationes rerum mirabiles, molitiones inauditas, quas non nisi interminata Numinis sapientia potuit concipere. Cumque sint

Cognitio Dei ex creaturis.

Sapientia Dei maxime relucet in mundi opificio.

Dens scientiarum Dominus.

Creatura Dei sapientiam, fortitudinem, consilium et intelligentiam demonstrant.

in hac rerum universitate tam diversæ rerum species natura et genio dissimiles, in quibus tanquam in ingeniorum theatro curiosissime spectandis ita philosophi alique intelligentes viri elaboraverunt, ut nihil aptius atque perfectius excogitari posse faterentur: tum maxime in homine illius sapientiæ lucem animadverterunt singularem, quam mirari satis non potuerunt. In structura humani corporis filii medicorum et physici obstupescunt, in quo vident partes omnes tum situ, tum proportione, tum connexione inter se atque usu mirabiles. In capite velut in arce collocantur sedes et domicilia sensuum nobilissimorum; et in summo vultu vigiles oculi: quorum tanta est celeritas, ut temporis puncto miliarium octoginta milliones efficiant: quantum videlicet spatium esse inter terram et stelliferum cœlum mathematici aiunt. Et hujusmodi quidem partium admirabilitatem cum aliis multis eloquentiæ princeps copiose exponit lib. I *Quæst. Academ.* Si vero in animam ipsam ingrediamur, et pervideamus vim ingentem memoriæ, arcanos intellectus splendores, et infinitum acumen, dominatum voluntatis, qui nulla vi aut violentia frangi potest, facile viderimus in opifice tanti operis sapientiam potentiæ æquari.

De hac autem divina potentia, quam hoc loco Job *fortitudinem* appellat, quid dicam? cum regius ipse Psaltes illius admiratione percussus clamat *Psal. cv, 2*: « Quis loquetur potentias Domini? » vel, ut est in Chaldæo, *quis poterit eloqui fortitudines Domini?* ita vocat opera mirabilia et gloriosa, ad quæ necessaria est immensa quædam potentia atque fortitudo. Ut ergo illam ex hoc apparatu spectabilis mundi cogitando saltem quadamtenus attingere valeamus (nam comprehendere penitus atque intelligentia consequi non est humanæ imbecillitatis) quis non obstupescat, attonitusque defigatur, si diligenter apud se reputet dædalum illam manum Demiurgi, quæ partes mundi tam varias, tamque inter se dissimiles, tam concinno ordine construere, tanta facilitate oceanum atque terræ, quæ innumerabili copia rerum abundant: nihil de aere in ea spatia diffuso, quæ non tam oculis quam ratiocinatione metiri licet: orbem cælestes intueamur, de quorum vi, luce, efficientia doctissimi viri suis commentariis prodiderunt, et tantisper hæreamus in granditate; quæ est ejusmodi, ut cogitantis montem sua magnitudine conturbet atque obruat. E stellis ipsis conjectura capi potest, quæ sunt positæ in firmamento, quæ cum nobis videantur non lucernæ igniculo majores, ipsum tamen terræ globum, quantum quantus est, multis partibus, ut mathematici docent, exsuperant. Cum igitur stellæ singulæ tam sint grandes supra hominum fidem et communem opinionem, sintque in eodem cœlo prope infinitæ, adeo ut divinæ litteræ nullo humano ingenio atque industria numerari

posse confirmant; ipsum cœlum tot et tantis velut clavis aureis distinctum, quod infinites orbis terrarum magnitudinem continet, quantum erit? Profunditas autem et crassitudo cum latitudini illi extremitatique respondeat, sanè consequitur tantam esse operis molem, et fusam in omnes partes magnitudinem, cujus notionem vix hominum mentes adumbrare queant. Accedit, quod cum illa tam immani tamque obstupescenda magnitudine sit conjuncta etiam incredibilis eorundem corporum in motu celeritas; de qua viri sapientes, qui res eas accuratissime dimensi sunt, cum in conventu populari disputant, vix obtinent fidem: nam stellæ in octavo cœlo, quæ sunt positæ circa æquinocetialem, tanta rapiditate feruntur, ut singulis horis quadraginta duo leucarum milliones aut etiam plures percurrant. Tanta igitur illa est futura celeritas, ut eo motu atque incitatione intra spatium salutationis angelicæ terra omnis septies circui possit. Hinc sapientissimi quidam scriptores consequi aiunt, si stella una ex omnibus, quarum minima aspectu notabilis tota terra major est, in aere tanto impetu moveretur, fore ut urbes et palatia ruerent, imo ipsi montes, rupes, oceanus dissiparentur in pulverem, cum tantam vim rapidamque tempestatem ferre non possent. Supra vero stellatum cœlum alii sunt orbis longe vastiores; et omnium ultimus empyreus, cujus amplitudinem vix ullius cogitatio percipiat. In suprema illius parte sunt beatorum sedes atque palatia, in quibus in omnem æternitatem cum Deo regnabunt. Docent autem theologi quidam et divinarum litterarum explanatores, Deum ut optimum et potentissimum metatorem singulis beatissimis distinctum in ipso cœlo domicilium tributurum; unde quemadmodum innumerabiles prope sunt beati ævo sempiterno fruente, sic necesse est in cœlo ea spatia esse infinita, in quibus divi illi indigetes maneant. Quare si Deus juberet angelum, ut Ezechielem olim templum, ita cœli empyrei superficiem, quæ ora ultima est, et mundi hujus determinatio, funiculo metiri et circumcingere, tam longum tamque infinitum illum esse funem oporteret, ut toto hoc spatio, quod terram inter atque cœlum interjectum videmus, contineri posse non videatur; uti ex astrologorum sententiis colligit Cresollius lib. III *Mystag.* cap. ix.

Hanc autem subtractionem e tanta illustrium rerum admirabilitate constantem ipse pollens architectus non tota manu mirabilium effectrice, sed, ut miratur Isaias cap. xl, 12, digitulis tribus sustinet: itaque ridiculi sunt e profanis cosmopœiæ interpretes, qui Atlantem cœliferum inducunt; impia quoque Manichæi stultitia, qui aiebat, ut verbo utar Epiphaniæ hæres. 66, *ἀνεπίστατον*, *bojulum* esse nescio quem terram omnem suis humeris sustententem, qui trigesimo quoque anno ab humero uno pondus in alterum transferat, unde terræ motus existant solus ipse Demiurgus

Mirabilis sapientia Dei in hominis structura.

Potentia Dei in mundi fabricatione mirabilis.

Stellarum quantum sit magnitudo.

Motus stellarum rapiditas quanta.

Deus solum nutu totum orbem continet et volutate sustentat.

totam hanc molem nuta et voluntate continet, quam, si vellet, posset uno momento in nihilum redigere. Unde subdit :

Vers. 14. 14. SI DESTRUXERIT, NEMO EST QUI ÆDIFICET : SI INCLUSERIT HOMINEM, NULLUS EST QUI APERIAT. —

Destruere et non ædificare aliquos, idem est quod excindere illorum genus, familiam, domum, nec propagare, nec prosperare; vel etiam non permittere, ut conspirantes inter se homines, præsertim impii, tanquam coagmentati in morem ædificii amplius cohaereant et consistant; quemadmodum de iis dicitur *Psalm. xxvii, 5* : « Quoniam non intellexerunt opera Domini, et in opera manuum ejus destrues illos, et non ædificabis eos. » E contra bonis promittit Deus *Jerem. xliii, 10* : « Si quiescentes manseritis in terra hac, ædificabo vos, et non destruam, » id est propagabo, prosperabo, non perdam, non destruam, quo sensu dicitur *Exod. i, 21* : « Quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos, » id est, reddidit foecundas, felices, opulentas. Verbum ergo *ædificandi* generatim accipitur pro quacumque prosperitate, vel speciatim pro filiorum generatione, quæ passim in Scripturis hebraica phrasi *ædificatio* nuncupatur : sicut e contra verbum *destruendi* in genere de quocumque exterminio aut ruina tam temporali quam spiritali, vel magis specialiter de morte filiorum sumi potest, per quam domus ædificata destruitur : quo sensu etiam *inclusio* pro sterilitate, et *apertio* pro foecunditate accipitur, *g. d.* Placuit Deo domum meam per mortem omnium filiorum meorum destruere; si hoc ita permanere statuerit nunquam ædificabor, nunquam alios filios generare potero : « Nisi enim Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam, »

Psalm. cxxvi, 1 ; vel certe magis generatim hoc dicit, quod vindicta divina nonnunquam occultis, sed semper justis de causis quasdam seu nationes seu regiones ita deprimeret perseverat, ut vana sit omnis contra nitentium industria : ita olim Deus Idumæos primo per Chaldæos graviter afflixit; deinde ad antiquam felicitatem postliminio aspirantes partim per Judam Machabæum, partim per Hircanum, ejusdem ex Simone nepotem, gravissimis cladibus contrivit : hic enim per vim circumcisos ad judæicos ritus transtulit, donec tandem sub Tito ita reliquiæ gentis profligatæ sunt, ut ne vestigium quidem Idumæorum aut posteritatis Esau reperiat.

Tropologice S. Gregorius lib. XI *Moral. cap. viii* : « Omnipotens, inquit, Deus humanum cor destruit cum relinquit; ædificat dum replet : neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo; quia ad perditionem sufficit ipsa sibi. » Et mox subjicit : « Unde plerumque fit, ut cum audientis cor exigentibus culpis omnipotentis Dei gratia non repletur, incassum exterius a prædicatore moveatur : quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non cla-

met, qui aspirat verba quæ audiuntur. Unde Propheta dixit *Psalm. cxxvi, 1* : *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam.* Et Salomon ait *Eccle. vii, 14* : *Considera opera Dei, quod nemo possit corrigere quem ille despexerit.* » Auget vero statim sententiæ pondus ex Caini exemplo; qui ab omnium optimo concionatore, nempe Deo; exterius admonitus, ad bonam tamen mentem non rediit; quod qui illi ad aures loquebatur interius non operaretur velle et perficere, sic enim ille : « Hinc est *Gen. iv, 9*, quod Cain et divina voce admoneri potuit, et mutari tamen non potuit : quia exigente culpa malitiæ jam intus cor ejus Deus reliquerat; cui foris ad testimonium verba faciebat : » ita S. Gregorius.

Male tamen Calvinus aliique ejusdem farinae ex hoc similibusque sacræ paginæ locis conantur elicere, quosdam scilicet a Deo ante omnem culpam sic despici, et, ut vocant, obdurari, ut nullo labore nullaque industria possint ad virtutem probitatemque pertingere; tamque insuperabili fato æternis cruciatibus destinari, ut omnis irritus sit ad salutem conatus. Istiusmodi despectus et obdurationis exemplum in Pharaone nobis exhiberi contendunt; quem irrefragabili fato velut ad certamen cum Deo volunt excitatum (quemadmodum in arena Threx cum Myrmillone componitur) ut indomita cervice divinis imperiis oblectaretur, ac tandem inevitabilis rebellionis pœnas vivus mortuusque laeret atrocissimas. Sed amabo, quænam esset hæc tam dira tamque inaudita tyrannis, quæ ferrea necessitate inextricabilibus peccatorum laqueis homines irretiret, ut iisdem damnatis reorum se supplicis oblectaret? Qui posset Deus usquequaque justissimus hanc justitiæ laudem sibi vindicare, si ab iis pœnas exigeret, quos idcirco in scelus impulisset, ne fatale sceleris decretum effectu frustraretur? « Sane justitia justa non erit, inquit D. Fulgentius lib. I *ad Monim. cap. xxii*, si puniendum reum non invenisse, sed fecisse dicatur; » major vero erit injustitia, si lapsus Deus retribuatur pœnam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam. Si homo a Deo despectus, necessariisque ad virtutem subsidiis destitutus, imo occulta quadam vi in facinus impulsus, nihil in salutis aut damnationis suæ negotio libere agit, sed agitur potius ut globus a projiciente, ut securis a secante, ut lutum a figulo; quibus nullum sui arbitrium est; cur non accusatur potius ille plus quam stoicus fatorum impulsus, quam inevitabilis miserorum necessitas dicam verius quam culpa? Non injuria sic olim cum Jove expostulabat quidam apud Lucianum : Si Parca omnium rerum est causa, ergo si quis patrem occiderit Parca in culpa est. Si Minos recte velit uti iudicio, multo æquius Fatum pro Sisypho puniet, et Parcæ pro Tantalo : quid enim illi injuste egerunt, quando Parcæ dicto audientes fuerunt? Valeant igitur, valeant hæc notatorum deliria : non ea mens est hagiographo-

Nemo a Deo ante omnem culpam reijcitur.

Deus destruit quos relinquit.

Sine Dei gratia frustra est omnis prædicatio.

Quid sit aliquem

obdurari
aut a Deo
despici.

rum, cum obdurari aliquem, despici, in reprobum sensum tradi affirmant, ut eos omni velint aut ad virtutem excitemento aut ad salutem auxilio destitutos; sed non parem omnibus divini favoris et gratiæ affluentiam asserunt communicari; rara tantum ac tenuiora subsidia, gravissimorum peccatorum meritis subinde sic exigentibus, volunt suppeditari. Ita recte Tollenarius noster in illud *Eccle. vii, 14*: « Nemo potest corrigere quem Deus despexerit; » quod non sic intelligendum probat, quasi omnino de vitæ reformatione putet esse conclamationem (nihil enim vetat eum qui jam despicitur reconciliata postliminio gratia charum acceptumque reddi) sed familiari Scripturæ phrasi impossibile dicit, quod arduum ac difficile esse convincitur: quia nimirum par non est eos peculiaribus amoris illecebris a Deo præveniri, qui se potius despectu dignos reddiderunt; nec facile est eos ex ima scelerum abyssu emergere qui Deo manum subinde porrigenti per ludibrium insultant.

SI INCLUSERIT HOMINEM, NULLUS EST QUI APERIAT.

— Pulchre hoc etiam exponit S. Gregorius lib. XI

Iniquus
sceleribus
suis
carcerem
sibi adificat.

Moral. cap. v, dicens: « Omnis homo per id quod male agit quid sibi aliud quam conscientiæ suæ sibi carcerem facit? Qui cum judicante Deo in malitiæ suæ cæcitate relinquitur, quasi intra semetipsum clauditur, ne evadendi locum inveniat, quem invenire minime meretur: nam sæpe nonnulli a pravis actibus exire cupiunt, sed quia eorumdem actuum pondere premuntur, in malæ consuetudinis carcere inclusi a semetipsis exire non possunt. » Debitas utique suis sceleribus divinæ justitiæ poenas luit peccator, dum assiduitate peccandi sibi ipsi vincula fabricat super indurati pectoris incudem, sibi ipsi carcerem ædificat nefariorum scelerum vindicem: etenim æterna inferorum supplicia aliquatenus simulatur, dum sibi evadendi aditum præcludit, impossibilitatem non physicam, sed moralem elabendi e vinculis et carcere sibi ingenerat. Hunc peccatoris statum describit S. Patianus Orat. *De Bapt.* circa finem, ubi ait: « Si quis redemptionis ignarus rursus ad angelorum servitutum transierit, antiquis illis compedibus et catenis, id est peccati vinculis alligabitur, et fiet novissima ejus deteriora prioribus: quia et diabolus eum quasi per fugam victum vehementius illigabit. » Etenim ille qui contritis dæmonis laqueis et mundi contemptis illecebris ad exercitum et partem filiorum Dei victor et ovans transierat, si postliminio rursus per peccatum quasi terga dans Christo, et socios despiciens angelos, ad Satanæ vexillum evolarit, dux impius et animarum hostis antiquam servatam recognoscens, et per fugam militem severiori custodia claudens, durioribus compedibus et strictiori vinculo necit, ne iterum fugam meditetur.

Vers. 15.

15. SI CONTINUERIT AQUAS, OMNIA SICCABUNTUR: ET SI EMISERIT EAS, SUBVERTENT TERRAM. — Hæc simpliciter primo et obvio sensu de pluviarum in

terram immissione, earundemque ad ejus libitum retentione, tanquam de divinæ potentiae exitio opere intelligere possumus. Et quoniam aquæ fecunditatem et rerum abundantiam denotant; illa aquarum retentio vel earundem effusio nihil aliud significat quam penuriæ vel abundantiae a Deo liberam et voluntariam immissionem. Quasi dicat: Quando vult potest tum sterilitatem, tum copiosam rerum omnium abundantiam elargiri: neque ad hos tam illustres ac diversos effectus instrumentis indiget, quibus salutem hominibus aut exitium afferat; sed id sine ullo rerum apparatu sola sua voluntate quam citissime perficit. Ut enim ad universi fabricam et cælestium orbium molitionem neque ferramentis ac vectibus, neque ullis machinamentis indiguit; sic etiam neque ad demolendum ac dissipandum, quod ante sine ullo labore atque adjutore construxerat: nihilominus sive perdere omnia sive conservare voluerit, arma habet ad utrumque consilium potentissima; quia manus illa tractat omnipotens, cui nihil esse potest infirmum. Sane quæ frigore concresecunt atque congelant arma dicuntur Dei, juxta illud *Job. xxxviii, 22*: « Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti? quæ præparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli? » Nunc Jobus aquam instrumentum esse dicit divinæ potentiae, qua vel compressa et clausa, vel affluentius et immoderatus egressa civitates plurimæ perierunt. Deficiente pluvia et malthorum annorum siti arentibus agris desertam esse terram a cultoribus et incolis non semel accepimus. Neque id in sacris Scripturis et Ecclesiasticis Annalibus infrequens. Nemo paulo doctior ignorat qualiter afflicta terra fuerit septem annorum fame *Gen. xli*, quam prædixit Joseph, et iterum tempore Elimelec *Ruth. i*, et sub Achab *III Reg. xvii*, et sub David *II Reg. xxi*. Mitto siccitates alias: illa quæ totam invasit et vastavit Hispaniam satis probat a Deo non civitates solum, quod accidit sæpe, sed provincias totas potuisse subverti: produnt namque antiquissimæ Hispanorum historiae viginti sex annorum siccitate omnes fontes et fluvios aruisse, præter Iberum et Bætium, et terras in hiatus usque adeo vastos atque profundos discessisse, ut qui alio victus quærendi gratia commigrare vellent, quo minus abirent obvia passim immensa voragine prohiberentur. Sic Hispania diuturna fame bestiis hominibusque consumptis in solitudinem redacta est; uti notat Sanctius noster ad hunc locum, et ipse Hispanus, in historiis regni sui minime peregrinus. Similem omnino in Gallia siccitatem, qua fontes et putei exsiccati sunt, anno Domini 1307 tradit Robertus de Monte: quod et Martinus Polonus ante ipsum tradiderat.

Quod autem fecit inducta fame et in æneo cœlo pluvia compressa, idem fecit non semel aquis e cœlo aut e terræ scatebris immoderate profusis. Et ut prætereamus vulgatissimum illud noetico

Aquarum copia fecunditatem, retentionem sterilitatem significat.

Creatura omnes arma Dei sunt.

Siccitatis diuturnæ exempla.

Quanta vastitas ex nimia siccitate contigerit in Hispania Galliaque.

Aquarum inundationes terribi-

sæculo diluvium, quo quadraginta diebus, nullo interpellato momento, continuis in universum orbem pluit, adeo ut supra omnes montes quindecim cubitis omnis superficies terræ obrueretur inundatione, cujus præter Moysen meminit etiam Plato, teste Eusebio lib. XII *Præpar.* cap. x. Alterum Ogygii diluvium fuit in Achaia, quod Deucalionæo et antiquius et majus exstitisse testantur Solinus, Eusebius Cæsariensis, S. Augustinus lib. XVIII *De Civit.* cap. viii, atque Orosius lib. I, cap. vii, qui narrat illud annis mille quingentis ante urbem Romæ conditam contigisse. Tertium Deucalionis fuit in Thessalia, de quo S. Augustinus eodem lib. *De Civit.* cap. viii et x, et Orosius lib. I, cap. ix. Utrumque illud in Græcia fuisse, non tamen in Ægyptum usque pervenisse constat ex eodem S. Augustino *supr.* cap. x, ac Platone in *Timæo*, ac Diodoro Siculo. Quæ omnia diluvia absque ira Dei contigisse nemo temere audeat asserere, cum tanta rerum perturbatio facta fuerit, tot homines civitatesque absorptæ sint. Sed et D. Gregorius *Hom.* 33, ex 40, pluvias nimias ad indignationem divinam spectare scripsit in hanc sententiam: « Notandum, inquit, quod dicit Dominus futuros terrores de cælo et tempestates. Cum tempestates hiemales venire soleant ex ordine temporum, cur hoc loco tempestates venire in perditionis signo prædicuntur; nisi quod eas tempestates Dominus venire denuntiat, quæ nunquam ordinem temporum servant? quæ enim ordinate veniunt signa non sunt, sed tempestates in signo sunt, quæ ipsa quoque temporum statuta confundunt: quod nos quoque nuper experti sumus, qui æstivum tempus conversum in pluviis hiemalibus vidimus: » sic ille. Pluviarum quoque ingentium notabile exemplum habemus apud Evagrium lib. II, cap. xiv, in hæc verba: « Priscus memorat tam ingentem pluviam Constantinopoli et in Bithynia exstitisse, ut ad tres aut quatuor dies aquæ instar fluviorum de cælo præcipitarent, et montes illarum violentia in planitiem deprimerentur: quin etiam sic obruerentur pagi, ut in exitii discrimen venirent, in que Boanacæ, qui non longe abest *Nicomedia*, ob crebram, sordidam cujusque generis materiam in eum congestam, nonnullæ fierent insulæ. » Atque hæc quidem sub Leone imperatore: quæ totidem fere verbis recenset Nicephorus lib. XV, cap. xx. Illa ipsa Constantinopolitana urbs posterioribus quoque sæculis sua ob crimina eandem cladem experta rursus memoratur: anno enim Christi 1490, quando Turcicum jugum jam diu ferebat, auctis magnum in modum culpis, 12 julii tanta procella imbrium exorta est, ut hominum tria millia et octingentas domos absumpserit, ut Palmerius tradit, et Naclerus, et Langius in *Chron.* anno Domini 1490. Similia quoque in Germania non semel contigisse memorantur: nam in Bohemia Albis fluvius nimis imbris excrescens anno Domini 1432, multas cum plebe villas con-

sumpsit, et juxta urbem Hallensem Sulæ muros superavit; atque in Thuringia supra 40 pagi submersi perierunt, hominibus armentisque absumptis, ut Krantzius lib. XI, cap. xvii, commemorat. Quin et in Saxonia circa D. Nicolai festum anno Domini 1264, multæ villæ demersæ memorantur, ut ex *Append. Schafnaburgensis constat, et ex Compil. Chron.* ejusdem anni. Quibus accedit in Belgio nostro ob nimios imbres inundatio Mosæ fluvii et Walis juxta Dordracum: qui maris æstu accedente anno 1421, usque adeo exreverant, ut septuaginta totos pagos submerserint: quo casu una cum bonis suis centum hominum millia periisse memorantur, teste Georgio Brun in *Dordr.* suo. Unde patet quam vere Job dixerit terram omnino subvertendam, si Deus tantum aquis frenâ laxare voluerit.

16. APUD IPSUM EST FORTITUDO ET SAPIENTIA: IPSE NOVIT ET DECIPIENTEM ET EUM QUI DECIPIATUR. — Hæc est conclusio eorum quæ dixit, scilicet Deum omnibus fortitudine sapientiaque præstare: quam postquam hactenus ex rebus naturalibus abunde probavit, eandem ab hoc versu usque ad finem capituli ex rebus quoque moralibus probare nititur. Quæ cum hominum voluntate administrantur, ne quis forte putaret eas Deo minus perspectas esse, prudenter subjungit: « Ipse novit et decipientem et eum qui decipitur; » id est illum qui infert et illum qui patitur injuriam, nempe innocentem, qui ab iniquo et callido fraudulenter traducitur, et qui illi fraudes et insidias parat: illius quidem ut causam tueatur, et injurias ulciscatur; alterius vero insolentiam compescat, et debitas ab eo pœnas exigat. Cæterum sermonem prosequitur de divina sapientia et potentia quæ præsertim erga principes, reges et magnates quotidie exerceri videntur; quos sapientissime simul et potentissime Deus e dignitatum et honorum sublimitatibus ad abjectissimas condiciones exturbat ac dejicit. Hoc autem facit Job ut Sophari respondeat, qui ei cap. ix, 19, pollicitus fuerat dicens: « Et deprecabuntur faciem tuam plurimi. » Respondet ergo, q. d. Haud equidem miror, o Sophar, e sublimi dignitate, ob quam multi olim faciem meam deprecabantur, ad hanc extremam penuriam abjectissimamque conditionem a Deo me fuisse redactum: ipse etenim est *Psalm.* xciv, 4, « in cujus manu (tam plenario jure) sunt omnes fines terræ, » ut honores et dignitates habere, aut in eis permanere, ex ipso et cum ipso omnino sit. Ipse est quia sua sapientia optime novit et eum qui a statu suo decedit, aut declinat; et quidquid in causa sit, cur talis in eo permutatio fiat. Hoc autem meum non est quærere; sed unum scio, quod optime et sapienter omnia facit: nam « hunc humiliat et hunc exaltat, quia calix in manu Domini vini meri plenus mixto; et inclinavit ex hoc in hoc. » Tobias quoque cap. xiii, vers. 2, et Auctor libri Sapientiæ, cap. xvi, 13, similia dicunt

17. ADDUCIT CONSILIARIOS IN STULTUM FINEM ET JU-

Diluvia
ab irato
Deo im-
missa.

Exempla
Pluviarum
prodigio-
sa.

Deus no-
vit deci-
pientem
et eum
qui deci-
pitur.

Politici
et astuti
consilia-
rii sæpe
malum
finem sor-
tiantur.
et ca-
piuntur
inastutia
sua.

JUDICES IN STUPOREM, — id est, facit ut viri, qui prudentes habentur, vehementer errent, et ea eadent vel accipiant consilia, quorum exitum non inveniant. Divinæ litteræ unum ejusmodi veluti in theatrum adducunt Achitophellem, impium sycophantam, consiliarium ad omnem malitiam instructum; qui ingenio abutebatur suo et prudentia naturali ad innocentium vitam lacerandam et evertendam pietatem. Dignus certe ille fuit, cujus fauces atque os importunum laqueus obstringeret, a quo teterrima et exitiosa consilia manabant. Similes modo sunt quos jam vulgus *politicos nominat*, qui a vanissimo Machiavello instructi et subornati ad impietatem, exuto Numinis metu, synteresi extincta, consepulta conscientia potentissimi Dei sanctiones pro nihilo habent, dummodo reipublicæ opes augeantur, et ambitio gloriosa pompa triumphet. In quorum impunita malitia et detestabili fraude miserans gemit christiana pietas, et dicit cum Jacobo divinitus afflato Gen. XLIX, 6: « In consilium eorum non veniat anima mea, et in cœtu eorum non sit gloria mea. »

Consilia-
rium
qualem
esse
oporteat.

Consiliarium certe non peritum modo scientemque esse oportet, verum etiam virum probum, justitiæ amantem, reverentem Numinis, qui conscientia bonæ cultum et pietatem magni faciat: nam ut hominum memoriae proditum reliquit Clemens Alexandrinus lib. II *Strom.*, βούλας ἀνδρῶν δόσιον εἶ μὲν εὐκοῦνται πόλει, εἰ δ' οὐκ, *sanctorum virorum consiliis civitates recte administrantur, recte et domus.* Hinc putant Sapientes magnum esse Dei beneficium, habere bonos et fideles consiliarios, quod diserte Dion Prusseus cognomento Chrysostomus *Orat.* 32 asserit: nam quibus, inquit, « Numen benevolentia suæ curam et singularis providentiæ tribuit, iisdem parat instruitque συμβούλους ἀγαθούς, *bonos et probos consiliarios*, qui suo tempore utiles sententias et commodum genus orationis impertiant. » Quæ docti alioquin oratoris, sed ethnici, forte levior esse videretur auctoritas, nisi illud idem Vates nostri et a Deo illuminati prophetae dixissent: nam mundi parens apud Isaiam cap. I, 26, cum favorem explicare vellet suum inclytamque benevolentiam erga populum Hebræorum, ait se daturum illi consiliarios, quales ab antiquissimis temporibus habuissent, qui ad divinum cultum et communem gentis felicitatem suis consiliis omnia moderarentur: « Restituum iudices tuos ut fuerunt prius, et consiliarios tuos sicut antiquitus. » Quod S. Basilius in *Isai.* cap. I, recte μεγάλῃ εὐεργεσίᾳ, *ingens beneficium* appellat: sanctissimus idem Vates cap. III, 3, inter horribiles Dei minas et in primis humano generi metuendas reponit quod Numen denuntiat, se a populo « consiliarium virum ablaturum, » quasi diceret, se naviculam in medio fluctu et immensis oceani voluminibus collocaturum sine velo, sine gubernaculo, quæ ludibrium sit vento futura: qui status non potest esse non miserrimus et funestus. Rem adumbrarunt docti e Græcia, et fa-

Bonorum
consilia-
riorum
ablatio
maxi-
mum ma-
lum rei-
publicæ.

bulis erudite exornaverunt, aiunt enim Neptunum deum, Atticæ præsidem, iratum Atheniensibus quasi furiam quamdam immississe Athenas δουλοῦλια, hoc est *stultum et malum consilium*, inconsultam temeritatem, confusionem et perturbationem judiciorum, turbulentas sententias, inauspicatam mentem; unde multa graviaque mala consecuta sint. Isaias *spiritum vertiginis* appellat, quo impii ob sceleratam vitam correpti, et Deo odiosi, in gerendis negotiis suis agitentur, et Numine puniente ebriorum instar oberrent; hoc est nihil consilio faciant, inconsideratissime imprudentissimeque labantur *Isai.* XIX, 14: « Dominus miscuit in medio ejus spiritum vertiginis. Et errare fecerunt Ægyptum in omni opere suo sicut errat ebrius. » Septuaginta dicunt πνεῦμα πλανήσεως, *spiritum seductionis*; alii vertunt ex Hebræo *spiritum perversitatum, vel spiritum divaricantem.* Nec dissimili sensu D. Paulus dixit *operationem erroris*, cum ita scribit II *Thess.* II, 10: « Mittet illis Deus operationem erroris ut credant mendacio. » Quæ omnia miserandam eorum hominum conditionem illustrent, qui a Deo derelicti inopia consilii et animi perturbatione circumacti, huc illuc ancipiti cogitatione æstuque rapiuntur, et vanis sæpe imaginibus delusi exerrant. Id, quod Job proprie hoc loco significat cum dicit: « Adducit consiliarios in stultum finem. » Quod autem addit:

ET JUDICES IN STUPOREM, — id est, stupidos reddit et consilii expertes eos, qui rerum potuntur, et reipublicam capessunt; ut cum salus agatur et summa reipublicæ, nihil eam studio et opera sua juvent: cum enim iudices potissimum sapientia pollere deberent, eorum casus ad animi stuporem et stultitiam reducit, ut appareat Deum magnates spoliare posse etiam internis et spiritualibus donis, qualis est sapientia, ut qui velut Salomon sapientes erant, asino stupidiores efficiantur, imo penitus desipiant; vel potius eo usque illos deprimat, ut ab omnibus pro fatuis habeantur. Porro nomen *judicis* in hoc loco non præcise sumitur pro eo qui ex officio causas djudicat, et tanquam justitiæ minister unicuique quod suum est reddit, sed generaliter pro qualibet suprema potestate. Sic olim qui præfuerunt Hebræorum genti ad tempus usque Heli *Judices* vocabantur; quibus idem pene jus eademque partes erant quæ regibus, ut docet liber totus *Judicum*. Illi hebraice dicuntur שופטים *Sophetim*, a quibus magistratus summus apud Pœnos nomen accepit, qui *Suffetes* dicitur, ut ait Livius lib. VIII, *Decad.* 3; Pœnos autem et Pœnices multa ab Hebræis accepisse vocabula, docet Augustinus contra litteras Petilianæ, cap. CIII. Fuit tamen inter reges et iudices apud Hebræos aliquid discriminis, quod paucis explicuit Lactantius lib. IV *De Sap.* cap. X: « Primo, inquit, non dominio regum subjecti fuerunt Judæi, sed populo ac legi civiles iudices præsederunt; non tamen in annum constituti sunt sicut romani consules, sed

Δουλοῦ-
λία
quantum
malum.

Deus
cum vult
stupidos
reddit
iudices
qui ha-
bebantur
sapien-
tes.

Judices
olim
iisdem pe-
nis qui
reges.

Pœni ab
Hebræis
multas
sumpsere
voces.

Quod sit
inter re-
ges ju-
dicequa

discri-
men. perpetua jurisdictione subnixi. » Neque ulla erat illis condendi leges aut imponendi tributa legitima potestas, aut novam inducendi gubernationis formam: quare non tam Hebræi tunc a Judicibus quam a Deo gubernari dicebantur; unde Dominus Samueli dixit I Reg. viii, 7: « Non te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. » Reliqua ferme iudicibus cum regibus fuere communia, de quibus subdit:

Vers. 18. 18. BALTEUM REGUM DISSOLVIT, ET PRÆCINGIT FUNES RENES EORUM; — id est, in Dei potestate est reges regibus insignibus exuere et servos facere, quemadmodum etiam Daniel denuntiavit cum dixit cap. ii, 21: « Ipse mutat tempora et ætates, transfert regna atque constituit. » Pro balteo hebraice est כוּסר *muzar*, id est vinculum, q. d. Gloriosam potestatem, qua alios vinciebant, a regibus auferit, facitque ut eorum loco funibus in carcere vinciantur; aut ad mortem trahantur. Noster interpretis optime vertit *balteum*, tum quia gloriosæ pompæ signum erant bullæ, et inde dictus *balteus*, quasi *bullateus*; a bullis illi instar clavorum affixis, ita Varro et Pierius *Hierog.* sub nomine *bullo*; tum quia a balteo pendeat gladius potestatis et vindictæ index, balteus enim apud Romanos, teste Quintiliano lib. II, cingulum erat ex corio bullis distinctum, ex quo pendeat ensis; ducebatur autem oblique ab humero dextro ad sinistrum, eratque ornatus equestris ordinis, aut clarissimi alicujus magistratus publicive honorifice muneris, ut in Jure Civili patet Cod. lib. XII *De Metat. et epidem.* tit. 41. Hinc apud Horatium *De Arte Poet.* vocantur quidam *cinctuti*, id est cincti balteo. Hic baltei usus multis annis ante Romam conditam Judæis erat familiaris, cum tempore Davidis eo duces uti soleant: inducitur enim III Reg. ii, 5, Joab primus Davidis dux ornatus balteo: et multo ante erat is ornatus regalis, ut ex hoc Jobi loco patet.

Tropologicè S. Gregorius lib. XI *Moral.* cap. viii, vult justos appellari *reges* propter castitatem et continentiam, quæ maxima est castitatis laus; et in hunc sensum locum præsentem interpretatur:

Casti- et
continen-
tes sunt
vere re-
ges.
Conti-
nentiam
perditur
ob super-
biam.
« Qui membrorum, inquit, suorum motus bene regere sciunt non immerito *reges* vocantur; sed cum de ipsa continentia elatione mens tangitur, plerumque omnipotens Deus ejus superbiam deserens, hanc in immunditiam operis cadere permittit: *regum* itaque *balteum* dissolvit, quando in his qui bene regere sua membra videbantur, propter elationis culpam castitatis in eis cingulum destruit, » etc.

Vers. 19. 19. DUCIT SACERDOTES INGLORIOS, ET OPTIMATES SUPPLANTAT, — id est, non solum reges, sed etiam sacerdotes et optimates de gradu dejicit, ita ut nihil sit excelsum aut firmum in orbe quod divinæ potentiæ reluctari queat. Continetur autem in titulo *sacerdotum* eminens quædam et honorifica majestas, sic ut Hebræi viros principes, qui præstabili quadam amplitudine cæteros anteeunt,

Viri
Principes
tametsi
non sa-
cri, dicti
olim sa-

tametsi nullam sacram functionem attingant, nominent tamen *sacerdotes*. In libris certe Regum II Reg. viii, 18, filii Davidis *sacerdotes* nuncupantur non proprie (neque enim e tribu fuere Levi, aut ullam partem sacræ rei habuere in potestate) sed quod in aula et palatio forent principes et dynastæ, atque in omnium oculis eximia luce gloriæ fulgerent: itaque II Reg. xx, Septuaginta dicunt ἀυάλας, *purpuratorum dominos*, aulæ ocellos. Sic et Iram Jairites Davidis nominatur *sacerdos*, hoc est unus e principibus viris, qui in ejus comitatu essent regio, qui gratia et dignitate omnium prope aliorum lucem præstingueret. Putiphar Gen. xli et xlvi, vocatur *sacerdos On*, hoc est *princeps Heliopoleos*, ait Chaldæus. Adeo nimirum constabat apud veteris Ecclesiæ heroas, qui divina scripta nobis reliquerunt, *sacerdotii* nomen adsignificare quiddam magnificentem, nobile, venerandum; et neminem de sacerdote cogitare, qui non pariter summæ amplitudinis virum et potentissimi dominatus principem animo concipiat.

In hoc certe admiranda est opificis omnium Dei providentia, a quo linguam sanctam institutam et expolitam volunt, quod hebræum כהן *cohen* sacerdotem simul et principem significet, a כהן *cohen*, quod est *sacerdotio fungi, vel magnificare*, eximium esse inter omnes, præstare dignitate. Et ne forte exiguum quemdam principatum et fortunæ telis obnoxium esse putaremus, Rex hymnorum divino afflatu canit *Psalm. cxxxviii*, 17, illum esse *nimis confortatum*, hoc est potentissimum, inconcessum, supra nubes atque ventos positum, omni instabilitate superiore; cuius causam petere videtur a familiaritate cum Deo summo rege, in cujus domo, id est Ecclesia, velut in aula palatini primi sunt atque omnium gratiosissimi, quare illos vocat *εταίροις*, *Dei socios* et familiares: nam in eodem loco, ubi nos habemus: « Nimis honorati sunt amici tui Deus, » alius interpretis apud S. Chrysostomum legit, τίτοι οἱ εταίροι σου, *pretiosi et venerandi sunt familiares tui*, qui tua beatissima societate commercioque dignantur: ut jam inde ab hac vita id consecuti videantur, quod antiqui ab Hellade sophi, quasi per nebulam excellentium animarum gloriam et felicitatem intuentes, post hanc vitam accidere magnis viris sapientibusque dicebant; illos enim ad cælestem regionem evectos fieri Jovis ἐταίροις, *comites atque assessores*, Plato in *Phædr.* Themistius *Orat. 1*, et Philostratus tradiderunt.

Sed quid externos cito, cum in manibus sint doctissimi Patres, et divino afflatu proditæ litteræ, in quibus sacerdotio ornati nominantur *reges*? Qua de re divina quadam mente disputat S. Paulus *Hebr. vii*, ubi docet magno Servatoris mysterio translatum sacerdotium fuisse ex tribu ad tribum, de sacerdotali ad regalem. Atque, ut animadvertit S. Ambrosius in istius loci commentariis, primum fuit regale sacerdotium Melchisedech, secundum sacerdotale in Aaron, tertium in

cerdotes.

Vox eadem Hebræis *sacerdotem* et *principem* significat.

Sacerdotes Dei socii nimis ab eo honorati.

Sacerdotes sunt *reges*.

Christo denuo fit regale. Adeo ut nullus jam sit mystes in Ecclesia catholica legitime initiatus, quin subito, non ut olim in scuto militari bellatorum claris cervicibus, sed angelorum pene dicam humeris, coronatus in sublime tollatur; quod *Exod. XIX, 6*, providens animo Moyses christianos perhonorifice compellat *regnum sacerdotale*, vel, ut est apud Septuaginta, βασιλειαν ιερατευμα, *regale sacerdotium*; quod idem apex religionis dixit S. Petrus atque in Apocalypsi Joannes. Hinc salutis nostrae Deus sacerdos fuit nominatus *secundum ordinem Melchisedech*, qui ordo omnium est clarissimus, hoc est regius. Vel quod is ordo e duobus coalescat, quae inter homines admirabilitatem summam eximiumque splendorem habent e sacerdotio et regio dominatu, ut doctissimus Hieronymus in epist. ad *Evagr.* auctor est. Fuit enim Melchisedech ille typus Servatoris augustus, id naturae miraculum, charum Deo caput et electum, ante circumcisionem israelita, ante evangelium christianum, ante teletas consecratus; fuit inquam ille mysteriorum prodromus, simul rex Salem, et summi Dei sacerdos, ut divinae litterae meminerunt: ab illo ordo manavit primum ad Aegyptios, deinde Graecos, post Romanos, ut ejusdem proprium esse putaretur *μοναρχειαν και ιερατευμα, regnare et sacerdotio fungi*, ut prodit Aristoteles lib. III *Polit.* cap. X. Hinc in Palaestina *ιερατευμα, sacerdotium* nominabatur βασιλεια, *regnum*, ut loquitur Xiphilinus in *Pomp.* ita Cresollus noster lib. I *Mystag.* cap. IV, ubi haec fusius prosequitur.

Sacerdotium regale.

Melchisedech rex et sacerdos fuit typus Christi.

Sacerdotes gradu suo indigni a Deo rejiciendi.

Spiritus et falsi sacerdotes statum suum decorant.

Nomen inane sacerdotii cum vita non respondet dignitati.

Ait ergo Jobus eos qui vel hujus ignari dignitatis vel conditionis suae immemores ita se abjiciunt, ut neque vitae sanctimoniam habere conentur, et gradum suum infamiae sordibus inobscurent, depellendos a Deo ex illa gloria quam antea obtinuerant, et ad vilem ac sordidam vulgarium hominum conditionem redigendos. Tales gravissimo verbo S. Gregorius Nazianzenus *Orat. 21*, appellat *νεβου και παραφραστους ιερας, spurios, nothos et perperam adscriptos sacerdotes*, quod quasi interpretans Zacharias summus Pontifex in epist. ad *Francos* seu Gallos, quae habetur initio lib. V *Capit.*, vocat *falsos et erroneos sacerdotes*; quorum causa victos saepe Francos ait a paganis fuisse, quod Galliam sceleribus suis dehonorent. Hinc lamenta illustrium pontificum cum deteri gloriam Ecclesiae, cum ipsius florem dignitatis infringi viderent, et presbyteros, qui magistri omnium virtutum et sanctimoniae esse debuissent, in profanorum classem et colluvionem rejectos. De talibus, *δνομα κενον ο ιερατης, inane jam nomen est sacerdos*, ait Gregorius Theologus *Orat. 4*, effusa videlicet in principes quoque ipsos contempione. Cujus rei indignitatem S. Bernardus in hunc modum eleganter expressit: « Monstruosa res est gradus summus et animus imus; sedes prima et vita ima; lingua magniloqua et manus otiosa; sermo multus et fructus nullus; vultus graviset actus levis; caput canum et cor vanum. » Et quidem istius-

modi aliquando futuros tanto ante oracula divina monuerunt. Ipse Christus, ut notavit Justinus Martyr in *Dialog. contra Tryph.*, praedixit fore *sacerdotes falsos et pseudoprophetas*, qui nomen ipsius venditarent; quem secuti quoque apostoli religionis coryphaei, excitatum iri aiebant ex numero sacrorum hominum praeposteros et contaminatos hierophantas, qui perversa loquerentur, et pronam ad scelus et impietatem viam sternerent: quin et minas summi Judicis animadversorisque vitiorum et aeternae justitiae magnitudinem ante oculos posuerunt, ut deterriti a mundi colluvione atque scelere in omnem vitae perfectionem strenue invigilarent. *Jud. I, 13*: hic enim mystis maculosis procellas tenebrarum denuntiat; alius futurum, ut criminum ultor Deus eorum candelabrum de loco suo moveat *Apoc. II, 5*, et subito iracundiae suae turbine dispoliet, cujus modi etiam tacita comminatio propositis Jobi verbis subesse videtur. Cum autem ait: « El optimates supplantat, » significat illos inopinato, aliquo lapsu interire; desumpta scilicet a luctatoribus metaphora, qui tunc supplantare dicuntur antagonistam, cum opposito aut supposito pede incautum inopinato aut insidiosae deiciunt. Supplantat ergo Dominus optimates, quando nihil tale metuentes aut cogitantes e sublimi solio subito deturbat.

Sunt graves Dei minae in malos sacerdotes.

Υποκατασταται ο αντιστοιχος αντιγονιστας, cum opposito aut supposito pede incautum inopinato aut insidiosae deiciunt.

20. *COMMUTANS LABIUM VERACIUM, ET DOCTRINAM SENEM AUFERENS*, — puta Prophetarum et doctorum, non quod Deus iis suggerat aut inspiret falsitatem, ut Besa et alii calvinista blasphemant, sed quia permittit, cum impedire posset; deserit, cum juvare posset; occasiones erroris objici sinit, quibus decipiantur, etc.: ita Tirinus noster. Quod tamen ex parte Dei recte fieri minime dubitandum est, qui occulto suo, sed justo judicio, propter peccata populi similive de causa facit ut praedicatores pro veritate doceant falsitatem, palpent et adulentur peccatis. Facit id, inquam, Deus non inspirando, impellendo, vel adigendo; sed permittendo, deserendo, et blanditias mundi et carnis aliasque erroris occasiones rectum ob finem ex parte sua, ut dictum est, *objiciendo*, quibus ipsi illaqueati alios deinde secum praecipites trahunt in ruinam. Tales adverte in oraculis Vatum *Ose. V, 1*, nominari *παγδα; εν τη ορασει, laqueos speculationis, sive in specula*; quod cum saluti providere omnium debeant, mala vita et doctrina ut inserto cervicibus laqueo omnes interimant. Hos Casarius Arelatensis *Hom. 35*, utpote Dei munerisque oblitos, comparabat cum columbis, quas aucupes exercitare solent ad alias columbas capiendas et retibus excipiendas; penite quidem vir doctissimus ad exprimendam eorum hominum imaginem ad communem morem respicit: quoniam enim solebant columbas in retibus exoculatas ponere ad caeteras in perniciem illiciendas, quas *παλαστρια*, nominant Graeci, a *παλαειν*, hoc est *fulere*, ut Suidas interpretatur: latine *illices* appellantur. Ea-

Vers. 20. Quomodo dicatur Deus commutare labium veracium.

Mali sacerdotes et doctores columbis seductis et illicibus comparati.

παλαστρια ο ανηρ και αυτος οτι παλαειν εστιν ονομα αυτων, ut Suidas interpretatur: latine illices appellantur. Ea-

rum meminit Aristoteles lib. IX De Animal., apud quem vertunt quidam *allectatrices*; Augustinus Niphus *hallucinatrices*, quod oculis captæ nihil videant. Oseas propheta simile quidpiam in emblemate artificioso expressit cap. VII, 11, cum ejusmodi hominem appellat *columbam seductam*, hoc est captam, ait Isidorus Clarius, reti inclusam, excæcatam, vel, ut habent Septuaginta, *ἀόρατον*, *insipientem*, est enim hieroglyphicum insipientiæ columba; et propterea *excordem* idem etiam Vates nuncupat. Quæ vero insipientia major cogitari, aut cæcitas luminis odiosa magis et funesta, quam ut illi, qui similes davidicæ columbæ *Psalm. LXVII, 14*, esse debuissent tergo inaurato, quæ ad sublimia evolet, atque in Numinis amore quiescat, subito fiant *πλεόνηται* et illicientes ad peccatum; ut quemadmodum aiebat Servator cæci ducant cæcos, et iisdem tenebris involutos perdant? S. Joannes Presbyter Damascenus cognomento eximius pietate, qui Coprolymum furentem in imagines stylo et oratione repressit, cum plerique tum volitarent episcopi nimium imperatori assentantes prodentesque religionem ob ventris curam gloriæque inanis studium et ambitionem, eleganter illos non *ἐπισκόπους* sed *ἐπιπορευτάς* appellabat, ut *tenebriones* quosdam et vitiorum pædagogos, qui, dummodo suas domos opulentas refertasque viderent, non iniquo animo ferebant omnem e templis religionem ejectam et exterminatam. Quos mihi coloribus suis piangere videtur Ephrem Syrus, cujus voces paripropæ cum Evangelio honore olim excipiebantur: is ita scribit contra istiusmodi vitiosos rei sacræ administratos: « Habitu, inquit, religiosi, et moribus exitiosi; habitu exercitatores seduli, moribus ignavi athletæ; habitu sobrii, corde prædones. » Eosdem S. Gregorius Nazianzenus *Orat. 21*, appellaret *turbines* Ecclesiæ naufragium invehentes, qui Georgium episcopum arianum *Typhonem iniquitatis* dixit. Eadem apud S. Chrysostomum *epist. 2 ad Olimp.* lupi sunt ovicularum Christi; quod certe in gravissimæ calamitatis loco ponit, dum nihil ait esse indignius, quam si Ecclesia a lupum pro pastore, vel prædonem pro gubernatore, vel carnificem pro medico accipiat. » Ejusmodi malos hierarchas et perfidiosos animarum custodes Isidorus Pelusiota lib. II *Epist. 21* gravissime aiebat *τῶν ἐπισκόπων προπύλαι, sacerdotium prodere*, exponere omnium ludibrio atque abicere; et alias *ἐπιπορευτάς, τῶν ἐπισκόπων χριστοσέβων, sacerdotii dignitate velut armis quibusdam ad vitium abuti*. Hæc sane proborum, veracium ac prudentium sacerdotum, doctorum et consiliariorum ablatio, et in eorum locum improborum, mendacium ac stultorum substitutio, manifestissimum est irati et aversi Numinis argumentum.

fiant et despecti; e contra vero illi qui ab iis fuerant oppressi, ex misera servitute libertati restituantur: sic posteris temporibus occupata a Cyro atque Dario Babylone, Baltassareque occiso, et imperio Chaldæis detracto, Dei populus fuit in libertatem assertus, facta omnibus Judæis a Cyro facultate Hierosolymam redeundi, eamque instaurandi: sic oppresso et ignominiose interfecto Holoferne populus Dei gravi fuit afflictione et rerum desperatione liberatus. Illa autem verba: *Effundit despectionem*, vim habent insignem, casumque calamitosum procul dubio notant; subestque ratio, nam quos Deus in sublimem statum evexit ut honore amplissimo colerentur, æquum est, si honore delato abutantur, extrema infamia deturpentur. Similis omnino locus est in Psalmis, *Psalm. CVI, 40*: « Effusa est contemptio super principes, » etc., quem a Davide hinc mutuatum jure agnoscit Lorinus noster. Magna sane pœna et iræ Dei significatio est, cum sint contemni principes, tum ecclesiasticos, tum politicos; eorumque auctoritatem nihili fieri: omnia enim tunc in pejus ruere necesse est, atque laxari leges, ac disciplinam, et quemlibet a via virtutis aberrare. Hujus porro ipsius mali tanti, quod contemptibiles evadant principes ac sacerdotes, causa sæpe in ipsis residet sacrorum antistitibus et principibus: quoniam *Ose. IV, 9*, « sicut populus, sic et sacerdos » ac magistratus. Hinc nimirum illæ lacrymæ, hinc rerumpublicarum perturbationes, hinc altarium et ecclesiarum maculæ, hinc vomica religionis. Animadvertit hoc sanctissimus Ecclesiæ Pontifex Leo *Epist. 31*, cujus illud est grave dictum: « Inferiorum ordinum culpæ ad nullos magis referendæ sunt quam ad desides negligentesque rectores, qui multam sæpe nutriunt pestilentiam, dum necessariam dissimulant adhibere medicinam. Præterea magna multi jam temeritate in senatum tam sacrum quam profanum adleguntur, se obtrudunt impudenter, quidam et initiantur, et subito morum fiunt magistri et tutores cærimoniarum, qui in sordibus iniquitatis volutantur. Hinc fæx illa senatorum et clericorum inutilium turba, quam miserans D. Hieronymus *Epist. 85*: « Presbyteros, inquit, turba contemptibiles facit. » Sæpe item a populo causa petenda est, qui si perditis corruptisque est moribus, et abjecto Numinis metu in vitia se ingurgitet, hoc meretur, ut Deus, quemadmodum reges impios et crudeles dominatores, sic indignissimos episcopos et rectores eidem malos imponat atque præficiat: hoc aperte docet Anastasius pius et eruditus pater *Quæst. XV in Script.*: ubi exemplum memorat unius pontificis in Thebaide, qui cum fœdam animi libidinem moresque impuros speciosa vitæ larva contegeret, renuntiatus fuit urbis antistes, et in solio collocatus: huic ergo illo honore superbienti et efferenti se gloriosius apparuit angelus, monuitque ne se pulchrum et beatum putaret; illum quidem esse tanta Ecce-

contemptibiles.

Magna pœna reipublicæ præesse principes contemptibiles.

Quæ sint causa, cur mali principes et antistites præficiantur.

182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500

Vers. 21. EFFUNDIT DESPECTIONEM SUPER PRINCIPES, EOS QUI OPPRESSI FUERANT RELEVANS. — Sic rerum, inquit, vices mutat fortunamque convertit, ut principes, quibus alii prius fuere ludibrio, viles ipsi

siae amplitudine atque ordine indignum; sed ejus vita et contaminatissima improbitate populum fuisse dignissimum. Huc refert illud Isaiae vaticinium, apud quem Deus ait se daturum populo rectores juvenes et ἑπιμαχτας, *illusores*. Item illud video notatum a magno Athanasio *Quaest. CXX ad Antioch.*, ubi ait propter scelus atque labes populi christiani Deum mundi gubernatorem ut malos principes, sic et flagitiosos ἀρχιεπισ, *antisites* scelere affluentes concedere. Sed undecumque illud tandem veniat, certe principes et sacrorum praesules, quorum vita flagitiosa est, et maculis vitiorum notata, vituperandi maxime sunt, ut qui magnum reipublicae dedecus et religioni adferant: propter illos jacent leges, sacramenta vilescunt, ordo ipse, plenus alioquin excellentissimae gloriae et majestatis, contemnitur.

Vers. 23.

Deus res occultas facit manifestas.

22. QUI REVELAT PROFUNDA DE TENEBRIS, ET PRODUCIT IN LUCEM UMBRAM MORTIS. — Hic versus potest vel de rebus obscurissimis et occultissimis intelligi, quae perpetuis temporibus laterent, et in tenebris jacerent, nisi divinum lumen vel exponens vel alia ratione patefaciens accederet, sicut dixit Daniel cap. II, 22: « Ipse revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, et lux cum eo est; » vel potest etiam explicari de afflictionum et miseriarum tenebris, quibus Deus miseris et de sua salute desperantes inopinato quodam auxilio subito levat, sicut precabatur David *Psalm. XVII, 29*: « Quoniam tu illuminas lucernam meam, Deus meus, illumina tenebras meas; quoniam in te eripiar a tentatione. » *Umbra* vero mortis opacissimas et crassissimas tenebras declarat. Potest etiam hic versus ad duos praecedentes referri, ita ut sensus et cum eis unio sit talis, *q. d.* Quando contingit ut princeps sive rex consiliarios habeat, qui labium commutent, diversaque a pristinis proferant consilia; vel cum senioribus obcaecati puerilescent, nihilque sani consilii in medium adducunt; aut cum principes, et qui prius uno ore unoque animo bonum publicum affectabant, sese invicem aspernantur; tunc utique ab effectis et a calamitate, quae hujusmodi dissensiones, prava consilia mutuosque despectus consecuta est, Deus detegit consilia cordium, atque omnia quae in tenebris erant manifesta fiunt, veniuntque in lucem; ut puta conspirationes, proditones, vindictae, perfidiae et falsa consilia. Haec sunt utique profunda, quae Deus de tenebris cordium revelat. Haec est umbra mortis, quae in lucem a Deo producit: « nihil enim est operum quod non reveletur: neque occultum, quod non sciatur, » *Matth. x, 26*. Sic detestandum malignumque Achitophelis consilium revelatum fuit, et in lucem proditum.

Deus profunda mysteria fidei nobis revelavit per

Mystice possunt haec ad coelestes revelationes pertinere, quibus regius *Psalmes occulta sapientiae* Dei sibi immanifesta cecinit *Psalm. I, 8*. *Profunda* autem dicuntur mysteria divinitatis et arcana operum ejus, ut quod Deus in personis trinus, et in

essentia unus sit; quod Verbum Dei carnem assumpserit, et homo factum sit: quod in Eucharistia, non in figura, sed in veritate Deus homo occultetur. Haec et alia *profunda* Dei abscondita erant in puteo et in horreo Scripturarum. Sicut autem Jacob lapidem ab ore putei amovit, ut greges biberent, et Joseph horrea aperuit, ut tempore famis populo frumenta ministraret: ita et per unigenitum Filium Deus sacras litteras explicuit, ut nos cibaret pane vitae et intellectus, et aqua sapientiae potaret, ac scientia sua terram repleret; id autem fecit, ut in ipsum crederemus, ipsumque diligeremus, et majestati ejus cognitae et amatae serviremus. Qui finis est perscrutationis revelationis profundorum mysteriorum Dei.

23. QUI MULTIPLICAT GENTES, ET PERDIT EAS, ET SUBVERSAS IN INTEGRUM RESTITUIT. — Nunc aliud adducit argumentum divinae potentiae, cui nihil est factu aut dissolutu difficile: multiplicare enim potest gentes et populos, et eosdem repente perdere, et rursus excitare, et ad illum numerum ordinemque redigere, ut nihil videatur fuisse subversum. Cujus rei satis planum exemplum fuit hominum prima procreatio magnaque multiplicatio, deinde per diluvium subversio, ac demum restitutio a filiis Noe tanta non solum hominum, sed etiam nationum et provinciarum multiplicatione, quanta numerari non possit; adeo ut eam stupore plenus expendens David, divinae altitudini comparare non dubitet dicens *Psalm. XI, 9*: « Secundum altitudinem tuam multiplicasti filios hominum. » Ubi in Graeco legitur ἐπὶ ὕψους, quod proprie est *magni pendisti*, aut plurimum curasti: est enim πάλαι, *diligenter* et *multum curo*, a πάλ, hoc est *multum*, et ἄρα, quod est *curo*, custodio: cujus verbi contrarium est ἀγνοέω, id est *negligo*, contemno. Significat itaque Deum, sicut altus est, excelsus et magnus, ita etiam magnam semper curam gessisse hominum; sive juxta bonitatis ac misericordiae suae magnitudinem et altitudinem nunquam genus humanum neglexisse. Hinc licet hominum peccatis, justam Dei vindictam provocantibus, integras nonnunquam regiones ac gentes peste, fame ac bello subverterit, postliminio tamen misericordiae recordatus, ut plurimum successu temporis iterum integrum restituit.

Vers. 23. Deus gentes multiplicat, et perdit, et restaurat.

24. QUI IMMUTAT COR PRINCIPUM POPULI TERRAE, ET DECIPIT EOS UT FRUSTRA INCEDANT PER INVICEM. —

Omnino compertum est cor principum a Deo verti quocumque velit, juxta quod Salomon ait *Prov. XXI, 1*: « Cor regis in manu Domini: quocumque voluerit inclinabit illud: » movet quippe regum voluntatem corde significatam quod decrevit, ita ut arbitrii libertate minime laesa, id proculdubio agant, quod a Deo provisum est: sicut in corde est principium motus naturalis, sic in voluntate primordium motus moralis, sic in recte cor appelletur. Dicitur autem Deus *decipere* seu errare facere, non certe quod errorem deceptio-

Vers. 24.

Deus vertit corda principum ad nutum suum quo voluerit.

nemve inducat, sed quod lucem juste subtrahat, cujus defectu impii homines spiritualem quamdam eclipsim patientes a recto aberrant, et graviter seducuntur. Sic legimus principes populi caeco et præcipiti consilio et sibi et suis attulisse perniciem, et prorsus instituisse viam quæ longe aberat a sana mente, et a salute communi ac propria. Testis fuit ex alienis Pharao, Nabuchodonosor, Baltassar; ex gente Israelitide Saul, Salomon, Roboam, qui dum deviis abducuntur rationibus, et se et suam pessumdedere rempublicam, Dicitur autem Deus *immutare cor principum* in malum, eo sensu quo *supr.* vers. 20 dictus est *commutare labium veracium*, scilicet permissive, ut scholastici exponunt, id est, permittit ut affectus illorum in prava et verita feratur, et intellectus ipsorum pravis consiliis decipiatur, et ut iter per invia vitiorum faciant, et nunquam ad optatum finem perveniant. Quo sensu etiam David *Psalm.* *CVI*, 40: « Effusa est, inquit, contemptio super principes, errare fecit eos in invio, et non in via: » *contemptio* nimirum tunc super principes effunditur, cum deficiente lumine veritatis atque prudentiæ, in varias sententias distracti quid faciendum sit non inveniunt. Qui prius errant in via, dum rationem exerpandæ virtutis invenire nesciunt; et postmodum exerrant etiam in invio, quia peccata, quibus illigantur, non advertunt.

Vers. 25. 25. PALPABUNT QUASI IN TENEBRIS, ET NON IN LUCE, ET ERRARE EOS FACIET QUASI EBRIOS. — Elegans descriptio est illius cæcitatatis, quam peccatores et impii plerumque incurrunt; de qua egit etiam cap. *v*, 14, dicens: « Per diem incurrunt tenebras, et quasi in nocte sic palpabunt in meridie, » ubi vide quæ diximus: Septuaginta hunc locum ita reddunt, *ἡλαφίσαισαν σκότος, καὶ μὴ φῶς, palpant tenebras, et non lucem*: Scholion, *ἡλαφῶντες, q. d.* Versantur in tenebris tam crassis, ut palpari queant. Tales fuisse memorantur tenebræ Ægyptiæ *Exod.* *x*, 21, quas Scriptura *palpabiles tenebras* vocat, scilicet ob aerem ipsum tenebrosum adeo condensatum, ut tangi posset; sive quia tenebrosus in locis ita palpabundi homines incedunt, quasi tenebras ipsas apprehensuri essent; hinc tenebræ palpabiles seu Ægyptiæ in proverbium abierunt, ad densissimas tenebras significandum, unde ad mentis caliginem et quamlibet spissam ignotationem transferuntur: *tenebrarum* enim nomine significatur error et ignorantia, item res adversæ ac tristes; sed præcipue peccatum, quamobrem S. Dionysius *Eccles. Hierarch.* cap. *ii*, perite

Tenebræ palpabiles et Ægyptiæ.

vocat *ἀλαμπῆ κακίας, obscurum et illune vitium*. Hoc in sacris cæremoniis declaratum fuit, cum juberentur omnes, qui ad christianam religionem accederent, in baptismo converti ad occasum, et abrenuntiare principi tenebrarum ereboque fonti caliginis obscuræque noctis, quæ a scelere in animam invehitur. Addit idem aliquanto post, recens baptizatos, cum ejurassent omnem Satanae mundique paraturam obscurumque sceleris antrum, ubi nihil divinæ lucis affulget, induere consuevisse *φωταεδικὰ ἐσθήτας, velamenta niveo splendore fulgentia*, ut qui post tenebras in admirabile lumen venissent. In tenebris ergo *palpare* dicuntur peccatores, quia neque conscientiam vident suam multiplici operimento latebrosam, nec periculum ingens perdendæ salutis, in quo versantur, nec virtutem summi omnium parentis et interminatam sapientiam, quam prosequi omnes veneratione debemus, et amore complecti; ut caligo vitii longe tetrior atque obscurior cimberia nocte videatur. Merito igitur peccatores dicuntur *palpare* « in tenebris, et non in luce, » quod epitasim habet Hebræis usitatam, qui dum vim et pondus volunt addere sententiæ affirmativæ adjungunt contrarii negationem: sic apud Amos cap. *v*, 18, dicitur: « Dies Domini tenebræ, et non lux; » et Ezechiae dictum est *Isai.* *xxxviii*, 11: « Morieris tu, et non vives; » quo genere loquendi apostolus Joannes delectatus fuit, dum de Baptista loquens ait *Joan.* *i*, 20: « Confessus est, et non negavit. »

Vitium obscurum.

Cæterum quod sequitur, « et errare eos faciet quasi ebrios, » ad eorum insanam temulentiam declarandam pertinet; non longe scilicet a cæcis et in densa nocte versantibus absunt temulenti, quibus vini immoderatus usus mentem sic turbat, ut amentes credas et furore lymphatico bacchari. Cæcitas porro aut furor, cum magnus est, ab ebrietate ducta metaphora in Scripturis significari solet, juxta illud *Psalm.* *cvi*, 27: « Turbati sunt, et moti sunt sicut ebrius, et omnis sapientia eorum devorata est: » sic etiam Deus alibi minatur *Isai.* *xxix*, 9: « Obstupescite et admiramini; fluctuate et vacillate; inebriamini, et non a vino; movemini, et non ab ebrietate; quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, » etc. Ita nimirum Deus cum vult principes quoque novit humiliare auferendo ab eis omne consilium, ita ut in meridie cæcutientes, in rebus inquam facillimis densissima ignorantia caligine involuti turpissime hallucinentur et exerrent.

Vitium temulentos facit.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job hic idem inculcat quod precedenti capite; amicos suos ex ipsorum verbis confutans, et a Deo arguendo asserens; nisi quod hic fortius urgeat suam innocentiam, rogetque Deum; dignetur sibi aperire; propter quae peccata vel alias causas tam graviter affligatur.

1. Ecce omnia haec vidit oculus meus, et audivit oris mea, et intellexi singula. 2. Secundum scientiam vestram et ego novi; nec inferior vestri sum. 3. Sed tamen ad Omnipotentem loquar, et disputare cum Deo cupio: 4. Prius vos ostendens fabricatores mendacii, et cultores perversorum dogmatum. 5. Atque utinam taceretis, ut putaremini esse sapientes. 6. Audite ergo correptionem meam, et iudicium labiorum meorum attendite. 7. Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? 8. Numquid faciem ejus accipitis, et pro Deo judicare nitimini? 9. Aut placebit ei quem celare nihil potest? aut decipietur ut homo, vestris fraudulentis? 10. Ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem ejus accipitis. 11. Statim ut se commoverit, turbabit vos, et terror ejus irruet super vos. 12. Memoria vestra comparabitur cineri; et redigentur in lutum cervices vestrae. 13. Tacete paulisper, ut loquar quodcumque mihi mens suggesserit. 14. Quare lacerabo carnes meas dentibus meis, et animam meam porto in manibus meis? 15. Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo; verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam. 16. Et ipse erit salvator meus: non enim veniet in conspectu ejus omnis hypocrita. 17. Audite sermonem meum, et aigmata percipite auribus vestris. 18. Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar. 19. Quis est qui judicetur mecum veniat: quare tacens consumo. 20. Duo tantum ne facias mihi, et tunc a facie tua non abscondar: 21. Manum tuam longe fac a me, et formido tua non me terreat. 22. Voca me, et ego respondebo tibi: aut certe loquar, et tu responde mihi. 23. Quantas habeo iniquitates et peccata, scelera mea et delicta ostende mihi. 24. Cur faciem tuam abscondis, et arbitraris me inimicum tuum? 25. Contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam, et stipulam siccam persequeris: 26. Scribis enim contra me amaritudines, et consumere me vis peccatis adolescentiae meae. 27. Posuisti in nervo pedem meum, et observasti omnes semitas meas, et vestigia pedum meorum inconsiderasti. 28. Qui quasi putredo consumendus sum, et quasi vestimentum, quod comeditur a tineis.

Job
deus
omnipotens

Vers. 1. 1. ECCE OMNIA HAEC VIDIT OCVLVS MEVS, ET AVDIVIT ORIS MEA, ET INTELEXI SINGVLA. — Praecedentis capitis initio Job Sopharis et aliorum amicorum sermones; tanquam populares modicaeque admodum scientiae, non magni faciendos ostendat. Ideoque ipsos ad bestias terrae, ad volatilia caeli, ad pisces maris, ad terram ipsam aliaque elementa disciplinae causa remiserat, ut se non minus ab hujusmodi rationis animaeque expertibus creaturis, quam ab ipsis, qui sapientiae nomen affectabant, erudiri posse probaret; cum istiusmodi scientia per intellectum naturaliter ex sensuum apprehensione colligeretur. Hic ergo concludit Job, se ea omnia quae de divina sapientia, potentia, providentia nuper disseruit,

quantumvis magna et admiranda, non magno studio et labore, neque ex peculiari aliqua sibi facta revelatione, sed naturali lumine intellectus, per solam scilicet oculorum, aurium aliorumque sensuum apprehensionem, qualiter etiam mediocris ingenii homines earum rerum cognitionem assequi possunt, optime capere. Pulchra autem triplicem recenset cognoscendi rationem, aurium videlicet per traditionem; oculorum per experientiam; et intellectus per ratiocinationem et scientiam, breviter eam subaudiendi videndi et intelligendi verbis complectens. Quo loco animadvertendum est, non esse satis opera Dei audire, atque adeo videre, ut ex illis ad Dei scientiam erudiamur, nisi eadem animo nostro trac-

Opera Dei non solum sensibus percipi-

pienda, temus, consideremus, et intelligamus; nec in eo differt stultus a sapiente, quod alter viderit, alter vero non viderit opera Dei, cum omnibus proposita et manifesta sint; sed id eo potius, quod sapiens ea intelligat, stultus vero minime; sicut dixit David *Psalm. xci, 5*: « Quia delectasti me, Domine, in factura tua, et in operibus manuum tuarum exsultabo. Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profunda factae sunt cogitationes tuae. Vir insipiens non cognoscel, et stultus non intelliget haec; » et hoc malum illud maximum est, quod Deus per Isaiam minatur dicens *cap. vi, 9*: « Audite audientes, et nolite intelligere; et videte visionem, et nolite cognoscere. » Caeterum eum tres ante se solos sapere et Jobum rerum divinarum penitus ignarum arbitrarentur, opportune ad fastum eorum suppressendum subiungit:

Vers. 2. 2. SECUNDUM SCIENTIAM VESTRAM ET EGO NOVI: NEQUE

inferior vestri sum. — Scio, inquit, et ego id se-
 Viri sancti iheresi, quod vos soli scire putatis, neque me in
 aliquando alij huius rei scientia antecellit: quare frustra de
 quid pro illis me docetis, quae jam dudum a me cognita et
 veritate in sui explorata sunt. Neque vero haec responsio mo-
 destiae Jobi parum consona videri debet, cum et
 Paulus in simili de se dixerit *II Corinth. xi, 5*:
 « Existimo nihil me minus fecisse a magnis apo-
 stolis, » non enim modesti et se submissee ge-
 rentis est id in se convenire negare quod conve-
 niat, cum nulla virtus mendacium in officio suo
 postulet; id quod sapientem docere puto dicen-
 tem *Eccli. xiii, 10*: « Attende, ne seductus in stul-
 ticiam humiliaris; noli esse humilis in sapientia
 tua, ne humiliatus in stulticiam seducaris, » *q. d.*
 Ne per pusillanimitatem nimiam contra id quod
 dicitur sapientia veritatem silentio suppressas, aut
 mendacium arguere veraris, quando scilicet ad
 veritatis defensionem aut proximi correctionem
 conducere iudicabitur. Porro ex his duo licet

Tempore Jobi erat etiam philosophia et scientia emulatio.
 colligere unum est, quod in diebus Jobi vi-
 querit philosophia, nec modica etiam tum fuerit
 philosophia et scientia emulatio; a terum est, quod Job, dum
 antecorum philosophicam doctrinam floccipendit
 ac despicit, ad subliorem, scilicet theologi-
 cam disciplinam aspiret: quamobrem ad Deum
 se convertens, et eum eo religiose disceptans
 subdit:

Vers. 3. 3. SED TAMEN AD OMNIPOTENTEM LOQUAR, ET DISPU-

ETARE CUM DEO CUPIO. — *q. d.* Quamvis ex diversis
 effectibus excellentiam divinae sapientiae ac vir-
 tutis non minus quam vos intelligam; non ideo
 certamen inuito animi sententiam, qua decrevi Deum
 malloqui; motus cordis mei aperiendo ei qui cor-
 dinum est scrutator et iudex, et veritatem ab eo
 qui totius veritatis doctor est, exquirendo: non
 illud quod vel in minimo ejus iudicia improbare con-
 tendam absit; sed ut vestros errores destruan,
 in quibus me iniustitiae convincere nitimini, meam-
 que probem innocentiam. Ex quo intelligitur
 quam magna sit bonae et integre conscientiae vis,

quantumque illa probis et honestis viris animi
 adjiciat. Quin imo immensa Dei virtus atque sa-
 pientia non solum viros probos non perturbat,
 sed etiam maxime reficit et consolatur: qua enim
 alia re levarentur ii, quos saepe homines improbi
 traducunt, et imperita multitudo contemnit, viles
 atque adeo iniquos existimat, nisi quod Deo se
 suaeque probari confidant? Cur enim tales non
 ament Dei iudicium? cur non ad illud aspirent
 dicente Davide *Psalm. lxxii, 1*: « Quam bonus
 Israel Deus iis qui recto sunt corde! » Apte igitur
 Job, cujus caput molesti et erronei disputatores
 obtuderant, fatetur malle se cum Deo disceptare;
 qui cum verax et sapiens sit, nec vera negabit,
 neque inepte verba conglobabit. Quod autem ait
 disputare cum Deo, idem est ac verum inquirere,
 rationibus ultro citroque acceptis ac redditis, ut-
 pote cum veritatis auctore et assertore; quem in
 astruenda vera sententia demisso animo actu-
 rus non formidat: haudquaquam enim praer-
 fracto et pervicaci ingenio, vincendi aut concer-
 tandi studio cum Domino Job disceptat; sed
 quasi discipulus, qui informari desiderat a ma-
 gistro, qui modeste interrogat, et causas eorum
 quae fiunt aut quae docentur exquiri; ut quae di-
 cuntur melius intelligat, et erroris causas omnes
 amputet, ne quid in posterum faciat quod ma-
 gister improbet, aut alii reprehendant. In quo
 sane nihil apparet, quod modestum et ingenuum
 discipulum non deceat. Neque novum aut inusi-
 tatum est, ut in istiusmodi modesta et religiosa
 disceptatione rationes adducamus, ob quas no-
 biscum clementius agi debeat, dummodo id to-
 tum divinae clementiae ac voluntati permittatur:
 sic utique fecit vir sanctus Ezechias apud Isaiam
 dicens *Isai. xxxviii, 3*: « Obsecro, Domine, me-
 memento quae, quomodo ambulaverim coram te
 in veritate et in corde perfecto: » sic Moyses ora-
 vit Deum, ut ignosceret populo, cui eadem in
 deserto minatus fuerat, ne audiant Egyptii et
 dicant *Num. xiv, 15*: « Non poterat introducere
 populum in terram, pro qua iuraverat: ideo
 occidit eos in solitudine: » sic David saepe suam
 infirmitatem ac dolorem ostendit, ut clementem
 Deum ad misericordiam inflectat. Neque aliud
 facit in sua disceptatione Jobus, ut bene Sanctus
 observavit; prius tamen, quam cum Deo agat,
 ait velle se adversarios convincere falsitatis, quem
 admodum sequenti versu significat:

4. PRIUS VOS OSTENDENS FABRICATORES MENDACII
 ET CULTORES PERVERSORUM DOGMATUM. — Hae sen-
 tentia non tam gravis et injuriosa est quam verba
 sonare videntur, ut ex Hebraeo et Graeco cognos-
 citur: nam hebraea verba verbotenus conver-
 tendo sic habent, et vos compositores estis mendacii
 et medici futiles omnes; vel, ut aliqui reddunt, me-
 dici idoli, hoc est, meo iudicio, medici vanissimi,
 archiatri vanitatis, qui pro alexipharmaco salu-
 tari nescio quas nugas et fragmenta proponitis.
 Graeci autem ita convertunt, quae de eorum ad-

tia mag-
 na fida-
 cia.

Quomodo
 dicatur
 Job cum
 Deo dis-
 putare.

Vers. 4.

1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900

κχι, και ιαταλ κακων παντες, vos autem estis medici i-
 justi, et curatores malorum omnes; Symmachus, *προσθησθε ψευδαι, και ιατροι επιπλαστοι μου, κατασκευαζοντες αλογα, addicti estis mendacio, et medici concinnatores mei, apparantes absurda*. Fabricatores autem eos vel compositores appellat mendacii, quod ex mendaciis eorum essent orationes et ratiocinationes compositae: diximus enim saepe, licet eorum propositiones essent plerumque verae, cum de toto genere iniquorum loquerentur, in assumptionibus tamen ut plurimum vehementer errare, quod subsumant, aut Jobum aliqua culpa teneri, aut scelorum suorum poenas pendere: componebant igitur ac fabricabant mendacium, quod veris adjunctis probare aut verosimile reddere nitebantur. Iisdem prope verbis de invidis suis querebatur David dicens *Psalm. cxviii, 69*: « Multiplicata est super me iniquitas superborum; » in Hebræo est, *componerent super me mendacium superbi*; medicos vero *futiles*, et ex versione Septuaginta *iniquos et curatores malorum*, id est malos appellat: ut cap. II dictum est, irritabant potius sermonibus suis quam consolabantur, refricabant potius quam leniebant dolorem. Sicut etiam de se et malevolis suis dicebat David *Psalm. lxxviii, 27*: « Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt: et super dolorem vulnerum meorum addiderunt. » In hanc sententiam explicandum est *Vulgatus* interpres cum veritit *cultores perversorum dogmatum*, id est, perversam agendi rationem tenetis, cum contra faciatis quam consolatoris et amici munus postulabat: ita Polychronius, qui sic explicat in *Caten.*: « Supervacaneum est disceptare vobiscum, qui cum ad me sanandum accesseritis, vestris me nunc sermonibus quasi jaculis sauciatis, ipsaque, quam patior, calamitate dolorem mihi afferitis acerbiorum, medicosque imperitos imitami, qui cum sanantia negligunt medicamenta, stulte aegrotorum vulnera quasi morsu discerpunt: » eodem modo Didymus *ibid.* exponit. Et quidem consolatores illi in causa Jobi satis se stulte gerebant, nam cum lenire deberent et fovere vulnera oratione benevola, et ad detegendum doloris sensum attemperata, verbis omnino duris et ab illo rerum articulo alienissimis quasi asperso sale refricabant.

Amici
 Jobi quo-
 modo di-
 cantur
 fabrica-
 tores men-
 dacii.

Consola-
 tores Jo-
 bi erant
 medici
 futiles.

Idolum
 quia non
 potest
 orare ne-
 quit con-
 solari.

Verum hic sciscitari juvat, quare Jobus amicos consolatores, humanam consolationem amice suggerentes ut temperent calamitatum miseriam, appellet juxta originalem textum *medicos* seu *consolatores idoli*: quid enim simile habet Jobus in sterquilinio squalidus cum idolo in sublimi ara conspicuo et splendido? quis affectet consolari idolum gentium votis et precibus inclytum? Idolum omnes supplicat, idolum supplicat neminem. Imo forte hæc est energia horum verborum, quasi dicat Jobus: Cum idolum sit mutum quoddam simulacrum, neminemque orare possit; hinc fit ut vos, o amici, perinde me consolemini ac

si consolaremini idolum, quod etsi omnium orationes excipiat, errare nequit; et inde nec potest consolationem accipere, qui nequit Deo preces fundere; unde vos dum frustra nitimini me consolari, onerosi consolatores estis, seu consolatores idoli: nempe humano levamine sic me consolari nitimini, ut qui affectaret consolari idolum, quod ineptum est ad supplicandum et orandum, cum mutum idolum orare non possit, nec idolum deceat oratio.

5. ATQUE UTINAM TACERETIS, UT PUTAREMINI ESSE SAPIENTES. — Amicorum in loquendo imprudentiam et imperitiam taxat, stulte enim amicum luctu et mœrore oppressum verbis exulcerabant: stulte de ira et stomacho Dei erga impios prolixè disserebant apud eum, qui gravissimis miseriis urgebatur, cum potius, ne ad desperationem eum adigerent, sed aliquo modo levarent, de disciplina et castigatione agerent, qua Deus omnem filium quem recipit coercescit: sicut Paulus disseruit in epistola *ad Hebr.* cap. xii, 7, qui adversa etiam fortuna jactabantur. Stulte etiam ex calamitatibus, in quas inciderat, Jobum esse iniquum concludebant. Quos et similes gravissimos errores utique tegerent, si silerent: nam, ut in Proverbio est cap. xvii, vers. 28: « Stultus quoque si tacuerit sapiens reputabitur: etsi compresserit labia sua intelligens. » Huic adsimile est illud Senecæ: « Taciturnitas stulto homini pro sapientia est: tacere qui nescit, nescit loqui. » Exstat etiam illud incerti in *Anthol. Epigr.* poetæ Græci:

Πῶς τις ἀπαιδευτός φρονιμώτατός ἐστι σιωπῶν
 Τὸν λόγον ἐγκρύπτων ὡς πάθος ἀισχυρότατον
 Dum tacet indoctus poterit cordatus haberi:
 Is morbos animi namque tacendo tegit.

Sic enim fere non distinguitur imperitus a docto, a circumspecto prudentique homine imprudens, si linguam cohibuerit, eam ob rem facile est con-
 jicere, cur quos Homerus ingeniorum vertex sapientissimos effinxerit, eosdem et silentes fere aut certe pauciloquos esse voluerit: noverat enim silentium, et parcum sobriumque orationis usum specimen habere gravitatis; contraque apud sapientes maxime loquacitatem indicem esse stultitiæ. Neque enim Thersitem morionem vituperatione dignum arguit quam quod loquax esset, quam quod obstreperus, quam quod importunè garrulus et seditiosus, de quo *Iliad.* β', vers. 212:

Θερσίτης δ' ἐτι μῦθος ἀμετροπέης ἐκόλωα,
 Thersites autem adhuc solus loquacissimus tumultuabatur.

Nestori vero consultissimo seni tribuit orationem melle dulciorem *Iliad.* α':

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέει ἀυδῆ,
 Cujus etiam a lingua melle dulcior fluebat vox.

Menelao argutam illam quidem et nunquam a re discedentem breviloquentiam *Iliad.* γ', vers. 214:

Ἦτοι μὲν, Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε

Vers. 5.
 Amici
 Jobi im-
 prudentiam
 suis
 verbis manifes-
 tant.

Stultus
 dum si-
 let repu-
 tatur sa-
 piens.

Pruden-
 tes pau-
 ciloqui.

Thersites lo-
 quax.

Nestor elo-
 quens.

Menelao oratio
 cordata.

Παύρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως· ἔπει τοὺ πολὺ μῶθος,
 Certe quidem Menelaus succincte concionabatur
 Pauca quidem, sed valde acute, quoniam non erat multi-
 loquus.

Ulyssis oratio vehemens.

Ulysses denique grandiloquum quidem et vehementem, sed diu tamen cogitandum facit antequam loqui incipiat.

Homines loquendi Deus taecendimagister.

Rectissime dictum est a quodam ex veteribus loquendi magistros nos habere homines, tacendi vero deos : quapropter laudatur ἐγεμῶδία pythagorica et spartanus ille Lycurgus, qui suos a pueris silentio initiari voluit. Notum est adagium Græcorum, σιγῆς ἀκινδύων γέρας, *tutum silentii præmium*; et illud Simonidis : Locutum fuisse pœnituit, tacuisse vero nunquam. Succurrit Zeuxidis pictoris ad principem Megabizum sermo : is enim princeps cum animi causa in pictoris officinam descendisset, et una cum suis de arte pingendi disputare ad ostentationem auderet : Cum primum huc venisti, inquit Zeuxis, et linguam continuisti, pueri mei nesciō quid de te magni sibi pollicebantur, quippe qui tuum cultum tuamque purpuram observarent : sed ubi de arte, quam non tenes, loqui cœpisti, te continuo ut ridiculum hominem esse putarunt. Merito apud Pindarum celebratur Thebanus Epaminondas; qui quamquam multa sciret, pauca tamen lequebatur. Et certe frequenter usuvenit, ut qui plus habeant pectoris, ut ita dicam, id est, in quibus et eruditio et prudentia major, ii minus habeant linguæ. Demaratus cum in consessu quodam sileret, rogatus an id faceret stultitia, an sermone inopia : Atqui, inquit, stultus nunquam tacere potest. Apte olim dictum est in nescio quem, qui quamdiu siluit tamdiu magnus et gravis habitus est : philosophus hic videri poterat si tacuisset. Sententiose Pindarus *Isthm.* 1, in Herodoti Thebani encomio : Ἡμῶν πολλὰ καὶ τὸ σεσωπαμένον εὐθymiᾶν μείζω φέρει, *sæpenumero tacuisse gloriam majorem adfert.* Ad eundem omnino sensum occurrit ex Plutarcho id in quo gloriatur vel in primis Ino Euripidea, nimium se scire σιγῆν τε ποῦ δαί, καὶ λέγειν τῷ ἀσφαλές, *silere quando oportet, et loqui quando tutum est.* Libet huc referre pulchrum sane Pythagoræ Samii elogium, quod scriptum reliquit Apuleius lib. II *Florid.*; et ante ipsum aliquis ex veteribus longe prius dixerat, nullos scilicet fore sapientiæ fructus, nisi qui a radicibus silentii proficiantur.

Epaminondas multiscius et pauciloquus.

Pythagoras silentii magister.

Sic igitur Apuleius : « Tot ille doctoribus eruditus (Pythagoram intellige ab Ægyptiis, Chaldæis, Pherecide Syro, Anaximandro Milesio, Epimenide Cretensi, aliisque multis edoctus) tot tamque multijugis comitibus disciplinarum toto orbe haustus, vir præsertim ingenio ingenti, ac profecto supra caput hominis animi augustior, primus philosophiæ nuncupator et creditor, nihil prius discipulos suos docuit quam tacere; primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coercere, verbaque, quæ *voluntia* poetæ appellant, ea verba detractis pennis intra murum candentium dentium premere. Prorsus inquam hoc erat primum sapientiæ rudimentum, meditari condiscere, loquitari dediscere, » etc. Idem fuit Jamblichi Pythagorei præceptum : Γλώσσης πρὸ τῶν ἄλλων κράτει θιᾶς ἐπίμενος, *linguam cohibe præ aliis omnibus ad deorum exemplum.* Sed ad id argumentum copiose locupletandum consule quæ habet doctissime congesta Plutarchus comm. *De Garrul.*, et tract. *De Isid. et Osir.*, quo loco docet quid olim Harpocrates apud Ægyptios mysterii haberit. De silentii utilitate lege Gellium lib. XI, cap. x; Plinium lib. III, cap. III, et lib. XXVIII, cap. vi, et Schottum nostrum toto libello *De Bono silent. relig. et sæcul.* Patet itaque quam prudens S. Job amicis præbeat consilium, si videri velint non insipientes, nempe ut suam inscitiam silentio tegant : nam qui silet nihilo videtur sapienter inferior, quantumcumque ille crasso sit ingenio et Aberitana, ut aiunt, mente. Is quæ dicta sunt satis reprimi deberet multorum loquendi cupiditas, qui ut sapientes aliis videantur eas res audent tractare, quas aut ignorant, aut non multum callent : nam licet facile sit imperitos homines prolixa, licet indocta oratione decipere; docti tamen viri, quorum est judicium gravissimum, stultitiam loquacis non vestigiis, sed cubili toto cognoscent; ob eamque rem sapientissime dicit Salomon *Prov. x, 14* : « Os stulti confusio proximum est; » et prudenter Dionysius monuisse fertur : ἢ λέγει τι σιγῆς κρείττον, ἢ σιγῆν ἔχει, *aut dic quod silentio melius sit, aut sile.*

6. AUDITE ERGO CORREPTIONEM MEAM, ET JUDICIUM Vers. 6. LABIORUM MEORUM ATTENDITE.— Rogat amicos suos Job ut vicissim correptionem suam æquo animo admittant utpote audituros aliquid quod ipsos scire magnoperè expediât, quasi in magno sint errore, a quo illos liberos esse maxime cupiat. *Correptio* autem hoc loco pro objurgatione errantium aut pro confutatione erroris accipi potest; *judicium vero labiorum* pro oratione justa, vera, veræ sententiæ assertrice, falsæ expultrice. Non est dubium quin bene et convenienter corripere sit res una prope omnium difficillima, quæ in christiani hominis officiis continentur. Clare D. Gregorius Nyssenus serm. *De Castig. aliorum* : Ἀσμεταχρίστως ἀγορῆ τῆς ἀρετῆς; *institutio virtutis admodum operosa est.* Est decretum illud Anacleti sapientissimum, quod Canonum collectores diligentissime exceperunt; secunda parte, causa 24, *Quæst. III, can. 14* : « Tam sacerdotes quam reliqui fideles omnes summam debent habere curam de his qui pereunt; quatenus eorum redargutione corrigantur a peccatis. » Est enim in corpore hoc mystico mutuis inter se membrorum amor et benevolentia, atque omnes ut cœlestis parentis filii ad eandem familiam pertinent; et religionis illa societas, qua nectuntur omnes, ab unoquoque reposcit, ut unumquemque velit esse perfectissimum, et ab illis incommodis liberum, quæ viam obstruunt ad felicitatem : hinc deceat

Silentio stultitia tegitur.

Congrua correptio aliorum difficilis.

Proximi correptio quibus commenda sit.

omnes, etiam illos qui alios corrigunt, ut sese vicissim mutua correptioni et instructioni obnoxios credant. Qua certa in re solet a viris interdum gravibus enormiter errari; siquidem arrogant sibi redarguendi auctoritatem, neque admoneri vicissim ferunt, cum cordati viri ac sapientis sit corripientem leniter audire, et grato animo correptionem excipere, uti pulchre docet S. Chrysostomus *Hom. de ferendis reprehensionibus et conversione S. Pauli*, locum istum Salomonis edisserens *Prov. xii, 1*: « Qui odit increpationem insipiens est, » ubi notat Salomonem non dixisse, « sic vel sic redargui, sed tantum redargui; nam si quidem iuste arguit amicus, agit ut peccatum corrigat; sin absque ratione et immerito, jam laudanda est voluntas ejus, et probanda intentio mentis, agnoscendumque et testandum amicitiae beneficium. Non enim reprehenderet, nisi multum diligeret. Proinde ne stomachemur, nec succenseamus, cum arguimur. » Quibus verbis optima ratione evincit Chrysostomus correptiones adamasdas esse; de stultitia autem eorum qui easdem asperrantur brevi intersticio verborum sic attexit: « In peccatis id efficiunt reprehensiones, quod in vulneribus remedia. Idcirco sicut insipiens est qui pharmaca rejicit, ita, et stultus est qui non suscipit grato animo reprehensiones. » Et sane ille qui correptiones refutat non solum in eo insipientem se prodit, quod rem adeo sibi proficuum et utilem abjicit; sed etiam ex eo, quod cum alios non audiat, multa ignorare necesse est. « Nam licet mirum in modum suspicias, inquit Chrysostomus, et perspicias ea quae oportet, attamen homo es, et consiliario et monitore tibi opus est. Solutus enim Dei est nullus indigere, et nullo opus habere consiliario, ea propter de eo solo dicitur: Quis cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Quid lucidius sole? et tamen lux ejus deficit. Et profecto sicut lucidam illam lucem saepenumero supervenientes tenebrae obtegunt, ita et intellectum nostrum quasi in meridie fulgentem et perspicuum inconsiderantia obrepens tenebrosus reddit. Et nonnunquam evenit, ut sapiens non videat quod oportet, et minor et hebetior clare et acule illud perspiciat. » Confirmat hoc Chrysostomus exemplo Moysis, qui ab Jethro socero suo barbaro atque indocto homine non levem oburgationem audivit, auditamque boni consuluit; nimirum ut ea ratione correptionis amatorem se praeberet. Absolvit denique sanctus ille Doctor his verbis praedictum de ferenda reprehensione tractatum *Prov. xii, 1*: « Reprehensionem bene ferre non vulgaris, sed summae philosophiae praeconium et laus est. » Quibus verbis illam Salomonis sententiam expressit, « qui diligit disciplinam, diligit scientiam. » Siquidem philosophia est amor seu dilectio sapientiae. Postquam ergo Job benevole captavit attentionem, in hunc modum exorsus est correptionem :

7. NUMQUID DEUS INDIGET VESTRO MENDACIO, UT PRO ILLO LOQUAMINI DOLOS? Videri volebant hi tres amici causam Dei contra Jobum defendendam suscepisse, quem, quod se innocentem profiteretur, Deo injuriam irrogasse existimabant, impingendo ipsi calumniam injustitiae, quod immerentem tam diris supplicis affecisset. Quare ut hanc injustitiae suspicionem a Deo amolirentur, mendacium et dolos concinnabant sceleris Jobum arguendo, quo, Dei bonitatem defenderent, quam erga bonos viros maximam esse praedicabant; asserebant autem Deum, qui non nisi sceleratos excruciat, justissime Jobo tam dira inflixisse supplicia, cum in illo non reperiretur sanctitas nisi simulata; sub cujus specie laterent multa scelera, quae impunita abire non licebat: quare non esset cur in Deo aequitatem requireret, cum in scelerato animo non deesset materia cui divini furoris ignis adhaeresceret. Sic egregii isti divina, ut ipsi putabant, justitiae vindices ac propugnatores. Quasi vero bonitas et aequitas immensa Dei aliter quam virum bonum et innocentem condemnando defendi non posset; et non potius plures aliae essent causae quae a divino Numine injustitiae suspicionem averterent. Neque enim una causa est, quae Deum et juste, imo et clementer moveat, ut hominem quantumcumque innocentem et justum diris exerceat modis, et severo atque expiatorio examine et fornace ferrea excoquat ad purum. Quod si nullam humana curiositas causam inveniat; illa satis gravis est et justa, quod Deus est, a quo homo habet quod vivat et sit; neque injurios est, si quod dedit libere suo arbitratu auferat aut truncet. Merito igitur Job ait Deum ad sui defensionem non indigere mendacio, cum multis aliis modis suam posset aequitatem probare, quae mendacio defendi nullo modo potest; cum iniquitas natura sua pugnet cum aequitate. Itaque validissime Job amicos suos urgebat, vehementerque redarguebat eos in increpando: nam cum iniqua illa via pro Dei aequitate pugnarent, illam stulte deserebant, vel temere perimebant.

8. NUMQUID FACIEM EJUS ACCIPITIS, ET PRO DEO DICARE NITIMINI? — Accipere faciem vel personam in judicio idem est quod non ex veritate et ex aequitate ferre sententiam, sed ex qualitate personae; cum vel reverentia erga potentem, vel misericordia erga pauperem commoti, non aequum judicium reddimus, quod ne fiat cavetur *Levit. xix, 15*: « Non consideres personam pauperis neque honores vultum potentis: juste iudica proximo tuo; » et *Deuter. 1, 17*: « Nulla erit distantia personarum: ita parvum audietis ut magnum, neque accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est. » Dicit ergo Job: Numquid in hac, quae mihi cum Deo est disceptatione, vos iudicium exercentes Dei personam accipitis? hoc est, eum reverentes, eique morem gerentes, illi causam adjudicatis, ut me innocentem condemnetis?

Correptio amanda.
 Osor correptionis insipiens est.
 Homines consiliario et monitore opus habent.

Vers. 7. Amici Jobum incusando male Deum defendere volebant.
 Vers. 8. Iniqua via non est pro aequitate pugnam.

Quod iudicium ei gratum esse non potest, qui acceptionem personarum in iudicio reprobatur: tum quod ei valde contumeliosum sit, si non aliter quam corrupto iudicio lucraretur, quod est absurdissimum; acutissime quidem argumentatur, gravissimeque amicos suos reprehendit. In huiusmodi vero reprehensiones incurrunt illi omnes, qui nullo alio argumento ducti temere iudicant eos in culpa Deique odio esse, qui huius vitæ incommodis opprimuntur. In quo stultitiam barbarorum Melitensium imitantur, qui Act. xxviii, Paulum homicidam esse putarunt, eo quod ex longa jactatione cum portum teneret e manu ejus viperam pendentem viderunt. Infelligitur etiam tantum esse malum acceptionem personarum in iudicio, ut pro incommodo obijciatur gravissimo vel Dei personam accipere, quod dicitur: « Pro Deo iudicare nitimini? » id est, conamini jure vel injuria causam illi adjudicare. Potest etiam verti ut vertit Chaldaeus, pro Deo litigatis? id est, contenditis illum justum esse ostendere, cum per se pateat.

Septuaginta porro interpretes in eandem sententiam, sed obscurius, hunc versum convertunt, ἢ ἀποστράτατε; ἢ οὐκ εἰς αὐτοὺς κριταὶ γίνεσθε, an subtrahitis vos? vos autem ipsi iudices sitis. Est autem ἀποστράτατε, vereor, dissimulō, prævaricor consulto ut morem geram, vincor, et cedo. Significat igitur, q. d. An ut Deo morem geratis innocentiam meam dissimulatis, eique cedere simulatis, cum vos hujus nostræ causæ iudices constitueritis; cum id in iudicio facere longe a rectis sit alienum iudicibus? Est autem perelegans corripendi modus, quo Jobus eis nunc ut patronis, nunc ut iudicibus, ad quorum tribunal causa ipsius cum Deo expositulantis delata fuisset, notam inurit. Notam videlicet ac tritum est, patronos parum pios clientes nefarie ac mendaciter tueri, sive propriæ existimationis sive injusti lucri illecebra captos iudices item iniquos, ubi cum potentiore inops litigat, jure violato potentiori favere. Notam primam præcedenti versu indicaverat verbis istis: « Ut pro illo loquamini dolos; » secundam his: « Faciem ejus accipitis. » Quæ phrasid familiarissima est pro vitio, quod græce προσκολλησις, latine *acceptio personarum* appellatur; quando nimirum iudex respectum alicujus habet in iudicando, quod v. g. pauper, aut dives, aut amicus etiam sit, quod in iudicio valde improbat. Ergo idem agit Jobus, q. d. Absistite a sententia erronea, quam de divina providentiâ in meâ vexatione concepistis, et falsis assertionibus tueri persististis, quasi ego apud vos Deo litem intendam, vosque vel patroni falso Deum defendentes, vel iudices injuste pro illo sententiam proferentes sitis. Etenim Deo hæc vestra censura placere nequit, qui neque quidquam ignorat, neque ab impostore ullo seduci valet. Unde subdit:

9. AUT PLACEBIT EI QUEM CELARE NIHIL POTEST? AUT DECIPIETUR UT HUMO VESTRIS FRAUDELENTIS? —

Nullum quippe malum Deo placere, nec ulla fraus vel dolus ipsam latere aut decipere potest: in tuetur enim, inquit Cyrillus in *Jerem.* cap. xxix, etiam ea quæ sunt in tenebris, et nihil penitus ipsi est ἀφαντος, *inaspectabile*, juxta illud S. Pauli *Hebr.* iv, 15: « Non est ulla creatura invisibilis in conspectu Dei: omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus. » Hinc quandocumque in abscondito quis peccat, invisus potius Deo est quam non visus, qui obscura clarent, tenebræ sunt merides, pervium est omne solidum, et apertum omne secretum; cujus oculus infinitis splendidior solis, crates ipsius pectoris latebramque omnem pervadit usque ad animi fundum et abstrusas voluntates. Quare Petrus Chrysologus *Serm.* 34, cum explicaret evangelicæ mulieris pium factum *Matth.* ix, 20, quæ se videri non putavit, cum accessit retro ut tangeret fimbriam vestimenti Salvatoris, falsam opinionem suam et delusam ait, quæ accessit retro, quod in Messia retro nihil esset, qui faciem ubique prætenderet, et arcana omnia animorum, nec modo facta, sed et vota videret: erat enim, inquit, *oculus totus*, qui post se supplicem sic videbat.

De hoc semper vigilante et nunquam dormituri oculo D. Basilius in *Psal.* xxiii: Quocumque, inquit, pergas, quocumque demum efficies opus, sive in tenebris, sive in diei luce, semper habes ἐπισκοποῦντα κεφαλήν, *oculum Dei superintendentem*; quæ memoria presentis Dei et actiones omnes intuentis potentissimum sane adjuvamentum est ad evitandum et ejiciendum peccatum: id quod vel ipsimet mundi sapientes naturæ lumine agnoscunt, et ut frenum morum pessimorum et recordis nequitie proponunt. Quo in genere multa splendide eximieque Seneca epist. *Ad Lucil.* ait: « Prope est a te Deus, tecum est, intus est: ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator et custos » etc. Hiscæ similia tradit Boetius lib. V *De Cons.* dicens: « Magna vobis est, si dissimulare non vultis, necessitas iudicia probitatis, cum ante oculos agitis iudicis cuncta cernentis. » Nam si vulgo solent homines ob reverentiam alicujus viri timorati a maleficio abstinere, cujus in luce et conspectu agere scelerate pudeat: quanto magis revereri debemus Deum, qui nos ubique tuetur et observat? Unde hæc nota jam robusti dominantisque peccati, et conscientia prorsus profligata haud obscurum est argumentum, cum hominis mens iis tenebris obducitur, ut putet in scelere concipiendo et patrandi se a Deo non videri; quem tamen, ut Job, ait, celari nihil potest, nec ullis ut homo decipitur fraudulentis. Quod enim facinorosus putat in tenebris factum et conceptum intimo in animo tectum videri et integumentis suis involutum, subito emergit ad Deum, et in clarissimo lumine reponitur; ut peccanti id supremus Iudex occidere videatur, quod Davidi scelere inquinato ore Nathanis ex-

Stulte, quispiam iudicatur impius ex huius vitæ incommodis.

Acceptio personarum Deo invisæ.

Deo nihil invisibile.

Deus totus oculus.

Deus totus oculus.

Memoria presentis Dei expellit peccatum.

Summa impietatis est existimatio, scelerata a Deo non videri.

Vers. 9.

Denun-
mo po-
test deci-
pere vel
illudere.

probavit II Reg. xii, 12 : « Tu fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu solis hujus. » Deo enim nemo potest verba dare, aut fucum facere, aut astu quopiam illudere.

Hebræus et Septuaginta interpretes hunc verbum verbis nonnihil diversis efferunt, licet sensu non dissimili : ille quidem sic reddit, *an bonum cum scrutatur vos? an ut illuditis homini illudetis ei?* An putatis, inquit, bene cessurum vobis, si Deus justus judex in facta vestra inquisiverit, eaque discussisset accuratius? q. d. Minime gentium, nam Deo nullus potest resistere, aut imponere, aut os oblinere, aut eum ludibrio habere. Septuaginta vero ita vertunt, *καλὸν γε ἂν ἐξεχνιάσῃ ὑμᾶς; εἰ γὰρ τὰ πάντα ποιῶντας προσεβήσατε αὐτῷ, εὐδὲν ἔστω ἐλέγξει ὑμᾶς, bonumne si investiget vos? nam si cum omnia feceritis ipsi proponamini, nihilominus arguet vos*, id est, nequaquam vobis bene cedet, si Deus vobiscum descenderit in iudicium, et vitæ in sceleribus transactæ exegerit rationes; quia tunc orbi vestra patebit iniquitas, et simulata pietas detracta larva confundetur.

Vers. 10. 10. IPSE VOS ARGUET, QUONIAM IN ABSCONDITO FACIEM EJUS ACCIPITIS. — Habebant scilicet respectum Dei, cum Jobum impietatis accusarent, et Deum, quod ipsum propterea puniret, absolverent, justum ejus iudicium prædicando, culpam autem omnem in Jobum conjiendo; quæ tamen prorsus nulla in ipso residebat : Quapropter, inquit, ipse vos arguet, et reos peraget, atque convincet, quod augustissimam ejus faciem amplissimamque potestatem humano more reverentes non stetis in veritate, sed ad mendacia et simulationes confugiatis, dum ad justitiam Dei adstruendam insoniti mihi falsa crimina affingitis. quæ novit verax Deus me minime perpetrasse. In abscondito igitur faciem Domini accipiunt, qui externo sermone humanis sensibus æquitatem objiciant, dum simulant se in iudicando nihil præter veritatem inquirere, neque ab integritate vel benevolentia dimoveri, vel odio transverti, neque parti alteri sic patrocinari, ut alteram prodant et oppugnent. Hoc illi summo studio se facere simulabant, cum interim multa confingerent, quæ Jobi causam mirum in modum aggravarent; quod utique Deo non potuit esse non ingratum, qui veritatem amat, et ad suam æquitatem defendendam nullis hominum commentis aut mendacibus umbris opus habet. Certe tot mendacia et errores adversus Jobum, omni potius commiseratione dignissimum, in tam afflictio statu fingi minime potuissent, nisi ab illo qui potentioris alicujus faciem respiceret ac revereretur. Amici enim erant Jobi omnes illi, facundi alioquin et boni viri; sed ubi inter Deum et Jobum iudicare voluerunt solas personas respicientes, ita ex una parte verecundati sunt potentissimum Deum, et ex parte altera Jobum adeo contempserunt, ut pro victoria tantæ personæ in plurima adversus dejectum Jobum mendacia prorumperent, neque

Acceptio
persona-
rum per-
vertit ve-
rum ju-
diciam,
nec po-
test esse
Deo gra-
ta.

rectam sententiam pronuntiarent. Quod quam gravi et iniquo animo ferret Deus mox significat Job cum addit :

11. STATIM UT SE COMMOVERIT TURBABIT VOS : ET TERROR EJUS IRRUET SUPER VOS, — id est, vos vehementer puniet, tantum scelus vestrum ulciscetur; in Hebræo autem sic habetur, *nonne celsitudo ejus terribit vos?* id est, sola vultus ejus majestas etiam pavorem vobis maximum incutiet : alludit nimirum Job ad majestatis splendorem, qui in regis vel iudicis in solio sedentis vultu rutilans reos percillit, q. d. Tacet modo Deus, et quid vos occultis consiliis agitetis aut non videre, aut ignorare se simulat; cum autem qui modo quiescere videtur, et tantisper vindicem dexteram a supplicio suspendere, sese commoverit, et quasi suscitatus fuerit a somno, obstupesciat vos, cum ad terrorem et minas vim etiam addiderit ultricem : ita Sanctius. Mens Jobi est, repensurum Deum tribus amicis qualia ipsi Jobo inferre tentarunt, perturbationem scilicet ac terrorem; debere propterea ipsos divinæ ultionis memores mitescere, ac temperanter cum homine afflictio colloqui. Videtur autem hoc loco Jobus præaugurare quæ postmodum contingere, quando sub finem certaminis hujus Deus apparuit, et disputatores iratus conterruit. At licet in has angustias sensum minime coarctemus, omnino verum est illud : « Statim ut se commoverit turbabit vos, » etc.

Mystice Jobus hoc de commotione illa, qua Deus modo velut sedens aut quiescens in cujusque hominis morte se loco movere eleganter dicitur, efferre potuit : sinit nempe Deus hominem pro libito agere dum vivit, et lacessitius peccatis minime commoveri videtur penitentia tempus indulgens, et patienter sustinens; at in peccatoris interitu exardescere dicitur ira, quæ ad commotionem significandam est maxime apposita. Hanc prophetæ arcanis symbolis describentes Deum inducunt velut in campum ingredientem contra insensatos flammifero curru invecum, cinctum fulminibus et procellis, quas dira et insuperabili potentia in caput inimicum effundat. Huc spectant illa Jerem. xxx, 23 : « Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquiescet; » apud Isaiam cap. xxx, 30 : « Terrorem brachii sui ostendet in comminatione furoris et flamma ignis devorantis : allidet in turbine et in lapide grandinis. » Hunc ergo potentia Dominum et ferocientem in scelus armatum sustinere quis possit, quin ad nutum ipsum venientis et terroris significationem pavore exanimetur? Illius verba sunt tonitrua, minæ, fulmina, tela, mors, et accessus ad puniendum ruina extremaque desolatio; hæc et similia cum apud se reputarent prophetæ omni animo cohorrescebant. Clamat ex oraculo Nahum cap. 1, 6 : « Ante faciem indignationis ejus quis stabit : et quis resistet in ira furoris ejus? » In iisdem meditantis versati deinde apostoli nullum finem fa-

Dei judi-
cis ad-
ventus
erit ter-
ribilis.

Deus, qui
modo
quiesce-
re vide-
tur, in
iudicio se
contra
peccato-
res com-
movebit
cum ter-
rore.

ciebant monendorum mortalium, ut aeternum adorandumque Numen et immensam illius potentiam formidarent : clare D. Paulus *Hebr.* x, 31 ; ut ab evangelio tuba illud resonat, « esse horrendum incidere in manus Dei viventis. » Et beatissimus ille Videns *Apoc.* vi, 16, ait reges auro et gemmis coronatos, purpura insignes, gloriae suae majestate conspicuos, dominatu et potentia feroces, et minitantes pene dicam caelo ; ad occursum tamen fulminantis irae Dei linqui animo, obstupescere ut sideratos, fugere in speluncas, metu fractos, momentis prope singulis emorientes ; idque ob iram agni, cum moderatissime capita scelerata comprimit. Quid igitur facient, cum jam non agnus, sed leo rugiet in praedam imminens, ore toto et specie formidandus ? « Leo rugiet, quis non timebit ? » inquit Vates *Amos.* iii, 8. Illa sane est irae divinae consideratio, quae frenum esse debet, ne se homines sui obliti atque Dei rapi sinant ad solum vitae genus, et turpitudine vitiorum pectus suum indigne commaculent. Hanc ergo iram magis inculcans subdit :

Consideratio irae divinae est frenum vitiorum.

Vers. 12.

12. MEMORIA VESTRA COMPARABITUR CINERI, ET REDIGENTUR IN LUTUM CERVICES VESTRAE. — Explicat quale futurum sit illud supplicium, quod Dominus, ubi primum se commoverit, sumet de fraudulentis hominibus, longeque superbis et inflatis, qui videbantur existimare non aliter posse Deum ab injustitia defendi, nisi illi in causa laboranti confingendo mendacium subsidio venirent ; minatur autem tale supplicium, quale superbo spiritui nullum videtur accidere potuisse molestius : hi enim memoriam sui student apud posteros conservari diuturnam, ut quo vita non potuit, eo vitae gloriosa memoria perveniat. Sed haec memoria nihilo erit firmior atque constantior quam cinis ab incendio relictus ; qui consumpti ligni videri potuit monumentum seu memoria : qui cinis a modico vento huc illucque distractus temporis momento ita vanescit totus, ut neque ignis neque ligni combusti ullum videamus superesse vestigium. Hoc est quod ait Sapiens *Prov.* x, 6 : « Impiorum nomen putrescet ; » licet exstruant mausolea et scintillantes auro aedes, et marmoribus pretiosis inscribant titulos magnificentissimis operibus, et prostare ubique nomen suum velint : caeli oraculum est : « Impiorum nomen putrescet, » hoc est ; ut male olens cadaver brevi tempore ad omnium abominationem durabit, subito exolescet et delebitur : quam ob causam Jeremias dicit *cap.* xvii, 15, impios « scribi in terra, » in levi pulvere, in favilla, quam tenuis aura disjiciat, ut non nisi tantum volaticam moxque perituram memoriam potentiae suae, divitiarum, honorum, voluptatum sperare possent.

Qualis sit impiorum post mortem memoria.

Perit gloria et memoria improborum.

Ad hunc locum egregie sic commentatur D. Gregorius : « Omnes qui cogitatione terrena huic saeculo conformantur, per omne quod agunt huic mundo relinquere sui memoriam conantur ; sed cum ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid

in ea fixum stabit, quando et ipsa celeriter mobilis pertransit ? aura enim cinerem rapit. Recte ergo stultorum memoria cineri comparatur, quia illic ponitur ubi ab aura rapiatur : quantumlibet enim quisque pro faciendi gloria sui nominis elabores, memoriam suam quasi cinerem ponit, quia hanc citius ventus mortalitatis rapit : » haec S. Gregorius de obliteratione impiorum et superbiorum memoria. Sed quid de putredine corporum qua post mortem mundanae superbiae fastus polluitur, et principum jacent ossa humiliata ? sequitur : « Et redigentur in lutum cervices vestrae. Cervix in lutum redigitur, cum superbus quisque humiliatur in morte, et elata caro tabescit in putredine. Certe ipsi erant qui extollebantur honoribus, habitis rebus tuebant, despiciebant caeteros, et quasi solos se esse gaudebant, et dum non perpenderent quo tendebant, nesciebant quid erant ; sed in lutum cervix redacta est, quia despecti jacent in putredine, qui tuebant in vanitate. In lutum cervix redigitur, quia quantum carnis potentia valeat tabes corruptionis probat. » Haec sanctus Pontifex.

Potentiorum humiliatio in morte.

Idem argumentum de sempiterna etiam inter homines oblivione impiorum, ubi primum fati cesserint, saepius in Scriptura divina pertractatur. Hinc illud *Psal.* xlviii, 12 : « Vocaverunt nomina sua in terris suis, » exponit Theodoretus : Ab eorum nominibus eorum praedia nominabuntur : illius enim est domus, et illius est fundus, etc. ; verum cum dominio nominum appellatio mutatur. Est autem sermo de superbis et famam praecleari nominis ambientibus, qui conditis a se urbibus aut magnificis aedificiis, uti erant antiquae pyramides in Aegypto, thermæ, aquaeductus, triumphales arcus, obelisci apud Romanos, quibus sua nomina imponebant, sed brevi tempore perierunt : etenim ad unumquemque eorum dicitur *Nah.* i, 14 : « Non seminabitur ex nomine tuo amplius : » ad litteram sermo est de Sennacherib rege Assyriorum, qui superbia intumescens in obsidione hierosolymitana contra Deum caeli blasphemaverat, reversusque infecta re, imo valde debilitatus ob miraculosam exercitus sui cladem, inter aras et pulvinaria suorum deorum ab ipsis filiis suis est obruncatus ; igitur non seminabitur ex nomine Sennacherib, hoc est ut interpretatur Theodoretus, non amplius nomen ejus subditis imponetur : subditi enim a regibus suis nomen accipere soliti sunt, sic a Romulo Romani nominati. Universim tamen de potentibus ac nobilibus hujus saeculi potest locus intelligi, qui dum vivunt nominum suorum gloriosam quamdam segetem excolunt, cum basilicas, pensiles hortos, mausolea et hujusmodi amplissima construunt aedificia, quibus omnibus nomina sua regia et gentilitia stemmata imprimunt, ut inde apud posteros metant famam nominis gloriosam ; sed ut saepenumero agricolae vota et spes illuduntur tactis de caelo segetibus, ut miser futurae

Superborum nomina imposita aedificiis evanescent.

Fama cui superbi student peribit.

ubertatis expectatione gestiens vix stipulam acrem colligat : sic istorum memoria de mentibus hominum a Deo penitus extirpatur. Intercidit igitur impiorum fama, et nominis memoria eraditur prorsus ex animis hominum, nec lingua auresque vivorum tam turpi patiuntur fastore maculari; unde regius Vates ait *Psalms* xv, 4: « Nec memor ero nominum eorum per labia mea. »

Vers. 13. 13. TACETE PAULISPER, UT LOQUAR QUODCUMQUE MIHI MENS SUGGESSERIT. — Verba hæc propria esse videntur animi dolore saucii, sermonis conceptu prægravati, seseque sine interruptione exonerare cupientis. *Tacete*, inquit, quod per præoccupatiōnem dolentibus familiare esse dictum videtur: non enim tunc alii, sed Jobus ipse verba faciebat; verebatur tamen, ne homines verbosi importune ipsum interpellarent. Quod vero ait, *quodcumque mihi mens suggesserit*, perinde est ac si diceret: Sinite exhalet dolorem acrem, ne mei curam geratis, an mens pia vel impia suggerat: ne salutis meæ sollicitudine angamini; ego de meipso rationem Deo reddam; et quidquid peccavero luam. Recte quidem Jobus, nam, intempestiva sunt consilia ægris animis obrusa, et verba dolentium leniter accipienda, plaque interpretatione extenuanda sunt. Hebræus hunc versum ita reddit, *obmutescite a me, et loquar ego; et transeat super me quidvis*, q. d. Sinite me solum loqui, ne mihi molesti sitis, neque me turbetis cum loquar, et eveniat quidquid voluerit, totum meo periculo erit. Septuaginta vertunt, *καρπέστε, ἢ αὐτὸς, καὶ ἀναπαύσαται θυμὸς, obmutescite, ut loquar, et requiescam ab ira*, id est, permittite, ut querellis et lamentis dolori meo medicinam faciam, et sic exacerbatum animum componam et leniam.

Vers. 14. 14. QUARE LACERO CARNES MEAS DENTIBUS MEIS, ET ANIMAM MEAM PORTO IN MANIBUS MEIS? — Locus hic ab interpretibus varie exponitur, ut videre est apud Pinedam, qui diversas eorum sententias recenset et accurate expendit. Ac in primis *lacerare*, seu *comedere carnem suam*, quidam censent idem esse quod defraudare genium, et corpori subtrahere necessaria; alii opes consanguineorum et propinquorum suorum absumere: mihi magis placet, ut significet tabe se conficere, curis et luctu sese excruciare, nam ita consumitur caro, ut videre est in magno dolore et tristitia. Cur ergo, inquit, me conficio dolore tabifico, periculisque non necessariis me expono? hoc enim significatur verbis illis: « Et animam meam porto in manibus meis, » ubi Eugubinus vult *animam* pro *corpore* poni, et esse idem quod *lacero carnes meas*; sanctus vero Augustinus sic exponit, ac si Job diceret se vitæ suæ errata non silere, sed ea quasi in manu omnibus inspicienda gestitare. Olympiodorus ait Jobum vitam suam pignori opponere, nisi vera sit locutus S. Remigius tradit ipsum semper sollicitum fuisse de profectu animæ suæ: verum hæc tres ultimæ expositiones magis tropo-

logice sunt quam literales. Primum ergo ait se *lacerare carnes suas*; quod magnam indicat doloris vim, sive hominem spectes, quem urit ingens dolor, sive in quædam hostili alii atque ardentis aut impotentis furore rapiuntur: qui enim ingenti dolore insanunt, impotes nimirum doloris et ignominia, aut certe sui ipsorum, suas lacerant carnes, ut qui laborant rabie, aut aliquo alio furore lymphatico abripiuntur; hinc factum est, ut qui se propter basum aliquem durum aut ignominiosum excruciant, dicantur se ipsos lacerare aut devorare. Sanè qui hostes suos durius accipiunt, aut in illos furiose bacchantur, *comedere* dicuntur aut *esurire* illorum *carnes*, aut *sanguinem sitire*: sic Jobus *infr.* cap. xix, 22, ad illos, qui ipsum verbis infestabant durioribus; dicebat: « Quare persequimini me sicut Deus, et de carnibus meis saturamini? » et eodem fortassis sensu cap. xxxi, 31: « Quis det de carnibus ejus ut saturemur? » Sane hoc ex offensione natum esse putant Hieronymus, Gregorius, Philippus, Beda, Hugo, Eugubinus, Vatablus. Eodem sensu dicitur *hostis* / cum *furore* inflammatur in aliquem, illius bibere aut sitire sanguinem.

Alterum, quod ait se *portare animam in manibus*, dictum est phrasi Hebræis usitata, qua significat ultimum discrimen, quando quis vitam suam manifesto periculo exponit, tunc enim *animam* quasi *in manu sua portare* videtur, vel, si malis, in manibus ponere. Quemadmodum enim res, quæ super extensas volas manuum defertur, facile aut eripi aut cadere potest, et si servatur, solius Dei protectione servari videtur, ita etiam ille qui se manifesto vitæ periculo exponit, solius Dei ope adjutus, eam illi offerre ac commendare dici potest: sic Jonathas de periculoso Davidis cum Goliatho certamine dicebat Sauli regi *I Reg.* xix, 5: « Et posuit animam suam in manu sua, et percussit Philisteum. » Sæpius etiam alibi habetur hæc locutio ad idem significandum, ut cum eodem *I Reg.* xxviii, 21: « Posui animam meam in manu mea, » ait Pythonissa ad Saulem, significans se, ut morem ei gereret, non veritatem facere quod morte vindicandum Saul sanciverat; et apud Aben Gorion lib. IV, cap. xxxiv: « Posuimus animam nostram in manu nostra ex adverso propter vitam ejus, » aiunt Sadducæi narantes pericula quæ subierant pro Alexandro Hircani filio. Hinc etiam Græci dicunt proverbio: *ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ψυχῆς ἔχει, animam in manu habet*, de eo qui versatur in summo discrimine. Usus est eo Xenarchus apud Athenæum; S. Hieronymus quoque, cui Beda subscribit; hujus formæ loquendi sensum esse putat, ut Job significet se eam miseria adductum esse, ut censeri possit promortuo: quæ enim in manibus habemus exteros sunt, et ideo si animam in manibus esse dicamus, excessisse quoque e corpore fateamur necesse est. Ipsa, si placet, S. Hieronymi ad hunc locum verba audiamus, quæ sic habent: « Ipsam

Lacerare carnes suas signum doloris et odii.

Animam in manu sua portare dicitur qui extremo periculo versatur.

Lacerare seu comedere carnem suam quid in Scripturis.

Quid sit animam suam in manibus portare.

vitam suam, quæ solet *anima* vocabulo dici; portare se ait in manibus suis, hoc est, jam in tormentis deficiente anima et exente velut efferendam porto manibus. » Cum hæc eadem tradidisset Beda, adjecit eodem sensu explicandum esse locum *Psalm. cxviii, 109* : « Anima mea in manibus meis semper, » id est, in continuo vitæ periculo versor; quemadmodum etiam S. Hieronymus in epist. ad Suniam exponit.

Denique Sanctius noster hanc loquendi formulam a scrutariis aut viliorum mercium propolisi putat esse translata; hi enim quas venales habent merces in manibus ostentant, quia emptores quærunt et rogant, ac publico præconio aut etiam instrumento clari resonante evulgant; neque diu multumque de pretio contendunt, cum sint vilissimæ; et nemo ferme sit, qui quolibet oblato pretio eas non referat secum. Et sic sensus esset, q. d. Habui vitam ita pro republica et communi utilitate vilem; ut non dubitaverim illam quasi rem vilissimam profundere, et quasi lucro appono, si quis illam vel modico pretio aut etiam gratis sibi veli impendi. Verum hæc expositio longius petita est, quam ut huic loco secundum litteram apte congruere posse videatur: quare præcedentem, quæ locum hunc de vitæ periculo exponit, ut magis simplicem et genuinam amplector. Porro quam in tantis periculis et anxietatibus constitutus animo minime pusillo aut desperabundo, sed excelso, et in Deum contra spem naturæ per spem gratiæ semper erecto fuerit, et ad finem usque perseveraverit, sequentia ejus verba luculenter declarant.

Merces ultronea vilis-cunt.

Vers. 15.

15. ETIANSI OCCIDERIT ME, IN IPSO SPERABO: VERUMTAMEN VIAS MEAS IN CONSPECTU EJUS ARGUAM. —

Mira Jobi in afflictione erga Deum fiducia.

Mira sane confidentia, imo mirum amoris experimentum, in Deo sperare, etiamsi occidat, q. d. Video jam Deum, quantum quidem ex signis externis colligere possum, certissimam mihi mortem infligere; sed non idcirco me mors ab illius charitate aut viva spe dejiciet: nam certus sum benignissimi Numinis auxilium opportuno mihi tempore adfuturum, remediumque adversus hæc omnia, quæ modo perpetior mala, allaturum, quantumvis me nunc ad mortem adducere videantur. Hinc certe liquet veram in Deum fiduciam nusquam magis enitescere quam mediis in periculis, quando omnia perdita et complorata putantur; inter quas adversitatum turbines et rerum suarum ruinas Jobus hac sola fretus non solum inconcussus, verum etiam erectissimus stetit. Hostes omne pecus abegerant, et quidquid post hostium vastitatem supererat delapsus cælo ignis absumpserat: liberos insuper ad unum omnes, charissima ejus pignora, subita domus ruina oppresserat, et ruderibus ipsa suis luctuoso nimis tumulo condiderat. Ipsemet præterea Jobus totus ulcerosus, vel unum potius ulcus diaboli manu factus, cognatorum, familiarum et conjugis etiam ipsius convicio ad miseriarum tantarum comple-

Fiducia in rebus asperis magis elucet.

mentum foede laceratus, omnia plane, præter unam in Deum fiduciam, amiserat, qua sola nixus omnes istas calamitates generosissime sustinuit, imo gloriosissime superavit; siquidem jam, ad finem ablegatus, inter ebullientes undique vermes, defluentem saniem non molli linteolo suaviter abstergens, sed aspera testa, quæ vulnera magis exulceraret, abradens, semetipso et tentatore diabolo fortior veluti triumphabundus athleta et pancratiastes exclamat: « Etiamsi occiderit me, in ipso sperabo. » Adamantinum vero cor inter adversitatum funera, vivum adeo vegeto calore ac spiritu charitatis, ut tunc maxime, cum adversantia confluunt mala, revirescere spei adminiculo videatur.

Occidere porro hic sumi potest eo sensu quo Apostolus cum regio Propheta dixit *Rom. viii, 36* et *Psalm. xliii, 22*: « Propter te mortificamur tota die, facti sumus velut oves occisionis (nam afflictiones et vexationes graviores aliquando mortis et occisionis vocabulo significantur); sed in his omnibus, inquit idem Apostolus, superamus propter eum qui dilexit nos. » Eodem utique afflatus spiritu S. Job tantum abest ut præ desperatione quidquam attentet, ut e contra in Deo spem firmissimam colloct, tametsi ab illo jam interfici videretur; et quidquid tandem vexationis ei eveniebat, actiones tamen suas coram Deo castigabat, ne quam culpam ob malorum accubitatem incurreret. In Hebræo ex lectione Pagini pro primis illis verbis: « Etiamsi occiderit me, » habetur, *ecce occidet me*, ubi mortem ipsam terribilium terribilissimum pro spei fundamento et indice vitæ sumere videtur. Nec medio crementum emphasim habet particula *ecce*, quæ ex præsentem discrimine salutem, ex morte ipsa vitam prodeuntem velut penicillo ob oculos ponere videtur. Explico atque confirmo tibi hanc Jobi expectationem et spem, quam de vitæ incolumitate et malorum solutione vel in ipso quasi mortis articulo inter tot difficultates et angustias undequaque prementes habebat non tam ex egregia illius indole et ingenti animi fortitudine (nam teste Floro lib. IV, cap. viii, « magna indolis signum est sperare semper; » unde apud Tacitum lib. II *Hist.* Plotius Firmus Othoni suggerit, « fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere spei, timidos et ignavos ad desperationem fortitudine prosperare »), quam ex verissima de Dei providentia concepta opinione; tunc nimirum ad opem ferendam præsto esse, cum omnia undique auxilia desunt humana; atque inde ipsum incipere ubi mundus deficit.

Ita quoque David dicebat *Psalm. cxviii, 147*: « In verba tua supersperavi, » quod verbum optime hanc Jobi spem exprimit: quid enim *super sperare* sit, quam supra spem sperando tendere, et, ut S. Ambrosius *ibid.* exponit, « ad sperandum semper crescere; et spem spei adungere? » at quæ causa et occasio Davidi sperandi et su-

Job ip-sam mor-tem spei funda-mentum ponit.

Job ip-sam mor-tem spei funda-mentum ponit.

Spes Jobi divina nititur provi-dentia.

Super sperare quid significet?

persperandi discēs ex titulo, sive ex littera hebræa illis verbis in titulum superposita; quæ est *Coph*, quod *conclusionem*, id est extremam animi undequaque oppressi angustiam significat: ita S. Ambrosius serm. 19 in *Psalm.* cxviii: « Concluditur namque unusquisque tumescentibus visceribus internisve faucibus, cum intercluso spiritus comœatu spirandi ac respirandi commercia coarctantur. » En supersperandi et proficiendi in spem materiam et causam, cum humana omnia deficiunt, cum undique mœror, dolor et angustia, non secus ac cum omnis respirationis aditus præcluditur. Pergit Ambrosius, et ait: « Justus semper sperat, et in adversis positus et frequentibus afflictus ærumnis desperare non novit; sed quo graviora toleravit magis sperat, et sperandi sumit profectum: » idemque Jobi exemplo confirmans subdit: « Job tot gravatus incommodorum acerbitatibus pio spem cumulabat affectu, discretam a piis asserens causam impiorum, quorum lumen exstinguitur; lux autem secundum Salomonem semper justis: unde colligitur, quia semper in verba Dei sperat, et spem adjicit spei. Quod evidentius expressit Isaias dicens: *Tribulationem super tribulationem, spem super spem.* » Ita S. Ambrosius apposite hæc verba Isaiæ in sensus sui confirmationem afferens; quæ non parum quoque præsentem Jobi locum illustrant: iis enim manifeste adstruit Propheta, eandem justis spei ac tribulationis et angustiae mensuram esse, ut hæc crescente, illa crescat; hæc decrecente, illa minuatur.

Cum humana deficiunt auxilia tunc magis in Deo sperandum.

Spes justis crescit pro mensura tribulationis.

Similis est regii Vatis sensus dicentis *Psalm.* xxvi, 3: « Si consistant adversus me castra, non timebit cor meum: si exurgat adversus me prælium, in hoc ego sperabo; » sed quid est *in hoc*? Dicet nonnemo esse idem ac *in Deo*, nec abs re, cum ex ipsa belli occasione sperandi ansam arripiat. Sed significantius id explicat hebræa lectio, ex qua constat pronomen *hoc* referri ad ipsummet prælium; unde S. Cyprianus in *Exhort. ad Mart.* cap. x, diserte legit, *in illud sperabo*, ut apertissime dicat David, se ad Dei auxilium et munimentum sperandum ex ipso belli discrimine et periculo moveri, quod bene norit, tunc Deum ad opem ferendam præsto esse, cum major difficultas, discrimen periculumque ingruerit. Ergo si consistant adversum me castra, et undique periculis cinctum me videro, tunc ab ipso vitæ discrimine ad vitam et incolumitatem sperandam erigar, firmiorique animo ero, quo infirmior viribus et discrimini superando magis impar videar. Nec prætereunda gradatio, qua in spe ex majori discrimine se proficere innuit: nam cum dixit: « Si consistant adversum me castra, » hoc est, si mihi denuntietur bellum, et copiae in me instruantur, solum dixit: « Non timebit cor meum. » Cum vero ulterius pergens addidit: « Si exurgat adversus me prælium, » id est, si acies in me jam jam irrumpat, et districtos in me gla-

dios videro; adjecit: « In hoc ego sperabo, » ex majori et magis urgente periculo spem speique incrementum concipiens. Similis omnino est verborum Jobi sensus, qui non modo non despondet animum, sed spem altius quam unquam in summa calamitate confirmat, decernitque actus futuros (quos *vias* appellat suas, quibus in patriam coelestem se iturum confidit) *arguere*, hoc est castigare; defæcatos puerosque producere, quidquid tandem Deus secum agere velit: sive enim afflictum solari, sive anxietatem protendere malit, omnino constituit se inculpate victurum, quod animi fortissimi argumentum est. At quid speravit? jam bona omnia temporalia Satan abstulerat, jam vita pene consumpta mors instabat; quid ergo supererat spei? profecto vitam immortalem in primis, mox et temporalem, si id quidem expediret, speravit. Utramque sane clementissimus Deus erat collaturus; neque absonat, ut spes in eo discrimine laudatissima utramque complexa fuerit: hæc certe spes pusillanimes instruit, fortes ac magnanimos raro quidem exemplo confirmat.

Job in summa calamitate quam maxime sperat.

Cæterum cum ait: « Verumtamen vias meas in conspectu ejus arguam, » non recusat Jobus, si quid ab ipso peccatum est, illud aperire, et omnibus fieri manifestum; quandoquidem confessio delictorum panacea est, remedium vere *θεοδωρικόν*, non quale a medicorum filiis celebratur, sed longe divinius morbos sanans et vigorem restituens: idem in animo illa facit quod aloë in corpore, cujus succus est amarus, et medicamentum de numero eorum, quæ medici nominant *ἐκκαθαρτικά*, a facibus excernendis et ejiciendis. Ut igitur aloë præsertim indica subducit ventrem et expurgat; ita confessio pœnitentis emaculat animum et extergit, et ipsa amaritudine sua valetudinem conciliat. Aloë quoque sanat ea ulcera, quæ ægre ad cicatricem duci possunt, et maxime quæ sunt in pudendo: sic pœnitentia seu confessio desperatos animi morbos, qui pudendi ob insignem turpitudinem maxime videantur, divine persanat. Tertullianus lib. *De Pœnit.* cap. vii, forte huc intuebatur, cum pœnitentiam vocaret *medicinam*, et toties quidem repetendam, quoties vulnus et ægritudo mentem attingeret: « Iterata valetudinis iteranda medicina est, » ubi *valetudinem* in malam partem sumit pro afflictâ, quæ summum atque ultimum vitæ periculum denuntiet. Atque hic lucet inestimabilis Dei erga nos benevolentia, qui de remedio tam prompto facillique providit: neque enim ad quærendum hoc pretiosum aloës genus in Indiam navigandum est, domi nascitur atque apud nos: in ipso corde est medica officina, ubi divinæ pyxides et alexiteria pharmaca, et prope dicam ipsa salus: de die, de nocte inde petere licet et herbam borith, et myrrham primam, et malagma sapientis, et emplastrum propheticum, et Isaiæ catasplasma, quo divino beneficio sanemur.

Confessio delictorum panacea est divinum aloës genus.

Pœnitentia facilis æque ac utilis.

Quid vero facilius quam animo humili et abjecto et constanti voluntate, dulcem manum admovente pœnitentia, dicere cum Davide, *peccavi?* Denique in mirabili facilitate emolumentum est maximum, ut sit necesse hominem esse mente captum, aut furiosum, aut insigni vecordia sui negligentem, qui hoc refugerit, et velut Sardoniiis herbis saturum perire morbo velle suo atque emori. Sapienter et præstanti judicio Aristoteles lib. VII *Ethic.* cap. VIII: ὁ μὴ μεταμελητικός, ἀνίας, quem factorum suorum non pœnitet, is nunquam ad sanitatem revertitur. O christianum ante proditum evangelium acroama! qui pœnitentiam fugit insanabili morbo laborat, vertit in venenum medicinam, gratis perit. Felix illa anima, quæ potest cum beatissima heroina Dei sponsa dicere *Cant.* cap. v, 1: « Messui myrrham meam, » quod hieroglyphicum est pœnitentiæ. *Messui*, inquit, prompta videlicet manu, generoso proposito, falce omnino aurea; unde tam divina bona consequuntur, neque enim medica tantum est hæc myrrha, sed cum multis et præstantibus emolumentis conjuncta. Unde addit in epithalamio sponsa se messuisse myrrham cum aromatibus suis, ut fructus pœnitentiæ dulces atque odoratissimos innaat; qui quanti sint, vix ullius hominis oratio consequi potest. Itaque Patres contendere et laborare video, ut metanææ nobis admiranda ob oculos subjiciant et commendent: quid enim est mirabilius, quam ut ea virtus, quæ tota e dolore nasci ut indica myrrha e spina videatur, oblectationem pariat? Pœnitentiam forte pœnam judicabas, hispidam, et horridam, et mœroribus circumseptam: non est, nec addit pœnam, sed mirabili modo imminuit. Credamus erudito præsuli sanctissimoque Ambrosio, cujus illud lib. II *De Abel*, cap. IX, est verissimum oraculum: « Confessio pœnarum compendium est. » Eadem ipsa videtur abjicere hominem usque in pulverem, usque in abyssum, luce indignam ac perditum. At videle rem mirificam, quam Tertullianus lib. *De Pœnit.* cap. IX, ita belle prosequitur: « Cum provolvit hominem magis relevat; cum squalidum facit magis mundatum reddit; cum accusat excusat; cum condemnat absolvit: » hic acervus est illustrium miraculorum. Cum provolvit magis relevat; quo pudore magis et verecundia centrum petit, eo sublimius ad luminum Dei solium attollitur; pulverem lambit, simul et Dei pectori osculum figit; tristitiæ nubem inducit simul et cœlestem serenitatem; denique dum in terra volutatur, cœlum expugnat. « Sola pœnitentia, inquit Cyrillus Alexandrinus in *Soph.* cap. I, vers. 7, servat hominem prope depositum, atque a certo exitio liberat ἐξδυσσεύσας τὴν κριτὴν, judicem flectens et furorem ejus sedans, et ad bonitatem illi propriam facile adducens; » et cap. III, vers. 33, idem S. Doctor præclare ait dolentis lacrymas inducere felicissimam quamdam ἀμνηστίαν Deo, mi-

Mirabilia virtutis pœnitentiæ.

tissimumque illum efficere. Cum metanæa lumina in cœlum sustulerit pio rore manantia, subito fulmen e manibus Deus abjicit, in collum ruit, chirographum sontis animæ dilacerat, aboletque in sempiternum: ita Cresollius noster, qui pulchre ac fuse hæc prosequitur in *Anthol.* cap. VIII. Hujus ergo rei minime ignarus S. Job apposite subjungit:

16. ET IPSE ERIT SALVATOR MEUS: NON ENIM VENIET IN CONSPECTU EJUS OMNIS HYPOCRITA. — E sincera confessione et firmissima spe, qua erigebatur in Deum Jobus, speratæ salutis firmum ducit argumentum, quale nequit struere qui simulate Deum colit. Cæterum hoc ipso concertatores suos vellicat, qui non usque adeo animi sinceritate præditi videbantur; vel certe universali doctrina se sincerum a quibuslibet hypocritis discernit. Illud vero, *venire in conspectu Dei*, confidentiam animi notat, qua carere necesse est, quos conscientia simulationis hypocrisive coarguit; est autem hypocrisis genus quoddam simulationis et vitium, quo quis fictis et adscititiis operibus, callido artificio usurpatis, ad sanctimoniam in hominum luce oculisque ponendam, famam sibi et nominis existimationem aucupatur. Res clara est in divinis evangelistarum commentariis, gravissimis a Christo verbis damnata, ut cui toties væ magnum et formidandum imprecatur. Cumque acerbum, durum, inusitatum et scelerato cuilibet repositum vellet Christus supplicium exponere, dixit *Matth.* XXIV, 28, « ponere partem illius cum hypocritis, » quasi hypocritæ Dei fulmen quantum quantum est et gravem manum experturi sint aliquando vindicem simulationis. Quod etiam pii prophetæ haud obscure denuntiaverunt. David mœrens, et eorum hominum exitio conturbatus, suam ad lyram id canebat *Psal.* LII, 6: « Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent, » quos Cyrillus interpretatur *hypocritas*, bonitatis et virtutum simulatores, ut hominibus placeant: horum omnium ossa, id est robur vimque Deus exhauriet, fictas et fucatas virtutes in ventum nihilumque disperget, quarum pretium fuit inanitas, gloriolæ captatio, vani fumus honoris. Apud Sophoniam cap. I, vers. 8, illas quoque minas intentat: « Visitabo super omnes qui induti sunt veste peregrina, » ubi *visitare* e sacri sermonis usu est *punire*, severitatem exprimere; per *vestem* autem *peregrinam* Rupertus intelligit hypocrisin, quasi filis simulationis opere plumario et levissimo contextam, et velut latum clavum in humeros impositam ad decorem futilemque pompam. Hoc inane paludamentum mendacio illusum visitabit excutietque Deus, exuretque in theatro mundi atque in luce omnium populorum, et vulpeculas illas ex involucris simulationis educatas ad sempiternam hominum contumeliam exponet.

Hypocrisis quale vitium, ejusque supplicium.

17. AUDITE SERMONEM MEUM, ET ENIGMATA PERCIPI-
PITE AURIBUS VESTRIS. — Attentionem renovat, vo-

lens iterum cum Deo disputare, ut videant tres amici se nihil suis sermonibus profecisse, quominus ipse suae causae confideret. Difficulter enim vir bonus a vera et recta sententia abducitur, licet multi contradicant. Quod *ænigmata* dicit in Hebræo est *אֲחֻזִּי* *achvati*, id est *enuntiationem meam*, sive propositiones meas, quæ videntur vobis obscuræ et difficiles intellectu tanquam *ænigmata*; est autem *ænigma* obscurior quædam allegoria, quæ sententiam subobscuris tegit involueris: in qua explicanda laborant interdum diu et torquentur ingenia. Vocat igitur Job sermones suos *ænigmata*, quia multa in illis involuntur obscura, quæ vulgares mentes non assequuntur: quia quomodo quæ dissidere inter se censi possent, componantur, non vident, quale est, quod Deus sit æquus et misericors; et tamen cum illo expostulare videatur, quod tam acerbe vexet innocentem: quod se *justum* appellet, et tamen superbiæ labem non incurrat, quæ raro admodum a propriis laudibus abesse solet: quod cum Deo carni oculi non sint, et penitus videant quæ humani non vident oculi, dicat tamen in divino iudicio se *justum* inveniendum. Hæc sane omnia sunt *ænigmata*, ad quæ Jobus attentos esse vult amicorum animos; ita Sanctius noster

Enigma quid.

Vers. 18.

18. SI FUERO JUDICATUS, SCIO QUOD JUSTUS INVENIAR. — Hoc est primum *ænigma*, quod amici, quantumvis acuto ad excogitandum ingenio, nunquam intellexerunt, siquidem superius se coram Deo peccatorem confessus fuerat; jam tamen se *justum* declarandum esse, prorsus affirmat, qui hoc asserere audeat, cum alioquin ad iudicii divini memoriam pavescere soleat, dicens cap. IX, 18: « Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. » Unde hæc illi fiducia, ut non solum speret, sed sciat quoque se *justum* inventum iri? An quia rationes diligenter subdlexerat, scripserat ipse contra se peccata, iudicium ordinaverat? Non aberrabit qui sic exposuerit: Chaldaus paraphrastes hanc mentem juvat dum vertit, *ecce nunc ordinavi iudicium: scio quoniam justus inventus*. Nunc ordinat iudicium antequam iudicandus accedat, nunc rationes suas disponit; et ut tunc absolvatur, nunc se accusat, sciens quod in die iudicii absolvetur, si nunc districte severeque accuset et puniat: scite S. Gregorius lib. XXV *Moral.* cap. VII: « In hoc, inquit, mentis nostræ iudicio tanto citius absolvimur, quanto nos districtius reos tenemus. » Itaque quo quis contra se severior duriorque videtur esse, eo mitior est, et parci sibi qui sibi non parci; et damnat se qui se non damnat. Para te igitur ad iudicium si sapis, conscribe peccata tua, ut deleta in Dei libro tunc reperias, et *justus* inveniaris. Delentur ex Dei libro peccata, si in nostro accurate describantur: quod si in nostræ memoriæ libro oblivione obliterentur, alius divinis ratiocinariis diariisque exarantur. Huc spectavit S. Chrysostomus hom. 12 in *Matth.* in hæc verba: « Si tu

Accuratam conscientiam exament fiduciam parit.

In mentis iudicio absolvitur qui se accusat.

scripseris, Deus delebit: si vero non scripseris, ipse Deus et scribit, et penas exigit. » Quare multo melius est a nobis ista conscribi, ut a Deo deleantur, quam horum omnium nobis oblitus præ oculis nostris in die iudicii hæc a Deo proponi: verissimum enim est quod dixit S. Paulus I *Corinth.* XI, 31: « Si nosmetipsos dijudicemus, non tamen iudicemur, » nam Dominus, qui summe misericors est, et parcendi occasiones inquiri, ultionem suam manu non infert, si nostra manu videt indictam. Unde Theodoretus ad Pauli locum iam citatum: « Si vellemus, inquit, vitæ nostræ rationes inire, et justam in nos ferremus sententiam, non ferret in nos Deus, qua nos puniret sententiam: » et S. Anselmus *ibid.*: « Versefur ante oculos hominis imago futuri iudicii, et quidquid in se viderit, quod a iudice venturo reprehendi possit et puniri, ipse nunc in seipso reprehendat et puniat: peccata enim sive parva sive magna impunita esse non possunt; quia aut homine puniente aut Deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta divina, si conversio præcurrat humana. » Præcedat itaque humana punitio, id est a nobis metipsis inflictæ pro peccatis castigatio, et ultio in nos divina cessabit: sic enim scriptum est *Nah.* I, 9: « Non consurget duplex tribulatio: » vel, ut Septuaginta verterunt, *non vindicabit bis in idipsum in tribulatione*. Si ergo tribulatio pro peccatis a nobis sponte suscepta surrexit, nequaquam tribulatio a Domino immissa consurget; si punivit nos Dominus manu nostra, dum nos ad mortificationem sensuum et affectuum incitavit; non puniet, nec conteret manu sua, quos jam castigatos et contritos invenit. Quod quidem optime cum sciret Job dicebat *supr.* vers. 15: « Vias meas in conspectu eius arguam: et ipse erit Salvator meus: » Puniam, inquit, præteritas actiones meas, si quas punitio dignas invenero, et (juxta hebræam lectionem) hoc mihi evadet in salutem: scio namque quia si meis peccatis ob errata castigavero, Deum non tam experturus sum iudicem quam habiturus salvatorem.

In nostro libro peccata scribamus, ut in suo ea Deus deleat.

Si peccata nostra puniamus, Deus ea non puniet.

Vers. 19.

19. QUIS EST QUI JUDICETER MECUM? VENIAT: QUARE TACENS CONSUMOR? — Quis est, inquit, qui sententiam æqui iudicis una mecum subeat, vel, ut est in Hebræo, *qui litiget mecum coram iudice?* cur instar rei et probati nocentis sileam, et sic moriar? et non potius innocentiam meam quibus poteris aperiam et defendam? iri enim probi in æquo iudicio minime tacent, sed confidenter pro se dicunt, et stant pro veritate; iniqui vero in huiusmodi iudicio obmutescunt, neque se defendere audent: sicut ille qui in nuptiis regis ausus est discumbere sine veste nuptiali, *Matth.* XXII, 12. Contra vero in iudicio iniquo atque corrupto improbi loquuntur, liberèque mentuntur, probi autem tacent, neque suam causam informant, sicut dicit Amos cap. V, 12: « Hostes iusti accipientes manus, et pauperes deprimentes in

In æquo iudicio iusti loquuntur, et iniqui tacent: contra in iniquo.

porta. Ideo prudens in tempore illo tacebit, quoniam tempus malum est. Hinc Christus Jesus in perversum illud iudicium adductus, gravissimisque traductis calumniis, ita nihil pro se dicebat, ut praeses vehementer, sicut Matthaeus cap. xvii, 14, narrat, miraretur. Caeterum hic prae se satis fuculenter in Jobi conscientia magnanimitatis ac fortitudinis procreatrix: nimirum non ex animi elatione, sed ex veritatis studio ad Dei iudicium suos impugnatores provocat, optatque in foro minime gravari. Illud vero, *quare tacens consumor?* duo indicat, alterum, subesse sibi argumta, quae pro sententia sua fidenter promat, et quae animo suppressere non possit, ne veritas desereretur, alterum, se ita graviter affectum, ut necesse sit dolorem casto sermone sui que defensione mitigare. Caeterum sic etiam explicari possit, ac si Job in tanta afflictione videns se orando et cum Deo colloquendo consolationem consequi posse, sese in se increpet: « Quare tacens consumor? » *q. d.* Si orando solamen invenio, cur non oro unde paulo post vers. 22: « Voca me, inquit, et respondebo tibi: aut certe loquar, et tu responde mihi, » quod totum fit in oratione. Nunc sermo cum Deo habetur, nunc Deus auditur, etc., hic cor dolore oppressum aperitur, hic passiones, hic dolores mitescunt.

Tropologicae Lyranus hunc locum concionatoribus sic applicat: « Praedicator, inquit, veritatis tacens consumitur: quia a conscientia mordetur, flagellatur enim conscientia usque ad consumptionem illum, qui homines, quando opus est, veritatis verberare non flagellat. » Nec immerito, quia veritatis dissimulatio aliquando est negatio, hoc est, non magis aliquando offenditur veritas si negetur, quam si occultetur, quando nimirum adest obligatio illam profiteri ac propalandi. Huc pertinet illa Sapientis admonitio *Eclii. iv, 2*: « Pro anima tua ne confundaris dicere verum, » quod Jansenius dupliciter exponit, ac priori quidem modo, ut sit sensus, *q. d.* Pro vita tua temporalis conservanda ne prodas aut deseras veritatem, quae vita ipsa tibi charior esse debet, adeo ut si tibi unum e duobus periculis necessario subeundum sit, aut amittenda vitae, aut deserenda veritatis, vitam potius quam veritatem perdas. *Posteriori* vero modo sic exponit, ut sit sensus: Pro tua conscientia a peccato liberanda verum dicere ne formides, hoc est, ut conscientiae tuae consulas magna cum libertate verum loquere: si tacendo culpam incurreres, cave ne taceas; nullus pudor, nullus timor ad hanc ignavam taciturnitatem cum salutis tuae periculo te impellat. Et paulo post subdit: « Ne reverearis proximum tuum in casu suo, ne retineas verbum in tempore salutis, » hoc est, ne propter intempesivum pudorem aut timorem desinas corripere proximum tuum, quem vides in peccatum corruisse, et correptione tua speras erigendum.

FACIE TUA NON ABSCONDAR: MANUM TUAM LONGE FAC A ME, ET FORMIDO TUA NON ME TERREAT. — Postquam Jobus ad tribunal Dei provocavit, ut sedulus causae actor extemplo rem auspicaturus precatur Deum, ut dolorem et formidinem extenuet, cum sit perspicuum, duos affectus illos et discursum intellectus et verborum prolationem intercipere; et quidem tunc pollicetur se non formidaturum, fugave se subducturum, quippe qui veritatis testimonio fretus apud veracissimum iudicem diciturus sit. Annotandum hic Jobum bene dicendi artis quamplurimos tropos disertique rhetoris regulas exactissime observasse; et primo quidem dicendi exordium, quod et superius fecit in principio cap. x, ut Dei benevolentiam sibi conciliaret: ibi namque veniam petit a Deo, si forte aliquid liberius quam par sit aut minus prudenter efferat, dum ait *ibid.* vers. 1: « Loquar in amaritudine animae meae, dicam Deo: Noli me condemnare, » etc. Hic autem similiter dixit vers. 19: « Quis est qui iudicetur mecum? » Deinde duo postulat sibi a Deo concedi, quae si obtinere possit, sine ulla mentis confusione vel perturbatione causam suam se agere posse confidit: alioquin si Deus ea sibi deneget, coactum iri jam a principio vel in medio orationis cursu cum rubore discedere, et ab ejus conspectu pudore suffusum sese abscondere; et certe cum sui ipsius patrocinium assumere statuerit, prudenter agit, dum primo ea studet deflectere, quae aliquo sibi impedimento damnose esse possunt: quamplurimi enim absque hujusmodi cautela in publico dicere tentantes saepissime confusi rem imperfectam relinquere coacti sunt. *Tertio* non vulgaris in hoc elucet viri sancti temperantia, quod cum nuper se non modica dicendi cupidine teneri ostendisset; nihilominus illico tam parce ac modeste Deum alloqui incipiat, vere religiosus, qui novit refrænare linguam suam, atque etiam inter aestuantium verborum fructus oris gubernaculum moderando quiete, pacifice ac reverenter loqui, ut hoc modo non modicam sibi conciliet Dei iudicis benevolentiam, ex profunda submissi animi veneratione significans sublimissimam ejus majestatem sibi visam fuisse intolerabilem, nisi sui timorem in animo afflictio temperaret, et sineret animum roboratum fidenter pro se dicere. Etsi enim conscientia fiduciam generet, noverat tamen idoneus divini tribunalis aestimator, ne puram quidem conscientiam tanti iudicis vim sustinere posse, nisi novis viribus armatam, Deique ipsius exhibitam prius clementia fretam.

TUNC A FACIE TUA NON ABSCONDAR, — id est, etsi nihil mihi conscius sim, me tamen absconderem, latebras quaererem, nisi benevolentiae tuae ostensione ad proferendam coram te veritatem roborarer. Hujus autem benevolentiae duo signa ponit, si videlicet illos gravissimos dolores auferat, quibus opprimebatur; quos vocat *manum tuam*, phrasi Scripturis usitata; in quibus *manus Domini*

et 21.

Job petit
doloris et
timoris
imminutionem.Job eloquens et
artis
rhetoricae peritus.Jobi singularis
in dicendo
modestia.Oratio
est levamen
afflictionum.Praedicator
tacens
consumitur.Veritas
vita
charior
esse debet.

sibi delicta sua ostendi desiderat, ut illa corrigat, si quidem fortassis in ipso adhuc resideant; sin secus, cur tam acerbas pœnas irroget interrogat.

Vers. 24. 24. CUR FACIEM TUAM ABSCONDIS, ET ARBITRARIIS ME INIMICUM TUUM? — Hæc interrogatio coheret optime cum præcedente, qua postulavit sibi propalari delicta: cum enim conscientia testaretur nihil damnatione dignum se admisisse, subtexit: Si ergo nihil deliqui innocentiamque servavi, nec mihi quidquam objicis, cur faciem gravis odii significati abscondis, quasi me æquis oculis aspicere nolis? Cur ita mihi indignaris, et opere ac ultione terribili arbitraris me inimicum tuum?

Abscondere et ostendere faciem quid significet in Scripturis.

Avertere vel abscondere faciem Deus in Scriptura dicitur, cum incommodis afficit, et iratus esse videtur, translatione ab hominibus petita, qui nolunt eum intueri, erga quem gravi animo sunt; ostendere autem faciem vel respicere dicitur Deus, cum favet, et malis medetur. Qua etiam phrasi Latini utuntur: « Nam nisi quis nos Deus respexerit, » scribit Attico Tullius, id est, subsidio fuerit; et ita David ait *Psalm. xxix, 8*: « Avertisti faciem tuam a me, et factus sum conturbatus; » et *Psalm. xxiv, 16* et *xxx, 17* precatur: « Respice in me, et miserere mei: et illustra faciem tuam super servum tuum. » Lamentatur ergo Job per modum modestæ querelæ Deo dicens: Cur mihi iratus et offensus es? Quid commerni? aut in quo peccavi? Quænam severitas est hæc, qua me tetrice accipis ac si forem ego capitalis hostis tuus? Quæm modum cum Deo expostulandi ait Joannes a Jesu Maria suavissimum esse, et conscientia puræ congruentissimum, ut non immerito a viris sanctitate conspicuis; sed immaniter afflictis, usurpetur ad clementissimum Deum exorandum, leniendumque mororem, quò pene intereunt. Sed Deus Jobo et omnibus sanctis viris ita querentibus respondet illud *Isai. liv, 7*: « Ad punctum in modico deliquisti te, et in miserationibus magnis congregabo te: in momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui: dixit redemptor tuus Dominus. » Illud autem, « et arbitraris me inimicum tuum, » perinde est ac si dicat: Videris existimare me tibi invisum et inimicum esse, dum me hostilem in modum vexas, et tanquam inimicum malis mortiferis exerces, sicut etiam cap. vii, 20 dixit: « Quare me posuisti contrarium tibi? »

Vers. 25. 25. CONTRA FOLIUM QUOD VENTO RAPITUR OSTENDIS POTENTIAM TUAM, ET STIPULAM SICCAM PERSEQUERIS, — q. d. Cum folium sim, quod vitæ incommodis obnoxium est, quod ventos omnes timet, et vel ad levissimam aeris commotionem tremat ac difflatur, ne tu, o Deus, indignationis tuæ vento me præcipites, cadam ultro te etiam non impellente.

Homines sicut folia morbis huc illuc im-

An non folia sunt homines, quos morbi tanquam exsuccos flores aridaque folia huc illuc vario ludibrio impellunt? Nec aliter Clemens Alexandrinus lib. IV *Strom.* hac de re sentiens: « Agite, in-

quit, obscuræ vitæ homines, generationi foliorum similes, imbecilles, ceræ figmenta, gens instar umbræ, evanidi, involucres, unius tantum diei vitam habentes: » certe folia sumus, ad omnem auræ motum decutimur. Unica quandoque febricula; quid dico? tussicula, imo guttula unica ostiolo suo non illapsa hoc tale folium pessumdaf, et in tumultum abjicit. Jobus igitur hic aptissima utitur similitudine ad hominis inconstantiam imbecillitatemque notandam. Verum non sat fuisset cum folio virente et succum vitalem trahente se conferre, qui humore vitali ferme consumpto aridum folium, decerptum atque projectum videbatur. Eadem porro stipulæ siccaæ atque folii arecentis sententia est. At modus ille dicendi: « Stipulam siccam persequeris, » vim prodit insignem, quasi Jobus sic conqueratur: Quid est hoc, stümme Deus? qui fieri potest, ut in animum induxeris tuum generosissimum concertare, et tela contorquere in hominem fragilissimum, jamque sine ictibus aliis ipsamet sua fragilitate cadentem? simillimus evasi frondibus et stipulis arentibus, quæ et vento et igni expositæ sunt, ut non sit opus materiam illam vix consistere valentem discernere, cum ipsa sponte sua conflaccat, et ad interitum festinet. Cur ergo, clementissime Deus, me folio paleaque sicciorem, et jam nunc expirantem, velut hostem tuum vulneribus confodis, et quasi persequeris? Clementiam tuam appello, qua indignum est, ut hominem afflictum et enervatum tanto studio insecteris. Sicut David Sauli dixit *I Reg. xxiv, 15*: « Quem persequeris, rex Israel? quem persequeris? canem mortuum persequeris, et pulicem unum? » Infirmum sane se declarat ex eo quod stipulæ et folio similis sit. Qua similitudine id ipsum declaravit Homerus *Iliad. e'*, vers. 464:

Οἱ φύλλοισιν ἰσικότες ἄλλοτε μὲν τε
 Ζαφλέγες, τελέθουσιν ἀρούρης καρπὸν ἔδοντες.
 Ἄλλοτε δ' αὖ φθινύθουσιν ἀκήριοι, οὐδέ τις ἀλάη,
 Qui foliis similes interdum quidem
 Florentes sunt, terræ fructum comedentes;
 Alias vero miseri occumbunt, neque ulla est eis reliqua vis.

Quam similitudinem Simonides sapientissimam esse cecinit, eamque Job vehementer illo appposito, quod vento rapitur, illustravit: viget in vere, in autumno expellitur vento. Hoc vero argumentum ex infirmitate ductum sicut est levisimum ad retardandum hominis malevoli et invidi animum, ita est vehementissimum ad Deum cum castigat mitigandum: nec enim potest diu ipse acerbus esse ei, qui patienter et submisso animo calamitates et Dei flagella tolerat, nec magis mente et cogitatione sua Deo resistit, quam folium et stipula sicca vento vehementissimo. Et propterea monet ita D. Petrus *I Epist. v, 5*: « Quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis, » id est, ut

pelluntur.

Deus mitigatur animi submissione.

vos malis et verminis levat, eum illis oppressi-
 fidentis, et magnis preterea beneficiis augeat.
 puto enim visitationem hanc esse illa esse intelli-
 gendam, de qua Job ait cap. vii. 17. Quid est
 homo, quia magnificas eum? aut quid apponis
 erga eum cor tuum? visitas eum diluculo, et sub-
 hito probas illum. Quantam vero vim habeat
 precatio ex hoc argumento composita ad Deum
 placandum, et ad gratiam et benignitatem ejus
 conciliandam, luculenter exponit Ecclesiasticus
 dicens cap. xxxv. 21. O ratio humilantis sa-
 mubes penetrabit, et donec propinquet non con-
 solabitur, et non discedet donec Altissimus aspi-
 ciat. Et Dominus non elongabit, sed judicabit
 justos, et faciet judicium, etc.

Ceterum primum hujus versiculi hemistichium
 in Hebræo ita sonat: « An folium propulsum ter-
 restre? » Folium autem propulsum, seu quod a vento
 propellitur, terret aut concutit, qui secundum
 vulgare dictum afflicto afflictionem addit, quod
 certe faciendum non esse prudentiores monent.
 Est autem proverbiate, ut si quis dicat, folium
 propulsum non esse propellendum: sicut etiam
 stipula sicca non est igne prosequenda vel ideo,
 quod celerrime ignem concipiat ob siccitatem.

Ubi affine est illud Isai. xlii. 3: « Calamum
 quassatum non confringes, et linum fumigans
 non extinguēs. » quo gemino proverbio sum-
 mam Christi mansuetudinem Isaias prophetavit:
 homines enim, inquit Cornelius noster, calamum
 quassatum abieciunt, quia inutilis est, et quia te-
 nentem suis fracturis et aculeis pungit et lædit;
 similiter linum sive elychnium fumigans, quia
 nocet oculis et naribus, mox exstinguunt; Chri-
 stus vero tantæ fuit patientiæ, ut neutrum fece-
 rit, sed calamum quassatum et linum fumigans,
 id est infirmos in fide, spe et charitate, sua man-
 suetudine sustentaverit, fovit, sanaverit, et ac-
 cendit; S. Cyrillus calamum quassatum et linum
 fumigans affectissimos et firmidissimos, utpote
 damno obnoxios, exponit; Procopius per calamum
 quassatum infirmos et humiles, per linum fumigans
 superbos intelligit, ut sit sensus, neminem om-
 nino ledendam a Christo: verba ejus sunt ista:
 « Adeo autem, inquit, nullo cum strepitu per-
 transibit ut infirmus maxime, et ob id quassato
 calamo comparatus dolore nullo afficiatur: imo
 ne linum quidem fumigans (id est accensum; quod
 alii fuliginosum reddiderunt) exstinguet. Alunt
 vero per fumigans linum demonstrari eum qui
 mente carnis suæ temere intumescat: non enim
 aut humilem læsit, aut superbum ultus est, qui
 in omnes mansuetas et humilis corde fuit. » Eo-
 dem modo locum istum interpretantur S. Hiero-
 nymus, Hilarius et Chrysostomus in Matth. cap. xii.
 q. 4: « Christus hostes suos non ulciscetur, in
 exemplo suo nos doceat patienter ferro difficilis
 mores, infirmitates et vitia proximorum: quia
 imo reddere illis pro malo bonum. Porro Sep-
 tuaginta nonnihil aliter hunc versum ita reddunt,

et sic: « Folium quod a vento verberatur, aut quasi feno
 quod movetur a vento verberis? aut quasi feno
 quod fertur a spiritu, opposuisti te mihi? » ubi
 quod interpret: « Vulgatus vertit ostendis potentiam
 tuam. » Septuaginta transtulerunt: « verberis,
 verberis, quod omnino contrarium sensum reddit:
 qui enim aliquem veretur non ostendit poten-
 tiam, sed infirmitatem et metum. Præclare ergo
 Job dum se timet peccatis adolescentiæ suæ ab-
 sumi objicit Deo, quod inde malum ei nomen
 suboriri posset: potentia enim quæ nimis præ-
 ceptis est in peccatis puniendis, nec expectare lon-
 ganimitate novit, ægre ac difficulter evadet suspi-
 cionem infirmitatis ac metus, siquidem ubi hos-
 tis sustineri non potest, haudquaquam fortitudo, sed
 metus ostenditur; ille revera omnipotens est,
 qui longanimis expectat peccatores ad ponenti-
 am, etc. »

26. SCRIBIS ENIM CONTRA ME AMARITUDINES, ET CONSUMERE ME VIS PECCATIS ADOLESCENTIÆ MEÆ.

Sciebat S. Job in divinis pyctacis et grandi libro
 Dei omnia nostra dicta atque facta diligenter
 esse descripta et notata, idque a pueritia prima
 usque ad ultimum vitæ finem; hinc illa sunt il-
 lius verba, tametsi nullius quidem mali facinor-
 ris conscii, sibi tamen ob divinum judicium mes-
 tuentis: Septuaginta legunt, « quoniam scripsisti
 contra me mala, et circumdedisti me peccatis
 juventutis, » ubi S. Chrysostomus translationem
 esse ait a regibus sententiam scripto mandanti-
 bus, ut jam Deus voce et tabella sceleratas pon-
 sciendiæ mores damnassee videatur; sed divinum
 illud scriptum potius forte ad perennem rerum
 memoriam conservandam accomodandum fuisse
 rit. Ita quidem Olympiodorus exponit et illas
 trat hunc locum in Calen: « Quæcumque mihi
 ab ineunte ætate peccata sunt, tu obsignasti, ne
 illorum unquam deleatur oblivio: » addit Jobum,
 qui maturæ jam ætati multis virtutibus corroboras-
 rate nullam se labem aspersione intelligeret, ado-
 lescentiæ tamen pueriliæque peccata extimuisse,
 ne forte eorum a se penæ repeterentur. In eor-
 dem æstu fuisse regium Vatem intelligimus cum il-
 pronus humi et abjectus in hunc modum orat:
 Psalm. xxiv. 7: « Delicta juventutis meæ et igno-
 rantias meas ne memineris: » neque enim igno-
 rabat, multas in adolescentia esse transgressas et
 illicia peccatorum multa, quibus ad scelus ætas
 conniveat, quæ liberius gestit, volitatque impu-
 nitate et dicendi et faciendi. Sibi ante oculos
 proponebat oculum illum grandem e caelo spe-
 culantem omnia, et notantem atque in codicem
 referentem; et eodem quo S. Jobus horrore per-
 celebatur, ne aliquando scelerum suorum criminum
 vestigia in eo recognoscere. Tum iterum cum da
 abundantum erit ab hac vita commentarii illi Dei
 aperientur, et objicientur unicuique, ut patet facta
 velut peristromate, operè phrygiæ magna rerum, etc.

anq. C. bi.

Non est afflicto addenda afflictio.

Calamum quassatum non confringes, et linum fumigans non extinguēs.

autos. A. ins. tau. 2589 q. in.

Omnia dicta et facta nostra esse descripta et notata, idque a pueritia prima usque ad ultimum vitæ finem.

Psalm. xxiv. 7.

et igno-

etiam mortis omnia etiam adoles-

CAPUT DECIMUM QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS:

Job considerata fragilitate humana admiratur Dei in hominem providentiam, maxime quod post hanc vitam ærumnosam concedat alteram felicem; adeoque et corporum quoque resurrectionem vaticinatur.

1. Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis. 2. Qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet. 3. Et dignum ducis super hujuscemodi aperire oculos tuos, et adducere eum tecum in iudicium? 4. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu qui solus es? 5. Breves dies hominis sunt, numerus mensium ejus apud te est: constituisti terminos ejus, qui præteriri non poterunt. 6. Recede paululum ab eo, ut quiescat, donec optata veniat, sicut mercenarii dies ejus. 7. Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursus virescit, et rami ejus pullulant. 8. Si senuerit in terra radix ejus, et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, 9. Ad odorem aquæ germinabit, et faciet comam quasi cum primum plantatum est: 10. Homo vero cum mortuus fuerit, et nudatus atque consumptus, ubi, quæso, est? 11. Quomodo si recedant aquæ de mari, et fluvius vacuefactus arescat: 12. Sic homo cum dormierit, non resurget, donec atteratur cælum, non evigilabit, nec consurget de somno suo. 13. Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus, et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei? 14. Putasne mortuus homo rursus vivat? cunctis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea. 15. Vocabis me, et ego respondebo tibi: operi manuum tuarum porriges dexteram. 16. Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. 17. Signasti quasi in sacco delicta mea, sed curasti iniquitatem meam. 18. Mons cadens desluit, et saxum transfertur de loco suo. 19. Lapidés excavant aquæ, et alluvione paulatim terra consumitur: et hominem ergo similiter perdes. 20. Roborasti eum paululum ut in perpetuum transiret: immutabis faciem ejus, et emittes eum. 21. Sive nobiles fuerint filii ejus, sive ignobiles, non intelliget. 22. Attamen caro ejus dum vivet dolebit, et anima illius super semetipso lugebit.

Vers. 1.

HOMO NATUS DE MULIERE, BREVI VIVENS TEMPORE REPLETUR MULTIS MISERIIS. — Quoniam in fine superioris capitis dixerat hominem suapte natura tabescere atque deficere, explicat modo copiosius eas miseras quæ homini per se vique sua contingunt. Primum igitur hominem valde miserum esse ipsius ortus declarat, siquidem ex muliere nascitur. Attende, o homo, tuam originem ex qua produisti: mulier est: quid mulier? abyssus imbecillitatis, nam ut summam pusillanimitatem quorumdam ostenderet Jeremias dixit cap. I, 30: «Devorata est robur eorum, facti sunt quasi mulieres.» Quid mulier? mare stultitiæ et insipientiæ: «mulier enim seducta (velut stulta et amens) in prævaricatione fuit,» I *Timoth.* II, 14. Quid mulier? totius malitiæ et iniquitatis inventrix, quam Zacharias in medio amphoræ sedentem quasi digito ostendens ait cap. V, 8: «Hæc est impietas,» id est omnium impietatum et malorum

Ortus hominis ex muliere est fons omnis miseriæ.

origo: videtur ad Evam alludere, quæ peccati occasio fuit Adæ, a quo culpa originalis traducitur in posteris; debuitque miseria hæc in sermonis primordio, poni, a qua cæteræ coortæ calamitates, quibus orbis terrarum obruitur. Flebat hanc hominis infelicem sortem S; David, quando dicebat *Psalm.* L, 7; «Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea:» nam hic unum originale peccatum vocat *iniquitates* atque *peccata*, quod licet unum sit in quolibet puero, tamen omnium sequentium peccatorum cunctarumque iniquitatum seminarium existit; et alio loco *Psalm.* XXXVII, 4, ait: «Alienati sunt peccatores a vulva, erraverunt ab utero, locuti sunt falsa.» Ab ipsa, inquam, vulva peccatores nascimur, quia in vulva peccatores concipimur; ab ipso utero erramus, quia in ipso utero impii et infidi gignimur; falsa loquimur, quoniam si iniquitatem proferimus, cum ipsa fallax sit, falsa

Eva occasio peccati Adæ, a quo culpa originalis in nostrans funditur.

Ab utero sumus peccatores et erramus.

loquuntur, sed vero iustitiam edicimus, falsa etiam loquuntur, quia aliud est quod ore profertur, aliud autem quod cordis recessibus occultatur. Ex hac radice o quanta mala sæpe pullulare non cessant.

Homo ergo a muliere natus, peccati et avaritiarum consors, brevi emoritur: decuit enim vite brevitate puniri eum qui potuit vite ligno ac sempiterna vita mortis nescius perfrui: vita igitur in angustias coarctata fuit, ne tantum excurreret, quantum mortalium cupiditas fluxorum honorum illecebris capta vellet. Et quoniam præpostera illa vite appetitio e falsa ut plurimum et inani persuasionem generatur, quasi per se bonum illud sit diuturnum, ejus plena et continuata possessio plurimos annos haberi possit, pulchre hic Job prætextum illum excutit, et dicens illustrat, omne vite curriculum esse brevissimum, atque in illis fugientis ævi angustias nihil esse causæ, cur Priami annos vel Nestoris aut etatem Macphiorum laciniis fabulosis circumductam sibi aliqui velint aut polliceantur. An non vita brevis, quam anni metiuntur, menses continent, dies abbreviant, horæ ac momenta decurrant? An non brevis, ejus Sap. v, 9-12, « omnia transierunt tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrentis, et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam: ejus cum præterierit non est vestigium invenire neque semitam carinæ illius in fluctibus; aut tanquam avis, quæ transvolat in aere, ejus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum, et scindens per vim itineris aerem: commotis alis, transvolavit, et post hoc nullum signum invenitur itineris illius: aut tanquam sagitta emissa, in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius? » An non tandem brevis, quæ finem habet, quo appropinquante omnes elapsi anni aspiciuntur, ac si nunquam fuissent? Pulchre Seneca toga et sapientia clarissimus *Epist.* 49, velut ex Capitolio illud exclamat: « Purum est quod vivimus, et adhuc puncto minus; » et Aristoteles apud Stobæum *Serm.* 96, fundens aureum flumen orationis ea causa definebat hominem καὶ τὸ λάφρον, *temporis spoliū.* Sed B. Augustinus *serm.* I *De Verb. Dom.* elegantissime nos quodammodo vitreos facit, innumeris casibus obnoxios, quibus in horas comminamur: « Inter casus ambulamus: si vitrei essemus, minus casus timeremus. » Et quidem nihil fragilior vita est, quæ minimis rerum causis præter omnium expectationem multis abruptitur: pilus unus Fabium senatorem occidit cum in gutture hæsisset; acinus uvæ poetam Anacreontem; repentina lætitiā quosdam, subitus alios mæror sanguine et anima spoliavit: juventute viribusque florentem, et pleno gradu in curriculum ævi ingredientem, spe lætum, grandia meditantem, sæpe trium quatuorve dierum febricula exstinguit; imo nulla antecedente causa, quæ

quidem in hominum cognitionem veniat, non pauca ab hominibus eripiuntur.

Hic dicitur, sapienter sapienter ait Seneca in *Thyest.* Terullianus lib. *De Anim.* cap. III, id sublimiter et concinne more suo dixit: « Vis est illa navigis, cum longe a saxis, nullis depugnata turbibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu labente cursu, lætante comitatu, infestino repente percussu, cum tota securitate desidunt: non secus naufragia sunt vite etiam tranquilla » etc. Hoc nostri et profani sapientes docere omnes conati sunt, magnam esse humanæ vite brevitate, nec id tamen persuadere omnibus potuerunt, dum splendor inanum rerum et ambitionis pompa, dum languida fuflesque lætitiæ et voluptas, dum magna spes commodorum, opum, dignitatum, dum falsæ gloriæ choragium sapientem illam cogitationem opprimunt: nam quidam nos illis bestiolis simillimos esse aiunt, quas Aristoteles apud Ciceronem *I Tuscil.*, quod unum tantum vivant diem; quæ lucem atque vitam, quam cum sole oriente acceperunt, eodem occidente amittunt, et emurruntur. Eandem ob causam *solstitiali herbam* dicunt hominem, aut deciduum brevis ævi flosculum, manere ridentem, guttulis roris intermicantibus affluentem, inhiatentem soli, et totum sinum aperientem, qui pubescit simul et tabescit, nec diei prius finem quam vite sentit. Plinius eo spectaculo mentem eruditam pascebat, et his verbis animi sui notionem aperiebat lib. XXI, cap. I: « Flores natura in diem gignit magna hominum admonitione, quæ spectatissime floreat celerime marcescere; » sed magnificentius illa a hostris sapientiusque dicuntur. Et si polite venusteque dixit e profanis unus breve ver brevesque rosas, ad indicandum celerem cursum et exiguam durationem, majori tuba Job cothurnatus poeta, et divinæ mentis inflammatione potens, « Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, » et emblemate illud sacro illuminans: « Qui quasi flos egreditur, » etc. De quibus mox sequenti versu agendum, ubi prius expenderimus id quod hic ait:

REPLETUR MULTIS MISERIS: — licet enim vita præsens brevi periodo absolvatur, æquo tamen Dei iudicio miseris innumeris confertim ingruentibus expletur et saturatur; illa ergo vox *repletur* significanter admodum malorum agglomerationem, quibus mortales vexantur, ostendit: repletio et saturitas quædam est, quæ tedium parit, et tamen homo peccati poenas luit, dum his epulis a primo parente paratis quotidiano convivio non vesci modo, sed exsaturari cogitur. Pro verbis illis, *repletur multis miseris*, Septuaginta vertunt, πλήρης ὀργῆς, *plenus iracundie*; Aquila, πλήρης κλονίσεως, *plenus commotionis et turbationis*: quibus certe versionibus in unum sensum una cum Hebræo et Chaldæo conspirantibus notatur infelicitas.

Hominis vita brevis.

Homines sunt sicut animantes epulæ pot.

Homo si est solstitialis et nos deciduus.

Fragilitas vita humana maxima.

Vita hec brevis multis est referenda miseris.

« Quoniam dives sicut flos fœni transibit. Exortus est enim sol cum ardore, et arefecit fœnum, et flos ejus decidit, et decor vultus ejus deperit. » In quo hominis fragilitatem adhuc magis expressam invenio; omnis quidem flos fragilis est, sed flos fœni omnium fragilissimus et vilissimus existit, utpote qui una cum fœno ad pabulum brutorum assumitur. Est igitur gloria hominis sicut flos fœni, quia in momento pertransit, et quamdiu durat debet haberi contemptui. Hancque vilitatem gloriæ sensibilis, quam homo tam ardentem amare consuevit, Scriptura sæpissime fœni appellatione describit. « Homo, inquit David *Psalm. cxi, 15*, sicut fœnum dies ejus: et sicut flos agri sic efflorescit: » similia apud Isaiam cap. *xl, 6*; et Jeremiam cap. *ix, 22*, reperies. Porro quare homo flos? quia cito pertransit; quare fœnum? quia omnis decor ejus apud veros sapientiæ cultores vilescit; quare flos fœni? quoniam ac si esset vilis bestiarum esca, aut natura pugnantem, aut opibus abeuntibus, aut hostibus insurgentibus evanescit.

Audi S. Ambrosium non minus eleganter quam sapienter hac de re disserentem lib. III *Hexæm.* cap. vii: « Vivet enim, inquit, et gloria hominum in carne quasi fœnum, et quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, præmatura ut flos, caduca quasi fœnum: germinat vitæ viriditatem in specie, non in fructu soliditatem; hilarioris vitæ quasi flos prætendens jucunditatem, breviori spatio occasura *Psalm. cxxviii, 6* sicut herba fœni, quod prius quam evellatur arescit: quæ enim firmitudo in carne, quæ salubritas potest esse diuturna? Hodie videas adolescentem validum, pubescentis ætatis virtute florentem, grata specie, suavi colore; crastina die tibi facie et ore mutatus occurrit, et qui pridie tibi lautissimus decoræ formæ visus est gratia, altero die miserandus apparatus ægritudinis alicujus infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vicia corrumpunt, aut senectus debilitat, aut eviratos deliciæ reddunt, luxuria decolorat. Nonne verum est, quia *Isai. xl, 6* aruit fœnum, et flos decidit? Alius ab avis atavisque nobilis, et majorum honestatus infulus, propapiæ veteris clarus insignibus, amicis abundans, stipatus clientibus, et utrumque latus tectus, secum producens maximam ac reducens familiam, repente aliqua accidentis periculi mole turbatus, destituitur ab omnibus, a sodalibus derelinquitur, impugnatur a proximis. Ecce verum est, quia sicut fœnum vita hominis priusquam evellatur arescit. Et etiam qui dudum ubertate affluens copiarum, liberalitatis fama per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præminens potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis, beatus populis æstimatus, dum præconum clamore deducitur, subita rerum conversione in eum carcerem rapitur, quo alios ipse detruserat, et inter reos suos imminentis pœnæ deflet ærum-

nam. Quantos pridie caterva plaudentium et invidiosa faventis populi frequens domum pompa deduxit, et nox una gloriosæ illum splendorem deductionis abolevit, ac repentinus lateris dolor effusis gaudiis luctuosam gravis successionem mœroris admiscuit. Hujusmodi est igitur gloria hominis sicut flos fœni. Quæ etiam, cum deferretur, nihil operibus adjungit, in qua nullus fructus acquiritur; et cum amittitur evanescit, omnem scenam hominis et quam desuper obumbrabat repente destituens, et quam intus animabat. » Hactenus S. Ambrosius. O egregiam hominis gloriam! ob quam tam difficilia et molesta sustinet, quam tantis sollicitudinibus et periculis corporis et animæ discriminibus mercatur; cujus hæc est miseranda conditio, quod sicut flos et fœnum simul atque incipit vivere incipit interire: mane sicut herba transit *Psalm. lxxxix, 6*, mane floret ac transit, vesperi decidit et arescit. Fugacitas vero hominis occumbere properantis umbræ fuga notatur; et quidem umbra noctis fugit quam cito sol affulget, exprimique nequit momentaneum illud, quo mox ac sol hemisphærio illuxit, umbra noctis evanescit, et ne vestigium quidem relinquit. Umbræ vero diurnæ, quibus id nomen proprius congruit, velocissimæ sunt, uti sole occidente perspicui potest, quando ex montium opposita per devexa loca celerrime umbra porrigitur. Ergo umbra sive cum ex objectu opacorum corporum resultat, sive cum dispellitur, citissime fugit: quare eleganter Job de vita nostra pronuntiat: « Et fugit velut umbra, » ubi notandum in lingua sancta, quæ principe et auctore Deo instituta est, uno et eodem verbo et *vitam* et *fugam* significari: sic quod David *fugam* nuncupaverat *Psalm. lvi, 9*, Septuaginta interpretes ζωὴν, *vitam* dixerunt continuo in fluxu et fuga positam; quos secutus quoque noster interpres ita vertit, *vitam meam annuntiavi tibi*. In Hebræo est נֶדִי *nodi*, id est *fugas*, unde Vatablus reddit in hunc modum, *fugas meas numeratas habes*, ut si quis forte querat, quid hominum vita sit, celerrimam esse fugam intelligat; scite proinde mihi quidem videtur Poeta græcus *vitam* nominasse διαπίπτον, *fugitivam*; vel ut Gregorius Nyssenus, gravissimus et eloquentissimus pontifex, ἐφύμαρον, *diariam*, brevem et caducam.

Illud porro modicum vitæ tempus, quo vita hæc mortalis non tam constat quam nutat, multiplici varietati obnoxium est: nam propter ætatis incrementa, quæ quo amplius procurrit, eo magis vita decrescit, tot succurrunt affectuum formæ, ut vix homo ipse se agnoscat ipsum, qui ad horas pene singulas sensu mutato alius sibi esse videtur, id quod ista verba significant: « Et nunquam in eodem statu permanet. » Ex quibus patet major humana gloria caduca sit et fallax, et quo majorem eo instabilior: *umbra* enim fallax est, quæ oculis insipientium aliquid esse videtur, cum nihil omnino sit, nisi majoris lucis absentia:

Umbra
symbolum
fugacitatis
vitæ nos-
træ.

Apud
Hebræos
eadem
vox fu-
gam et
vitam
signifi-
cat.

Humana
gloria
caduca et
fallax.

hanc nec oculus videt, quia non umbram, sed modicam lucem videt: non auris audit, non odoratus percipit, non gustus capit, non manus apprehendit: sic est homo et omnis gloria ejus, quæ nullam soliditatem, nullam stabilitatem habet, sed semper de uno in aliud se movet, et tandem in mortem et sempiternam oblivionem decedit; idque sopant illa verba S. Chrysostomi: « Quid efferris animo, cum sis homo et cognatus terræ, ejusdem substantiæ cum cinere tum natura, tum animo, tum actionum delectus? Hodie dives, cras pauper; hodie sanus, cras ægrotus; hodie gaudes, cras doles; hodie juvenis, cras senex. Numquid in rebus humanis consistit, an non potius omnium præterfluentium cursum imitantur omnia, et simul atque apparuerunt citius nos quam umbra relinquunt? Quid igitur cristas erigis homo, fumus et vanitas? homo enim *Psalm. CXLIII, 4, vanitati similis factus est: veluti fumus dies ejus.* Exaruit gramen, et flos decedit. Hæc dico, non ut substantiam dejiciam, sed ut arrogantiam refrænem. » Hæc ille; sed miserabilis est aliud quod umbra nomine denotatur, nimirum, quod dum major est homo aut ætate, aut dignitate, aut honoris altitudine, eo est interitui propinquior. Crescunt umbræ ad vesperam et longiores ac productiores fiunt: non metuas illas, insipientes infantule, quia umbræ sunt, et per noctis præsentiam occumbent. Crescit honor, augetur dignitas, splendor mundanus provehitur: irride hæc, nisi velis, o homo, infantium more deludi: quia umbræ majores sunt, et eo ipso quod majores in ictu oculi consumentur. « Dies mei, inquit David *Psalm. CI, 12,* sicut umbra declinaverunt, et ego sicut fœnum arui: » idem et tu dicito de vita tua, et de vita cujusque, etiam si princeps sit potentissimus, quia ut umbra nimum protracta declinat, et ad nihilum properat, et ut vile fœnum et flos agri non aliud quam celerem casum exspectat. Est igitur homo caro, est spiritus ignarus et cæcus; est compositum quoddam ex corpore et animo, innumeris miseris et calamitatibus, et ignorantibus et peccatis subiectum; est flos et fœnum, est umbra: in quo si quæ per se habet consideremus, omnia instabilia, omnia fallacia, omnia misera et tumultuosa reperiemus. Vide quæ superius de hoc argumento annotavimus cap. VII, 9, et cap. VIII, 9.

Vers. 3.

3. ET DIGNUM DUCIS SUPER HUIUSCEMODI APERIRE OCULOS TUOS, ET ADDUCERE EUM TECUM IN JUDICIUM. — Cum, inquit, homo tam fragilis sit, tam inconstans, tam miser, non tanti a te fieri debet, ut summo jure cum illo agas, acriter in illum inquiras, adolescentiæ peccata in memoriam revoces, et totum ætatis ejus tempus in judicium voces, et de acta vita ejus quæstionem decernas: imo decet amplitudinem et majestatem tuam infinitam in tam misera creatura connivere, et nonnihil ejus infirmitati concedere; quo argumento sæpe sancti viri in Scriptura utuntur ad Dei mi-

Fragilitas humana Dei commiseratione digna.

sericordiam conciliandam: sic Isaias cap. LXIV, 6: « Cecidimus, inquit, quasi folium universi; et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui in nocet nomen tuum, qui consurgat et teneat te: abscondisti faciem tuam a nobis, et allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et tunc; Domine, pater noster es tu, nos vero lutum: et fictor noster es tu; et opera manuum tuarum omnes nos. Ne irascaris, Domine, satis, ne ultra memineris iniquitatis nostræ: ecce respice, populus tuus omnes nos. » Potest etiam prima hujus versus pars, ut graves interpretes sentiunt, non ad severum et minacem judicis aspectum, sed ad paternam et indulgentissimam Dei erga homines providentiam tum in naturalibus, tum in supernaturalibus bonis, legibus, inspirationibus, protectione, conservatione, pertinere; eo scilicet sensu, quo David hoc dulci et religioso carmine divinam beneficentiam admirandus extollit *Psalm. VIII, 5:* « Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? » *q. d.* Unde fit, ut tu Dominus universitatis, affluens omni bonorum copia et felicitate, nulliusque egens, honorem tamen vilem et abjectum, rem nihili, habeas in memoria, et benevolentia tua digneris? Mirum est quippe excelsissimum Deum rei minimæ tam exactam curam gerere, ut, nihil aliud cogitare videatur; et ex hoc ipso augetur secundi hemistichii admiratio, quod ab homine, quem adeo indulgenter ac liberaliter habuit, velit rationem adeo strictam exigere, ut adducat eum secum in judicium. Judicium autem, de quo hic Jobus agit, est illud in quo quisque de se coram Deo rationem reddet; cuius imago Jobum terruit, cum se, ut putabat, innoxium cerneret in hac mortali vita adeo rigide torqueri.

Mirum est Deum tantam miseri hominis curam gerere.

Hinc justissimus exsistit omnium sanctorum metus; David quidem, ut animadvertit S. Chrysostomus lib. II *De Compunct.* cap. IV, « cum magna cordis compunctione ἔγγυραμμένον τῆς κρισεως τῆς πνιγνυ εἰς διακονῆς, inustam in animo semper habuit judicii memoriam; etiam in luxu atque in licentia vitæ regalis eam semper ἔορπεπε παρ' ἐπιτῆ, secum reputabat, mente assidue revolvebat; unde id dicebat *Psalm. VI, 2:* Domine ne in furore tuo arguas me, cum animo omni artubusque in ea cogitatione horresceret: » quare eidem psalmo titulum inscripsit *Pro octava*, quæ plane est dies judicii, ut quæ hujus sæculi septimanam consequatur. Exaggerat autem doctissimus idem pontifex pium Davidis propositum et mirandam illam providentiam, quod cum divinæ mentis approbationem laudemque meruisset de justitia cæterisque animi donis, quibus ornatus expolitusque esset, de hoc tamen exquisito judicio et omnium actionum perquisitione cogitans pavore quodam inexplicabili opprimeretur: est enim illa Numinis vox et testificatio I *Reg. XIII:* « Inveni David virum secundum cor meum. » Sed quemadmodum Paulus *Actor. XIII, 22,* cum sibi nihil esset.

Job Dei judicium verebatur.

Sancti omnes judicium Dei in memoria habent.

consciis, justitiæ tamen non fidebat suæ, verum omni ratione contendebat ut placatum haberet Deum, cujus oculus involuta mentis arcana pervadit, quæ debilis hominum acies penetrare non potest : sic illa regia mens instincta et afflata divinitus, tametsi multis atque magnis florens virtutibus, futuri tamen judicii metu percelleretur. Sciebat enim, ait S. Chrysostomus, non solum homicidii, et contumeliæ et scelerum aliorum, quibus Dei numen violatur, reddendam esse rationem, verum etiam « γέλως, καὶ ἀκαίρου λόγου, καὶ εὐτραπέλειαν, καὶ ἐν μικροτέρον, etc. et risum, et intempestivum sermonem, et leviozem scurrilitatem, imo et minora quædam gravi supplicio esse mulctanda. » Pari modo Diadochus, vir præstantis judicii et sanctimoniam, longe majus Dei judicium esse ait conscientia nostra; tametsi exploratum sit alicui plenissime nihil sibi se conscium esse, quod Apostolus tam perfectus tamque illuminatus aiebat. Quare Magnum Constantinum, cum a tam multis nationibus timeretur, pia in schola eruditum, de divino tribunali loqui solitum, atque illud ut pars est timuisse prodit Eusebius in ejus Vita lib. IV, cap. xxxix, atque inter alia suis inculcavisse, « cunctos mortales magno regi aliquando rationem vitæ suæ relatuos. » Hoc idem dici potest de omnibus, qui sanctis moribus instituti sempiternæ gloriæ velificati sunt, quorum aliqui resonantem semper in mente tubam illam habuerunt et angeli vocem : « Surgite mortui, venite ad judicium. » Hunc ergo divini judicii rigorem et hominis ad malum pronitatem considerans, ut Deum ad misericordiam inflectat subdit:

Vers. 4.

4. QUIS POTEST FACERE MUNDUM DE IMMUNDO CONCEPTUM SEMINE? NONNE TU QUI SOLUS ES? — q. d. Quis, o Domine, immunditiæ labem effugiat, cum unusquisque ex patris satu matrisque conceptu originariam contraxerit maculam? quæ vis emundavit a tam antiqua et quasi naturali contagione, nisi tu solus, cui rerum pareat universa natura? Ubi notandum cum Tirino nostro, non ita viri semen dici *immundum*, quasi insit ei aliqua qualitas, quæ sui contagione animam pueri inficiat, et peccatum originale afflet, ut voluere Tertullianus et alii, qui animam non creari, sed esse ex traduce docuerunt; sed *causaliter* dici *immundum* semen, quia eo ipso quo causa est generationis hominis, facitque ut hic infans sit filius Adæ, censetur etiam causa immunditiæ originalis, quæ propria est filiis Adæ. Qua de re vide scholasticos in I II.

Semen hominis quomodo immundum sit.

Septuaginta, quos passim citant Patres contra pelagianos, legunt, τίς γάρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ βόπου; ἀλλ' οὐδαίς, ἔάν καὶ μίαν ἡμέραν ἔβίωσεν ἀπὸ τῆς γῆς, quis enim mundus erit a sorde? Nullus, etsi unicus dies sit vita ejus super terram, q. d. Miserere hominis tam miseri, ut peccati reus sit prius quam natus; unde nec a seipso, nec ab alia creatura, sed a te solo juvari, liberari et purgari potest. Quod argumentum Jobi aptissimum est ad Deum inflec-

tendum ad commiserationem : non enim homo de immundo duntaxat semine concipitur, sed ex corruptione naturæ, cujus fomes etiam justos vehementer urget, in peccata plurima et creberrima labitur; ut videatur maceria quædam depulsa per se labens, neque consistere ullo modo valens. Quo argumento David etiam usus est ad Deum placandum, et crimen suum nonnihil excusandum : nam cum diceret *Psalm. L, 1* : « Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, » subjungit : « Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea, » id est, non me debes abjicere, et indignum tua misericordia ducere, quod peccaverim : quid enim magis in hominum natura hæret quam culpa atque peccatum, cum in ipsa nostra conceptione peccato contaminemur? Equis est, clementissime Deus, ex Adæ semine concretus, qui se ita expurget, ut se tibi inculpatum representet? Profecto tu solus potes hominem a conceptu sordidum detergere, auferreque id, quod in judicio tuo vituperandum et puniendum foret. Tu solus es, qui potes in Æthiopia mutare pellem ejus, et in pardo varietates ejus; qui vales scilicet peccatorum atrocem in innocentiam convertere, et duplicitatem humani cordis in simplicitatem columbæ commutare; unde nos pulchre monet S. Gregorius lib. XIII *Moral. cap. ult.* : « Quisquis occultæ tentationis motus atque immunditiam cogitationis everit, nequaquam sibi suam munditiam tribuat : quia de immundo conceptum semine nullus facere mundum potest, nisi is qui mundus per semetipsum solus est. Qui ergo jam ad locum munditiæ mente pervenit, conceptionis suæ vitam respiciat, per quam venit; atque inde colligat, quia ex sua virtute non habet munditiam vivendi, cui de immunditia factum est initium subsistendi. » Munditiam itaque et puritatem animæ in nobis tu qui solus mundus es facis : ita est, Domine, tuum opus est sanctitas, tu justos facis, tu sanctos effleis, tu a peccatis liberas, et in libertatem veræ virtutis vindicas; quod David in arcanis quoque suis dictis expressit cum de cordis ædificatione disputat in hunc modum *Psalm. xxxi, 15* : « Qui finxit sigillatim corda eorum. » Quid est *sigillatim*? Septuaginta dicunt *κατὰ μόνας*, quod Eusebius interpretatur *χωρισμένως, seorsim ac separatim*; sed rem disertius copiosiusque tum Euthymius, tum vero etiam Basilius Magnus exponunt, et de cordis puritate et simplicitate capiunt : quod nimirum Deus separata ab omni impuritate et libidine corda effinxerit.

Solus Deus mundare a peccato hominem potest.

5. BREVES DIES HOMINIS SUNT, NUMERUS MENSURAM Vers. 5. EJUS APUD TE EST : CONSTITUISTI TERMINOS EJUS, QUI PRÆTERIRI NON POTERUNT. — Hæc Jobus ad Deum ait; quorum verborum hæc est sententia, juxta S. Gregorium, q. d. Dies humanæ vitæ ita sunt breves, ut nullum numerum habeant apud homines, neque videantur aliquod vel brevissimum

Dies humana vitæ bre-

cognati sepiant, eorum tamen nemo juvare te potest, unus et solus Deus potest. Actum est de te, o homo, actum est; et quidem actum est in æternum, si tunc hostem habeas Deum. Prudenter igitur Job antequam præstitutus ille qui præteriri non possit vitæ terminus adsit Deum ipsum interpellans subdit :

Vers. 6. **6. RECEDE PAULULUM AB EO, UT QUIESCAT DONEC OPTATA VENIAT SICUT MERCENARIUS DIES EJUS : —** Intermitte, inquit, nonnihil pœnas et cruciatus quos misero infligis, ut aliquantulum respiret, donec optata mortis, et quæ hanc consequitur, æternæ vitæ dies adveniat, qua fesso et laboribus doloribusque fracto dabitur et requies et laborum merces tanquam mercenario, cui ad vesperam diurni laboris salarium impendi solet; unde Septuaginta vertunt, καὶ εὐδοκίαν τὸν βίον ὡσπερ ὁ μισθωτός, et delectetur illa vita sicut mercenarius: Chaldæus vero reddit, donec accipiat partem suam sicut mercenarius in die suo. Præcatio hæc Jobi licet ad universum genus hominum in hac vita ærumnosa laborantium pertineat, ipsum tamen calamitate acerbissima divexatum potissimum respicit. Exploratum est autem, hominis vitam certo non mensium vel dierum modo, sed horarum quoque numero definitam esse, neminemque ultra præstitutam horam posse vitam prorogare; cujus veritatis ratio a prænotione et potentia divina petenda est. Ex hoc ergo asserto infallibili elicit Jobus orandi confidentiam, postulatque ut recedat Deus, hoc est, parcat, remittat, cesset a vexatione illa, ut homo afflictus quiescat aliquantum, donec optata et sæpe flagitata mortis dies accedat, quam velut mercenarius exspectat, non sane ob mortem ipsam, sed ob requiem, quam per mortem adepturus sit. Recede, inquit, paululum, ac si luculentius diceret: Videris, clementissime Deus, instare mihi morienti, ne aufugiam; verum sat nosti me non posse vitam producere ultra præscriptum a te diem: desine ergo me novis telis transverberare, etenim si decreta hora hinc migrare necesse est, quorum instas? jam vulnus lethale intulisti, quo tandem moriar; quid ergo opus sit iteratis ictibus sauciare, quem mors jam concepta perurget? Sic Jobus in eo quippe conflictu dolorum versabatur, ut parum sibi superesse temporis prudenter conjiceret. Non ergo vitam longiorem nunc precatur, sed pœnæ relaxationem mitigationemve, ut lethaliter percussus tranquille agat, oret, fletive paululum miser dolorem suum. Neque mirum, si varias precandi formulas inducat, si varia vota succedant; quod dolentium est maxime proprium, dum affectus impotentes ut venti e diversis regionibus flantes animum inermem ac tædio nutantem impellunt. S. Chrysostomus refert in quibusdam exemplaribus legi hoc modo, ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, ἵνα ἡσυχάσω, καὶ εὐδοκίαν τὸν βίον μου ὡσπερ μισθωτός, recede a me, ut requiescam, et placem vitam meam sicut mercenarius; quorum verborum sensus

est, q. d. Relaxa cruciatum, ut aliquantum recreer, ac refocillum vitam meam sicut mercenarius qui aliquando laborem intermittit, neque enim respirare sinor: ne me perenniter ac vehementer excrucies. Doloris credo equidem spicula deprecatur, quæ si cessarent, pœna satis gravis, minus tamen acri vexaretur. Recessum ergo Dei appellat cessationem a doloribus inferendis: levior quippe pœna graviori succedens quies videtur; et quidem hic precandi modus graviter afflictis usitatus est, dum non expungi, sed imminui pœnam poscunt.

DONEC OPTATA VENIAT SICUT MERCENARIUS DIES EJUS. — In Hebræo est, donec perfecerit sicut mercenarius diem suum: mercenarius in certum tempus conducitur, et sæpe in diem; quem ideo Græci vocant ἀθημερίων μισθωτός, diurnum mercenarium. Dies autem mercenarii sunt certi et breves, quibus nec additur nec demitur, nam ipse nihil patitur iis addi, quia laboriosi sunt; nec qui conducit ipsum quidquam detrahi permittit, ne mercedis fructu fraudetur. Dies ergo mercenarii vocatur tempus quo conductus fuit ad aliquod opus, cui comparantur dies hominis, quibus hic militat in terra prout *supr.* cap. vii, 1 et 2, explicatum fuit; unde hujus loci explicatio petenda est, siquidem hic, prout ibi, Job finem vitæ et miseriarum exemplo mercenarii finem operis et mercedem præstantis exoptat.

7. LIGNUM HABET SPERM: SI PRÆCISUM FUERIT RURSUM VIRESCIT, ET RAMI EJUS PULLULANT. — Varias excogitant interpretes hunc versiculum cum præcedentibus nectendi rationes, quas recenset Pineda noster; sed commodissima mihi videtur illa, quæ ex originali et græco textu petitur, in quo utrobique exprimitur particula causalis; in illo quidem τὸ χι, in hoc vero γὰρ, id est nam, seu enim, q. d. Cum breves sint dies hominis, eosque plene habeas in potestate tua, rationi simul et æquitati consonum videtur, ut benigne cum illo agas, nec orbem sobole ad instar inutilis trunci stirpitis excindas: nam lignum seu arbor succisa non raro repullulat, et surculi ac rami ejus transplantati denuo succrescunt et propagantur; homo autem semel mortis falce succisus, et terræ mandatus, si nullam post se sobolem reliquerit, omnem propagandæ stirpis spem funditus amisit. De semetipso autem Job in tertia persona hic loquitur, et coram Deo humiliter conqueritur, se non solum in corpore ac persona propria gravissime affligi, et asperissima quæque perpeti, sed etiam per mortem omnium suorum pignorum charissimorum sese arbori præcisæ non absimilem videri; cujus tamen stirps licet solo adæquata si aquis irrigetur, aliquod adhuc virgultum possit emittere, id est, si Deus illum ab infirmitatibus, quibus tum ad mortem usque gravissime premebatur, liberare, ac pristinae sanitati restituere voluerit, alios in defunctorum locum filios generare adhuc valeat, quippe qui cum ista di-

Diesmercenarii qui, et quales.

Vers. 7.

Job ligno præcisio comparatus.

tus est : » *cujus rami* sunt omnes virtutes, quæ ab amore tanquam ab initio procedunt de quibus Ecclesiasticus cap. 1, 25 : « Rami ejus longævi : et sub ramis ejus justus morabitur ; » *cujus folia* sunt præcepta divina, quia lignum istud protegitur et ornant, et ad sanitatem gentium sunt instituta, nam præceptorum custodia gentes morbis peccatorum liberantur, et salutem justitiæ adipiscuntur, quare apud Ezechielem cap. xlvii, folia hæc dicuntur ad medicinam ; *fructus* denique, ex quibus arbor bona cognoscitur, sunt effectus charitatis perfectæ, quos in viris perfectis animadvertimus. Cæterum audiamus suavem lyræ sonum, quo hujus figuræ in *Glossa* explicatur mysterium : « Lignum habet spem, » id est homo, qui dicitur arbor inversa, « si præcisum fuerit » a Christo per peccatum mortale, « rursus virescit » per recuperationem gratiæ : « si senuerit in terra radix ejus, » id est, si diu manserit in terrenis, desideris, tamen recuperare poterit gratiam Salvatoris. Ideo subdit : *Ad adorem aquæ*, id est prævenientis gratiæ, « germinabit, » concipiendo bonum propositum, « et faciet comam, » id est opera bona, « quasi cum primum plantatum est, » id est, antequam in peccatum laberetur. Ubi circa illa verba : *Ad odorem aquæ*, quis non miretur aquæ tribui odorem, cum illa, ut philosophi docent, nec colorem, nec saporem, nec odorem dicatur habere ? sed quamvis hujusmodi qualitates avara illi natura negaverit ; terra tamen, per quam transit, nescio an liberalis, an grata, sic ei retribuit, ut *reciprocum sit vel officium vel beneficium* humoris accepti et retributi odoris. Siquidem Ambrosio lib. III *Hexæm.* cap. xv testante : « Una nempe eademque est aqua, et diversas plerumque se mutat in species, assumpto locorum quibus influit colore : » *assumpto* addere poterat et *odore* ; quod si Ambrosius hoc asserat de naturalibus aquis e terra scaturientibus, potiori utique jure id dixero de aquis lacrymarum, quæ de corde exeunt contrito, ex oculis defluunt pœnitentium, et per maxillarum canales distillantur : cum enim maxillæ, juxta Nyssenum Gregorium hom. 13 *in Cant.* sint « phialæ aromatum, ex quibus unguenta parantur, » quid mirum, si in illis odoriferæ lacrymæ conservatæ adeo vivificum emittant odorem, ut ad illum et mortuus peccator reviviscat, et virtutum ornatur floribus, et coma gratiæ et gloriæ coronetur ?

Vers. 11
et 12.

Homo
mortuus
naturæ
viribus
ad vitam
revocari
nequit.

11 et 12. QUOMODO SI RECEDANT AQUÆ DE MARI, ET FLUVIUS VACUEFACTUS ARESCAT : SIC HOMO CUM DORMIERIT NON RESURGET ; DONEC ATTERATUR CŒLUM NON EVIGILABIT, NEC CONSURGET DE SOMNO SUO. — Comparat hominem mortuum cum mari et fluvio, cujus aqua ubi semel aruerit, eadem numero non redit : Quemadmodum, inquit, aquæ, quæ a suo capite per declivia loca defluxere eodem relabi non possunt siccato alveo, unde primum decursu prono recesserunt : sic etiam nec homo defunctus vita reviviscet, scilicet naturæ viribus, neque

dum cœlum stabit a somno mortis excitabitur : ita Sanctius, Stunica, Pineda, et plerique latini interpretantur, ut dicat resurrectionem ad similem vitæ statum esse natura impossibilem, sicut mare aut fluvius ad summam siccitatem redacta reparari et restitui naturæ viribus non possent : nam resurrectio divinum opus est, non ipsius naturæ. Alii vero, quia particula similitudinis in Hebræo et Græco subticetur, hæc per dissimilitudinem dicta accipiunt, ut nimirum significetur homo fugacioris esse vitæ et irrevocabilioris quam sit fluxus maris aut fluminis ; siquidem mare nunc fluit, et aliquam terræ partem deserit ; nunc vero refluit, et eandem quasi perditam cito recuperat : similiter torrens aut fluvius si nunc æstate sicceatur, post paulum facta accessione aquarum exundat. At homo nunquam vitam mortalem recuperabit, quam semel amisit ; nunquam ad possessa prius bona revocabitur, sed in pulverem versus in diem judicii reservabitur : quod glossema nobis aliam quoque sententiam suppeditat, q. d. Sane ut aqua maris, quæ recessit, revertitur, sic homo iterum reversurus est ; unde Romani olim, teste Tertulliano lib. *De Resurr.* dicere soliti sunt, cum aliquis e vita decessisset : « Abiit, et reversurus est, » resurrectionem carnis haud obscure innuentes. Quapropter hic etiam non absolute negavit hominem resurrecturum, quin imo idipsum asseruit, et ad majorem hujus veritatis confirmationem quando futura esset resurrectio declaravit his verbis : « Donec atteratur cœlum : » nam qui illam antea non futuram dixit, tunc omnino futuram significavit, quando cœlum et terra statuto a Deo tempore atterentur, « et sicut vestimentum veterascent, » ut David ait *Psalm.* ci, 27.

Septuaginta vertunt, *ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς οὐ μὴ σφραγῆθῆ, quoadusque cœlum non sit consutum*, quod S. Augustinus reddit, *usquequo cœlum est non consuetur ad novum* ; Polychronus exponit, *καὶ ἕως ἂν ὁ οὐρανὸς παλαιωθῆ, καὶ ὁ κόσμος συνίσταται, ταυτέστιν, ἕως συντελείας οὐ μὴ σφραγῆθῆ, ἀντὶ τοῦ, οὐ μὴ συναρμολογῆ· σφραγῆν γὰρ εἶπα τὸν αἰρᾶν τῶν ζεύξεων τῶν μελῶν, quoadusque cœlum inveteraverit, et mundus constiterit, id est, usque ad consummationem non consuetur, pro, non redibit ad harmoniam suam. Sutura enim dixit seriem jugationum et commissurarum ipsorum membrorum.* Homo igitur tunc resurget, quando Deus in extremo die cœlos immutabit, et majori splendore convestiet : « Liqueat enim, inquit S. Gregorius ad hunc locum, quia non resurget, scilicet donec atteratur cœlum : quia nisi mundi hujus finis advenerit, humanum genus a somno mortis ad vitam non evigilabit. Non ergo quia omnino non resurgat, sed quia ante contritionem cœli humanum genus minime resurgat, insinuat : » intelligendum enim est, non evigilaturum ante omnium hominum futuram resurrectionem. *Somnum* vero mortem vocat phrasi Scripturis usitata, ut cum David ait *Psalm.* lxxv, 6 : « Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt viri divitiarum in manibus

Homo
non re-
surgat
ante
mundi
immuta-
tionem.

Somnus est expressa imago mortis.

suis; » et quia somnus expressa est mortis imago, adeo ut quidam philosophi opinarentur pro similitudine nobis esse a natura datum, ut ex illo mortis rationem cognosceremus. In Menandro poeta comico nihil memini me legere venustius, quam cum somnum appellavit τὰ μικρὰ τοῦ θανάτου μυστήρια, *parva mortis mysteria*: dictum argutum et lepore tinctum erudito, quo alludit ad sacra Eleusinia seu initia Cereris, quæ duplicita fuerunt, *parva* nimirum et *majora* mysteria; illa fuerunt dispositio ad hæc, ad quæ ab illis facillimus transitus. Magna in utrisque similitudo, iidem ritus cærimoniæque fiebant; somnus igitur parva mortis mysteria: jam *dormientes* letho et Elysiis campis ut majoribus mysteriis initiantur, mox sepulcri epoptæ futuri. Hinc sapientes Græciæ eos qui somno detinentur pari in loco ponunt cum sepultis, qui neque sibi neque humano generi sint utiles. Cui autem mors *somnus* appelleretur dictum *supr.* cap. III, 13, ubi hoc fusius exposuimus.

Vers. 13.

13. QUIS MIHI HOC TRIBUAT, UT IN INFERNO PROTEGAS ME, ET ABSCONDAS ME, DONEC PERTRANSEAT FUROR TUUS, ET CONSTITUAS MIHI TEMPUS, IN QUO RECORDE- RIS MEI? — Proxime dixerat non eandem esse humanæ vitæ conditionem atque plantarum, quæ succisæ revirescunt, et earum rami a frunco sublatis et infossi terræ denuo radices agunt, et in arbores proceras ac pulchras excresecunt; ast cum homine longe aliter se res habet, ubi enim semel vita functus est, nullam amplius virtutem habet naturalem, qua in pristinum statum, a quo dejectus est, redeat; sed humi putrescit, neque spem habet ullam resurgendi ante finem sæculorum, quando ad statum priori longe dissimilem transferetur. Cum autem gravia Jobus pateretur incommoda, et jam pene tantorum dolorum molli succumberet, optabat mortem, hujusmodi malorum commune levamentum; quam libenter subiret, si modo plantis non dissimilem sortiretur interitum, a quo facilis esset ad vitam prioremque conditionem remigratio. Hoc ipsum igitur Jobo videtur esse in votis, dum tempore furoris Domini et quasi hiemalis inclementiæ mori desiderat, dummodo defervescente furore ad vitam revertatur: ita Sanctius noster, qui alias quoque aliorum expositiones adfert; sed hæc videtur maxime litteralis et cum præcedentibus optime coherens. *Inferni* ergo nomine mortuorum receptaculum significat, ratioque postulat ipsa, ut cum eo nomine omnes subterraneas cavitates, tartarum, limbum, sepulcrum comprehendi notum sit, eam stationem optet Jobus, quæ quietis aut refrigerii significatum habeat, qualis patrum limbus animæ, sepulcrum corpori. Furor vero ille, quem defervescere cupit interim dum absconditur, est indignatio Dei, qua hæc vita mortalis exagitat. *Tempus autem constitutum* est dies resurrectionis ad immortalitatem; quæ licet universis hominibus præstituta sit, non tamen ita, ut Deus universorum mortalium, sed electorum tantum-

Job mortem optat.

Quid inferni nomine significatur.

modo dicatur amanter recordari, quod est Jobi postulatam.

Titelmannus et alii *furorem* hunc, quem Job tantopere exhorruit, sentiunt ad extremi temporis universale judicium pertinere, quod usque adeo præsentiebat horribile, ut dum furor in illo severo rerum articulo in iudicis ore scintillaret, eligeret potius cum damnatis in gehennali incendio cruciari, quam spectare fulminantem iudicem, et suæ indignationis documenta maxima præbentem: quæ quidem interpretatio pia est, sed minime litteralis. Et sane nimis intellectu arduum est, ut Jobus his verbis illud petat, et sibi in petitione constet: esto Deus humanorum scelerum vindex suum in peccatores furorem ostendet, quem vel in inferno fugere Jobus expetit; si fuga et latebris declinandus Dei furor est, quare in inferno protegi Jobus cupit, et in inferno abscondi? Quin et si Jobus a Dei furore exoptat fuga abscondi, atque latibuli beneficio occultari; quomodo postulat, ut Deus ipsum abscondat? Porro quisquis abscondit aliquem, illius se præbet comitem, quousque illum in latebris reponat et occultet; probeque inde noscit, ubinam absconsus delitescat. An Jobum dementavit calamitas, qui a iudice petit ut eum abscondat, et latebris a se protegat? Parum, opinor, tutus erit reus, quem iudex abscondit. Scilicet perspicuum erat Jobo ejus noxas Deum latere non posse, quod omniscientia vetat; nec posse etiam se fugere a Deo, cujus immensitate comprehenditur. Verum nihilominus a Deo petit Jobus ut illum peccatis obnoxium abscondat, ne in conspectu Dei sui peccaret, *q. d.* Cum homo mortalem hanc vitam agit, fieri non potest ut nunquam in Deum delinquat: at ne in conspectu tuo peccem, inquit, quandoquidem non possum a te fugere, et a te abscondi, hoc unum quod possum enixe deprecor, ut tu ipse abscondas me; saltem sic voto abscondar, et desiderio meo in tuis latebris occultabor, ne peccem in conspectu Dei mei: sic peccatum meum erubesco, sic detestor peccandi impudentiam, ut si quando humana mihi imbecillitate peccandum contra te sit; tunc, tunc quidem vel in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus.

Mitior est gehenna quam iratus Christi vultus.

Deum supplicat Jobus ut ipsum abscondat.

Tropologice autem nobis viventibus quis hoc tribuat, ut in inferno protegatur et abscondatur? etenim fortissimum propugnaculum arxque adversus peccatum munitissima *infernus est igneis* abundans telis: si nos peccatum oppugnat, in hanc arcem mente et cogitatione confugiamus, sempiternique illius ignis consideratione hostem crudelissimum repellamus. Viventibus infernus propugnaculum, mortuis supplicium est; ne sit post mortem supplicium, sit ante mortem propugnaculum: descendamus sæpe in infernum viventes, ne semel descendamus morientes. Animadvertit Numinis providentiam Tertullianus lib. *De Patientia* cap. ult., quod in multis orbis partibus ignitos montes

Inferni consideratio est arx fortissima adversus peccatum.

Nos ad inferni cogitatio-

nem ad-
moment
montes
ignivo-
mi.

esse voluerit, quos nominat *fumariola inferorum*; atque scintillas, quæ in dies evomuntur, « magni alicujus et inestimabilis foci missilia quædam et exercitoria jacula » videri, ne quando in eorum locorum oblivionem veniamus, in quibus divinæ majestatis perduelles supplicio æterno mactantur. Et quidem usi etiam hac consideratione sunt viri sanctissimi ad salutarem metum retinendum, et quæ molesta in vita contigissent eo lubentes referebant. B. Theodorus Studita, obita pro Deo morte gloriosus, cum in morbum incidisset, in quo primum totius corporis frigus et vehementissimum horrorem senserat, tum continuo igneæ febris immensum et inusitatum calorem, vir pius eum fructum inde retulit, de quo deinde apud suos in *Serm.* 31 ita memorabat: « Ego in malis positus mecum cogitavi: Itane in futuro judicio a tartari horridici penis ad gehennam ignis revolvemur, binisque forte suppliciis aut etiam pluribus miser est obnoxius? » ubi duo præcipua attingit inferorum supplicia, scilicet intolerandum frigus, unde Græci nuncupavere *Τάρταρον*, *Tartarum*; et *ignem*, quem æternum divina oracula significant: Tertullianus in *Apol.* cap. XLVII, vocat « ignis arcani subterraneum thesaurum ad pœnam. » Hinc Isidori Pelusiotæ egregia monitio lib. I *Epist.* 433: « Si carnis, inquit, tuæ cupiditas et libido adversum te furit, et insolentius commovetur, ignis futuri memoriam refrica, et exstinguetur; siquidem libidinosum hujus vitæ incendium ad fornacem illam tendit. » Neque tamen cogitandum est duo tantum esse illa pœnarum genera, tametsi atrocita, quibus sontes in Erebo crucientur: est enim is locus acerbissimum omnium officina, olida mephitis, puticuli halantes, cloaca mundi, sordium omnium fax et colluvies; ubi nihil sit quod delectet, nihil quod non incredibiliter torqueat, qui sit denique, ut Servator mundi *κατ' ἔξοχὴν* appellat *Luc.* XVI, 28, *locus tormentorum*. Jonas ad ea omnia adungebat æternitatem, de qua mens omnis cogitando prope inexplicabili pavore tenetur: « Cujus, inquit cap. II, 7, vectes retinacula sempiterna, » quæ videlicet solvi aut perrumpi nequeant, ait B. Cyrillus in *Jonam*, cum nemo e stygia unquam domo exierit, nec ea semel clausus revocare gradum potuerit, et suavissima luce perfrui.

Item fe-
bres et
morbi.

Infernus
est acerbissimum
omnium
officina.

Vers. 14. 14. PUTASNE MORTUUS HOMO RURSUM VIVAT? CUNCTIS DIBUS, QUIBUS NUNC MILITO, EXPECTO DONEC VENIAT IMMUTATIO MEA. — Valde variant interpretes in hujus textus expositione: primo Chaldaeus quidem in solos impios refert, et de beata vita, quam non assequuntur, explicat hoc modo, *si mortuus fuerit vir impius, ferine potest ut vivat?* qua etiam ratione *Psal.* I, 5 dicuntur « impii non resurrecturi in judicio, » videlicet ad beatam vitam; sed ita non satis hæc coherent cum præcedentibus, et aliena videtur a tota hac Jobi oratione illa vitæ usurpatio. Secundo, Philippus existimat sermonem esse de illa altera resurgen-

tium vita, atque interrogationem hanc æquivalere affirmationi, q. d. *Nonne mortuus homo resurget?* id est, omnino resurget; quod in rebus certissimis Scripturæ familiare esse notat, ut eas interdum sub quadam dubitationis specie proponat; alioquin secundum ordinariam Scripturæ regulam interrogatio asserens negationi similis est, sicut interrogatio negans assertioni. Tertio, Cajetanus conditionalem particulam, quæ in fonte est, agnoscens hæc ita construit, *si mortuus homo rursus viveret, mortem ego lubens exciperem, et cunctis diebus, quibus nunc dolens milito, expectarem donec veniret immutatio mea.* Alii quarto interrogationem hanc juxta communem Scripturæ consuetudinem per negationem interpretantes, sermonem fieri putant de rursus vivendo vitam mortalem, quam resituendam negant. Quinto, et optime Pineda sic exponit, ut in prima quidem parte loquatur, ut sæpe diximus, de reditu ad vitam mortalem; in secunda autem de immortalis resurgentium regeneratione, q. d. Non potest fieri ut mortuo mihi semel iterum ad hanc vitam redeundi facultas concedatur: quod cum ita sit, vitæ illius immortalis spes me sustentat, quamvis omnino videam hanc vitam mihi deserendam esse. Vel ut dubitationem ipse proponat de futura resurrectione: Dum nimium, inquit, formidare mortem videor, videri nolo de alterius vitæ fide dubius aut parum firmus, quare statui sinistra alicujus suspitioni occurrere, meamque fidem palam profiteri: nihil enim aliud exspecto quam verissimam illam corporum resurrectionem ad vitam immortalem, quam vocat *immutationem*. Qua item phrasi usus est Apostolus I *Corinth.* XV, 51: « Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur: » *immutatio* quippe transitus vel ascensus est ad statum feliciorum. Et quidem ascensus hic adeo felix est, ut merito præmiserit Jobus illud: « Cunctis diebus quibus nunc milito, » quasi apertius diceret: *Immutatio illa, quæ scopus laborum meorum est, affluit ea honorum omnium copia, pro qua æquum sit diebus singulis fortiter dimicare: resurget enim corpus pulcherrimum, splendidissimum, immortale, ut præclare mecum agatur, si corporis deformitatem, squalorem, mortem denique ipsam pro amplissima illa mercede perpetiar.*

Interrogatio asserens negationi similis est, sicut interrogatio negans assertioni.

Job spe resurrectionis se sustentat.

Immutatio accipitur pro resurrectione gloriosa.

Resurrectio altera natiuitas.

Cæterum pro verbis illis, *donec veniat immutatio*, Septuaginta legunt, *ἕως πάντων γενέσθαι*, *donec rursus fiat*: qui sane dicendi modus elegantissimus est, et ad resurrectionem significandam appositissimus, qui enim resurgit rursus fit; est quoque opportunissima translatio Symmachi aientis, *ἕως ἂν ἔλθῃ ἡ ἀγία γένεσις μου*, *donec veniat sancta natiuitas mea*, natalis quippe faustissimus est resurrectio, qua ex angustis sepulcri corpus editur in lucem sempiternam. Pro hac ex Jobi sententia militandum est assidue, ne quis torpescat, vel pacem importunam sibi confingat, cunctis diebus arma exercenda sunt spiritualia, et omnibus

expectandum donec bello importuno pax concupita succedat : nam qui in hac vita non militat, sed cum suis perversis voluntatibus malam pacem conciliat, nullam sui in melius immutationem, nullam vitiorum victoriam, nullam veram pacem exspectat.

Vers. 15. 15. VOCABIS ME, ET EGO RESPONDEBO TIBI : OPERI MANUUM TUARUM PORRIGES DEXTERAM. — Postquam, inquit, ex hac vita decessero, et multis sæculis in sepulcro jacero, et animus meus a corpore separatus in loco a te præparato substituerit, tandem adveniente resurrectionis die « vocabis me » (ut S. Paulus I *Thess.* IV, 15, scribit, « in jussu et voce archangeli, et in tuba Dei »), et ego libentissime tuæ voci parebo, atque ut tibi adstem resurgam : libenter, inquam, obediam, quoniam vox non erit ad damnationem, ut spero, sed ad salutem; meque, qui opus sum manuum tuarum, singulari amore proteges, et quasi data dextera ad eum sublevandum, cui casus imminabat, ab æterna pœna impiis præparata defendes. Vehementer sane resurrectionis memoria Job delectari videbatur, dum tanto morbo tantisque malis non impediabatur, quo minus in ejus sermonem incidens eam accurate tractaret, et sapientissime describeret : « Vocabis me, » inquit; quæ vocatio qua ratione futura sit Christus apud Matthæum pluribus exponit dicens cap. XXIV, 31 : « Et mittet angelos suos cum tuba et voce magna, et congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cœlorum usque ad terminos eorum; » ejusdem apud Joannem meminit his verbis cap. V, 28 : « Venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filii Dei. » Et Paulus scribit I *Corinth.* XV, 51 : « Omnes quidem resurgemus in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur; » ex hujus vocis immensa vi Paulus infinitam Dei potentiam demonstrat ita scribens *Rom.* IV, 17 : « Qui vivificat mortuos, et vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt. » Hujus vocis eximie virtutis specimen exhibitum fuit, cum Lazarus et viduæ filius e mortuis a Christo fuerunt una ejus voce excitati. Felices ii, qui dum mortalem vitam agunt hujus vocis divinæ nunquam obliviscuntur, sed ei prompto animo respondent. Respondere autem hic nihil est aliud quam obedire Domino vocanti, quemadmodum Lazarus, et filia archisynagoga et Tabitha tunc responderunt; illi Christo, hæc Petro evocantibus ad vitam, quando spiritum resumpserunt quem prius efflaverant. Huic ergo voci se confestim responsurum Jobus pollicetur, quo expeditam obedientiam et bonæ conscientie alacritatem significat, qua erectus fidenter vocis divinæ sonum excipitur sit. Non potest sane hæc vox resuscitationis jucunda non esse ovis Christi, quibus dum mortalem vitam degerent voces ejus et præcepta vite gratissima fuerunt, eique dicto semper au-

dientes fuerunt. Illud vero, porriges dexteram, metaphora est ab homine, qui porrecto brachio alium decumbentem erigit. Dextera autem ipsa potentiam aptissime notat, ut idem sit dexteram porrigere ac potenter auxiliari, fortiter adjuvare, robur indere. Ipso etiam dexteram porrigentis habitu divinæ majestatis ad opem propensæ ac sese inclinantis ad hominem extollendum dignatio significatur.

Mystice spiritalem animæ resurrectionem intellige, in qua hæc tria designantur : primo gratia Dei præveniens, et divina vocatio, dum dicitur : « Vocabis me; » deinde assensus hominis vocationi divinæ libere obsequentis, dum illud adjungitur : « Et ego respondebo tibi, » licet non sine gratia cooperante; denique gratia Dei adjuvans et promovens, dum subditur : « Operi manuum tuarum porriges dexteram; » etenim bona cogitatio, et voluntas et propositum hominis adjuvatur et promovetur a Deo, ut ad justificationis consecutionem et spiritalem resurrectionem perveniat. Ac corporum quidem resurrectionem distulit Deus in extremum mundi diem; resurrectionem vero animarum ne puncto quidem temporis differri vult; hinc vir improbus si pœnitentiam egerit, statim Deo excitante resurgit. Resurrectioni corporum unam tantum diem tribuit, at resurrectioni animarum totum concedit tempus, quo mundus permanet. Resurrectio corporis una tantum est, semel namque corpus moritur, semel et resurgit; resurrectiones vero animæ multæ sunt : iidem enim homines sæpe peccato vulnerati moriuntur, pœnitentia excitati resurgunt. Pendet autem beata corporis resurrectio maxime ex resurrectione animæ. Si anima peccatoris ante mortem non resurrexerit, resurget quidem corpus, sed ut torqueatur in æternum; si vero anima spiritualiter resurrexerit, et a peccatis liberata e corpore exierit, corpus ipsum quoque in novissimo die gloriosam consequetur resurrectionem : hoc tempus præsens totum quantum animæ destinatum est; extremus vero dies unicus corporis resurrectioni reservatur. Nunc igitur animam a peccati morte excitemus ac præservemus, novisque moribus christiano dignis exornemus; corporis ornatum, pulchritudinem gloriamque in diem extremum differamus : animi enim resurrectio multo potior est resurrectione corporis; multoque satius est animum Dei gratia vivum habere quam corpus a morte excitatum. Quare Job de anima potissimum sollicitus subdit :

16. TU QUIDEM GRESSUS MEOS DINUMERSATI; SED PARCE PECCATIS MEIS. — Eleganter Deum introducit hominis actus perscrutantem ac recensentem, quasi de singulis rationem exacturum : omnino quippe exploratum est, ne cogitationem quidem unam a vigilantissimo exploratore præteriri, quam non introspeciat et perpendat : quod Septuaginta interpretes aperte notarunt in hæc verba, ἀριθμῶσας δὲ μου τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ οὐ μὴ παρέλθῃ σε οὐδὲν τῶν ἁμαρτιῶν μου,

Dextera symbolum potentia et auxilii.

Quæ ad spiritalem resurrectionem concurrant.

Spiritualis ac corporalis resurrectionis differentia.

Quomodo mortui vocandi e sepulcris.

Vocationi divinæ diligenter respondendum.

Vers. 16. Deus omnes actus et cogitationes nostras numerat et expendit.

numerasti autem adinventiones meas, et non prateribit ullum peccatorum meorum. Gressus in hoc loco sunt affectus et actus quibus animus hominis incedit, bonis quidem ad palmam, malis vero ad pœnam. Postulatum autem illud *parce peccatis meis*, et ad culpam et ad pœnam litterali sensu pertinet, *q. d.* Cum ego sciam te omnia opera mea quantumcumque occulta optime nosse, quæ numerata habes, et in quasdam quasi ephemeridas relata, obsecro ut parcas peccatis meis; quæ tempus iudicii antevertens supplex deprecor: si enim modo, ubi tempus indulgendi fuit, adeo acerbe disrueor; quid rogo de me fiet, ubi tempus accesserit puniendi errata, quorum convincar? Hæc explanatio culpam primum observat; altera vero, quæ præsentem afflictionem pensitat, sic Jobum loquentem inducit, *q. d.* Recordor iudicii tui districtissimi, ubi in lucem proferes omnes actus meos, quos enumerasti; ut si male egerim, sine relaxatione me punias: at nunc alia subest ratio; neque enim jam ad tribunal tuum eodem prorsus modo ac in suprema universalis iudicii hora sistor; tempus veniæ profecto adest ex suavissima dispositione providentiæ tuæ. Ergo *parce peccatis meis*: hoc est, aliquid remitte de cruciatu, quem inferre videris pro culpis meis.

Penitentium de occultis.

Hæc magno nobis invitamento esse debent ad suscipiendam in vita pœnitentiam, et incessanter deprecandum pro delictis nostris; ad quod plurimum in omnem partem juvabit cogitare, plus videre Deum in conscientia nostra quam ipsimet videamus; et fieri posse, ut illic sit quidpiam ira dignum supplicioque divino, de quo nullum doloris sensum aliquando percepimus: est enim profundum cordis impenetrabile humano lumini, nec in vastos illos sinus implicatosque mæandros, ubi magna malitia sæpe delitescit, nostræ mentis acies pertingere et usque ad oram ultimam progredi potest, nisi divinæ misericordiæ lucerna pandat viam et dirigat; cui tanquam proprium illud tribuitur *Psalm. vii, 10*: «Scrutans corda et renes Deus.» Hoc superbiam et elatos hominum spiritus, si quid habent iudicii, comprimit: hoc justo metu et horrore conficit, quod animi latebras non pervideant, neque intelligant, utrum odio an amore sint digni: quam in rem grave illud et metuendum monitum est D. Bernardi cum de vidente omnia Deo et audiente memorat *Epist. 42*, «cujus utique scientiam non effugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam latet conscientiam.» Audit Deus in corde cogitantis quod non audit vel ipse qui cogitat: hoc Davidem cum animo suo reputantem timor ingens occupabat, et plenam illam demissionis pœnitentiæque vocem exprimebat *Psalm. xviii, 13*: «Ab occultis meis munda me:» petit a Deo, ut labes, quas perspicacissimus Numinis oculus videt, ipse autem non videt, misericordissima bonitate exurat, et quæ a D. Paulo II *Corinth. iv, 2*, scien-

Deus cognoscit in nobis ea quæ conscientiam nostram latent.

ter nominantur *occulta dedecoris*, nitore gratiæ illuminet atque diluat, cum nequeat ipse forte omnia cognoscere. Hinc sequebatur id diluvium uberrimum lacrymarum, quod dum lavat die ac nocte lectulum suum, regiumque adeo cibum temperabat, maculas quoque eluebat animi, et eos nævos, quos sciebat et divinitati exosos, atque sibi ad extremam calamitatem perniciemque metuendos. Et mirum sane est, tantum virum, cui Deus arcana sapientiæ suæ aperuisset, et sublimia illa quæ miramur (nam ita vere ad divinam gloriam prædicabat *Psalm. l, 8*: «Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi») occulta sua ignoravisse. Ipse mentis cogitationem in abyssum divinorum consiliorum intendebat, et in cursum pene omnem christiænæ religionis et abdita mysteria pernoscebat, suas miseras non noscebat. Facilius ascendebat in cælum quam in se descendebat; et qui super cælestes globos niveo in lumine et illustri volitabat, in tenebris cordis cæcus errabat. Sed nimirum hoc nostri amantis sapientiæ Dei providit, ut timore sancto percelleremur, et cum Jobo viro mirifico vereremur omnes vias nostras, ne exsultantes nimis et securi, et blandissimis vitæ illecebris vitioque abrepti, in impietatem et ingrati animi crimen incideremus. Nunc autem in tam cæcis conscientiæ nubibus occultoque animi statu cum Davide Joboque gemimus, et ad pœnitentiam velut ad sacram anchoram confugientes, fluctuantem mentem stabilimus, et corde humili evocamus divinam bonitatem, ut parcat peccatis nostris.

Facilius est ecclesiæ mysteria quam proprios defectus cognoscere.

Job vir tantus, quantum nobis cœli scribæ atque annalium monumenta dicunt, non salutem in dormiebat suæ, nec exspectabat illud tempus ultimum, dum auctor universitatis atque Judex nigrum theta in commentario suo pingeret, sed abjectus coram Deo pœnitensque provolvebatur; cumque foret non pœnitentiæ modo, sed maximarum quoque aliarum virtutum coronis undique redimitus; cum tam puræ et innocentis conscientiæ, ut cor suum nunquam illum reprehenderet; cumque dicta factaque sua referri in librum peteret, ad æternam propositi sui et devoti animi memoriam: id enim ea verba ipsius volunt cap. xxxi, 35: «Et librum scribat ipse qui iudicat:» hic vir, inquam, simplex et rectus ac timens Deum, et quotidianis sacrificiis intentus, inter hussitas sanctimonix quoddam miraculum et exemplar; cum tamen apud se reputaret lucidum Dei oculum forte quiddam in se animadvertere, quod ipse non videbat, divinæ justitiæ et bonitati contrarium, anxius et mœrens obsecrabat cap. x, 21, dimitti se ut plangeret paululum antequam iret ad terram tenebrosam et opertam mortis caligine, quo Judicem propitiare posset, et animi abiectione atque lacrymis illius mentem ad misericordiam et lenitatem commovere, ut parceret peccatis ejus.

Job semper de occultis sollicitus Deum propitiabat.

Accedit vero ad timorem nostrum augendum Peccata

omnia in
libro Dei
exarata.

et incendendam pœnitentiæ vim, quod non a Deo, ut in humanis rebus fieri solet, ulla peccata nostra prætereantur aut deponantur e memoria, aut ignorentur; sed omnia tam habet in numero, et tam clare et perfecte cognoscit, quam quæ oculis videntur, manu tanguntur. Quod ne cui obscurum esset in fidei rebus minus erudito, sacræ litteræ Deo grandem commentarium tribuunt, in quem delicta studiosissime et accuratissime referantur, minute omnia et sigillatim, vel ad ea condonanda, si homines pœniteat; vel punienda, si negligantur. Sic visus est prophætæ Ezechieli summus ipse iudex inter angelos, quos habere vult satellites honoratos et fideles et administratos justitiæ suæ, et his notis ab eo describitur *Ezech. ix, 2*: « Et atramentarium scriptoris ad renes ejus; » quod exponens D. Hieronymus causam hanc reddit, « ut omnium peccata describeret: » ita Jeremias ait *Thren. i, 14*, iniquitates « in manu Dei convolutas: » id Vatablus in hunc modum interpretatur: Deus quibusdam notis peccata in manibus suis designavit, ut illorum recordetur. Pius Vates meo iudicio *volumen* intelligit, quod more antiquo circum umbilicum convolvitur; in quod Deus atramento illo Ezechielis omnia hominum dicta, facta, cogitationes refert, et in sua manu, hoc est potentia divinitatis suæ et aperta scientia conservat, ne unquam excidant et obliterentur, sed semper sint in conspectu, et clarissime perfectissimeque legantur. Hoc ipsum innuit Isaias cap. *Lxv, 6*: « Ecce scriptum est coram me, non tacebo, sed reddam, et retribuam in sinum eorum. » Ad hæc adjungit novum symbolum Job ex hominum consuetudine promptum, quod mirifice inseruit ad rem penitus intelligendam: solent enim homines scripta quæ certa atque rata et fidem habere cupiunt obsignare, ne malitiosa ullius calliditate et excogitato artificio addatur aliquid aut dematur: sic Deum ait suos arcanos codicillos notis omnium maleficiorum distinctos et sedulo exaratos obsignare, cum subdit:

Deus non
tantum
describit,
sed etiam
obsignat
peccata
nostra.

Vers. 17.

Regum
memo-
rialia
qualia
sint, et
qua in
iis refe-
rantur.

17. SIGNASTI QUASI IN SACCULO DELICTA MEA: SED CURASTI INIQUITATEM MEAM. — Regum receptissimum fuisse morem, ut librum monumenti et memoriæ haberent, in quem referrent universas subditorum causas et rationes, beneficia atque insidias, ex sacris et profanis litteris apertissime constat, ne scilicet per oblivionem aliqua exciderent, et ne honesti labores justo præmio aut scelera digno supplicio carerent: hinc ministros a commentariis legimus in *II Reg. viii, 16*, et *III Reg. iv, 3*, quorum munus erat ea monumentis consignare quæ notatu digna solebant accidere: hoc minus habuit Joabe, de quo Isaias, cap. *xxxiii, 3*: « Joabe filius Asaph a commentariis, » ubi Oleaster: « In Hebræo, inquit, pro a *commentariis* habetur a *recordationibus*, qui res recordatione et memoratu dignas scriptis mandabat. Forte erat minister qui regem agendorum admonerat, et *recordator* dice-

batur: » sic ille. Habet etiam Deus memoriæ librum, sua diaria et ephemerides, in quibus accuratissime singulas hominum actiones notat; et quidem bonorum et malorum nomina in tabulis exscripta apud se habere, singulorum opera nosse, etiam gentiles novere, licet falsis nominibus id tribuerent. Pulchre Plautus in *Rud. prolog.*:

Deus ha-
bet velut
in tabula
bonorum
et malo-
rum no-
mina des-
cripta.

Qui est imperator divum atque hominum Jupiter,
Is nos per gentis alium alia disparat,
Hominum qui facta, mores, pietatem et fidem
Noscamus: ut quemque adjuvet opulentia,
Qui falsas liteis falsis testimoniis
Petunt, quique in jure abjurant pecuniam,
Eorum referimus nomina exscripta ad Jovem:
Cotidie ille scit quis hic quærat malum,
Qui hic litem apisci postulant perjurio,
Mali res falsas qui impetrant apud judicem:
Iterum ille eam rem judicatam judicat:
Majore multa mulctat quam litem auferunt.

Sed relictis gentilibus ad nostros veniamus. Codicem et rationum librum in Dei manibus esse, quem suo tempore proferet, ut publice recitetur, eleganter habet S. Chrysostomus serm. *De Pseud. et jud.*: « Exspecta, inquit, ex cœlis venientem afferentemque rationum tuarum codicem et verba oris tui, ut coram angelis recitentur atque hominibus: » libri enim illi divini in magno iudicio proferentur et decretorio illo die, quo, ut monet gentium Apostolus *II Corinth. v, 10*, ante Christi formidandum tribunal omnes stare oportebit: id perspicue dicit Joannes *Apoc. xx, 12*: « Et iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundum opera ipsorum. » Quæ et alia divinarum litterarum arcana monita probi omnes et salutis suæ amantes viri ante oculos habere solent, atque expendere ad necessariam cautionem; ut cum nullum Deo scelus tectum esse possit atque incognitum, mature obviam eant periculo suo, et peccata defleant, puniantque in se ipsi, ne deinde omni acerbitate ab æquo iudice puniantur: abutuntur enim sæpe homines indulgentissimi parentis omnium Dei humanissimique patientia, quod dissimulet peccata hominum, quod expectet, quod longanimis et misericors in divinis oculis prædicetur. Quod Tertullianus lib. *De Pat. cap. ii*, eleganter expressit, cum ait Deum patientiam sibi suam detrahere, qua utitur in tolerandis sustinendisque sceleratis: « Plures enim, inquit, Dominum idcirco non credunt, quia sæculo iratum tamdiu nesciunt. » Fraus inimici illam menti caliginem inducit, ut aut nesciri prope sibi persuadeant scelus suum, aut oblitum esse Deum maleficiorum, neque unquam repetiturum rationem, aut ea nihili facere putent: hinc timor sanctus effluit ex animo, et impunitas quædam in scelere et audendi licentia dominatur. Fraudem dixi veteratoris importuni et crudelis, qui acerbo nos odio insequitur, et eo ipso abutitur ad timorem minuendum, quo nos uti debuissimus ad timendum: neque enim si non punit subito Deus, et

Ratio-
num nos-
trarum
codicem
Deus ha-
bet.

Abutun-
tur ho-
mines
longani-
mitate
Dei.

Deus

cum non
statim
punit,
tunc re-
servat
iram
suam
quasi in
thesauris
aut sac-
culis.

impiorum hominum vecordiam scelestosque mores merito supplicio coercet, si manum sustinet telum vibrantem, jamque ad feriendum paratam, si carneas illas turres superbius se efferentes adversus potentissimi Numinis dominatum fulmine suo non evertit, ideo putandus est aut nescire impudentium homulorum insaniam, aut punire nolle. Reservat enim scelera Deus, et recondit in thesauris suis immensis, et quantum crescit cumulus facinorum innumerabilium, tanto ira fit Numinis potentior et acrior ad vindicandum; atque hoc est quod Job significat dum ait: « Signasti quasi in sacco delicta me: » dicit in sacco, ut procuratorem litium imitari videatur, qui varia causæ firmamenta in sacco fert, et conservat ad convincendam improbitatem scelusque perdendum; vel in sacco idem est quod in thesauro, juxta illud *Deut. xxxii, 34*: « Nonne hæc condita sunt apud me, et signata in thesauris meis? » Magnos iræ thesauros refertosque significat, quos improbi ingrati que in Deum sibi accumulunt, et, ut loquitur D. Paulus *Rom. ii, 5*, thesaurizant, cum excusso omni timore divinæ bonitati illudunt, dum aculeos divinæ severitatis, qui reconditi sunt, excussos putant. Sed falluntur: nam justissimus scelerum vindex indignatur, et interea minas intentat, et reservat continetque iram suam prosilire cupientem ad impiorum malitiam conterendam.

Ira Dei
dicta He-
brais re-
servatio.

Hinc factum, ut in divinis paginis ira Dei nominetur *reservatio*, et *irasci* in Deo sit idem quod *custodire*: sic apud Jeremiam cap. iii, 5: « Numquid irasceres in perpetuum? » in Hebræo est *נצנצ* *natar*, quod significat proprie *reservare*, custodire; itaque Paginus vertit, *numquid reservabis?* Tigurina, *numquid iram in perpetuum retinebis?* Consimili modo apud Nahum prophetam cap. i, 2: « Et irascens ipse inimicis suis; » proprie ex Hebræo vertit Regia, *reservans ipse inimicis suis*, videlicet iram, pœnam, supplicium, cum maturitas puniendi advenerit. Hanc vero pœnæ et ultionis dilationem magni supplicii loco deputavere sapientes, cum scirent fore aliquando, ut divina ira sic collecta, et abundantissime reservata, quasi rupto aggere vim furoris sui esset in impium caput effusura. Itaque S. Augustinus serm. 37 *De Verb. Dom.* nullam hic pœnam magnam esse pœnam existimavit, quod ut probaret: « Davidem, inquit, interroga, qui ait *Psal. ix, 4*: *Irritavit Dominum peccator: quare hoc dixisti? vide quid sequitur: Secundum multitudinem iræ suæ non quæret: ideo nempe non requirit, quia multum irascitur, parcendo cædit: » hæc doctor sanctus, quem imitatus D. Bernardus serm. 42 *in Cant.* ait tunc magis irasci Deum, cum non irascitur. Hinc præstans illud axioma in sacris annalibus *II Machab. vi, 13*, quod reverenter D. Patres exceperunt, et proponere solent ad mortalium documentum: « Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim*

Deus
parcendo
punit
atrociter.

ultiones adhibere, magni beneficii est iudicium. » Errant igitur vehementer, qui, quoniam fulminantem Numinis manum non sentiunt, ab se metum salutarem ejiciunt, et liberius in vitia se blanda ingurgitant. E contra prudentes omnino in Christo, et opinione mea sunt beati, qui in hac vita sedulo sanctæ pœnitentiæ exercitiis incumbunt, cum brevissimi temporis contentione atque pœna æternos luctus possint redimere: quantumvis enim Deus observet atque consignet peccata, id est thesaurum iræ, quo demens homo et futuri nescius aut contemptor divinum pectus oneravit; nihilominus patietur resignari sacculos illos sive thesauros a pœnitentia et lacrymis, et delicta suæ custodiæ eripi, ne jus in illa habeat divina severitas.

Si igitur obsignat Deus velut in sacco delicta nostra, obsignemus et nos veræ pœnitentiæ sigillo, ut ea obliteremus: tanta est enim pœnitentiæ vis, ut ea deleat quæ Deus scripsit. O nobile sigillum, quod animæ imaginem sceleribus deformatam suæ formæ restituit et nitore; magna pœnitentiæ virtus, quæ peccata abolere potest in Dei rationariis diligentissime notata: nulla peccata, licet gravissima illa sint, pœnitentia non delentur. Recte Arnoldus tract. *De Sept. verb. Dom. in cruce*: « Non arctatur numero, non clauditur fine, nullas omnino habet metas divina clementia: sit qui invocet, erit qui exaudiat: sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. » Et Tertullianus lib. *De Pœnit.* cap. iv: « Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu facto, seu voluntate commissis, qui pœnam per iudicium destinavit, idem veniam per pœnitentiam sponndit, » *q. d.* Obsignat diligentissime peccata, ut ea discutiat, et numeret, et libret, et puniat, si indiscussa reperiat. Divinam tamen severitatem non sentiet, qui se per pœnitentiam pietati divinæ sistit: id nempe valet illud quod Job hoc loco addit: « Sed curasti iniquitatem meam, » id est, propter pœnitentiam peccata mihi condonasti, et peccatorum vulneribus præsens remedium et opportunam medicinam adhibuisti, pœnam scilicet, quæ acere quidem, sed saluberrimum remedium est, quo Deus mederi solet iis, quos ab æterno cruciatu decrevit eripere: nulla enim est peccatorum morbis aptior et præsentior medicina quam pœna atque supplicium. Hac etiam ratione Christus peccatis nostris remedium exquirit, et singularem medicinam fecit, tormentis videlicet et cruciatibus multis, quos ipse pertulit, ut auctor est Isaias dicens cap. *liii, 4*: « Vere languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit, vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: livore ejus sanati sumus. » *Curasse igitur iniquitatem suam Job dixit, quod tot tantasque ei pœnas imposuisset. Plura de hoc versu vide apud Aloysium Novarrinum toto lib. III Sacror. Elect., qui ad hujus versus explicationem reducitur.*

Peccata a
Deo ob-
signata
pœnitentia re-
servat et
delet.

Pœna est
peccati
medici-
na.

Vers. 18 et 19. MONS CADENS DEFUIT, ET SAXUM TRANSFERTUR DE LOCO SUO. LAPIDES EXCAVANTUR AQUÆ, ET ALLUVIONE PAULATIM TERRA CONSUMITUR: ET HOMINEM ERGO SIMILITER PERDES. — Resumit eum quem interruperat sermonem de sua gravi infirmitate, qua se ad mortem properare omni prole orbatum deploraverat, suamque calamitatem pulchra similitudine exaggerat, q. d. *Primo*, o bone Deus quotidie videmus montem minutatim defluere, ita ut *Mich. I, 4*; « consumantur montes, et valles scindantur sicut cera a facie ignis, et sicut aquæ quæ decurrunt in præceps » similiter rupem, inter cuius rimas defluit aqua, sensim minui atque consumi, atque tandem deorsum ruere, lapidesque huc et illuc dispersos paulatim dissolvi, et aquarum madefactione successu temporis in pulverem redigi; quid mirum si ego misellus homo tot calamitatibus et miseris oppressus contabescam penitus atque deficiam? Quam multæ civitates alluvione terræque motu subversæ fuerint, defluerint, et terra in vastos discesserit hiatus, nostri instituti non est enarrare, illud tamen non est præmittendum quod narrat Plinius lib. II cap. LXXXIII: Factum est, inquit, semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus inveni, ingens terrarum portentum. L. Marcio Sex. Julio Coss. in agro Mutinensi montes duo inter se concurrerunt crepitu maximo assultantes recedentesque, inter eos flamma fumoque exeunte, interdium spectante e via Emilia magna equitum Romanorum familiarumque et viatorum multitudine. Quo concursu villæ omnes elisæ, animalia permulta, quæ intra fuerant, exanimata sunt. Eadem refert Fulgiosus lib. I *De Prodig.* Et illud quoque commemorandum, montes ablatos vel absorptos, vel in planum campum redactos: in Campano enim sinu mons Epopon, cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatus est planitie; et alio quodam terræ motu provolutis montibus insula Prochyta exstitit, teste Plinio lib. II, cap. LXXXVIII. Quibus accedit quod idem Plinius tradit lib. II cap. xci, montes absorptos atque a terra devoratos, Cybotum scilicet altissimum montem cum oppido Curite, Sipyllum montem in Magnesia, atque in Æthiopia Phegium jugum excelsissimum. Id accedit etiam Leonis imperatoris tempore quod scribit Evagrius lib. II, cap. xiv, ex prisco ejus temporis historico: Constantino poli et in Bithynia adeo ingentes pluvias ad tres aut quatuor dies exstitisse, instarque fluviorum de cælo præcipitatas, insuperque montes illarum violentia in planitiem fuisse depressos una cum pagis, quod etiam tradit Nicephorus lib. XV, cap. xx. Plura istiusmodi exempla vide apud Majolum in *Dieb. Canic.* coll. de mont.

Omnia successu temporis intereunt, etiam saxei montes.

Prodigi-osa mon-tium col-lisio.

Montes absorpti et in planitiem redacti.

Rupes etiam corrumpunt.

ET SAXUM TRANSFERTUR DE LOCO SUO. — Hæc est secunda similitudo, rupis videlicet, quæ non fluit ut mons argillosus, sed loco suo dimovetur, quando per ejus scissuras et rimas aqua paulatim fransiens, et partes ejus ab invicem dividens

atque dissolvens, saxa ab alto deorsum et in præceps ruere cogit; unde facile videre est, vocem originalem *ἄβρῦξ* *tsur* non pro alio hic sumi quam pro *rupe*, quæ a *rumpendo* latinis sic dicitur, Græcis vero *ἀπερρώξ*, id est *abruptus*. Tertia similitudo desumpta est a durissimis lapidibus, qui successu tamen temporis a mollis aquæ stillicidio sensim sine-sensu excavantur, juxta illud tritum sermone proverbium,

Aqua etiam lapides excavantur.

Gutta cavat lapidem non vi, sed sæpe cadendo.

In Græco est:

Πέτραν κοιλῶσιν ῥέων ὕδατος ἐντελεχεία.

Id quod eleganter quoque Ovidius cecinit:

Quid magis est durum saxo, quid mollis undæ
Dura tamen molli saxa cavantur aqua.

Quo significatur nihil esse tam durum quod non emolliat, nihil tam arduum quod non efficiat assiduitas: quandoquidem stilla aquæ, nimirum res tam tenuis ac levis, saxum etiam durissimum exhauriat, quod vix ferro possis evincere. Idem quoque quarta similitudo confirmat ab aquæ alluvionibus petita, quibus terra paulatim absumitur dum frequenter alluitur. Quæ omnia Jobus in hunc finem attulit, ut Deum ad sui miserendum permoveret, ne porro tam duris et diuturnis ipsum cruciatibus exercitum pessumdaret: nam etsi vulnera quæ patiebatur tam gravia non fuissent, ipsa tamen assiduitate vel saxeam duritiam consumere potuissent.

Tropologice S. Gregorius lib. II *Moral.* cap. xiii: « Quid, inquit, est hoc, quod cadenti monti et saxo translato, quod excavato lapidi, et per alluvionem terræ consumptæ, perditio humana comparatur, nisi hoc quod patenter datur intelligi, quia duo sunt genera tentationum? Unum quod in mente etiam justi hominis per repentinum eventum agitur, quatenus sic subito tentetur, ut hæc inopinatio preventu concutiat et prosternat, casumque suum non nisi postquam ceciderit videat. Aliud vero quod paulatim venit in mentem, et resistentem animum lenibus suggestionibus inficit, et omnes in eo vires justitiæ non nimietate sua, sed assiduitate consumit. Quia ergo alia est tentatio quæ justos plerumque subita invasione prosternit, dicatur: *Mons cadens defluit, et saxum transfertur de loco suo*, id est, mens sancta, cujus locus justitia fuerat, impulsu subito transfertur ad culpam. Rursus, quia alia est tentatio, quæ se cordi hominis lenitur infundit, omnemque duritiam fortitudinis consumit, dicatur: *Lapides excavant aquæ*; quia videlicet duritiam mentis absorbent assidua et mollia blandimenta libidinis, et lentum atque subtile vitium corrumpit durum et forte propositum mentis, » etc. Vide hæc pluribus loco citato apud S. Gregorium exemplis confirmata; ubi utriusque tentationis, scilicet su-

Perditio humana cadenti monti, saxo translato, et excavato, etc. comparatur. Duplex genus tentationis.

bitæ et immensæ, nec non lentæ ac diurnæ naturam eleganter expendit et quasi ob oculos ponit.

Vers. 20. **ROBORASTI EUM PAULULUM UT IN PERPETUUM TRANSIRET : IMMUTABIS FACIEM EJUS, ET ERMITES EUM,**

— id est hac lege vitam homini et robur das, ut perpetuis alterationibus continuo immutetur, ac tandem moriatur, et ex hac vita in aliam emittatur; quod facillimo negotio efficis, nempe immutando faciem ejus, id est inducendo vultui ejus adeoque toti corpori alium colorem, puta pallidum, cinericeum, cadeverosum; hinc viri sancti corpus suum esse terram aut cinerem putant colorata pellicula involutum, quem in deposito habent, ut terræ cinerique reddatur. Ita quidem in antiquo epitaphio *vas cinerum* homo dicitur a magno, quicumque ille fuit, sapiente et Uraniæ alumno, qui carmen edidit :

Homo
vas cinerum.

Dic homo vas cinerum, quid confert flos facierum?
Copia quid rerum? mors ultima meta dierum.

Fuit notabilis christianorum Æthiopum consuetudo apud quod majoris ordinis antistitibus, ut tradit Sabellicus lib. IV, cap. IV, non crux modo, verum etiam vas aureum terra plenum præferri solebat, ut hoc inspectum homines admoneret suæ mortalitatis. Abrahamus quantus vir Deus bone! qui in schola Dei perfectionem didicerat, (est enim summi illa Magistri clarissima vox *Gen. XVII, 1* : « Ambula coram me, et esto perfectus) Abrahamus inquam non mysticum illud vas cineribus refertum ante se ferri jubebat, sed intimo in animo circumferebat, cum audiente Numine, *terram* se atque *cinerem* profiteretur. Quæ verba D. Cyrillus Hierosolymitanus in *Catech. 6* expendens : Non dixit tantum, inquit, *terram*, ne seipsum magnam elementum *terram* appellare videretur; sed addidit, *cinerem* se esse, ut abjectissimam humilitatem et imbecillitatem suam ostenderet, cum cinere nihil sit levius atque exilius. Hi omnes in vas illud cinerum mentem et oculos intendentes nihil causæ esse videbant, cur nimiam illi curam providentiamque tribuerent, quod mox spargendum ad Libitinæ ludibrium sciebant : hinc lucent adhuc in eorum vita et proditis monumentis hujus rei clara vestigia : etiamnum exaudiuntur eorum vota atque suspiria, hinc quam celerrime evolare cupientium, cum in dies peregrinationis suæ finem opperirentur. David languebat in ea cogitatione, carne deficiebat, animam in manibus suis ponebat, et fugere cupiens e puticulis humanæ vitæ, e concupiscentiæ regno et hoc vitiorum dominatu, comploratione et lamentis conclave interius complebat *Psalm. CXXIX, 5* : « Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est ! » quod aliqui ex Hebræo ita vertunt, *hei mihi quia peregrinor in exsilio!* seu *peregrinatione protractionis, aut durationis*, hoc est diuturna, cum illi omnis mora nimia videretur. Tum animum intendens in beatissimam illam patriam, ubi sedes piorum sunt, et peren-

Abraham seipsum terram et cinerem vocat.

Pii nihil optant magis quam hinc excedere.

nis in omnium affluentia bonorum securitas, velut jam primo in limine hæreret candidatus eternitatis, voto grandi et flammeo desiderio exclamatur *Psalm. LXXXIII, 1* : « Quam dilecta tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. »

Paria cum purpureo Vate sentiunt alii quoque divinæ mentis internuntii prophetæ, si quando in eum sermonem delabuntur : a quibus sumunt, opinor, theologiæ profanæ mystæ et principes eruditionis curiosi, e quorum numero Plato, unus facile omnium consensione doctissimus, in *Axiach.* clare dixit, vitam nostram esse *παρεπίδημιαν*, quamdam *peregrinationem*; idque vocat *κινών* και υπό πάντων θυλλλούμενον, *communem et jactatam apud omnes sententiam*. Eephanthes item pythagoræus apud Stobæum *Serm. 46*, homines ingeniosissime nuncupat *ἀποικισμένον χεῖμα*, *pueros puto exsules, rem peregrinationi simillimam, expressam imaginem proscriptionis*; quæ doctrina salutaris post adventum Servatoris maxime viguit, cum apostoli ut tubæ cœli argenteæ sonos magnificos et beatos in omnem orbem miserunt; in quorum monitis et commentationibus gloriosis frequentius nihil fuit quam nos in mundo esse peregrinos, cum quo nobis nihil commune esse oporteat. Loca ipsorum multa et illustra cum sint in promptu, et manibus teneantur, nihil est opus me proferre sigillatim. Ab iis sumens potius quam a Platone Clemens Alexandrinus lib. VII *Strom.*, de laudatis perfectisque hominibus agens : « Is, inquit, revera est totius *ξένος* και *παρεπίδημος*, *hospes et peregrinus* in omni vita, qui in civitate habitans contemnit ea quæ in civitate sunt, et quæ alii mirantur : » ita martyr Justinus epist. *ad Diog.* christianorum vitam pingens illud scite et rotunde posuit; *πᾶσα ξένη πατρις ἐστὶν αὐτῶν, και πᾶσα πατρις ξένη, omnis peregrina regio patria eorum est, et omnis patria peregrina*. Hinc B. Macarius non dubitat pronuntiare, *mysterium christianismi ξένος εἶναι τοῦ κόσμου, peregrinum veluti esse atque alienum ab hoc mundo*. Magni omnino refert ea nos imbui cogitatione, idque alte insidere omnium animis, ut a vitæ voluptate velut a noxiis uberibus avellamur, atque amorem disjungamus. S. Chrysostomus in *Psalm. CXXIX*, scribens ait hanc esse *πρώτην και ἀρίστην διδασκαλίαν, doctrinam optimam atque adeo primam*, scire nos esse inquilinos in præsentī vita, idque antiquos fuisse professos, ideoque habitos in maxima admiratione : idem in *Psalm. XLIV* vitam nostram vocat *παυδοχείον, tabernam meritoriam* ad brevissimi temporis commemorationem, ut celerrimus vitæ cursus non aliud quam sobrii peregrini transitus quidam esse videatur. Itaque S. Ambrosius cum expendit illud regii Prophetæ oraculum *Psalm. XXXVI, 23* : « A Domino gressus hominis dirigentur, » subtiliter animadvertit, in Græco non esse *gressus*, sed *διαβήματα, transitus*; tum sapienter unumquemque monens : « Transi

Vita hæc peregrinatio.

Sancti se hic peregrinos putant.

ergo, inquit, noli cessare sicut bonus viator; » subdit hanc vitam esse *exodum*, atque in exodo admirabilia multa illis ostendi qui transeunt. Quod S. Moysi contigerit, qui de se aiebat *Exod. III, 3* : « Transiens videbo visionem hanc magnam. » Atque ut videamus magnos viros, Ecclesiæ præceptores, eodem spiritu afflatos, eandem vitæ viam tenuisse, idem mortales monuisse, D. Basilius in *Psalm. XIV* proprium esse boni viri dixit *παροδεύειν τὴν βίαν*, *more hospitis vitam hanc transire*; et ea causa vivendi curriculum a præstantissimis veteris ævi luminibus nominari *incolatum*, hoc est *διαγωγὴν πρόσκαιρον*, *habitationem temporariam*, ut intelligamus, inquit, vitam nostram esse *παροδεύειν*, *transitoriam*, brevem, mutabilem, et peregrinorum jactationem, atque ad constantem illam et æternam tendere omnes oportere.

angelos, per dæmones, et per Dei ipsius revelationem : quocirca mens Jobi de propriis animæ viribus accipiendâ, per quas vita functus minime intelligit neque curat, eo scilicet modo quo res distincte cognitæ in hac vita curari solent, ut status discrimen exposcit. Quod vero beatorum animæ in cœlis existentes ea quæ hic geruntur agnoscant, id gratiæ divinæ adscribendum est.

22. ATTAMEN CARO EJUS DUM VIVET DOLEBIT, ET ANIMA ILLIUS SUPER SEMETIPSO LUGEbit : — anima enim quamdiu in hoc corpore vivit multis passionibus et angoribus obnoxia est, ita ut huic vitæ miseræ merito preferenda videatur mors a passionibus libera et quieta : nam ut externa omnia incommoda deessent, quod fieri tamen vix posse videtur, non deerunt certe intestina et veluti domi nata, in quibus vitæ satur et multiplicium incommodorum quilibet exclamet cum S. Jobo cap. VII, 20 : « Factus sum mihimetipsi gravis. » Sunt enim inter homines rarissimi, qui non iis quæ eveniunt quotidie graviter animo afficiantur, qui præsentibus non doleant, metu futuri angantur, quos melancholia et animi perturbationes non affligant, qui dictis factisque alienis non turbentur, qui non corporis aliquam infirmitatem sentiant, quæ pungat, et indigere curatione videatur. Cæterum S. Gregorius lib. XII *Moral.* cap. XIII, locum hunc de venerea libidine exponit, quæ tanto plus molestiæ facescit et doloris adfert, quanto quis illi magis indulget : alia enim pleraque peccatorum genera cito satiant, atque ipso usu hominem a se avertunt; sed libido usu ipso irritatur, et majores ex seipsa vires capit, quamobrem « caro ejus (qui deditus est libidini) dum vivit (id est, dum petulantiam exercet, ac libidine defluit) dolebit (id est, majores stimulos patietur in dies) : quoniam hi majores tribulationes ex carne suscipiunt qui carnis voluptatibus delectantur, » inquit S. Gregorius, qui id ipsum confirmat Apostoli auctoritate dicentis I *Cor. VII, 27* : « Tribulationem tamen carnis habebunt ejusmodi, » ubi expende quibus tribulationem carnis accinat, nempe his qui matrimonium contraxerunt, quia licet hi qui spiritualiter vivunt, et castimoniam professi sunt, etiam carnis stimulos vel inviti patiantur; majori tamen pruritu urgentur illi qui veneri indulgent et feminarum commercio utuntur.

Vers. 22. In hac vita non potest deesse miseria.

Caro libidinosi dum vivit dolebit.

Vers. 21.

21. SIVE NOBILES FUERINT FILII EJUS SIVE IGNOBILES, NON INTELLIGET. — Hebræus textus habet, *multi sunt filii ejus, et nescit: minuuntur, et non intelligit de iis*; Græci quoque hunc sensum secuti sunt, quem Septuaginta exprimunt his verbis, *πολλῶν δὲ γενομένων τῶν υἱῶν αὐτοῦ οὐκ εἶδεν· εἰάν δὲ εὐλογεῖ γένωνται οὐκ ἐπίσταται*, *cum autem multi fuerint filii ejus nescit : si vero pauci fuerint ignorat*, nam in morte nullius rei notitia vel scientia est : quocirca sepulcrum *terra oblivionis* vocatur, quod in eo rerum omnium obliviscamur, ut veteres de Lethes fluvii aqua fabulantur. Virgilius VI *Æneid.*:

Lethæi ad fluminis undam
Securos latices et longa obliviam polant.

Quomodo mortui non curant res mundi.

Sensus Jobi est, ea quæ ad præsentem vitam pertinent, quantumvis chara et amabilia, qualis est proles longaque posteritas, a mortuis minime curari aut sciri, cum tamen e contrario dum vivunt nequeant non curare quæ dolorem ingerunt, et statum ærumnosæ vitæ deflere, q. d. Optabiliorem esse ex hoc capite mortem, quæ curis eximit hominem, quem calamitosa hæc vita multiplici sollicitudine diserciat.

Porro illud *non intelliget* de naturali cognitione accipiendum, nam, juxta S. Thomam I *Quæst. LXXXIX*, art. 8, animæ separatæ secundum naturalem cognitionem nesciunt quæ in hac vita geruntur; possunt tamen curam gerere viventium, licet eorum statum ignorent; possunt quoque quæ hic aguntur nosse per animas eo migrantes, per

CAPUT DECIMUM QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eliphaz arguit Jobum superbiæ, impatientiæ et blasphemæ in Deum; in ejus oculis dicit neminem mundum aut innocentem inveniri: describit deinde impiorum hypocritarum multiplicem nequitiam, terrorem, penam et maledictionem.

1. Respondens autem Eliphaz Themanites, dixit: 2. Numquid sapiens respondebit quasi in ventum loquens, et implebit ardore stomachum suum? 3. Arguis verbis eum qui non est æqualis tibi, et loqueris quod tibi non expedit. 4. Quantum in te est, evacuasti timorem, et tulisti preces coram Deo. 5. Docuit enim iniquitas tua os tuum, et imitaris linguam blasphemantium. 6. Condemnabit te os tuum, et non ego: et labia tua respondebunt tibi. 7. Numquid primus homo tu natus es, et ante colles formatus? 8. Numquid consilium Dei audisti, et inferior te erit ejus sapientia. 9. Quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus? 10. Et senes et antiqui sunt in nobis, multo vetustiores quam patres tui. 11. Numquid grande est ut consoletur te Deus? sed verba tua prava hoc prohibent. 12. Quid te elevat cor tuum, et quasi magna cogitans, attonitos habes oculos? 13. Quid tumet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo hujusmodi sermones? 14. Quid est homo, ut immaculatus sit, et ut justus appareat natus de muliere? 15. Ecce inter sanctos ejus nemo immutabilis, et cæli non sunt mundi in conspectu ejus. 16. Quanto magis abominabilis et inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem? 17. Ostendam tibi, audi me: quod vidi narrabo tibi. 18. Sapientes confitentur, et non abscondunt patres suos. 19. Quibus solis data est terra, et non transivit alienus per eos. 20. Cunctis diebus suis impius superbit, et numerus annorum incertus est tyrannidis ejus. 21. Sonitus terroris semper in auribus illius: et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. 22. Non credit quod reverti possit de tenebris ad lucem, circumspectans undique gladium. 23. Cum se moverit ad quærendum panem, novit quod paratus sit in manu ejus tenebrarum dies. 24. Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prælium. 25. Tetendit enim adversus Deum manum suam, et contra Omnipotentem roboratus est. 26. Cucurrit adversus eum erecto collo, et pingui cervice armatus est. 27. Operuit faciem ejus crassitudo, et de lateribus ejus arvina dependet. 28. Habitavit in civitatibus desolatis, et in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ. 29. Non ditabitur, nec perseverabit substantia ejus, nec mittet in terra radicem suam. 30. Non recedet de tenebris: ramos ejus arefaciet flamma, et auferetur spiritu oris sui. 31. Non credet frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit. 32. Antequam dies ejus impleantur, peribit: et manus ejus arescent. 33. Lædetur quasi vinea in primo flore botrus ejus, et quasi oliva projiciens florem suum. 34. Congregatio enim hypocritæ sterilis, et ignis devorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. 35. Concepit dolorem, et peperit iniquitatem, et uterus ejus præparat dolos.

Vers. 1. 1 et 2. RESPONDENS AUTEM ELIPHAZ THEMANITES
et 2. DIXIT: NUMQUID SAPIENS RESPONDEBIT QUASI IN VEN-
tum LOQUENS, ET IMPLEBIT ARDORE STOMACHUM SUUM?
— Notandum hic cum Bolducio, rationem et se-
riem in hac disputatione servatam esse perquam
accuratam non solum circa subjectum et dicendi

materiam, sed etiam quoad disputantes: mate-
riæ quidem ratio habetur et ordo in hoc, quod
sicut Job in principio ultimæ responsionis, quæ
a cap. XI cœpit, per quatuor primos versus So-
pharem et socios ignorantæ ac popularis doc-
trinae nec non malitiæ reprehenderat, eo quod

putatio-
nis.

ab eis stolidus haberetur, quia ad Deum sermonem suum lamentationemque converterat : ita nunc Eliphaz ab eodem capite respondendi ducit exordium Jobi ignorantiam elevando, quasi nihil alicujus ponderis ulliusve momenti affulerit. Decorum vero atque inter disputantes hic ordo servatur, ut uno loquente ceteri taceant; et alter alteri vicissim tempus concedat disserendi.

Tres sessiones sunt in disputatione amicorum cum Jobo.

Quilibet amicorum pro sociis causam dicit.

Horum porro trium amicorum cum Jobo disputationis tres fuerunt veluti sessiones; quarum prima incipit a cap. IV usque ad hoc XV; secunda vero a XV usque ad XXII; tertia denique a XXII usque ad XXXI inclusive, in cujus fine dicitur: « Finita sunt verba Job, » ut notum sit tibi disputationem cum amicis terminari: nam statim incipit caput XXXII hoc modo: « Omiserunt autem tres viri isti respondere Job, » etc. In unaquaque autem harum sessionum talis ordo ubique servatur, ut Eliphaz primus, Baldad secundus, Sophar vero tertius loquatur, et quilibet pro suis sociis velut in solidum respondeat, ut modo patet: Sopharis enim defensionem contra Jobum manifeste assumit Eliphaz cum quadam acrimonia dicens: « Numquid sapiens (qualis esse et videri vis) respondebit quasi in ventum loquens? (id est pro seriis reddet vana et impertinentia responsa? idque cum) ardore (seu ira) stomachi, » id est mentis et animi sui? sicut enim stomachus cibum concoquit digeritque, ita mens verba rationesque excogitat, ponderat et designat.

Objecerat superius Job cap. VI, 26, amicis suis quod in ventum verba proferrent: quo dicto, uti apparet, vehementer offensus Eliphaz, tanquam gravem injuriam digestu difficilem, quam concoquere nondum potuerat, iisdem plane verbis in Jobum regerit ac retorquet. Est autem locutio proverbialis ducta metaphora a titivillis, floccis, glumis et similibus, quæ quod nullius ponderis sint, a vento auferuntur. Sic ergo capiendum est adagium hoc: *In ventum loqui*, ut idem sit quod, vaga, frivola, inutilia, otiosa proferre: quæ ut ἀνεμώδης, irrita et inania a ventis rapiantur, et instar levium rerum nulliusque frugis intereant. Eodem sensu apud Jeremiam cap. V, 13: « Prophetæ fuerunt in ventum locuti: » tale est et illud Pauli I *Corinth.* XIV, 9: « Eritis enim in aera loquentes; » et Plautinum: « Austrum perculi; » et Græcum, αἰγιαλῶν λαλοῖς, littori loqueris; et apud Suidam, ἀνεμῶν διαλέγειν, vento ratiocinans. Claudianus: « Mandare Noti flabris » dixit *De Bell. Gildon.*, pro mandare oblivioni; Plautus: « Fabulari vento. » Virgilius lib. IX *Æneid.*

Proverbia: In ventum loqui.

Multi patri portanda dabat mandata; sed auræ Omnia discernunt, et nubibus irrita donant.

Et libr. VI:

Foliis tantum ne carmina manda, Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.

Et libr. XI:

Audit, et voti Phœbus succedere partem, Mente dedit, partem volucres dispersit in auræ.

Sane *ventosa* vulgo dicuntur verba sonantia atque immoderatus inflata, in quibus nihil est ponderis, nihil sensus, quæ strepitu terrent, non tamen feriunt; et *ventosa lingua*, quæ grandia prædicat, fallacibus tantum inflata verbis, et manifestis constata mendaciis: sic *ventosam* Drancis linguam appellavit Turnus, qui cum timido et imbelli animo esset, grandia tamen de bello resonabat, de quo Virgilius lib. XI:

Ventosa lingua et verba quæ.

An tibi Mavors

Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis Semper erit?

Eadem S. Augustinus tom. I, lib. III *Contra Acad.* cap. VII, habet; ubi ait, inania quædam et ventosa verba collegisse Tullium, quæ a Græcolorum levitate non abhorrent; qui sibi prima quæque atque amplissima arrogant. His ergo verbis Eliphaz *insipientem* appellat Jobum, ejus oratio nullum habeat usum, nisi ut aerem verberet, et ab illo in omnem partem dissipatus evanescat. Quod autem addit,

ET IMPLEBIT ARDORE STOMACHUM SUUM, — aliud Jobo peccatum objicit, quod in sapientem cadere non putat, quia excandescit cum arguitur, et altercanti secum aut admonenti cum stomacho et indignatione respondet. Quæ sane sententia verissima est, et Spiritus Sancti oraculo confirmata, sic enim monet Sapiens *Prov.* IX, 7: « Qui erudit derisorem ipse injuriam sibi facit: et qui arguit impium sibi maculam generat. Noli arguere derisorem, ne oderit te: argue sapientem, et diliget te: » verissima, inquam, est hæc sententia, minus tamen ad rem facit, quia in mores et orationem Jobi nullo modo cadit. Cæterum *ardore stomachum implere* nihil est aliud quam furorem animo concipere, et intus æstuarè, idque agere ac cupere, ut acerbatis virus in molestum hominem aut in monitorem parum opportunum erumpat. Stomachus autem, sicut etiam venter, in Scriptura sacra pro *corde* aut etiam *animo* sumitur: quare dum æstuarè aut ardere dicitur stomachus, nihil dicitur aliud quam animum furore aut furorem in animo inflammari: ita Sanctius noster. Pro verbo autem *ardore* in Hebræo legitur קדימ *kadim*, hoc est *Eurus*, qui est ventus ab ortu flans, rapidus, præceps, indomitus, adeoque calidus, ut in nonnullis regionibus quasi halitu flammeo fructus adurat: quocirca significanter admodum ab interprete Vulgato pro קדימ *kadim* versum est *ardore*. Atque in re præsentì implere stomachum ardore perinde erit ac implere animum indignatione rapida, indomita, qua postquam conflagravit animus verba ignita et aculeata jaculatur.

Quid sit ardore stomachum implere.

3. ARGUIS VERBIS EUM QUI NON EST ÆQUALIS TIBI, Vers. 3.

ET LOQUERIS QUOD TIBI NON EXPEDIT. — Probat id quod dixerat, Jobum arroganter atque ventose fuisse locutum, quia videlicet cum Deo audebat disceptare, qui longe atque adeo infinitis modis et teme-

Eliphaz Jobum arguit audacia

ritatis. illo esset præstantior potentiorque, quem Job non semel visus est incusasse, quasi supra innocentium merita supplicium imponeret. Audacis profecto et insipientis animi est inire cum potentiore certamen, et inde gloriam captare, unde manifesta paratur ignominia. Porro pugnare cum Deo velle, et cum eo injuriarum agere, quasi minus æquus fuerit, et pœnas ab insontibus exigit indebitas, id vero etiam impietatis est, et violatæ religionis execrandum facinus, quod nullo modo homini potest esse ex usu. Verum cum Eliphaz Jobi mentem minime assequeretur, quæ longe ab impietate atque insolentia aberat, in eam partem accipiebat, ut nihil sanum ac pium in Jobi cogitationibus ac verbis agnosceret. Accedebat præterea dæmonis in Jobum inflammata rabies, qua avidissime in illius exitium ferebatur, quæ persuadebat nimium credulis tribus hisce viris audacem esse Jobum et impium, dignumque quem verborum acerbitate compungerent. Quod ergo Job simpliciter et omni cum humilitate coram Deo, ut ab eo scire posset quam ob causam sic affligeretur, protulit, hoc in malam partem Eliphaz et socii interpretantur; quemadmodum ex eo quod subjungit manifestum est :

Vers. 4. 4. QUANTUM IN TE EST EVACUASTI TIMOREM, ET TULLISTI PRECES CORAM DEO. — Non modo significat Jobum abjecisse Dei reverentiam, et suas abstulisse preces; verum etiam pro virili sua exemplo illo egisse, ut ex aliorum animis omnis Dei cultus et pietas excideret : quia scilicet (ut Eliphaz quidem interpretatur) Job non orabat Deum, sed audacter cum eo disceptabat, quasi qui innocentes opprimeret ; unde consequenter ait Jobum tollere piam et justam Dei providentiam, et per consequens ejus timorem, cultum et preces. Objicit hoc loco Eliphaz Jobo sane gravissimum incommodum, sed quod minime consequatur ex iis quæ Job affirmaverat : non enim tollit *timorem* is, qui conscientia timoris ac pietatis maximæ, qua Deum coluerat, suam causam apud eum dicere non dubitat ; neque *preces* abjicit, qui conscientia, bene actæ vitæ, cum qua preces, ut honestæ sint, debent esse conjunctæ, fiduciam ad Deum habet. Maximum enim adjumentum est corroborandæ nostræ spei atque excitandæ bona conscientia, quare sacræ litteræ fundamentum quoddam solidum fiduciæ nostræ in sceleris vacuitate innocentiaque reponunt : diserte charus Deo Joannes monet I *Epist.* III, 10 : « Si cor nostrum non reprehenderit nos fiduciam habemus ad Deum. » Si tuta placidaque est conscientia, si nulla synteresis immurmurat, si mens in recessus et latebras animi contuens nihil videat quod divinæ legi voluntati que repugnet ; oritur illa dulcis et jucunda fiducia propria filiorum Dei, et tristibus in rebus atque deploratis vadimus ad bonum et amantissimum genitorem, et depressum animum et ægrum attollimus certa spe opis et humanitatis. Cæterum Eliphaz sinistra semel de

Jobo concepta opinione, quidquid ipse bonæ conscientia testimonio fretus summa cum fiducia in tantis doloribus apud Deum querebatur, sinistram omnino in partem interpretabatur ideoque acerbissimis ipsum verbis excipere porro pergit.

Vers. 5. 5. DOCUIT ENIM INIQUITAS TUA OS TUUM, ET IMITARIS LINGUAM BLASPHEMANTIUM. — Iniquitas autem dicitur *docuisse*, hoc est instruxisse os, ut conceptas blasphemias horrendis verbis depromeret, quasi nequiret eas proferre nisi sub pessimo illo internæ impietatis magisterio. Possunt etiam Eliphazi verba duplicem hunc sensum admittere, *q. d.* Quia mala mente es verba tam arrogancia facis, sicut Christus dixit *Matth.* XII, 33 : « Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro profert bona : et malus homo de malo thesauro profert mala. » Vel aliter : Ex verbis oris tui cognoscitur iniquitas tua, nec judice alio opus est quam ore tuo, sicut Christus etiam dixit *ibid.* XXXVII : « Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis ; » et Ecclesiastes cap. X, 12 : « Labia insipientis præcipitabunt eum ; » quam sententiam Septuaginta intellexerunt ita convertentes, *ἔπος ἐὶ ῥήματα στόματος σου, reus es verbis oris tui.* Sed in quacumque partem accipiantur, non conveniunt in Jobum, non enim iniquitate imbutus istiusmodi verba fecit, sed optima conscientia teste, uti mox dicebamus, cujus gravissimum testimonium est : ita Stunica, qui in sequentibus verbis, ut « Imitaris linguam blasphemantium, » vel, ut in Hebræo est, *astutorum*, et in Græco *δυναστῶν*, *potentium*, conjicit Eliphazum alluisse ad eos qui turrim Babel ædificarunt, quo se a Deo, si terram iterum inundatione evertere voluisset, defenderent ; qui Deo resistere et repugnare velle videbantur. Dixerunt enim, ut narratur in Genesi cap. XI, 4 : « Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus cacumen pertingat ad cælum ; » qui Deum ita offenderunt, ut ob eam rem eorum sermones sic confunderet, ut alius alium non intelligeret. Hi quidem *blasphemi* erant, cum tantum Deo detraherent, ut humanis opibus ei se resistere posse putarent : erant etiam *versuti* et *sapientes*, ut Christus dicit, sæculi hujus, cum tam callidum susceperint consilium : erant et *potentes*, quod rem tantam moliebantur. Quos Eliphaz Jobum imitari dicit, quia cum Deo contendere et disceptare volebat ; sed longe aliud est opibus, potentia et industria sua connixum velle quemquam Deo resistere ; aliud est optimorum consiliorum conscientia fretum, quæ lege Dei atque ob eam rem cum Deo ipso connititur. Dei autem præsidio munitus qui fuerit Deo resistere potest : ita enim Christus Deo repugnavit vehementer hominibus irato, et in semetipso nos Deo reconciliavit : ita Moyses *Exod.* XXXII, 10, se pro populo Israelitico opposuit Deo, et avertit indignationem ejus ab eis : ita Jacob *Gen.* XXXII, 24, cum Deo luctans, quæ res magnis mysteriis

Eliphaz non bono zelo contra Jobum movetur.

Vers. 4. Eliphaz male Jobum arguit impietatis.

Bona conscientia fiducia fundamentum.

Vers. 5. Eliphaz male Jobum arguit blasphemiam.

plena est, illius benedictionem extorsit, qua deinde fretus omnium inimicorum vim superarit.

Lingua astuta cur dicitur blasphemata.

Cæterum hic posset quæri, quare id quod Hebræus legit *linguam astutorum*, Vulgatus transtulerit *linguam blasphemantium*, tanquam si idem sit lingua astutorum sive duplicium, et lingua blasphemantium: ergone astutia et duplicitas blasphemia dicitur? quid commune habet duplicitas cum blasphemata? Porro astutia et duplicitas adulterata verba sunt, mentitus vultus, infida opera, et cor aliud; blasphemata vero est temerarium verbum adversus divinitatem, aut forte opera verborum vice Deo contumeliosa; ergo astutia non est blasphemata. Est tamen, est omnino, nam, ut recte ait Basilius Seleuciæ *Orat.* 2: « Operum perversitate in Deum contumeliosi sumus: » tantæ malitiæ perversitas contumelia est Dei: monstrum est unum esse, et simul non integrum, et multiplex; et contumelia est factoris, et blasphemata in Deum ejusmodi monstrum; unde homo duplex seu astutus jure merito blasphemus et sacrilegus nuncupatur.

Vers. 6.

6. CONDEMNABIT TE OS TUUM, ET NON EGO: ET LABIA TUA RESPONDEBUNT TIBI. — Non opus est, inquit, extrinsecis argumentis ut te refellam, verba quippe ipsa tua te insolentiæ, ac impietatis convincent: quis enim crimen esse non cognoscat, Deum ad disceptationem provocare, in judicium omnium judicem convenire? Quæ cum tu labiis proferre et ore jactare audeas, os tuum et labia tua pro testimonio dicent in crimen te maximum incurrisse, sicut Christus dixit *Luc.* xix, 22: « De ore tuo te judico, serve nequam, » quæ criminis illatio pondus haberet maximum, nisi rectæ voluntatis conscientia staret a Jobo, cui lex Dei, quæ debilitari non potest, præsidio est. Notat Maldonatus noster in *Matth.* cap. xii, hanc fuisse proverbialem phrasim apud Hebræos, qui illam usurpassent videntur, quando aliquem de tam atroci crimine convincere volebant ex ejus ore, ut ei præ enormitate illud objicere nemo auderet, quemadmodum summus pontifex cum Christum interrogasset, et respondisset se esse Filium Dei, statim dixit *Luc.* xxii, 71: « Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audivimus ex ore ejus: » ita nunc Eliphaz volens inferre Jobum orasse paganorum et blasphemantium more per futurum potentiale ait: Loquela tua manifestum te facere potest; nollem unquam a meipso tantam tibi objicere injuriam, nisi ex ore tuo ipsi audivissemus modum orandi Deum, quo uteris, qui paganorum potius est et blasphemantium Deum, quam fidelium et eorum qui verum Deum colunt. Porro ex eo quod Theophylactus id quod ait Christus apud Matthæum, *Matth.* xii, 37: « Ex verbis tuis justificaberis, et ex verbis tuis condemnaberis, » Scripturæ testimonium esse dicit, rite Maldonatus hinc esse desumptum conjicit: simile proverbium est et illud *Matth.* xix, 21: « De ore tuo te judico, » quod est adversus eos

Ore proprio condemnari proverbium apud Hebræos.

qui suis ipsorum argumentis vincuntur; et illud *Prov.* xii, 13: « Propter peccata labiorum ruina proximat malo, » de iis qui suo ipsorum judicio aut confessione pereunt, juxta illud II *Reg.* i, 16: « Sanguis tuus super caput tuum. » Non procul hinc distat istud comici Terentii in *Adelph.* Act. 5, scen. 8:

Suo sibi hunc gladio jugulo.

Respexit huc et Hieronymus epist. ad *Magnum*: « Juxta fabulas poetarum suo se ense laceravit. » Sic apud Trebellium Pollionem in *Mario* addidisse hæc verba dicitur interemptor: « Hic est gladius quem ipse fecisti. »

7. NUMQUID PRIMUS HOMO TU NATUS ES, ET ANTE COLLES FORMATUS? — id est, cum cæteros homines præ te ita negligas et contempnas, numquid alia te ratione existisse putas quam homines alii, non ex homine genitum, sed ante mundum factum? id enim significat cum addit: « Et ante colles formatus: » est enim synecdoche pars pro toto; quo tropo Sapiens usus est, ut sapientiæ divinæ antiquitatem exponeret, dicens *Prov.* viii, 25: « Necdum montes gravi mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar. » Hæc Eliphaz dixit, ut animum Jobi opinione quidem sua insolentem retunderet, et ironiam in se sociosque fortam æquivalentibus aut etiam acerbioribus verbis retorqueret, q. d. Derisisti nos omnes, et ignorantiam insimulasti, cum dixisti cap. xii, 2: « Et vos estis soli homines, et vobiscum morietur sapientia. Quis enim hæc quæ nostis ignorat? » at « numquid tu primus homo natus es? » qui omni sapientia præditus, omnium rerum causas naturasque tam multis rationibus inter se discrepantes optime noverat. Fueris scilicet unus ex primis illis omnium parentibus, in quibus Deus *Eccli.* xvii, 7, « creavit scientiam spiritus, sensu implevit cor illorum, et mala et bona ostendit illis: posuit oculum suum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, ut nomen sanctificationis collaudent, et gloriari in mirabilibus illius, ut magnalia enarrent operum ejus: » tu namque mira scilicet dixisti de hujusmodi operibus, quando nos ad brutas animantes rationis expertes, a quibus doceremur, remisisti dicens cap. xii, 7: « Interroga jumenta, et docebunt te: et volatilia cæli, et indicabunt tibi: Loquere terræ, » etc. Ideo fortasse tu solus es homo scientia plenus, et tecum morietur sapientia, sicut periisset, si primævus ille parens noster Adam priusquam genuisset filios, quos sua sapientia imbueret, ex hac vita migrasset. Porro consulte admodum et prudenter interpret vertit, *ante colles formatus es*, quod in Hebræo est, *ad facies collium*, indicans hoc in loco hunc hebraismum prioritatem temporis denotare, non æqualitatem, quam aliquando significare *sup.* cap. iii, 24 demonstravimus. Noverat quippe ubi de antiquitate montium et collium sermo est hanc phrasim

Ad facies hebraismus prioritatem temporis quandoque denotans.

prioritatem denotare, quemadmodum patet ex pluribus Scripturæ locis, ex quibus etiam discimus id quod vetustissimum est ante montes et colles factum dici solere, ut in loco ante citato *Prov. viii, 26*: « Antequam montes collocarentur, ante omnes colles (juxta Hebræum, *ad facies collium*) ego parturiebar: » item *Psal. lxxxix, 2*: « Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis: » imo *Habac. iii, 7* montes vocantur *æternitatis*, id est æterni: « Et contriti sunt montes sæculi, » alias *æternitatis*. Allegorice hic S. Augustinus et Philippus per *colles* intelligunt angelos, quasi sit sensus: « Numquid ante angelos formatus es? »

Vers. 8. 8. NUMQUID CONSILIUM DEI AUDISTI, ET INFERIOR TE ERIT EJUS SAPIENTIA? — Refellit hoc versu quod cum Deo disputare velit dicens: Numquid Dei interfuisti consilio? (sicut etiam Sapiencia de se dicit in *Prov. viii, 30*: « Cum eo eram cuncta componens »), et in eo cognovisti Deum te inferiorem esse sapientia, ut cum eo disputans a te victum iri putes? In Hebræo est, *diminuetur tibi sapientia*, quod præter eam sententiam, quam expressit Vulgatus interpres, potest et aliter, ut Hebræi volunt, explanari, *q. d.* Tantumne in consilio Dei sapientiæ imbibisti, ut aliis hominibus immixta et detracta esset, et tibi uni tota concessa? Quæ explicatio placuit Septuaginta viris, nam ita locum hunc reddiderunt, *ἐκ δὲ σε ἀπίστεο σοφία, ἀδ τε αὐτὴν ἀπέσπασεν ἡ σοφία*. Quod si ita hunc locum exponamus, etiam hic versus pertinere videtur ad urgendum eo absurdo Jobum, quod omnibus hominibus sapienterem se esse existimet, cum ita amicos suos cum eo disserentes contemnat. Sed non arroganter, cum de hominis æquitate et iniquitate disputatur, contemnuntur ii, qui ex adversa fortuna alterum iniquum esse judicant, dicente Ecclesiastico cap. vii, 12: « Non irrideas hominem in amaritudine animæ: est enim qui humiliat et exultat circumspexit Deus. » Nec arroganter is, qui nullo merito suo ab hominibus condemnatur, dicere causam suam optat apud eum, quem scit justum semper judicium exercere; valde tamen est difficile calamitoso viro optima sua et honestissima consilia fortunatis hominibus probare, nam, ut ait Ecclesiastes cap. ix, 16: « Sapientia pauperis contempta est, et verba ejus non sunt audita. »

Vers. 9. 9. QUID NOSTI QUOD IGNOREMUS? QUID INTELLIGIS QUOD NESCIAMUS? — Non debemus, inquit, a te negligi, ut appelles nos « fabricatores mendacii » *supr. cap. xiii, 4*, et optes ut silentio inscitiam nostram celemus, cum nihil tu scias quod nos ignoremus. Sed in qua ignoratione versarentur Job satis antea exposuerat cap. xiii, 7 dicens: « Numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos? » etc. et ob eam forte rem nihil amicis suis Job probare nihil persuadere poterat, quod tanti suam facerent sapientiam, ut de nulla re ab eo se doceri posse putarent, di-

Qui sibi
sapiens
videtur
difficile
docetur.

cente Salomone *Prov. xxvi, 12*: « Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens; » et hac de causa « stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi, » sapientemque stultitiam, ut Paulus testatur *I Corinth. i, 20*, ad tradendum mundo evangelium: « Nos, inquit, stulti propter Christum. » Quinam illi? apostoli primum, deinde apostolici viri, pii denique omnes christiani; et usque nunc vere sapientiæ amatores, non discipuli mundi, sed Dei, sacram insaniam insaniant: est enim quædam insania sanctorum, quæ magna sapientia est, quam D. Ambrosius in *Psal. xxxix, veram insaniam* appellat, cum in mundanis sint *falsæ insaniam*, ut regius Vates monet *Psal. xxxix, 5*. Vera nempe sapientia est, sapere quæ Dei sunt, et cognitionem ad bonam vitam et Dei cultum gloriamque referre, non inflante scientia tumescere et efferri eorum more sapientum, qui cum sibi viderentur sapientes, ob superbiam et impiæ mentis inanitatem « stulti facti sunt, » ut idem Paulus alibi ait *Rom. i, 22*. Tales utique fuerunt tres amici illi, dum se Jobo sapientiori inaniter prætulerunt dicentes:

Vers. 10. 10. ET SENES ET ANTIQUI SUNT IN NOBIS MULTO VETUSTIORES QUAM PATRES TUI, — *q. d.* Etsi forte juniores te simus, apud nos tamen sunt antiqui et provectæ ætatis magnæque experientiæ viri ac magistri, a quibus multa et recondita dogmata edocti sumus, ita ut haudquaquam te inferiores haberi debeamus, et vel in minimo tibi quoad rerum omnium cognitionem cedendum sit. Senes autem hic vocat eos, qui res multas experti sunt, et qui longo rerum usu magnam sibi scientiam compararunt: etenim de moribus et officiis scientia multo præclarius experientia quam alterius doctrina tenetur; siquidem hac potissimum ratione prudentia constat, in qua universa de moribus disciplina vertitur. Intellexit igitur interpres hic de viris senio confectis, qui sicut ætate, ita consilio præstarent, sermonem fieri, non de parentibus aut progenitoribus, ideoque per plurale expressit id quod in singulari notant Hebræa, in quibus legitur, *etiam canus, etiam decrepatus inter nos et provectus præ patre tuo diebus*. Nihil tamen vetat nos illa etiam de Jobi patre interpretari, *q. d.* Non ignoramus te ea omnia quæ protulisti didicisse a tuo patre, qui vetustissimus erat, et magna annorum multitudine venerandus; at nec in hoc tibi cedere volumus, apud nos enim et in familiis nostris multo vetustiores provectioresque parentes, a quibus scientiam nostram accepimus, existierunt; ideoque non est cur tantopere nostram floccipendas sapientiam, uti facis: imo nostra tuam omnimode vincit ac superat: habemus enim præstantissimos officii et theologiæ magistros. Ubi observa magistros in omni ferme idiomate appellari et salutari *parentes*; et apud Themanitas scholas esse antiquas docet Jeremias cap. xlii, 7, easque sapientiæ laude floruisse: « Numquid, inquit, non ultra est sapientia in Theman? » etc. :

Vers. 10.

Experientia
optimam
parit
scientiam.

Themanitas olim
sapientia
studio
celebres.

eadem pene habes apud Abdiam. Fortassis etiam apud Hussitas scholæ fuerunt, non tamen adeo antiquæ et celebres, neque tam viris sapientiæ studiosis frequentatæ. Atque ideo Eliphaz Themanites dicit apud se multo antiquiores fuisse senes seu patres aut magistros : ita Stunica, Sanctius et Bolducus.

Vers. 11.

11. NUMQUID GRANDE EST UT CONSOLETUR TE DEUS SED VERBA TUA PRAVA HOC PROHIBENT. — Non esset, inquit, Deo difficile miserias tuas sublevare, teque in pristinum felicitatis statum restituere; sed id scelera tua impediunt, quorum pœnas tanto par est ut supplicio pendas. Speciatim autem taxat linguæ procacitatem, quæ tantum abest, ut sedet iratum Deum, ut potius illum acuat, et ad vindictam inflammet vehementius, juxta illud Davidis *Psal. xi, 3* : « Disperdet Dominus universa labia dolosa et linguam magniloquam; » quo in loco supplicii acerbitas sceleris magnitudinem ostendit et impietatem erga Deum, in quam ii labuntur facilius qui de se alte sentiunt et loquuntur, ac buccis tumentibus inflata verba trutinantur; quos vates Sophonias *magniloquos superbiam* vocat dicens *Soph. iii, 31* : « Auferam de medio tui magniloquos superbiam tuæ, » id est ut Judas apostolus ait cap. *xvi* : « Quorum os loquitur superba, » qui nempe linguam suam magnificant contra quam Abdiæ Deus vetuerat cap. *xii* : « Non magnificabis os tuum. » Daniel cap. *vii, 8* istiusmodi hominibus attribuit *os loquens ingentia*, id est os tumidum, arrogans, jactabundum, quod « disperdet Dominus, » hoc est, ut festive exponit Hugo Cardinalis, *bis perdet*, animo videlicet et corpore. Sed ut ista quam optime quadrent in eos qui magnifice de se et suis rebus gloriantur, et sine pudore adversus Deum insolescunt; peperam tamen humillimo et afflictissimo Jobo istiusmodi linguæ crimina hic ab Eliphazo et sociis affinguntur, cum ipsomet Deo teste non peccarit labiis suis, nec inique quid contra Deum locutus sit. Cæterum non satis fuit Eliphazo verborum Jobi censorem iniquissimum egisse, nisi Deo soli reservatum cordis et cogitationum judicium impudenter usurparet dicens :

Vers. 12.

12. QUID TE ELEVAT COR TUUM, ET QUASI MAGNA COGITANS ATTONITOS HABES OCULOS? — Carpit Jobum, quod animo extollatur, et cordis motibus audacia et impietate plenis, ut ipse quidem interpretatur, se sinat efferrî; cordis autem et oculorum meminit, quia superbia et arrogantia animo menteque primum concipitur, ac deinde potissimum oculis significatur. Non potest latere fastus animi et exaltatio cordis. Prodit se foras, ac patefit per gestus corporis, quantumvis dissimulet superbus, et erumpit potissimum per oculos, qui sunt animæ sensorum indices : hanc unam partem corporis Cicero vocat lib. *iii De Orat.*, quæ quot animi motus sunt, tot significationes et commutationes possit efficere; et oculos ait esse quorum tum intensione, tum remissione, tum conjectu,

tum hilaritate motus animorum significantur : hos item naturam dedisse nobis, ut equo aut leoni jubas, caudam, aures ad motus animorum declarandos : præterea ut imago est animi vultus, sic indices esse oculos : denique duo lumina ab animo ad oculos perforata nos habere naturam voluisse. Etenim ex his virtutes vitiaque cognoscimus, iratum vel propitium animum, lætum aut afflictum perpendimus; siquidem in iis mœror, in iis gaudium, in illis hians et indomita cupiditas, in iis Venus et libido cubat, in iis quoque modestia mentis expingitur. Hoc intellexit Christus dicens *Luc. xi, 34* : « Lucerna corporis tui est oculus tuus : si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit : si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. » Sed et medici idem indicant; inter quos Levinus Lemnius lib. *iv De Occult. nat. mirac. cap. vi*, sic scribit, quod huic loco optime quadrat : « Instabiles oculi, pernicitantes, mobiles, inquieti, inconstantes, mentis alienationem et delirium designant : languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfusi, tenebrosi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, cavi, conditi, obtusi, conniventes (quales juxta hebraicum textum hic Jobi oculi esse dicuntur) præter diversos animi affectus in sanis, tum in ægrotis non sine vitæ pernicie cerebri intemperiem, ex humorum copia vel defectui, caliditate vel frigiditate demonstrant. » Huc referri potest quod Aristoteles et Adamantius physiognomici observarunt; eos videlicet, quibus subsanguineos oculos natura tribuit, esse inverecundos et audaces : iracundos, quibus siccos; ebriositatem humidos oculos denotare subrubescens; si late pateant, intemperantis oris hominem, mulierosum et stolidum; si glauci sanguineique fuerint, hinc calliditatem, inde vesaniæ profusionem audaciam arguere. Hinc etiam apud Homerum *Iliad. 2, vers. 159*, Achilles caninos oculos ob impudentiam objicit Agamemnoni, vocans ipsum *κυνόπτερος*, quod canes plurimum oculis sanguine suffusis conspiciantur. Hic igitur Eliphaz *attonitos*, vel, ut in Hebræo est, *conniventes* aut nictantes oculos Jobo exprobrat, qui delirium et mentis elevationem signant; ipsumque arguit, ac si verbis et nutibus oculorum arrogantiam atque superbiam suam erga Deum nimis aperte profuderit, uti verba sequentia manifestius declarant.

13 et 14. QUID TUMET CONTRA DEUM SPIRITUS TUUS, UT PROFERAS DE ORE TUO HUIUSCEMODI SERMONES? Vers. 13 et 14.

(*q. d.* Quis te, o Jobe, furor invasit, quæ arripuit amentia? quid contra Deum meditatur spiritus tuus, ut talia contra Altissimum impudenter effutiat, qualia si saperes, contra tuæ conditionis et ordinis hominem non auderes? Hæc clara sunt, et ex præcedentibus proxime versiculis manifesta). QUID EST HOMO UT IMMACULATES SIT, ET UT JUSTUS APPAREAT NATUS DE MULIERE? — A principio Nemo potest gloriari de

Lingua magniloqua Deo odiosa.

Superbia corde concipitur, oculis manifestatur.

Oculi sunt indices animi.

Nemo potest gloriari de

sua pu- mendaces, arrogantes et iracundia plenos ar-
ritate. guere; nunc autem per partes declarare incipit
in quo stet hujusmodi Jobi superbia: nimirum
in eo, quod coram Deo agens, illumque allo-
quens, sese tanquam justum atque ab omni labe
peccati purum prædicaverit, dicens cap. xiii, 18:
« Si fuero judicatus, scio quod justus inveniar. »
In quæ verba hic Eliphaz invehitur, et Jobum im-
pudentis cujusdam insolentiæ accusat, quasi sibi
arroget, quod nemo mortalium possit aut ausit
sine maxima temeritate et falsitate. Quis enim
non immundus de immundo conceptus semine,
et in mulieris immunda vulva coagulatus? id
quod Jobus ipse paulo ante dixerat capite præ-
cedenti: quem suis ipsius verbis compungit Eli-
phaz, et tanquam immemorem et insipientem ar-
guit. Quod quidem non immerito faceret, ipsum-
que proprio, ut versu sexto dictum est, testimo-
nio condemnaret, si Job illud sibi Pelagianum
persuasisset, natura vel viribus suis se justum
esse: sed cum Dei præsidio per Christum serva-
torem, in quem venturum firmissime credebat,
se culpa vacare putaret, nihil hoc argumento
refellitur, quod homo sit, et muliere natus, di-
cente Paulo Rom. v, 15: « Si enim unius delicto
multi mortui sunt, multo magis gratia Dei et do-
num in gratia unius hominis Jesu Christi in plu-
res abundavit. » Et paucis interjectis addit *ibid.*
vers. 21: « Utsicut regnavit peccatum in mortem,
ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam
per Jesum Christum Dominum nostrum. »

Job suam
puritatem
non sibi,
sed Deo ac-
ceptam
referre-
bat.

Vers. 15. Angeli non sunt per se immutabiles nec mundi cum Deo comparati.

15. ECCE INTER SANCTOS EJUS NEMO IMMUTABILIS; ET COELI NON SUNT MUNDI IN CONSPPECTU EJUS. — Inter angelos, inquit, nemo est ex natura sua per se immutabilis, ac naturali flexibilitate liber; sed nec cæli per se mundi sunt, quia polui possunt, et quodammodo polluti sunt; peccato dæmonum; quos proinde tanquam sordidas fæces a se expulerunt; vel metonymice cum Chaldæo, cæli, id est cœlites, non sunt mundi comparatione divinæ munditiæ: quia, ut recte S. Dionysius ait, lux omnis et munditiæ creata increata comparata non videtur esse lux, sed tenebræ, aut umbra lucis. Quo vult significare, comparatione illius puritatis infinitæ, quæ in eo honorum oceano mirabiliter exundat, creaturam omnium rerum munditiam vix ullam esse; tantum videlicet omni ex parte supereminet. Hoc idem aut paululum immutatum superius dixerat Eliphaz cap. iv, 18: « Ecce qui servant ei non sunt stabiles: et in angelis suis reperit pravitatem, » quod sibi in nocturna visione revelatum affirmarat, atque ideo minus nobis hoc loco laborandum, cum inde peti explicatio possit. Neque est cur anxie disquiramus, an idem prorsus ex omni parte sit argumentum, quasi rudis, importunus aut molestus disputator videatur Eliphaz, si eandem argumentationem repetat: non enim hebetis ingenii signum est, idem argumentum, cui satisfactum non videatur, resumere,

præsertim cum arctius premitur, aut ex eo quid aliud inferitur: quod hic fit, ut patet ex comparatione loci utriusque: in capite enim quarto ex casu angelorum intulit quoque homines impios perituros dicens: « Quanto magis qui habitant domos luteas, » etc., hic vero ex natura detestabili seu vitata et ex facilitate peccandi inferit Jobum non posse scire se esse justum; quod magis urget, estque ad id probandum doctissimum et acutissimum argumentum. Nam Job scire non poterat se justum esse, nisi sciret se omnino esse immutabilem, ita ut nec scelus admittere, neque ab officio desciscere posset: si enim id pro explorato non haberet, unde sciret se non peccasse, cum peccare potuerit? nam quamvis nullius sibi peccati conscius sit, cum tamen potuerit peccare, relinquitur magnus dubitandi locus, utrum peccarit: nemo enim omnes animi sui motus pro comperto habere potest cujusmodi fuerint, cum varii et infiniti prope sint: qua de causa facile subrepere delictum potest. Quod doctissime docuit Paulus dicens I *Corinth.* iv, 4: « Nihil mihi conscius sum: sed non in hoc justificatus sum. » Et ob eam rem Christum affirmasse puto *Marc.* x, 18: « Nemo bonus nisi unus Deus: » hunc enim pro certo bonum esse affirmamus, qui a bonitate non potest desciscere; de cæteris autem, cum desciscere possint, nemo certo scit, utrum *boni* nominari possint. Ex majori igitur, quod sancti Dei non sint immutabiles, concludit id quod minus est, scilicet homines immutabiles esse non posse, et consequenter de illorum justitia certo nobis non constare.

Cur Job
non possit
scire se
esse
justum.

16. QUANTO MAGIS ABOMINABILIS ET INUTILIS HOMO, QUI BIBIT QUASI AQUAM INIQUITATEM? — Homo jure *abominabilis* dicitur, quia nascitur Deo exosus (siquidem peccato originali omnes homines natura tenentur), et ob eam rem *inutilis* doctissime dicitur, non enim est natura sua idoneus aptusque ad finem suum consequendum, ex quo ratio petitur utilitatis: cum enim ut Paulus ait *Ephes.* ii, 3, omnes iræ filii natura simus, Deum finem nostrum consequi natura non possumus; inutiles igitur natura sumus: cumque insuper ad peccata propriis actibus committenda maxime propendamus, facile perspicitur quam apte subdatur illud: *Bibit quasi aquam iniquitatem*, id est, sicut febricitans sitiens aquam avidissime et copiosissime haurit, ita peccator ex siti et febris concupiscentiæ suæ avidissime et copiosissime ejus delectationes fluxas haurit, eisque se immergit. Hæc ergo verba sic optime ab interpretibus accipiuntur, ut ipsis innuatur homo a prava consuetudine corruptus, qui humanitatis sensum sic amisisse videatur, ut nullo jam animi dolore ac sensu in peccata, quantumvis gravia illa sint, ruat, non secus ac sitiens fervente æstu gelidam aquam, ad sedandam sitim et æstivum ardorem refrigerandum, ebibit. En vero comparationis vim (aiunt optimi explanatores Pineda et Sanc-

Vers. 16.

Homo nascitur abominabilis et Deo exosus.

Bibere quasi aquam iniquitatem, quid?

tius) quod aqua tum ob lenitatem et suavitatem, tum etiam ob vilitatem, cum fontibus ultro et liberaliter scaturientibus fluviiisque profluentibus sine ullo impendio paretur, nulla difficultate aut molestia ebibatur : quod sane in aliis liquoribus non contingit, qui, vel quia acres et acerbi, vel quia pretiosi sunt, non omnimoda facilitate parantur aut perpotantur, ut facile videre est.

Perstric-
ti qui
sine ullo
timore
pectant.

At enim vero ut optime hæc dicantur, eandem ego sententiam ex vulgari potius bonæ aquæ descriptione, a qua et colorem et saporem et odorem abesse volumus, his verbis appingere malim, ut dum peccatum quasi aqua ebibi dicitur, nullo jam pudore aut rubore, nullo animi remorsu aut timore perpetrari significetur; ad eum modum, quo de insanabili animo Seneca lib. I *De Ira*, cap. XVI, cum dixisset : « Tibi insanabilis animus est scelera sceleribus contexens; et jam non causis, quæ malo nunquam defuturæ sunt, impelleris, sed satis tibi est magna ad peccandum causa peccare, (hoc est, ut bene exponit Justus Lipsius : « Quos non voluptas tantum aut illecebræ peccati, sed ipsum et infamia ejus delectant ») : subiicit : « Perbibisti nequitiam, et ita visceribus immiscuisti, ut nisi cum ipsis exire non possit; » seite adstruens, ab eo, qui tam proclivis ad peccandum esset, nequitiam perhibitam nulla videlicet difficultate aut cunctatione susceptam. Itaque ille bibit iniquitatem quasi aquam, qui omnem timorem expuit, omnium scelerum generibus madet, et in omne peccatum effunditur. Qui vinum bibit, timet inebriari si plus æquo bibat, quapropter bibit temperate; sed bibens aquam ab hoc metu liber est, atque ideo non curat de tali temperamento : ita Lyranus. Audiendus hic quoque S. Gregorius, cujus hæc sunt verba dum hanc Jobi sententiam explicaret lib. XII *Moral.* cap. XVIII : « Hoc quod comeditur cum mora glutitur, quia manditur ut glutitur; quod autem bibitur tanto ad glutendum moram non habet, quanto nullam et ad mandendum necessitatem habet. Culpa ergo quia a stulto homine sine ulla retractione perpetratur, quasi aqua iniquitas bibitur : quia enim illicita sine timore facit, quasi potum injustitiæ sine obstaculo glutit. » Eliphaz igitur cum pingere vellet hominem qui avide se in maleficium ingurgitet, et nullum crimen a se putet alienum, ait illum « bibere quasi aquam iniquitatem : » aqua enim in sermone divino hieroglyphicum est abundantiæ; id opinor factum ob magnam aquarum copiam, cum fere ubique reperitur. Hinc etiam magnitudinem iræ suæ Deus et velut abundantissimam copiam atque redundantem Osee ore aquæ similitudine amplificavit *Ose.* v, 10 : « Super eos effundam quasi aquam iram meam : » inde putei Jacob nuncupati fuere vocabulis « latitudinis et abundantiæ, » ut Moyses in *Genes.* cap. XXII prodidit; unde patet maxime obviam videri in arcanis aquæ significationibus, ut pro copia et affluentia

Aqua
hierogly-
phicum
abundan-
tiæ.

ponatur; uti pluribus exemplis probat noster Delrius in *Adag. sacris Vet. Test.* part. I, adag. 51. Simili quoque phrasi *Psal.* XIII, 4, dicitur : « Qui devorant plebem meam sicut escam panis; » ubi vide quid annotavimus.

17-19. OSTENDAM TIBI, AUDI ME : QUOD VIDI NAR- Vers. 17,
RABO TIBI. SAPIENTES CONFITENTUR, ET NON ABSCON- 18 et 19.

DUNT PATRES SUOS. QUIBUS SOLIS DATA EST TERRA, ET NON TRANSIVIT ALIENUS PER EOS. — Novam captans attentionem Eliphaz dictis suis fidem astruit; tum quod ea vidisset, tum quod ex majoribus acceperit, quibus multum conciliat auctoritatis, ut eorum intelligatur testimonium esse gravissimum : nam et sapientes erant (quorum testimonium tantum pondus habet in doctrina morali, ut regulam ac virtutis normam Aristoteles esse judicaverit) ac reipublicæ gubernatores, id quod significat cum dicit : « Quibus solis data est terra, » scilicet gubernanda et administranda. Estque hic perfectissimus sapientiæ gradus, ut non sibi solum, verum etiam aliis quis sapiat; hinc sapientem esse atque regem idem plane est, si lumina antiquitatis sophiæ magistros audiamus : ἀρχόντων γὰρ τὸ προνοεῖν, regale quidpiam dominansque est sapientia, ut prodit Aristoteles lib. I *Rhetor.*; unde, inquit, sapientem esse videtur tam jucundum, quod τὸ ἀρχεῖν, imperare sit omnium jucundissimum : itaque stoici, ut animadvertit Clemens Alexandrinus lib. II *Strom.*, regnum, sacerdotium, prophetiam soli sapienti tribuebant, a quibus accipiens, opinor, Speusippus aiebat solos sapientes esse reges et principes. Plato vero tanquam ex oraculo sapientiam nominat regalem scientiam; quique illam possederit, sive princeps seu privatus fuerit, esse βασιλεύον, regalem; aiebatque beatas eas republicas fore, quibus philosophi principes imperarent. Tales utique fuisse illos, quorum auctoritatem hic interponit Eliphaz, haud obscure profitetur; præsertim quod cura tanta atque sapientia eos terram rexisset dicat, ut « alienus non transiret per eam; » id est, ut hostes atque prædones neque agros populare neque prædas agere audent, neque rempublicam bello tentare aut saltem in potestatem redigere possent : id enim sapientia et industria potius fit ejus qui rempublicam gerit quam ullis aliis opibus atque præsiidiis. Id quod luculenter tractat Ecclesiastes cap. IX, 13, ac vehementer dolet id homines latere : « Hanc quoque, inquit, sub sole vidi sapientiam, et probavi maximam : Civitas parva, et pauci in ea viri : venit contra eam rex magnus, et vallavit eam, exstruxitque munitiones per gyrum, et perfecta est obsidio : inventusque est in ea vir pauper et sapiens, et liberavit urbem per sapientiam suam; et nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. Quomodo ergo sapientia pauperis contempta est, et verba ejus non sunt audita? » etc.; unde patet quanta vis sit sapientiæ, quæ non raro absque cæde et sanguine tru-

Sapientis
testimo-
nium ha-
bet mag-
num pon-
dos.

Sapientia
regalis
virtus.

Sapientia
est opti-
ma tu-
rix rei-
publicæ.

Sapientia
prævalet
viribus
corporis.

culentos reges barbarosque exercitus subjugavit.

S. Leo-
turorem
Attila
compe-
cit et
Geiseri-
ci.

Hujus rei exemplum vide sapientissimum pontificem Leonem vere Magnum non tantum ferocissimo Hunnorum regi Attilæ, qui a crudelitate *flagellum* Dei cognominabatur, sed toti etiam ejus exercitui victoriis insolescenti unicum et inermem oppositum; et tamen tam potenter eorum animis dominatus est, ut retro abire jussis Romam excidio, Italiam vastitate liberaverit; nec minori sapientia laude non ita multo post Geiserico jam urbe potito persuasit, ut a stupris, incendiis ac cædibus abstereret: ita Ciaconius in *Vita* ejus, et Baronius anno Christi 432. Quid S. Franciscum Xaverium commemorem, illustre Societatis nostræ decus? qui irruente in Travancoridem magna Bagadarum manu, jam jamque christianorum jugulis imminente, ut suos protegeret, nudum pectus eorum mucronibus objecit, acerbisque verbis eorum dementiam castigavit. Nec vero mentis ardorem ex vultu et oculis micantem barbari tulerunt; sed sive miraculo audaciæ obstupesci, sive reverentia virtutis permoti, Francisci causa cæteris pepercerunt. Ita Tursellinus lib. II *Vit. S. Xaver.* cap. xi. Melior est igitur sapientia quam arma bellica, uti etiam aperte testatur Isaias dicens cap. v, 13: « Propterea captivus ductus est populus meus; quia non habuit scientiam, et nobiles ejus interierunt fame, et multitudo ejus siti exaruit. »

ET NON ABSCONDUNT PATRES SUOS. — Hoc subobscurè in Hebræo et in Latino ponitur: nam in Hebræo ad verbum si convertamus ita est, *non abscondunt e patribus suis*: clarius Septuaginta convertunt, *οὐκ ἐκρύψαν πατέρας υἱῶν*, *non absconderunt patres eorum*; sed longe clarius Chaldaeus, qui reliquis etiam interpretibus magnum hoc loco lumen attulit: « Non absconderunt quæ tradita sunt a patribus eorum. » Significat ergo Vulgatus, *q. d.* Non abscondunt patres suos sibi narrasse; Hebræus, *non abscondunt ea se audivisse e patribus suis*. Itaque declarat Eliphaz per manus majorum hanc accepisse doctrinam; quæ discendi ratio tantam tenet auctoritatem, ut oraculi vim habeat. Non potest igitur ea doctrina non singularis et eximia esse, quam Eliphaz fuerat expertus, quam etiam per manus sapientum et antiquorum hominum, qui rempublicam optime gesserant, accepit. Quæ autem istiusmodi doctrina sit subjungit:

Vers. 20. 20. CUNCTIS DIEBUS SUIS IMPIUS SUPERBIT: ET NUMERUS ANNORUM INCERTUS EST TYRANNIDIS EJUS. —

Superbia
quid.

Amorem propriæ voluntatis in superbis residentem notat: superbia enim est immoderatus appetitus propriæ excellentiæ, ex quo profecto nascitur, ut superbi, qui nemini subjici patiuntur, suam querant explere voluntatem, et sua desideria perficere. Est nempe magna excellentia, ut quis in his quæ vult et cupit a nullo dependeat; sed sit pro ratione voluntas, et statim atque aliquid vult sine ulla contradictione illud expleat. Primum igitur impii superbiunt, suam immode-

rate excellentiam appetunt, super alios efferuntur; deinde tyrannidem exercent, aliosque ad suam voluntatem explendam adigunt, et ad sua desideria executioni mandanda, licet sint ineptissima, minis et terroribus venire compellunt: sed ostendunt se non minus stultitia quam superbia delinquere; quia stultissimum est in tam brevi atque incerto annorum curriculo injuste agere, alios per violentiam opprimere, et nullam reddendæ rationis recordationem habere. Nec mirum, quod omnis superbus tyrannidem exercere dicatur; quoniam qui exterius non potest alios per vim ad suam voluntatem pertrahere, saltem interius per desiderium explet. Et, ut dixit in hunc locum S. Gregorius lib. XII *Moral.* cap. x, « nonnunquam alius in republica, hoc est per acceptam dignitatis potentiam, alius in provincia, alius in civitate, alius in domo propria, et alius per nequitiam, hoc exercet apud se in cogitatione sua. » Non obscure id ex superbi Nabuchodonosoris historia colligitur: hic prius Dei reverentiam et cultum præripere cogitavit, deinde voluit, et concupivit, et statim sine ulla mora ad opus perducere conatus est *Dan.* III, 1: « Fecitque statuam auream, et convocavit satrapas, magistratus et judices, duces et tyrannos, et præfectos, omnesque principes regionum, » ut statuæ suæ divinos honores tribuerent. Idem quoque rex vidit somnium; et cum expergisceret, suæque phantasiæ esset oblitus, insomni tum memoriam tum interpretationem concupivit *Dan.* III, 3: « Statimque vocavit ariolos atque maleficos, dixitque illis: Sermo recessit a me, nisi indicaveritis mihi somnium et conjecturam ejus peribitis et vos, et domus vestræ publicabuntur. » Superbia huic regi (erat enim admodum superbus) tantum explendæ propriæ voluntatis desiderium immisit; quia propriæ excellentiæ appetitus homines facit suæ voluntatis amatores et suorum desideriorum exactores diligentissimos.

Superbi
tyranni-
dem exer-
cent.

Nabu-
chodono-
sor ex-
emplum
regis
impii su-
perbi.

Septuaginta vertunt, *πᾶς ὁ βίος ἀσεβῆς ἐν ἐρεσίδι*, *iniquus omnis vita impii in sollicitudine*; hebraice est *parturit*, seu instar parturientis est in magnis angustiis, et dolore conficitur: non enim potest non dolere et vehementer angi, qui rationis gubernaculo destitutus variis perturbationibus agitur; et ob eam rem dicit David *Psalm.* XIII, 3: « Contritio et infelicitas in visceribus eorum: viam pacis non cognoverunt; » et vel ob hoc solum impius semper angitur, quod tempus tyrannidis ejus sit incertum, timeatque omni momento præcisum iri: in quo maxime ejus amentia declaratur, qui cunctis diebus superbiat Deoque resistat, cum ignoret quamdiu tyrannidem exercere et aliis infestus esse possit. Declaratur hic etiam eorum quos opprimunt quanta sit miseria, cum lateat eos, quamdiu tyrannidem tantam perpessuri sint; quæ res vehementer angebat Davidem dicentem, *Psalm.* XII, 3: « Usquequo exaltabitur inimicus meus super me? » Porro verbum de verbo traducere He-

Iniquus
semper
dolet.

bræa sic etiam possumus, *et numeri annorum absconditi sunt violento*. Anni autem vitæ ejus absconditi dicuntur, quia soli Deo cogniti sunt; id quod Septuaginta sic expresserunt, *ἔτα δὲ ἀποκρυφὰ δεικνύμενα δυνάστη, anni autem numerati dati sunt potenti*; Symmachus, *καὶ ἀριθμὸς ἔτων κρυπτούμενος ἰσχυρῶ, et numerus annorum occultatus est forti*. Incertos scilicet traduxit; Septuaginta vero intellexerunt divina mente esse repositos eique constitutos, et propterea numerabiles sive certos traduxerunt. Cæterum ab hoc loco usque ad finem capituli copiose disserit Eliphaz de misera sorte impiorum, præsertim tyrannorum; gravissimasque et doctissimas de hac re profert sententias; quas si in Jobum convenire asserat, vehementer errat.

amens, totam vitam profugus egit, neque se vitare potuit. « Magna vis obnoxiiæ conscientia, » inquit D. Ambrosius in *Psalm. 1*, dat exemplum in Adamo et Eva, cum pudendo se facinore impiassent: « Cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat. » In illis ergo et similibus clarum documentum dedit vindex scelerum Deus, nullam improbis et facinorosis hominibus esse animi tranquillitatem, nec securos unquam plane consistere. Nam id omnibus solere accidere ex oculis divinarum litterarum constat, præcipue Salomone, qui singulari judicio *Sap. xvii, 10*, dixit esse « timidam nequitiam, » et in eo ipso dari « testimonium condemnationis: » reus enim a seipso peragitur impius, nec desunt indicia maleficiorum, cum sit conscientia mille testes, a qua prius quam a Deo damnatur. Pergit Salomon de timida nequitia dicere: « Semper enim sæva præsumit perturbata conscientia, » vel, ut est in Sixtina Biblii, *perturbata per conscientiam*, quod est clarius: Nequitia, inquit, ob motum et aculeum conscientia mente animoque præcipit et apprehendit horribilia quædam, quæ jamjam imminere videantur. Quod autem dicitur ab interprete nostro nequitia *perturbata*, in Græco est *συνεγομένη*: quæ vox significat obsidionem coronantium hostium atque cingentium, qui ruinam omnium rerum et eversionem moliantur. Ut significetur perturbatio tanta, seu tumultus, quo major dici nequeat, sic in Evangelio Christus de obsidione Jerosolymæ loquens eadem voce utitur *Luc. xix, 43*: « Circumdabunt te inimici tui vallo, » καὶ συνέξουσιν σε πάντες, *et coangustabunt te undique*. At igitur Sapiens ipsum scelus animique nequitiam divino jussu conscientia velut copiis continuo terrore frementibus obsideri arteque teneri. Quæ res valde præsentem locum illustrat, et cur paulo ante timidam nequitiam appellaverit: est enim proprium conscientiaë sauciæ, ultionem semper cogitare quam commeruit, ac declinare nititur. Nihil autem frequentius, quam ad strepitum quemlibet expavescere, et jamjam lictores severi judicis jussa expleturos suspicari. Profecto dum per campos abit profugus, ubi omnia plana, neque latebræ deprehenduntur ullæ, sibi nequit fidere; sed animo visuque turbulento antra suspicatur, et intra virgulta exigua insidias sibi cernere videtur: vere Seneca præstantis animi vir *Epist. 97*: « Ipsas nequitia tenebras timet, » quod in versum sequentem optime quadrat, qui sic habet:

Magna vis obnoxiiæ conscientia.

Timida nequitia.

Ipsas nequitia tenebras timet.

Vers. 22.

Vers. 21. 21. SONITUS TERRORIS SEMPER IN AURIBUS ILLIUS : ET CUM PAX SIT, ILLE SEMPER INSIDIAS SUSPICATUR.—

Eleganter sane pingit Eliphaz hominem impium, qui nusquam tutus pacatusque est et sui compos, ubique panico velut terrore cruciatur: hoc nempe primum neque minimum est peccati incommodum, quod tollit pacem vehementissimeque perturbat, vim animo inferente conscientia, quæ horribilem metum et infandam undique perniciem intentat: nam subito ac scelus hominem occupavit, ut Tisyphone poetica, ferro et flamma et multiplici dracone cincta, furiali motu circumstisit, nec terrificus illius aspectus et crudeles minæ vitari possunt: adest domi, foris, ubique, etiam in lecto mediisque noctis tenebris; neque sceptrâ coronatorum regum, non excubias militares principum, non crepantes auro vestes, non palatia marmoribus radiantia, non antitheta concinna eloquentium, aureumque dicenti flumen, non contorta dialecticorum dicta reveretur, audacter ingerit se, atque inter mimos et ludiones tragediam cruentam excitat. Licet dulcis harmonia resonet et oblectet aures in elegantia opulenti convivii et amicorum suavitate, inter jocos delicatos et risum ludentium dilacerat pectus conscientia, et sævum pugionem in pulmone defigit. Hanc sæculi sapientes summam esse criminum pœnam atque ultionem putant, tametsi alia nulla constitueretur, ut eleganter Juvenalis *Satyr. 13*:

Exemplo quodcumque malo committitur ipsi
Displicet auctori: prima hæc est ultio, quod se
Judice nemo nocens absolvitur, improba quamvis
Gratia fallacis prætoris vicerit urnam.

Et *ibid.*:

Cur tamen hos tu

Evasisse putes, quos diræ conscia culpa
Mens habet attonitos, et surdo verbere cædit
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Pœna autem vehemens et multo sævior illis,
Quas aut Cæditius gravis invenit aut Rhadamantus,
Nocte dieque suum gestare in pectore testem.

Id patuit in Caino, qui non prius animi innocentiam quam mentem et constantiam perdidit, qui tanquam furiarum tædis ardentibus crudeliter exagitatus, et funestis terroribus debilitatus et

22. NON CREDIT, QUOD REVERTI POSSIT DE TENEBRIS AD LUCEM, CIRCUMSPECTANS UNDIQUE GLADIUM.— Quod si, inquit, ut mos est, latebras ipse petat (nam qui male agit-odit lucem) nunquam credit valere se tuto in lucem progredi; sed mox ac prodierit, a paratis excubitoribus capiendum et necandum: quocirca creberrime omnia oculis perustrat, et loco uno quietus consistere nequit, arbitratus se undique infestis ensibus telisque peti,

atque in hunc modum calamitosam et anxiam vitam ducere cogitur. Quo tormento et angore animi scelerati et Deo invisi negat ullam esse pœnam graviorem Isidorus lib. II *Soliloq.* Eleganter quoque Petrus Chrysologus *Serm.* 6 : « Quando homo non sub peccato tristis? quando non sub vitiis suspectus? quando non sub criminibus desperatus? » Si quando in calamitates incidat, desperat de salute sua, et undique malum timet. Proprium enim est hominis iniqui, ut facile despondeat animum, resque adversas non magno sed abstracto animo toleret, sicut David ait *Psal.* cxxxix, 11 : « In miseris non subsistent : » cum enim subsidiis tantum humanis nitantur, illis destituti, quo se convertant nesciunt. Eadem vero tenebrarum metaphora pronuntiavit Isaias impios, quo se confirmant in adversa fortuna non inventuros dicens cap. v, 30 : « Aspiciemus in terram, et ecce tenebræ tribulationis, lux obtenebrata est in caligine ejus; » ex quo fit, ut eum nullum possit malorum exitum invenire, desperatione fractus animus undique *gladium*, id est malum, sibi imminere formidet. Cujus rei præclarum specimèn fuere tenebræ illæ crassissimæ quæ obductæ fuerunt Ægyptiis, de quibus pulchre liber Sapientiæ cap. xvii, 2 : « Vinculis tenebrarum et longæ noctis compediti, inclusi sub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt; et dum putant se latere in obscuris peccatis, tenebroso oblivionis velamento dispersi sunt, paventes horrende et cum admiratione nimia perturbati: nequæ enim quæ confinebat illos spelunca sine timore custodiebat, quoniam sonitus descendens perturbabat illos, » etc., quæ ibi fusius describit, et magnam huic loco lucem adferunt.

Vers. 23.

23. CUM SE MOVERIT AD QUERENDUM PANEM, NOVIT QUOD PARATUS SIT IN MANU EJUS TENEBRARUM DIES : — Cum, inquit, urgente fame cogatur miser, quem conscientia angor pungit et instimulat, cibum quærere, occurrat undecumque gladii jam intenti jugulo formido, et ex ea paratæ mortis certa suspicio; ita ut famelicus dicere possit, quod cum singultu et lacrymis dicebant captivi Babylonii *Thren.* v, 9 : « In animabus nostris afferebamus panem nobis a facie gladii in deserto. » Potest etiam motio illa ad quærendum panem de mendicitate, in quam impius devolvitur, intelligi, ubi anxietas coarctat impium timentem, ne a quibus panem postulat, vulnus aut necem accipiat; potest quoque motio illa ad opulentos impiosque tyrannos pertinere, qui cum se movent, hoc est accedunt ad mensam, venenatum panem aut cibum sibi supponi verentur. Sive ergo dives sive mendicus impius sit; diem tenebrarum, hoc est mortis, qua lux ei exstinguitur, formidat, et surdo verberare cæditur. Illa vero verba *in manu ejus*, significant proximam et in promptu esse mortem, vel certe metonymice in factis ejus, impii scilicet, qui factis suis mortem accersit. Utraque interpretatio ad rem apposita est. Hebræus habet,

Impii ne quidem panem secerni comedunt.

vagatur ipse ad panem ubi sit : novit paratum esse in manu sua diem tenebrarum, id est, vagatur et oberrat ut mendici solent, qui ostiatim panem quærunt, quia scit in proximo et quasi præ foribus esse tempus calamitosum; quod vocat *diem tenebrarum*, hoc est miseriarum et sollicitudinum, quæ tenebrarum in morem frontem obfuscant et obnubilant; sicut e diverso securitas eam nitidam reddit ac serenat. Septuaginta longe aliter hunc versum reddunt, non quasi præ inedia et fame panem quærat, sed ipsemet vulturibus esca fiat, periens insepultus : sic enim vertunt, κατέταται δὲ εἰς σῖτα γυφῶν· οἷός τε δὲ ἐν ἑαυτῷ, ὅτι μένει εἰς πτώμα, dispositus autem est in escas vulturibus : novit vero in seipso, quod manet ad ruinam. Quod autem sequitur referunt ad initium versus proximi, ἡμέρα δὲ σκοτεινὴ αὐτὸν στροβίλοι : Dies vero tenebrosa ipsum versabit.

24. TERREBIT EUM TRIBULATIO, ET ANGSTIA VAL- LABIT EUM SICUT REGEM QUI PRÆPARATUR AD PRÆLIUM.

Vers. 24.

— Non exiguum timorem esse vult angoremque scelesti hominis in vitium effusi, sed cohortem illi dat miseriarum, quæ ubique latus circumambiat. Quod emblemate perelegantem et sapientiæ veluti manu delineato illustrat : in medio campo regem pingit dominatu et fortunis suis exutum, qui exsulum et latronum collecta manu destinat prælium committere : dum gladium sumit lanceamque, exhorret animus, cui multa simul obijciuntur, agi nimirum de summa rerum, potentiam esse magnam hostium, paucos sibi et infidos comites, periculum ingens, ante oculos terribilem jam mortem telum quaterere, aliaque similia : quare fluunt arma de manibus, tremunt genua, cor fugit, frigido corpus sudore perfunditur, cadaver est spirantis hominis, ante prælium victus et exsanguis est. Talem ait esse hominem scelere maculosum, quod enim angustia circumdet eum nemo est qui ambigat : periculis quippe ac doloribus mortis passim circumdatur tam dum infeliciter vivit, quam dum instat interitus. Quocirca similitudo regis, qui paratur ad prælium, in eo posita est, ut quemadmodum rex cohorte prætoria stipatur, ita impius scelerum conscientia et angustia circumdatur; at in hoc ipso circuitu discrimen subest, quia rex cingitur ad tutelam, impius ad necem. Septuaginta sic habent, ἀνάγκη δὲ καὶ θλίψις αὐτὸν καθέξει ὥστε στρατηγὸς πρωτοστάτης πίπτων, angustia autem et tribulatio ipsum comprimet sicut dux in prima acie corruens, quorum verborum sensus est : Afflictio et calamitas circumdabit impium sicut circumdabitur dux in primo exercitus ordine cadens : hostes quippe in ducem exercitus adversi acrius conspirant, et cadentem ut nobilem prædam circumdant : qui sane sensus in rem nostram apprime convenit, cum quo textus Vulgatæ editionis cohæret; si rex, qui præparatur ad prælium, consideretur non cum præparatur, sed cum cedit, et ab hostibus currentibus obsidetur.

Impius malis suis circumdatur, sicut rex satellitio stipatur.

Vers. 25. 25. TETENDIT ENIM ADVERSUS DEUM MANUM SUAM, ET CONTRA OMNIPOTENTEM ROBORATUS EST. — Hic causam indicat, cur Deus tribulationum atque angustiarum exercitum adversus impium coegerit ad eum penitus conterendum, quia nimirum in tantam superbiam devenerat, ut ipsimet Deo bellum indicere videretur: *tendere enim vel extendere manum* in aliquem exitium et exterminium minitantis symbolum est, uti ex plurimis Scripturæ locis patet: sic apud Isaiam cap. xxiii, 11, Dominus « manum suam extendit super mare, conturbavit regna, » etc.; et apud Ezechielem timorem incutere volens Ammonitis eisque bellum indicere sic loquitur cap. xxv, 7: « Idcirco ecce ego extendam manum meam super te, et tradam te in direptionem gentium, et interficiam te de populis, et perdam de terris, et contegram, » etc. Impius igitur ausu temerario atque impudenti nimis audacia contra Deum, ac si esset homuncio quidam, suis peccatis atque sceleribus non solum rebellare, ac si eum superare posset illique minari, sed etiam in eum se erigere, insultare, rigescere præsumpsit, ut importat verbum originale גָּבַר *ghabar*: in quo imitari videtur gigantes, quos profani poetæ fingunt bellum adversus deos suscepisse, sicut Virgilius canit lib. VI *Æneid*:

Hic et Aloidas geminos, immania vidi
Corpora, pui manibus magnum rescindere Olympum
Aggressi superisque Jovem detrudere regnis.

Et Homerus lib. XI *Odyss.* vers. 575:

Καὶ Τίτυον εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν,
Κείμενον ἐν διαπέδῳ ὃ δ' ἐπ' ἐννέα κείτο πέλεθρα,
Γύπε δὲ μιν ἐκάτερθε κρημένον ἦπαρ ἕκατον
Δέρτρων ἕσασ δύνοντες, ὃ δ' οὐκ ἀπαμύνητο χεροῖ·
Αἰτῶ γὰρ εἰκόσαι Διὸς κούρην παρὰ κίτιν,
Πυθὸ δ' ἔρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος:
Et Tityum vidi claræ telluris alumnum,
Porrigitur cui tota novem per jugera corpus,
Hinc atque hinc geminus rostro urget vultus adunco
Immortale jecur tendens, jacet ille supinus,
Nec depellendi manibus datur ulla potestas:
Latona namque ausus fuerat tentare cubile
Impius, aeterno fuerat quæ juncta Tonanti,
Cum Pytho Panopæi peteret per amœna vireta.

Forte, inquit Stunica, hæc persequens Eliphaz, illos in primis homines perstringebat, de quibus dicitur in *Gen.* vi, 4: « Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes a sæculo viri famosi, » qui iniquis suis factis Deum ita provocaverunt, ut universum diluvio deleteret, et everteret orbem terrarum: nam sequitur statim eodem capite: « Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, etc.: Delebo, inquit, hominem quem creavi a facie terræ. » Ea vero conjectura ducitur Stunica ad id existimandum, quod hanc doctrinam per manus majorum suo-

rum Eliphaz se didicisse dicit, quos certum est non diu post diluvium exstitisse; vel forte hæc dicens Eliphaz illos homines tangit, qui turrim Babel ædificare conati sunt, quo suo facto præ se ferebant cælo bellum inferre. Ex quo fortassis illa per hominum vulgus manavit fabella de quibusdam hominibus, qui corpore immanissimo et animo insolentissimo cum essent, cælum ausi sunt bello tentare: quorum meminit Plato in suo convivio in *Crat. Aristoph.*, quos cælum conscendere nixos fuisse narrat: fortasse legerat illud *Gen.* xi, 4: « Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cælum: » Jovemque ait ille cum aliis diis quid facto opus esset deliberasse; forsitan quia illud legerat ejusdem cap. vers. 5: « Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, etc.: Venite igitur descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, » etc. Citatque Plato Homerum in hanc sententiam de Oto et Ephialto loquentem lib. XI *Odyss.* vers. 310:

Ἐννέοροι γὰρ τούτῳ καὶ ἐννεαπέχες ἦσαν
Ἐὐρὸς ἄτάρ μῆκός γε γενέσθην ἐννεόργυιοι·
Οἱ ἦα καὶ ἀθανάτοιον ἀπειλήπην, ἐν Ὀλύμπῳ
Φυλόπεδα στήσιν πολυζήκους πολέμοιο:
Novenues enim cum essent novem cubitorum erant
Latitudine: cæterum longitudo erat novem ulnarum:
Qui etiam immortalibus minabantur, in Olympo
Moturos se contentionem tumultuosi belli.

Per gigantes illos intellige superbos qui ipsimet Deo directe bellum indicere non verentur; unde excellenter annotat D. Thomas Boetii sententiam dicentis: « Cum omnia vitia fugiant a Deo, sola superbia se Deo ipsi opponit: » quare optime superbum describens Eliphaz Themaites dixit: « Tetendit adversus Deum manum suam (cum Deo ipso voluit manus conserere, et potentiam suam divinæ potentiae opponere, et contraire) et contra omnipotentem roboratus est: » totum suum robur colligens contra Deum agere destinavit, id quod sequentia manifestius declarant:

26. CUCURRIT ADVERSUS EUM ERECTO COLLO, ET PINGUI CERVICE ARMATUS EST. — Currere erecto collo indomitam quamdam petulantissimamque superbiam indicat, quomodo dictum est *Isai.* iii, 16: « Ambulaverunt filia Sion extento collo, » et, ut exponit Olympiodorus, videtur loqui metaphora sumpta a vitulo procaci, qui excusso jugo contra herum suum currit, quem cornibus impetat; Septuaginta legunt, *ἔδραμε δὲ ἐναντίον αὐτοῦ ἕβραι*, *cucurrit autem contra eum injuria*, id est inferens injuriam per peccatum, quo Deum impetit: quoniam tamen Deus armatus in seipso est; ipsa natura sua divina, quam nullum malum potest lædere, non eum occidit aut destruxit: ita rem egregie explicuit D. Thomas I II, *Quæst.* XXI, art. 4, ad 1, et *Quæst.* XLVII, art. 1, quem theologi sequuntur; quantum igitur ex se est, ita homo cum peccat agit contra Deum ac si ei revera noceret, ideo-

Unde manarit fabula de bello gigantum.

Extendere manum minitantis est.

Impii contra Deum pugnant.

Sunt similes gigantes.

Gigantes sunt typos superborum.

Vers. 26.

Superbi Deum oppugnant erecto collo.

que ita ipsius Dei iram provocat, ac si Deus nocentium recepisset. Hoc modo ille primus malorum omnium parens, ex cujus corde et visceribus superbia originem duxit *Isai.* XIV, 13: « In cœlum, inquit, conscendam, (cum Deo ipso rem et congressum sum habiturus) supra astra exaltabo solium meum, et similis ero Altissimo. » Huiusmodi fuit collum superbi Nabuchodonosoris, Baltassaris, Sennacherib ac aliorum, qui diabolum regem super omnes filios superbiæ imitantur. O perverse erectum collum, simile non turri Davidis, sed turri Babylonis, quam, ut paulo ante dicebamus, ædificare aggressi sunt superbi filii Adam post diluvium, quod ex ineptissima et maxima superbia provenisse omnes sancti testantur: civitas enim Babylon congregatio est iniquorum, qui se perverse diligunt, et Deum contemnunt; turris vero ipsius superbia est divinam appetens similitudinem, ut nomen ejus et fama inter homines celebretur: nam quamvis superbia a minoribus inchoet, tamen procedit et crescit usque ad suprema, quia, teste Davide *Psal.* LXXIII, 23, « superbia eorum qui te oderunt ascendit semper. »

Cæterum sicut turris ista etsi cœpta sit ædificari, non tamen est perfecta, quia Deus ædificium interruptit, dum ædificantium linguas confudit: sic turris superbiæ, quæ ab hominibus erigitur, nunquam consummatur, quoniam Deus superbos confundit et humiliat, juxta illud *Psal.* LXXII, 18: « Dejecisti eos dum allevarentur, » id est, dum conabantur se elevare et exaltare in summam gloriam, dejecti sunt, et demersi in summam ignominiam, et in nihilum redacti sunt, cum omnium admiratione dicentium: « Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam? » quod et de rege Babylonis testatur etiam *Isaias* dicens cap. XIV, 30: « Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer? etc. detracta est ad inferos superbia tua. » Propter hoc etiam specialiter dictum est ab apostolo *Jacobo* *Epist.* IV, 6: « Deus superbis resistit: » ceteros enim peccatores dicitur Deus odisse, deserere, relinquere, etc.; superbis tamen peculiariter dicitur resistere: « Non dixit, inquit *S. Chrysostomus* *Hom.* 3 in illud: *Vidi Dominum*, Deus superbos dimittit, et in peccatis deserit; suoque nudat auxilio; sed *adversatur*, quia cæteri peccatores non directe contra ipsum tendunt; superbus autem contra ipsum Deum erecta cervice procedit, et unusquisque ad resistendum ei se exponit, quem directe contra se venientem conspicit. »

ET PINGUI CERVICÆ ARMATUS EST. — De impio divite intelligit, qui adversus Deum quasi divitiis armatur, cum ex rebus temporalibus tumens atque superbiens, contra præcepta veritatis erigitur. O arma miseri ponderis plena, quibus iniquus in hujus mundi mare submergitur, et peccatis onustus in gehennam ducitur! Sed hoc onus, cum onus mentis sit, hoc potissimum habet, quod

oculos nostros obcæcat, et dum terrena nimio affectu consideramus, cœlestia videre non possumus. Unde subdit:

27. OPERUIT FACIEM EJUS CRASSITUDO: ET DE LATERIBUS EJUS ARVINA DEPENDET. — Ex habitu corporis mentem et animum hominis improbi describit, et hæc, quam dicit crassitudo et arvina ejus, impii indicat arrogantiam, confidentiam, contumaciam et mentis stuporem, quibus inflatus Dei leges infringere non veretur: ita sæpe in Scripturis singulari quodam infamiæ titulo impii et iniqui homines vocantur *pingues*, crassi, obesi, v. g. pastores *mercenarii* apud *Jeremiam*, de quibus est illud cap. XLVI, 21: « Mercenarii quoque ejus, qui versabantur in medio ejus, quasi vituli saginati versi sunt, et fugerunt simul, » etc.; item *tyranni* atque crudeles in pauperes, juxta illud *Psal.* XXI, 13: « Tauri pingues obsederunt me: » item iniqui divites, juxta illud *Isai.* XVII, 4: « In die illa attenuabitur gloria Jacob, et pinguedo carnis ejus marcescet; » item *voluptuarii*, gulosi atque carnales, juxta illud *Amos* IV, 1: « Audite verbum hoc vaccæ pingues, quæ estis in monte Samariæ, » etc. de quibus sæpe *Psal.* LXXII, 7: « Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, » et juxta Hebræum, *exiit præ adipe oculus eorum*; non quod oculi exierint, sed quod exisse videantur aut non esse præ genarum tumore et nimia pinguedine; et hoc propriissime textus hujus verba volunt: « Operuit faciem ejus crassitudo, » et juxta Hebræum, *operuit facies suas in adipe suo.*

Hæc autem phrasis originem trahere potuit ex eo, quod qui corpus habent nimia pinguedine onustum, ut plurimum tardo sunt ingenio, et ad sapientiæ virtutisque studium inepti, id quod *Ægyptii* innuere videbantur subobscure, dum, ut narrat *Plutarchus* tract. *De Isid. et Osyr.*, sacerdotes *Isidis* solebant dare *Api*, quem colebant, potum ex quodam puteo; non autem ex Nilo, « non quod, inquit, Nili aquam profanam arbitrentur crocodili causa (ut quorundam ferebat opinio: nihil enim est æque apud *Ægyptios* majori in honore atque Nilus); sed quia ejus aqua pota creditur pinguedinem carnisque magnum efficere incrementum. Non volunt autem *Apim* pinguem esse et multa carne obesum, ut nec se ipsos quidem, sed animis volunt levia atque gracilia circumdata esse corpora, ne divina pars a mortali prematur: » hæc *Plutarchus*. Et cum *Isis* apud eos eadem sit quæ *Minerva*, facile colligitur illos innuere voluisse sapientiam non recte habitare in corpore onusto pinguedine, uti eleganter *Horatius* lib. II *Serm. satyr.* 2.

Nam corpus onustum
Hesternis vitis animam quoque prægravat ipsum,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.

Quo spectat illud græcum in *Gnomis* adagium:

Παχία γαστήρ λεπτόν οὐ τίθει νόον;

Diabolus eorum antesignanus.

Turris superbia nunquam consummatur.

Deus superbis resistit, quia ipsum di recte impetunt.

Impiis divitiis armantur contra Deum.

Vers. 27. Pingues vocantur impii in Scripturis.

Pingues ut plurimum stupidi.

quod S. Hieronymus epist. 2 ad Nepot. ita reddit:

Pinguis venter non gignit sensum tenuem.

Divitiarum abundantia parit mentis crassitudinem et arrogantiam.

Hæc porro mentis crassitudo propter multas copias et nimis prosperam fortunam hominibus accidere solet: sicut enim corpus parum exercitatum et bene pastum crassius fit, ita et mens, si nullis laboribus exerceatur, sed deliciis recreatur, superba fit et arrogans, Deoque parum obsecundat, quod luculenter docuit Moyses dicens de populo Israel *Deut. xxxii, 13*: « Constituit eum super excelsam terram, ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo: butyrum de armento et lac de ovibus cum adipe agnorum, et arietum filiorum Basan, et hircos cum medulla tritici, et sanguinem uvæ biberet meracissimum. Incrassatus est dilectus, et recalcitravit; » ubi Chaldæus legit, *dives factus est Israel, et recalcitravit*. Ad quæ verba facile observes, quam sint affinia divitiis et opulentiae peccata, ut veluti naturali consecutione incrassatus sive dives *recalcitrasset* dicatur, non secus ac equus bene et abunde pastus, nec labori assuetus, ferus evadit, et recalcitrare discit: quare non minus, ac forte multo magis timenda est viro pio rerum copia quam inopia. Id quod sanctus Pater Gregorius lib. XII *Moral.* cap. xxii, haud obscure significavit dum hunc locum hoc modo pulcherrime interpretatur: « *Operuit faciem ejus crassitudo, et de lateribus ejus arvina dependet*: visus quippe in facie est, in qua et prima corporis honorabilior pars est. Non ergo immerito: mentis intentio per *faciem* designatur, quam quolibet vertimus illuc videmus. Faciem ergo crassitudo operit, quia desiderata terrenarum rerum abundantia oculos mentis premit, et hoc quod in eis esse honorabile debuit, ante Dei oculos fœdat, quia curis multiplicibus aggravat: » hæc ille, qui et statim *arvina* nomine e lateribus impii divitis dependentis illos intelligit, qui auxilio ejus roborati mala patrare non cessant. Porro pro verbis istis: « Et de lateribus ejus arvina dependet, » Septuaginta legunt, καὶ ἐπιπέσει περιστέμων ἐπὶ τῶν μηρῶν, quod S. Augustinus in *Annot.* legit, et *fecit capistrum super femora*: capistra, ut notum est, mulorum ori adhibentur, ut trahantur quo homines velint; at nequam spiritus quot libidinis instrumenta videt, tot capistra, tot restes putat, quibus alligare possit et trahere homines in extremam ruinam. Augustinus enim *ibid.* ait: « Fecit capistrum super femora, ut libidinibus suis colligaretur, quo vinculo duceretur ad mortem: » non eget diabolus arctiori vinculo quo hominem trahat, quam si in eo excitet flammam libidinis, quibus teneri incipiat. Deus bone, qui libidinem nutrit quantum bitumen habet, quo perditionis portis adhaerescat pene insolubiliter! quanta vincula profert, quibus a diabolo reptetur et trahatur in ruinam?

Rerum abundantia mentis oculos premit.

Diabolus divitibus facit capistrum super femora.

MIBUS DESERTIS, QUÆ IN TUMULOS SUNT REDACTÆ. — Versus hic multiplicem interpretationem admittit; ac Stunica quidem exponit adhuc de prospero ejus rerum cursu, ex quo illa, ut diximus, ejus crassitudo nata sit, q. d. Tanta est ejus copiarum vis, ut civitates desolatas restaurare, et domos desertas atque in tumulos redactas, quo nomen in vulgus comparet, reficere molietur. Sicut v. g. Constantinus Byzantium ornavit et amplificavit, et Constantinopolim nuncupavit; Alexander Alexandriam, et multas alias urbes. Quam expositionem ex eo confirmat, quod hac re ipse Job hominem felicem descripsit dicens cap. iii, 14: « Cum regibus et consulibus terræ, qui ædificant sibi solitudines. »

Habitare in civitatibus desolatis aliquando sumitur pro ess ædificare.

Alii vero passim exponunt significari impium e summa opulentia et abusu tyrannidis æquo Dei judicio ei devenire, ut inhabitet civitates suas ab hostibus subversas domosque collapsas, extincta gloria illa florentium urbium ampliarumque domorum, quas direptis subditorum opibus construxerant; quod quidem flagelli genus frequenter in Scriptura indicitur, velut apud Sophoniam cap. iii, 1: « Væ provocatrix et redempta civitas, columba, » etc; deinde additur: « Desertas feci vias eorum dum non est qui transeat: desolatae sunt civitates eorum non remanente viro neque ullo habitatore. » Sed aliud accipe huic loco convenientius exemplum apud Isaiam cap. v, 8: « Væ qui jungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci. Numquid habitabit vos soli in medio terræ? In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum: Nisi domus multæ desertæ fuerint grandes et pulchræ absque habitatore: » summa rerum omnium orbitate impium conflictari docet, quandoquidem pro opulentis urbibus ac domibus coactus inopia solitudinem habitare cogitur; hic igitur, inquit, cum res suas amiserit, omnique fuerit dominatione spoliatus, solitudines persequetur: exsulum enim est hic mos, quælibet loca ad salutem captare ubi consistent, ad periculum, quod impendit, propulsandum. Talia subierunt aliqui Hebræorum reges, qui e solio dejecti, in alienum solum ablegati, privatam egerunt vitam laboris et sollicitudinis plenam; pro omnibus qui hujusmodi supplicium experti sunt unum commemorare sufficiat Nabuchodonosorem, qui ejectus e regno in solitudine vixit inter feras, cum quibus habuit commune pabulum et vitam non dissimilem. Unde sicut simplex admodum est iste sensus, et cum sequentibus valde congruit, ita jure a Patribus Græcis, et inter recentiores a Pineda Sanctioque præferitur.

Sapiens tamen accipitur pro flagello Dei et summa rerum desolatione.

29 et 30. NON DITABITUR, NEC PERSEVERABIT SUBSTANTIA EJUS, NEC MITTET IN TERRA RADICEM SUAM. NON RECEDET DE TENEBRIS: RAMOS EJUS AREFACIET FLAMMA, ET AUFERETUR SPIRITU ORIS SUI. — Alius in his verbis continetur tribulationis in impium irruens cuneus; nomine autem *substantiæ* intelligi-

Vers. 29 et 30.

Impiorum divitia

non sunt
stabiles
nec diu-
turna.

tur quidquid facultatis temporalis habet sive in pecoribus et armentis, sive in arvis et possessionibus, sive in pecuniis et redditibus. Generaliter ergo vult dicere, quidquid aut hereditate, aut acquisitione aliove modo possidet stabile non erit, sed paulatim ad nihilum redigetur atque dissipabitur: bona enim omnia, quæ fortunæ dicuntur, incerta, commutabilia, peritura, instarque Euripidei eunt, redeunt, pereunt, moriuntur. Eleganter Papyrius Fronto ꝛ. lib. XI. *De Pecul.* aiebat, «peculium homini simile esse:» peculium enim nasci, crescere, decrescere et mori. Sed quod ille de peculio dixit, de caducis universim bonis dici potest, quæ fluxu dubio et reciproco veniunt et recedunt, nihilque est quod stabile et diuturnum esse videatur; quam ob causam D. Paulus I *Timoth.* vi, 17, *incertum divitiarum* nuncupavit, ut eos falli sit necesse, qui opibus ut baculo arundineo nituntur, seque felices in perpetuum opinantur, si nummos habuerint. David mirabili sua poetica sapienter hoc expressit *Psalm.*

Divitiis
fluis cor
non apponendum.

LXII, 11: «Divitiæ si affluent, nolite cor apponere;» in Græco est ἐάν ῥέψῃ, si fluent, quemadmodum etiam multi Ecclesiæ doctores legunt, quod a pius Patribus docte expenditur cum sacrum illud oraculum interpretatione illuminant: «Vides, inquit S. Ambrosius, quia fluunt, non vides quia præterfluunt. Fluente sunt quæ miraris: quomodo veniunt sic transeunt et recedunt.» Paria S. Augustinus: «Non vides, quia si ibi cor posueris, et tu flues?» Tertullianus lib. IV *Contr. Marc.* cap. xv, alio quodam modo Vatis regii dictum ita vertit, *divitiæ si relucet, ne adjeceritis cor*; verba quidem varia sunt, res eadem. Fulgetras sibi ante oculos ponit, aut volantes illos de nocte atque errabundos ignes, qui aeris motu huc et illuc rapiuntur. Blandum aliquibus spectaculum, in quo dum hærent fixi et sequuntur, evanuisse prius vident, quam quid rei esset percipere potuerint. Aut nitedulas quasdam esse putavit opes, aut lignum inutile putridum, quod in tenebris nitorem habet exiguum, neque durabilem. «Etsi relucet, ne adjeceritis cor;» vel, ut noster habet interpres: «Nolite apponere cor.» Lux earum evanida, rapidus et incertus fluxus, abeunt celerrimeque rapiuntur; *apponere autem cor* est omnem curam, studium, industriam, conatum animi omnem et affectum in divitiis retinendis collocare, et, ut ait Euthymius, *προσπλάσθαι, clavem affigi*, quod perinde, est inquit Elias Cretensis in *Orat.* 43 *Naz.*, ac si quis manu fluentem aquam prehendere velit et tenere, quod frustra fit, etstque stultitiæ aut levitatis puerilis. Anguillam manu tenes, quantumvis premas elabetur, corvumque deludet hiantem. Recte quadret in istiusmodi divites iniquos tetrasichon illud ex Gabriæ apologo, quod sic habet:

Βοῦς φαγὼν παῖς εἰς ἐσπέρην ἐργατα,
Οἶμοι κέκληγ' ὡς σπλάγγνα μήτηρ ἐκχέω.
Ἢ δ' αὖ γελῶσα, μὴ φάσθαι τέκν' ἔφη.
Τῶν σὸν γὰρ εὐδέν, ἀλλ' ἐμαῖς ἀλλοτρίων:
Puer die festo bovis cum viscera

Vorasset, Hei mater clamat mea effluunt
Intestina; at ridens ait, Fyli haud time;
Nam non tua sunt hæc, sola at aliena vomis.

Dicitur in eos, qui quæ raptò et fraude congeserunt ægre perdunt; unde Alciatus pulchrum finxit emblemata, milvum pingens ea quæ devoraverat evomentem: milvus quippe in hieroglyphicis locupletem designat et rapacem, quod in *Phæd.* significat Socrates, cum eos homines qui avaritiæ studuissent, et ad imbecilliorum expilationes et rapinas parati ac semper prompti fuissent, in milvos et lupos converti ait: titulum autem emblematis ponit istam Plauti sententiam:

Milvus
hierogly-
phicum
locupletis
et
rapacis.

«Male parta male dilabuntur.» Hoc si veniret aliquando in mentem iis qui tam impense animo secum agitant, ut faciendi lucri rationem conquirant, huc et illuc pecunias corradant, nec interea unde habeant curant; aut certe timerent ne amittendi alea fortasse aliquando impotentius cruciarentur; aut ne justam in se Numinis iram provocarent; aut saltem cogitarent, quam hæc fluxa sint, quamque fragilia ea fortunæ bona, quorum habendorum causa tot tantisque curis distringuntur. Celebratum est jam olim doctorum hominum vocibus, divitem aut iniquum, aut iniqui hæredem esse. Quod dictum fuisse suspicor in eos tantum, qui quidquid omnino avide cupiunt jure vel injuria congerunt. Qui vero fieri potest ut opum facultatumque tam expedita facilisque et pene momentanea, ut ita loquar, adeptio, conquisitio, possessio, justa esse et legitima censerit debeat? Juvenalis optime:

Male par-
ta male
dilabun-
tur.

Dives
aut in-
iquus aut
iniqui
hæres.

Dives qui fieri vult,
Et cito vult fieri; sed quæ reverentia legum?
Qui metus aut pudor est unquam proferantis avari?

His itaque violentis et iniquis harpyis, id est furcibus hominibus, si quid adversa fortuna detrahat, aut alius quidam casus eripiat, quod non raro solet accidere, jacturam hanc non tam moleste ferre debent, quam certe boni quique et honesti viri in lucro esse deputarent; beneque cum mortalium rebus actum esse non tam gravate dicerent, si quæ injuste possederunt iniqui illi captatores ad veros tandem possessores redirent. Eo de genere furum sunt plerique forenses rabulæ atque importuni sycophantæ, et maxime ærario publico nonnunquam præfecti, qui æquissima Numinis ultione adversa reflante fortuna plerumque sumptus faciunt, quos nunquam putassent, et sæpenumero citius quam vellent evomunt, quod concoquere non potuerunt. Id etiam vulgo tritum:

De male quesitis non gaudet tertius hæres.

Huc etiam referri potest illud Democriti: Πλοῦτος ἀπὸ κακῆς ἐργασίας περιγεγνημένος, ἐπιφανέστατον τὸ εὐεῖδος κέκτηται, opes ex pravo opere conquisitæ manifestum continent opprobrium; sed juvat audire Euripidem:

Ἄδικως δὲ μὴ κατὰ χρεῖματ' ἢν βούλησιν πάλιν

Χρονον μελαχροις εμμενειν · τα δ' αδικως
 Οικαις εισελθοντ' ουκ εχει σωτηριαν :
 Ne compares injuste ullas opes, quas velis tibi
 Esse diurnas : quidquid enim inique
 Domi cumularis salvum esse minime potest.

Impii ra-
 dix ex-
 scinde-
 tur.

NEC MITTET IN TERRA RADICEM SUAM. — Hoc Sep-
 tuaginta reddunt, ου μη βαθη επι την γην οικιας, non im-
 mittet super terram umbram, id est, excindetur et
 extirpabitur, sumpta metaphora a plantis vel ar-
 bustis, quæ priusquam adolescant exarescunt aut
 succiduntur, q. d. Ne memoria quidem exstabit
 ulla : arbores enim quamdiu stant umbram mit-
 tunt, abscissæ nequaquam, nam cum corpora
 umbram efficiant, corpore sublato cohærere illa
 non potest : ita Olympiodorus in *Caten.* Vide quæ
 superius a nobis cap. iv, 3 annotata sunt ad illa
 verba : « Vidi impium firma radice, et maledixi
 pulchritudini ejus statim, » ubi simili translatione,
 quæ a viridi ubereque arbore et ante senium ex-
 cisa, et in ipso flore exarescente sumitur, impii
 conditionem descripsit, in vitæ oblectamentis ad
 extremum spiritum minime commorantis. Eam-
 dem rem Alcæus pulchro emblemate illustravit
 pingens cucurbitam annosæ pinus ramis im-
 plexam, eamque suis pampinis et pomis inum-
 brantem, sed ad primum hiemis odorem illico
 exarescentem, cui hunc titulum præfixit : *In mo-
 mentaneam felicitatem* ; et rem his versibus exponit :

In eos
 qui ob
 momen-
 taneam
 felicitatem
 intum-
 mescunt.

Aeream propter crevisse cucurbita pinum
 Dicitur et grandi luxuriasse coma ;
 Cum ramos complexa, ipsunq; egressa cacumen,
 Se præstare aliis credidit arboribus.
 Cui pinus : Nimum brevis est hæc gloria ; nam te
 Protinus adveniet quæ male perdet hiems.

Idem est apologus apud Petrum Crinitum lib. II
De Honest. discipl. cap. xiv : « Sata est olim, in-
 quit, cucurbita juxta pinum arborem editissi-
 mam ; cucurbita vero cum multis pluviis atque
 cæli temperamento crevisset lascivire cœpit, et
 ramos audacius porrigere ; jamque in pinum
 serpebat, et suas in ramos frondes audebat invol-
 vere, prægrandia poma et virescentia ostentans :
 tanto itaque fastu ac insolentia intumuit, ut pi-
 num ausa sit aggredi : Et vides, inquit, ut te
 jam supero, utque foliis ac virore præsto ? Tum
 pinus, quæ senili prudentia præstabat, nihil mi-
 rata est cucurbitæ insolentis audaciam ; sed res-
 pondit : Ego vero hic multos calores et hiemes
 variasque temporis calamitates pertuli, adhuc ta-
 men integra consisto ; tu ad primos rigores mi-
 nus habebis audaciæ, cum et frondes concident
 et viror omnis aberit. » Similem apologum ha-
 bes in Cyrillo lib. III, cap. xiv, inter cucurbitam
 et palmam. Hoc autem dicitur in eos, qui ob mo-
 mentaneam quamdam felicitatem gloriantur, qui-
 que plus habent ostentationis et pompæ quam fa-
 cultatum aut virium : itaque non mirum videri
 debet, si dum se aliis præferunt, magnique vi-
 deri volunt, sese aliis ridendos propinent, et tan-

quam siccæ quidam flosculi citissime exarescant
 ac decidant. Certe apud Onirocritas cucurbita
 spes inanes præsegit, utpote quæ cum ventrico-
 sam admodum speciem præ se ferat, multumque
 identidem nutrimenti polliceri videatur, illud ta-
 men tenue, et nisi condimento aliquo juvetur,
 egregie fatuum est, ut refert Pierius lib. LVIII.
 Eodem plane modo sese habent Thrasones illi
 fortunæ suæ momentaneæ jactatores, vel qui se-
 cundis ventis plus æquo turgescunt, neque ad-
 vertunt severissimam illam Nemesim, quæ de su-
 perbis et fastuosis vindictam sumit. Id apertis
 verbis Pausaniæ Simonides ab eodem convivio
 lautissime exceptus significavit : rogatus enim,
 ut quidpiam ex arcanis philosophiæ adferret in
 medium, vidensque Pausaniam rebus suis nimium
 fidere, dixit : Memineris te in tanto rerum suc-
 cessu hominem esse. At quæ esset verbi hujus
 vis, quodque pondus, parum vidit Pausanias :
 itaque cum ipse jam in summo vitæ discrimine
 constitutus mortem sibi impendere intelligeret,
 exclamasse fertur : Quam inani persuasionem de-
 ceptus eram, qui Cæi hospitii saluberrimum con-
 siliium ad me pertinere non putabam ! unde nunc
 misere perire cogor. Ita fere fit, ut cum fortuna
 maxime blanditur captatum veniat : quod su-
 binde debemus meminisse, ne opprimamur incauti
 : nam fallacia sunt et caduca quæcumque a
 fortuna pendent, opes, divitiæ, honores, clientelæ,
 magistratus, potentiæ : affluunt subito, re-
 pente dilabuntur, nullo in loco stabili nixa radice
 consistunt, sed incerto flatu huc atque illuc acta,
 quos extulerunt in sublime decursu improvise
 destitutos miserime immergunt.

Cucurbi-
 ta sym-
 bolum
 inanita-
 tis.

RAMOS EJUS AREFACIET FLAMMA. — Hoc in eadem
 arboris metaphora hærendo de hominis impii
 filiis intelligendum, qui sunt rami a parente tan-
 quam a stipite prodeuntes ; quos etiam consumet
 ignis tribulationis ; quo dicto Eliphaz haud ob-
 scure Jobum vellicat, cujus filios ira Dei corri-
 pisse videbatur, de quo vide cap. i, 19, item
 cap. iv, 4, ubi hominis impii filiis similiter ma-
 lum auguratur dicens : « Longe fient filii ejus a
 salute. »

Impio-
 rum filii
 male pe-
 reunt.

31. NON CREDET FRUSTRÀ ERRORE DECEPTUS, QUOD
 ALIQUO PRETIO REDIMENDUS SIT. — Sensus est, eo
 erroris ac cæcitatæ impium devenire, ut non cre-
 dat, hoc est non animadvertat, non cogitet, se
 indigere ope aliqua, quia a captivitate peccati et
 poenarum inde manantium redimatur : quocirca
 stupidus et amens, peccatorumque funibus con-
 strictus, non attollit mentem in Deum, non mi-
 tescit, seseque Deo subjicit, ut a tot malis eripia-
 tur. Profecto stupiditas hæc peccatoribus fami-
 liarissima est, quos impietas hebetat, et a Deo
 longissime divertit. Nota autem pretium hoc loco
 poni pro precatone, favore, intercessione, quibus
 gratia obtinetur, quemadmodum res venales
 pretio comparantur. Septuaginta verunt, μη πο-
 τεύετο οτι υπομεναι · κενά γαρ αποβύεται σωτηρία, non cre-

Vers. 31.
 Impius
 non ad-
 vertit
 quid age-
 re debeat
 pro sa-
 lute.

Quod sit
 pre-
 tium sa-
 latis.

dat quia sustinebit: vana enim evadent ei, id est, non errore capiatur, non sibi persuadeat, quod permanebit, omnem enim operam ludet, et nihil ei succedet, in vanum laborabit: hebraeus textus habet, non credet in vanitate deceptus, quia vanitas erit commutatio ejus, q. d. Vanitas illa commutabitur in vanitatem; hoc est in nihilam, aut ipse tandem in nihilum redigetur, mors enim omnia abolet; vel cum vanitate permutatur, qui ex opibus decidit, eoque redigitur, ut non habeat unde vitam sustentet: quæ summa vanitas est; talis etiam pro mortuo habetur, nam ut sequitur,

Vers. 32. 32. ANTEQUAM DIES EJUS IMPLEANTUR PERIBIT, ET MANUS EJUS ARESCENT, — id est, priusquam impius senescat interibit, et liberi ejus in flore ætatis moriuntur; dicuntur autem dies hominis impleri cum usque ad senectutem vivit, quæ est terminus ætatis; unde de iis qui ad summam usque senectutem vivunt in Scriptura dici solet, quod pleni dierum moriantur: ita David, Abraham, patriarchæ, prophete et sancti alii, ut plurimum in multam senectutem vixerunt, et prorsus compleverunt dies vitæ suæ placide in Domino obdormientes. E contra vero impii non raro immatura et imparata morte ante tempus naturæ ipsorum consentaneum præripiuntur, nondum ad ætatis medium provecti, juxta illud Psalm LIV, 24: « Viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos: » sic I Reg. xxxi, 3, Saul ante tempus sublatus est proprio cadens gladio cum servis et liberis in montibus Gelboe: sic II Reg. xviii, 14, Absalom in acie suismet crinibus suspensus: sic II Reg. xvii, 23, Achitophel sibimet laqueo vitam corripuit.

Mystice plenitudo dierum accipitur pro virtute consummata et perfecta, juxta illud Prov. iv, 7: « Justorum autem semita quasi lux splendens procedit et crescit usque ad perfectam diem; » unde justis sæpe pleni dierum, etiamsi non multos vite annos numerent, quia illis ætas senectutis est vita immaculata; e contra dimidium dierum capitur pro imminuta vel exstincta virtute, hinc in effatis prophetarum tribuitur Antichristo dimidium temporis seu diet, Dan. vii, 25, cum polluti hominis scelus et maculata conscientia depingitur, a quo malo liberari cupiebat magnus David dicens Psalm. cx, 23: « Ne revoces me in dimidio dierum meorum, » cum sævo exitio mori timeret; ita quoque Deus, cum illi sanctimonix lucem polliceretur qui parentes honorat suos Exod. xx, 12, futurum ait « longævum super terram, » ubi S. Ambrosius in Psalm. xliii, argute animadvertit pro longævo in Græco esse πλεονεξων, multorum dierum, clarissimorum scilicet luminum; quod negat proprie ad tempus esse referendum, quod alioqui falsa esset pollicitatio, cum multi fuerint vitæ brevissimæ; quorum tamen in parentes honor et singularis observantia olim fuisset. Dies ergo animi virtutem et sanctitatem significant: « Quicumque enim, inquit idem S. Ambrosius,

cultus pius sedulo observat officio, a tenebris noctis, alienus in dierum luce versatur; » hinc eximia illa laus Abrahami, cujus in elogio divinitus positum fuit, e vita migrasse plenum dierum: vere dierum, omne enim tempus vitæ ejus dies fuerunt, et non nox, ait S. Hieronymus, hoc est, omni animi instructu ornatus mirabili gratiæ lumine et honore fulgebat. Plenus autem ideo nominatur, id est perfectus, quod eam virtutum copiam et donorum cælestium plenitudinem esset consecutus, ad quam Deus regio illo et humanissimo invitamento eumdem evocaverat Gen. xvii, 1: « Ambula coram me, et esto perfectus. »

ET MANUS EJUS ARESCENT. — Septuaginta legunt, Kai o βραχίονες αὐτοῦ οὐ μὴ πυκνάσῃ, et ramus ejus non condensabitur; Symmachus, ἐκ ἑβαλήσῃ, non vi-
rebit, non florescet: quæ translationes pertexunt sumptam ab arbore metaphoram, a qua sicut stirps pro parentis sumitur aut generis origine, sic etiam rami aut germina, quæ ex trunco seu stirpe pullulant, pro filiis aut posteris usurpantur. Ut ergo proxime dicebatur impius pater, qui radix est, ante suum tempus periturus, sic etiam eadem filiis intenduntur minæ, quibus etiam brevis aut immaturus exitus denuntiatur, quod proxime dixerat vers. 30: « Ramos ejus arefaciet flamma. » Hæc juxta Septuaginta et Symmachi translationem; sed licet aliter Vulgatus legat, non tamen est sensus a priori diversus, notum est enim brachium et manus pro ramis sumi: quare sicut rami dicuntur brachia aut etiam manus, quia non aliter erumpunt a trunco quam brachia et manus a corpore; quod etiam eadem metaphora truncus appellatur; sic etiam brachia et manus vocantur filii, sicut et rami: ita Sanctius noster S. Thomam secutus. Cui tamen placet magis, si manus, quæ multorum operum administræ sunt, pro operibus ipsis usurpentur, quasi dicat Eliphaz, non solum breves futuros dies hominis impii, qui communem hominum ætatem non implebit, sed etiam inutiles; cum aridas habeat manus, et rebus utiliter gerendis aut nullo modo aut non nisi parum idoneas. Huc inclinant S. Hieronymus et Beda, et e recentioribus Lyranus, Dionysius, Hugo, Titelmannus alique plurimi.

33. LEDETUR QUASI VITÆ IN PRIMO FLORE BOTRUS
EJUS, ET QUASI OLIVÆ PROJICIENS FLOREM SCUM. — Septuaginta priorem hujus versiculi partem sic legunt, τρυφῶσιν δὲ ὡς ὀμφάξ πρὸ ὄρας, vindemiatur sicut acresta ante horam, metaphora sumpta ab uvæ quæ antequam maturescant amputantur, ut ex iis omphacium fiat: idem eodem sensu, diversa tamen metaphora, insinuat David dicens Psalm. lvi, 10: « Priusquam intelligerent spinæ vestræ rhamnum, sicut viventes sic in ira absorbet eos; » qua similitudine significat eos immatura morte perituros, antequam perversitas illorum crescat et adolescat: ad quem locum vide quæ annotavimus. Eandem sententiam hic variis similitudinibus illustrat, quæ immaturam filio-

Manus, brachium et ramus metaphoricè liberos significat.

Impii non implent dies suos, secus pii.

Plenitudo dierum et dimidium dierum quid mystica.

Dies animi virtutem significant.

Filios impio-

rum mortem significant : Deficient enim, inquit, filii hominis impii, antequam ex illis ad parentis solatium aut usum fructus ullus perveniat; quemadmodum e vinea botrus, aut flos ex oliva ante maturitatem excussus, spem eludit agricolæ, et mœrorem adfert.

Tropologice S. Gregorius lib. XII *Moral.* cap. XXIV : « Non ergo intuendum, inquit, si vineæ floreat, sed si flores ad partum fructuum conualescant : quia mirum non est si quis bona inchoet; sed valde mirabile est si intentione recta in bono opere perdetur; » unde postmodum subdit : « Nam quosdam sæpe vidimus terrena quæ possederant reliquisse, et nihil jam transitorium querere. Cum itaque hoc in se fidelis anima ostendit, quasi oliva florem protulit. Sed cum quidam ex talibus rursus cæperint mundi gloriam, quam contemperant, querere, et terrenis rebus, quas sprevisse videbantur, insatiabiliter inhiare, nimirum projecit oliva florem, quem proposuit, quia rudimenta boni studii ad perfecta opera non perduxit. » Pulchre autem flori olivæ pia animi proposita comparat, flos enim olivæ delicatissimus quamcumque cœli injuriam non sine grandi damno accipit. Reflorescimus nos velut oliva quoties peccasse ingemiscimus, et mores emendatioris promittimus; at ubi vel strictior malignæ impugnationis vel mollior amœnæ occasionis aura nos tangit, mox omnem floris opulentiam excutimus arbores nimis delicate. Quæcumque temporis injuria aut vicissitudo urere nos et dejicere potest.

Vers. 34. 34. CONGREGATIO ENIM HYPOCRITÆ STERILIS : ET IGNIS DEVORABIT TABERNACULA EORUM QUI MUNERA LIBENTER ACCIPIUNT, — id est, posteritas impii deficient et desolabitur, ita est in Hebræo; posset tamen *congregatio* quoque latius sumi videlicet pro omnibus quæ sollicita hypocritarum sedulitas acquirere solet, quales sunt opes, agri, domus, splendida numerosaque familia, ex quibus in hoc rerum articulo Jobus fructum cepit nullum. Jobum enim fere omnes existimant hic vellicari, ac si esset impius et hypocrita, cujus omnes facultates dissipatæ sunt, tota familia cæsusque domesticus hinc inde dispersus periit, et solus ipse remansit omnibus spoliatus. Notandum autem hic passim impios vocari *hypocritas*, quia nemo fere est tam impius, qui non bonus videri malit, cum malus sit : vide quæ *supr.* cap. viii fere toto dicta sunt de hypocritis; Septuaginta quoque hoc loco pro hypocrita *impium* transtulerunt, dum primum hemistichium ita vertunt, *καρτίων τῶν ἀσεβῶν θύρατος*, *testimonium enim impii mors*, hoc est, interprete et expositore Chrysostomo, indicium impietatis hominum est mors eorum ac turpis exitus.

Tropologice S. Gregorius lib. XII *Moral.* cap. XXIV, ostendit hypocritas aridos sterilesque esse in conspectu Dei : « Congregant, inquit, hypocritæ bona opera; sed eorum sterilis est ipsa congregatio, quia per hoc quod agunt fructum reci-

pere in æterna retributione non appetunt : fecundi ac virides in suis operibus humanis oculis videntur; sed in conspectu occulti judicis infecundi et aridi apparent, » etc. : idem lib. VIII, cap. xxv hypocritas cum vitibus confert, quarum botri in terra jacent ac putrescunt. Horribile est autem quod sequitur :

ET IGNIS DEVORABIT TABERNACULA EORUM QUI MUNERA LIBENTER ACCIPIUNT, — *q. d.* Omnes divitiæ quas congregabit princeps hypocrita, hoc est nomine quidem princeps, re autem pestis, steriles sunt et infecundæ : cum enim in aliorum utilitatem non conferantur penitus sterilescunt; et quod deterius est, dum susceptis contra fas et jus muneribus avari principes in hac vita locupletantur, divinam in se vindictam concitant, qua æternis in futura ignibus devorandi involventur. Ubi notandum, non solum eos qui susceptis muneribus abutuntur, sed etiam qui simpliciter perfruuntur, ab igne devorandos dici : imo non solum suscipientes, sed etiam diligentes munera inter impios recensentur, et *infideles* ac *fures*, quæ sunt duo maxima crimina, appellantur, juxta illud *Isai.* i, 23 : « Principes tui infideles, socii furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, » ubi S. Hieronymus : « Non dixit, inquit, qui accipiunt, hoc enim sæpe necessitate fit; sed qui non putant amicos, nisi a quibus dona perceperint : nec os considerant amicorum, sed manus : et eos sanctos judicant, quorum exhauriunt marsupium : » itaque non tam susceptores munerum quam dilectores arguuntur; cum illud aliquando sit necessitatis, hoc semper cupiditatis. Quo pacto D. Paulus non accusat possessores divitiarum, sed amatores, juxta illud I *Timoth.* vi, 9 : « Qui volunt divites fieri incidunt in tentationem et laqueum diaboli, et desideria multa inutilia et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. » Quod expendens D. Augustinus *serm.* 205 *De Temp.* : « Qui volunt, inquit, non qui sunt, nam qui sunt sint, dummodo sint in operibus bonis; qui vero nondum sunt ne velint esse, nam qui volunt divites fieri incidunt in tentationem et laqueum diaboli, » etc., ubi innumera vitiorum abrupta proponuntur, in quæ miseri præcipitantur; unde tandem concludit S. Augustinus : « Avaritia est velle divitem esse, non jam esse divitem. » Prohibetur igitur non tam divitiarum possessio quam dilectio, sicut non tam munerum acceptio quam affectio interdicitur. Esto ut aurum aliquando possideatur, nunquam tamen avaritia ametur, cum boni judicis sit, munera non modo non amare, sed etiam odio habere.

Imitentur igitur iudices supremum judicem Deum, de quo est illud *Deuter.* x, 17 : « Dominus Deus vester ipse est Deus deorum et Dominus dominantium, Deus magnus et potens et terribilis, qui personam non accipit nec munera, » hoc est, qui tam integrum in judiciis se præstat, ut nullis muneribus inflectatur; nec solum illa non

Divitiæ steriles, et tantum ad penam fecundæ.

Non tam susceptores munerum quam dilectores infideles.

Boni judicis est odiosa munera.

rum im-
matura
morte
consumi.

Non satis
est flore-
re nisi
fructum
feras.

Bona
proposita
flori oli-
væ com-
parata.

Hypocri-
ta con-
gregatio
sterilis.

Hypocri-
ta viri-
des arbo-
res, sed
steriles.

accipit, verum etiam nec concupiscit, juxta illud II Paral. xix, 7 : « Non est enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum acceptio, nec cupido munerum. » Merito igitur in Deuter. cap. i et viii, Eccli. cap. xlii, Prov. cap. xxiv, aliisque Scripturæ locis munerum acceptio iudicibus prohibetur : quin et Plinius Epist. 8, refert Julium Bassum accusatum repetundarum, quod in Bithynia quædam munera ab amicis provincialibus accepisset : lex enim etiam civilis dona et munera a magistratibus accipi, imo vero et quid emi vetat, nisi victus quotidiani causa. Hoc tamen addamus licet : « Non in totum xeniis abstinere debet proconsul, ait Ulpianus in lib. VI De Offic. proc., sed modum adjicere, ut neque morose in totum absteineat, neque avare modum xeniorum excedat : » qua de re verba hæc sunt Severi et Antonini : « Quantum ad xenia pertinet audi quid sentimus. Vetus proverbium est : *ὄρε πάντα, ὄρε πάντοτε, ὄρε κατὰ πάντων*, id est, neque omnia, neque passim, neque ab omnibus : nam valde inhumanum est a nemine accipere, sed passim vilissimum est, et per omnia avarissimum, » etc. ; qua ratione Plinius epist. 5 ad Sever. ait in causis agendis et exerendis iudiciis non modo pactione, dono, munere, verum etiam xeniis se semper abstinnisse, ubi recte subjicit, oportere quæ sunt inhonesta parumque decora non quasi illicita, sed quasi pudenda vitare : sic Spartianus tradit Fescennium Nigrum salaria iudicibus e publico dari voluisse, ne cui essent oneri ; adjecisseque iudicem nec dare debere, nec accipere. Licet enim ab omni æquitatis et juris corruptela abstrahendo per se intrinsece mala non sit munerum acceptio ; est tamen, ut vulgo dicitur, de male sonantibus, eo quod spectata hominum fragilitate et cupiditatis illicio nata sit etiam sapientis animum agere in transversum ; ideoque jure ut periculosa habetur, et prudenter interdicitur atque vituperatur. In quam rem apte S. Cyrillus lib. III Apol. moral. (quos Viennæ typis Gelbaar e m. s. codice in lucem dedi) cap. xii, introducit Simeam histrionis muneribus seductam, cum perciperet durioris patroni nunc iuræ nunc avaritiæ se captivam servire, ad eor reversam istiusmodi sententiam protulisse : « O subornatum deceptivæ cupiditatis hamum, lethiferum munus, munerum naturalium ademptivum, gravissimum obligationis pignus, stulti et sapientis commercium minimum, maximum emptionis pretium, servitutis jugum, iniquitatis fermentum, captivitatis indicium, fomentum discordiarum, subversio civilitatum, omnium seminarium malorum, amatum venenum ! Non immerito certe amica æquitatis et pacis, cunctarumque virtutum socia, divina lex susceptionem munerum iudicibus interdicens ait Exod. xxiii, 8 : *Munera excæcant ora prudentum, et pervertunt verba justorum* ; plane elucidans quod munera prudentiam fugant, justitiam dissipant, intellec-

tualis moralisque virtutis consistentiam vastant, omnemque rectitudinis vitam necant, » etc.

33. CONCEPIT DOLOREM, ET PEPERIT INIQUITATEM, ET UTERUS EJUS PRÆPARAT DOLOS. — Monstrificum iniquitatis foetum ob oculos ponit concipientem malitiam et parturientem describens ; eodem modo alibi passim Scriptura peccantes comparat cum parturientibus : nam de iniquis locutus Isaias cap. lix, 4 : « *Conceperunt, inquit, dolorem, et pepererunt iniquitatem* : » similiter David de impio Psalm. vii, 15 : « *Ecce, inquit, parturiit iniquitatem, concepit dolorem, et peperit iniquitatem*. » Rationem hujus locutionis reddit S. Chrysostomus in Psalmum citatum : « Quia quemadmodum mulieres parturientes a doloribus discerpuntur, ita etiam qui facit dolum discerpitur, et non levi aliquo, sed vehementissimo dolore afficitur ; » et paulo post, ostendens non posse hunc dolorem deliniri : « *Non interit, inquit, iudicium conscientiæ, est enim naturale, et a Deo insitum ; etiamsi quis millies se ambitione jactet et gloriatur, instat illud vociferans, castigans, econdemans, et nemo est eorum qui vivit in scelere, qui non innumerabiles dolores sustineat, et de malis consultans et consilium exsequens*. » Ex quibus hoc discrimen colligitur, quod mulieris dolor vehementissimus sit in partu ; peccatoris etiam ante patratum scelus, statim post cogitatum, seu conceptum : « *Concepit, inquit, dolorem, » et propterea prius dixit David, ecce parturiit, quam concepit, ut notat D. Chrysostomus : « Quia hic dolor, inquit, est a principio : simul enim ac quisquam de malo consultavit, tumultus ac turba est in cogitatione : » testis Achab, qui etiam antequam alienam vineam raperet, solum cogitans de rapienda, cruciabatur III Reg. xxi, 4 : « *Venit, inquit, in domum suam indignans, et frendens, et projiciens se in lectulum suum ; avertit faciem suam ad parietem, et non comedit panem ; » ubi D. Chrysostomus citatus : « Considera, inquit, cum ille vineam concupiisset quantum dolorem senserit : quoniam conscientiæ non ferebat sententiam ingressus est tristis, humili procumbens, confusus vel ipso aspectu præ se ferens conscientiæ condemnationem. »**

Adde et alterum discrimen : « Nam mulier, inquit Christus Dominus Joan. xvi, 21, cum peperit puerum jam non meminit pressuræ propter gaudium ; » at vero in dolore ex peccato longe aliter contingit, ut notat D. Chrysostomus serm. 4 De Lazar. : « *Nam peccatum, inquit, simul atque commissum est, tum demum exstineta voluptate amarus pœnitentiæ stimulus succedit, contra quam accidere solet parturientibus, » etc. ; et consentit D. Ambrosius lib. II De Abrah. cap. iv : « *Dum, inquit, in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam conscientiæ mens obducitur, ne videat eorum quæ concupiscit deformitatem : sed cum omnis nebula transierit, gravia tormenta exercentur in quodam male**

Vers. 33.

Peccatores doloribus parturientium discerpuntur.

Mulier in partu, peccator etiam ante partum seu executionem peccati torquetur.

Achab cogitans de peccato faciendo cruciabatur.

Mulier post partum latatur peccator post commissam culpam magis torquetur.

Lex civilis etiam munera iudicibus interdicit et quomodo mitigatur.

Munerum acceptio est unum de male sonantibus.

Qui munera accipit libertatem vendit.

Munera excæcant prudentes.

Judas fa-
cilis du-
xit pati-
bulum
quam
conscien-
tiæ cru-
ciatum.

Peccata
pejora
quam fœ-
tus vipe-
rini.

Peccator
pra dolo-
re cons-
cientiæ
lymphat-
us.

Improb-
itas græce
πρωβία
dicta a
labore
quem ad-
fert pos-
sidenti.

Lex divi-
na in me-
dio flam-
mæ data
ut illu-
minet
probos,
combu-
rat im-
probos.

conscilii secretario. » Cernere hoc est in Juda pro-
ditore se post peccatum miserabiliter suspendente *Matth. xvii, 5*, de quo D. Chrysostomus
in *Psalm. vii* : « Cum, inquit, non posset ferre
judicii conscientiae dolorem, adaptato sibi la-
queo vitam finivit, » quasi satius sibi duceret
ruptis visceribus efflare animam, quam incluso
in animo dolore vitam propagare. Unde fit,
fraudes ac dolos caeterasque animi noxas non
solum similes esse foetibus viperinis, ut ibi vult
D. Chrysostomus, sed etiam multo deteriores :
nam hi uterum discerpunt cum nascuntur; illæ
vero vitam jam natae conscientiam lacerant ac
dirumpunt : imo longo post tempore adhuc
haerent altius in memoria suos auctores perpetuo
cruciantur. Quod luculentissime demonstrat Philo
Hebraeus in Flaccum, dum in insula Andro suo-
rum peccatorum terroribus agitatus exsulavit :
« Adeo, inquit, trepidabat, ut non aliter quam
insanus prosiliret, ac ultro citroque discurreret,
manus complodens, femora percutiens, humi se
affligens ac clamitans; » et statim longissimam
referens ejus orationem suas miseras deploran-
tis, inter alia : « Interemi, aiebat, quosdam; inte-
riment me alii : me connivente quidam lapidibus
sunt obruti, quidam vivi eombusti, quidam rap-
tati per medium forum; horum facinorum poenæ
me manent, et diræ jam stant tanquam in carce-
ribus, ut obice rupto properent in meam perni-
ciem : imo jam in horas præmior, multas mor-
tes sustinens ante illam ultimam; » ubi latissime
spatiatur in exprimenda hujus improbi quon-
dam præsidis tunc exsulis conscientia scelerum
furiis devota, et peccatorum aculeis cruentata.
Deus bone ! quanta mortalium obcaecatio, qui
scelus amant, et nequitiam ut filiolum osculan-
tur suam : nondum prodiit ex utero malum faci-
nus, et parentem doloribus immensis et parturi-
tionis velutequileo conficit; embryo ille informis,
quem voluntas intimo in sinu alit et corroborat,
dolor est, non speratae lætitiæ foetus, quare im-
probitas græce dicitur πρωβία, ab eo quod πόνος,
hoc est laborem et ærumnam possidenti adferat, ut
auctor est S. Chrysostomus in *Psalm. cxxxix*, qui
etiam alio loco non dubitavit dicere « vitium
esse μεγίστην τιμωρίαν καὶ πρὸ τῆς θανάτου, maximum sup-
plicium animæ etiam antequam puniatur : » ita
peccatum Hebraei nominant עמל *hamaal*, id est
laborem et dolorem, quod dolore conficiat ani-
mum et laceret. Animadvertit Philo Judæus lib.
De Decal., non sine mysterio, cum divina lex in
monte promulgaretur, e medio flammæ Dei vo-
ces fuisse auditas magnificentissime resonantes :
nam cum ignis geminam vim habeat, illumi-
nandi urendique, princeps ille mundi moderator
Deus significare voluit, fore ut lex sit dulcissi-
mam honorum lumen Dei præceptis velut side-
ribus in omni vitæ cursu radiantibus; eademque
sit improbis et sceleratis incendium, si prorupta
audacia Deum contemnere, sequæ in scelus et li-

bidinem voluptatis ingurgitare voluerint. Fallun-
tur enim opinione sua, qui jucundum esse vi-
tium putant, et corrupti animi dulcedine rapiun-
tur; si quæ in eo sit jucunditas, gaudium est
fucio illitum et tectorium pictum objicitur, quod
meram molestiam occulit, quam tandem expe-
riuntur. Perite S. Hilarius in *Psalm. lxx* : « Viti-
orum, inquit, gaudia cum sunt intellecta compun-
gunt; » hinc Lactantius lib. VI *Instit. cap. m*,
ait doceri a philosophis vitia quibusdam delini-
mentis naturalibus allicere animos hominum, et
inanium jucunditatum specie captos ad acerbas
amaritudines miserasque perducere. Sed quod
philosophi cultissimis suis monumentis docue-
runt, ab idiotis et imperita quoque multitudine
facile potest intelligi, si quotidianam experien-
tiam consulunt, quæ clarissime docet, vitium
non concipere solidam ullam lætitiã, sed quod
supra e Jobo, Davide et Isaia audiebamus, *dolo-
rem*, animi molestiam, acerbiter. Eleganter
Petrus Chrysologus *Serm. 6*, impium vocat *viti-
orum verberonem*, videlicet ob miserrimum genus
servitutis, quæ non dulcem animi voluptatem,
sed doloris odiosi molestiam et acerbiteratem pro-
creat : sic divina clementia providit, ut scelus
esset sibi dignum supplicium, ut cum homines
animadverterent ex iis rebus, quas incredibili
amore et desiderio concupierant, pro volatica
et inani voluptate nasci ægritudinem et turbati
animi cruciatum, a crimine abstinerent; quam
veritatem docti olim homines fabularum inte-
gmentis obvelarunt : Midas stulta cupidine no-
bilitatus, qui studio prope incredibili ardebat
aurum, illo potitus, in eo exitium reperit, nec
tam aurum quam ferream calamitatem. Sed di-
vinus in sacris annalibus id docetur. Amnon
Davidis filius Thamarem sororem suam furiosa
quadam affectione et venereo amore deperibat ;
adhibuit artes omnes atque machinationes ut ea
potiretur. Res successit ex animi sententia, et
beatus dulci illo furto videbatur; sed homo in-
cestus et impotenter libidinosus vix patrarat id
flagitium, cum cepit angere et torqueri animo, et
pro suavitudine impuræ voluptatis tantam ama-
ritudinem odiumque sororis sentire, ut, quem-
admodum aiunt divinæ litteræ II *Reg. xlii*, « majus
esset odium, quo oderat eam, amore quo ante di-
lexerat; » itaque subito domo illam ejecit ut defor-
mem meretriculam, ut lamiam, ut de gorgonibus
unam. In aliis peccandi generibus idem animad-
verti potest, illud idem supplicium tandem fieri,
quod delinimentum fore videbatur; et eo ipso
torqueri animum, e quo speravit liquidissimam
et affluentissimam voluptatem. Itaque noxæ et
vitii, in quo vulgo dulcedinem esse putant homi-
nes, et uberem sensum voluptatis, hoc symbo-
jum mihi peropportunum esse videtur : « E dulci
amarum. » Quæcumque tandem est sensibus af-
flata suavitas cum vitio et scelere copulata, non
nisi inde amaritatem et dolorem exspecta.

Falsa et
fallacia
sunt vi-
tiorum
oblecta-
menta.

E facta
sceleris
dulcedi-
ne nasci-
tur ama-
ritudo.

CAPUT DECIMUM SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job amicorum austeritate commotus iisdem reponit, si suo loco essent longe aliter locuturos : dolorem deinde suum plangit calamitatis magnitudinem ostendens, sigillatim morbos et miseras recensendo, quas citra iniquitatem aut ullam culpam suam patiebatur, cujus conscius esse Deum asserit; ad quem ut iudicem appellat.

1. Respondens autem Job, dixit : 2. Audivi frequenter talia, consolatores onerosi omnes vos estis. 3. Numquid habebunt finem verba ventosa ? aut aliquid tibi molestum est si loquaris. 4. Poteram et ego similia vestri loqui : atque utinam esset anima vestra pro anima mea : 5. Consolarer et ego vos sermonibus, et moverem caput meum super vos. 6. Roborarem vos ore meo : et moverem labia mea, quasi parcens vobis. 7. Sed quid agam ? Si locutus fuero, non quiescet dolor meus : et si tacuero, non recedet a me. 8. Nunc autem oppressit me dolor meus, et in nihilum redacti sunt omnes artus mei. 9. Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam contradicens mihi. 10. Collegit furorem suum in me, et comminans mihi, infremuit contra me dentibus suis : hostis meus terribilibus oculis me intuitus est. 11. Aperuerunt super me ora sua, et exprobrantes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. 12. Conclisit me Deus apud iniquum, et manibus impiorum me tradidit. 13. Ego ille quondam opulentus, repente contritus sum : tenuit cervicem meam, confregit me, et posuit me sibi quasi in signum. 14. Circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, non pepercit, et effudit in terra viscera mea. 15. Concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas. 16. Saccum consui super cutem meam, et operui cinere carnem meam. 17. Facies mea intumuit a fletu, et palpebræ meæ caligaverunt. 18. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mundas ad Deum preces. 19. Terra ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus. 20. Ecce enim in cælo testis meus, et conscius meus in excelsis. 21. Verbosi amici mei : ad Deum stillat oculus meus. 22. Atque utinam sic judicaretur vir cum Deo, quomodo judicatur filius hominis cum collega suo ! 23. Ecce enim breves anni transeunt, et semitam, per quam non revertar, ambulo.

Vers. 1 et 2. **1 et 2. RESPONDENS AUTEM JOB DIXIT : AUDIVI FREQUENTER TALIA : CONSOLATORES ONEROSI OMNES VOS ESTIS.** — Jobus tres amicos jure merito reprehendit, quod officio suo desint, eique ad nauseam usque eadem sæpius inculcarent, quæ non satis isti rerum articulo accommodata, potius augebant quam leniebant dolorem, cui se medicinam afferre velle profitebantur, quamobrem ipsos consolatores appellat *onerosos*; Septuaginta vertunt *παράκλητοι κακῶν*, *consolatores malorum*; Aquila, *παράκλητοι πόνων*, *consolatores laborum*; Theodotion, *παράκλητοι κόπων*, *consolatores molestiarum* : et est Hebraismus, pro eo quod diceret : consolatores mali, laboriosi, molesti. Sic Olympiodorus in *Caten.* exponit : « Vos igitur, inquit, *κακοὶ παράκλητοι* estis, *mali consolatores estis*, dum verbis ærumnas meas amplificatis, et, ut videtur, a scopo

aberratis : nam cum consolandi causa adieritis, me cruciatibus identidem laniatis, hominem qui conviciis læsit neminem. » Gregorius interpretatur *παράκλητος*, *ὁ θεραπεύων*, *consolator*, non *curator*, dum in *Caten.* sic ait : « Vel eos, qui secum erant summa necessitudine conjuncti, consolatores habebat tantummodo, non curatores malorum, qui calamitatem quidem contuebantur, calamitatis autem arcanam rationem ignorabant : neque enim plagam illam ad virtutis comprobationem, sed ad solutionem pœnæ referebant; nec opinabantur solum, sed etiam ipsam ærumnam eidem exprobrare minime verebantur, eo præsertim tempore, quo, tametsi propter improbitatem illa Jobus pateretur, decebat nihilominus acerbum qui aderat casum verbis ad solandum idoneis et artificio quodam mi-

Quod sit *figare*. » Sic ille : veri quippe consolatoris et animorum medici munus est, adesse afflictis, et *συνδιαταλακισθῆναι, καὶ λόγῳ παρακαλεῖν, in ærumnarum veluti communionem venire, et oratione solari*, ait S. Chrysostomus lib. I *De Provid.* et homil. 6 ad *populum Antiochenum* has sacerdotum esse partes ostendit dum ait, *δικασταὶ φοβοῦσιν; οὐκ αὖν ἱερεῖς παρακαλεῖσθαι, judices terrent? igitur sacerdotes consolentur* : sunt enim medici animorum veluti *περιδεύουσαι* et circulantes, qui in omnem partem intenti esse debent, ut morbo animi doloribusque oppressum, calamitati succumbentem, telo fortunæ graviori exanimatum si quem forte repererint, benevolentissime recreare possint, atque adhibere illa medicamenta, quæ a peritis magni artificii ἀνάδινον καὶ παραγορεύουσα, hoc est *dolorem sedantia*, lenientia et consolatoria dicuntur; et certe optandum esset ut in eo artificio excelleret, quod Antiphon, vir e Græcia, dicendo clarissimus excogitavit : is cum celeres haberet ingenii motus ad inveniendum acutos, et promptam atque expeditam in loquendo facilitatem, studium suum ad mœrentium hominum dolores mitigandos et leniendos convertit : quare ἀλόμπου, hoc est *indolentia* artem est professus, habuitque in oppidis Græciæ eruditas et speciosissimas disputationes, quas Philostratus lib. *De Vitis Sophist.* *ἠνεθεῖς* vocat, velut quædam *amuleta luctus*, quibus hominum animos casu et fortuna prostratos excitabat, et oratione solabatur. Hoc inquam divinum inventum æmulandum esset hominibus cordatis, præsertim oratori sacro, quod eloquentiæ proprium magni semper fecere sapientes : nam ea causa Περσῶν a Græcis sive *Suadela* magnifico elogio dicta *παρατήρησις, consolatrix*; ejus in Attica positum simulacrum a Praxitele opere eximio perfectum meminit Pausanias. Ac prudenti quidem consilio Cresollius noster *Mystag.* omnibus auctor est, ut rerum silvam et insignium exemplorum habeant copiam, quibus pro mali et incommodorum varietate ad dolorem leniendum utantur penitusque sedandum : nam qui operam industriamque suam ad juvandos alios et instituendos conferunt, sine dubio sæpe incidunt in hominum greges mœrentium. Hic orbitate, ille rei familiaris damno percœllitur : alterius fama honorque nominis mœritiosa hominum fraude violata est : aliis propinquorum exsilium atque dedecus sempiternas animi molestias peperit : hic dolore corporis, quotidianis ille scrupulis et tentationibus affligitur. Unumquodque proprium genus orationis et accommodatam medicinam postulat, quæ cum prudenter et apposite loco et tempore adhibetur, nullus est tantus tamque infixus animi dolor, quem dicentis et consolantis oratio non evellat. In eam rem valet plurimum, ea loca animo et cogitatione comprehendisse, e quibus rationes peti posse ad consolandum monent, qui dicendi artificium ingenii sui monumentis illustrant; quæ S. Patres in promptu

habuisse liquido intelliget, qui oculos atque mentem ad exquisitas eorum orationes admoverit, nam si quando ad illud genus orationis delabuntur, nihil solent omittere, quod ad animos consolandos et evellendum cruciantis mœstitiæ aculeum facere possit. Atque in ea dicendi ratione præstitit D. Chrysostomus, ejus rei dant specimen clarissimum libri *De Provid.* ad unguem expositi. Nihil splendidius atque dulcius illa copia et compositione verborum optimorum, nihil fortius, si rationes et argumentandi vim consideremus, cum de rerum humanarum sordibus et contempione disputat, de vitæ brevitate, de inanitate honoris et gloriæ, de merito patientiæ, de singulari Dei benignitate in calamitatibus immitendis aut permittendis, de arcanis illius judicii, de illustribus eorum præmiis et bravo æternitatis, qui corporis animique vexationes Dei causa in hoc vitæ cursu pertulerint, denique de aliis, quæ ad afflictis animi molestias minuendas et tollendas pertinent. Cæterum cum nihil horum amici illi, sed contraria omnia, quæ Jobi animum vehementer exulcerabant, afferrent, jure merito illos *παρακλητορας ἐπιπρωθεῖς*, ut Symmachus interpretatur, *consolutores odiosos*, molestos, onerosos appellat, et gravioribus vicissim verbis eos excipit dicens :

D. Chrysostomus afflictorum consolator eximius.

Antiphon instituit artem consolandi mœrentes.

Ars consolandi debet sacris hominibus esse familiaris.

3. NUMQUID HABEBUNT FINEM VERBA VENTOSA? AUT ALIQUID TIBI MOLESTUM EST SI LOQUARIS? — Tandem, inquit, aliquando cessent *verba ventosa*, id est turgida, inflata, plena vento, ut exponit S. Augustinus, quibus teipsum extollis : *ventosum* dicitur apud Latinos vento plenum, ita Plinio lib. II cap. XVIII, « *ventosus aer*; » Virgilio lib. VIII *Æneid.*, « *ventosi folles* » dicti :

Vers. 3. Verba ventosa quæ dicantur.

Aliis ventosis folibus auras Accipiunt redduntque.

Per translationem autem accipitur pro tumido, elato, inflato, jactabundo : ita Plinius in *Paneg.* : « Superbiebat, inquit, ventosa et insolens natio; » Virgilius lib. XI *Æneid.*, « *ventosa gloria*; » Horatius lib. I *Epist.* 19, « *ventosa plebs*; » et Cicero dixit « *ventosum imperium*; » estque apud eundem « *ventosus homo*, » is scilicet, qui multo sono reboat, et seipsum jactat, qui de seipso gloriosa prædicat, cum homo nihili sit. *Ventosa* ergo verba dicuntur, quæ jactat aliquis summo boatu reboans, cum nihil eorum quæ exprimit et promittit habeat aut complere possit : item quæ nihil ad rem faciunt. Vide quæ ad vers. 2, cap. præced. notavimus. Orat igitur Jobus non sine stomacho, ut ab illis verbis, quæ plane nullum habent usum, absteineat Eliphaz, atque consideret, non eodem sensu aliqua dici ab eo qui sano est corpore et animo læto, et audiri ab illo quem dolor excruciat in afflictio corpore, et mœror sollicitat et angit in animo contracto ac tristi. Mihi, inquit, grave est, a te et ab aliis hæc audire toties, quem angustia premit et exagitat dolor ; at

Facile est alium reprehendere, sed reprehensionem audire difficile.

tibi, si loquaris, nihil moleste accidit, imo voluptatis adfert plurimum, cum abundes verbis, neque quemquam posse dixeris conceptum cohibere sermonem. Notandum hic observasse Jobum facilitatem mordacis sermonis in Eliphazo et difficultatem audiendi in semetipso, ne quis istiusmodi affectus inter viros pios ac sapientes demiretur: solent enim viri sanctimonia vitæ insignes acerrime interdum sauciari, dum a viris sapientibus, a quibus consolationem requirunt, culpæ redarguuntur, quam ipsi accuratissime vitare studuerunt: ægre quippe innoxia conscientia fert importunas objurgationes eo præsertim tempore, quo multiplex vexatio Deique derelictio ingravescit.

Vers. 4,
5 et 6.

4-6. POTERAM ET EGO SIMILIA VESTRI LOQUI: ATQUE UTINAM ESSET ANIMA VESTRA PRO ANIMA MEA: CONSOLARER ET EGO VOS SERMONIBUS, ET MOVEREM CAPUT MEUM SUPER VOS: ROBORAREM VOS ORBE MEO: ET MOVEREM LABIA MEA QUASI PARCENS VOBIS, — q. d.

Job optat ut amici aliquid miseriam experiantur, ut rectius discant munus consolandi.

Utinam anima vestra meas miseras sustineret, ut disceretis compati miseris, et ego vos consolando docerem qui cum miseris agere debeatis, ubi animadvertendum, viros perfectos, qualis Jobus fuit, minus perfectis non modo optare, verum etiam precari interdum morbos, infamiam aliave mala temporalia, ut resipiscant, si in peccato jaceant; vel proficiant, si lente incedant, vel nondum satis in schola virtutis mitescant. Motus autem capitis licet plerumque ad irrisionem usurpetur in sacris, habet tamen multiplicem significationem, nunc lætam, nunc tristem, modo duram, modo suavem: et hic quidem ad commiserationem procul dubio ponitur, quod ipse contextus evincit.

MOVEREM LABIA MEA QUASI PARCENS VOBIS, — id est, loquerer indulgendo vobis, non vos impugnarem, non premerem, non disceptarem, non vellicarem: nefas enim est addere afflictionem afflicto; liberale est parcere prostrato. Si itaque, inquit, vos eodem essetis loco, in quo ego nunc jaceo, vestrum conarer dolorem detergere consolando, moveremque caput non subsannando et irridendo procaciter, sed admonendo officiose et pie, et dolorem, quem ex vestra calamitate caperem, significando benevole: erigerem enim mœrentem animum, et ad perferendam inflictam a Domino plagam confirmarem: quod ea moderatione facerem ad rerum articulum attemperato sermone, ut potius lenirem quam acuerem animi dolorem, ita ut motio labiorum meorum, id est verba, quibus consolarer vos, mœrorem vestrum penitus abstergerent. Propriis quippe ærumnis luculenter edoctus Job, quomodo alienis malis medendum esset optime noverat: quia qui miseras experitur facilius miserescit, et qui desolationes patitur blandius consolatur.

Ipsemet Christus affligi

Quamobrem voluit quoque ipsemet Deus ad nostras se miseras et desolationes abjicere, ut nos ab illis impensius relevaret. Unde D. Petrus

Chrysologus *Serm.* 30: « Christus, inquit, venit vultu ut disceret consolari. suscipere infirmitates nostras, et suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina, accipere injurias, reddere dignitates, ferre tædia, referre sanitates: quia medicus qui non fert infirmitates curare nescit, et qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem: » nec aliter de hac re philosophatur D. Bernardus *De Grad. humil.* sub initium: « Nescit, inquit, sanus quid sentiat æger, aut plenus, quid patiatur jejunos. Et æger ægro, et jejunos jejuno, quanto propinquius, tanto familiarius compatiuntur: sicut enim pura veritas non nisi puro corde videtur, sic miseria fratris verius misero corde sentitur. Ut igitur ob alienam miseriam miserum cor habeas, oportet ut tuam prius agnoscas; ut proximi mentem in tua invenias, et ex te noveris, qualiter illi subvenias; exemplo scilicet Salvatoris nostri, qui pati voluit, ut compati sciret; miser fieri, ut misereri disceret. » Et paulo post: « Voluit, inquit, experiri in se, quod illi faciendo contra se merito parerentur, non simili curiositate, sed mirabili charitate; non ut miser cum miseris remaneret, sed ut misericors factus miseros liberaret. » Quare quamvis Deus semper fuerit consolator, tunc vel maxime esse cœpit, quando consolatore indiguit, et quando *Psal.* LXVIII, 21 quæsitivus qui consolaretur, et non invenit: ad hoc enim sibi deesse voluit consolatore, ut ipse proprio edoctus experimento diligentior adesset omnibus miseris consolator: quamobrem magis consolatoris quam ultoris nomine gloriatur: nam cum olim *Psal.* XCIII, 1, « Deus ultionum Dominus, Deus ultionum » diceretur; modo dicitur II *Corinth.* 1, 3, « Pater misericordiarum et Deus totius consolationis; » tum ut intelligas, eum ex hoc fonte omnis defluat consolatio, vanas esse quæ ex aliis rivulis hauriuntur; tum etiam ut intelligas, quo gloriosior apparuit Deus in lege nova quam in veteri, eo gloriosius esse consolatoris quam ultoris cognomentum.

Deus magis consolatoris quam ultoris nomine gloriatur.

Sed ut ad textum, a quo nonnihil digressi sumus, revertamur, negat hic Jobus sibi amicorum illum agendi modum probari potuisse, et longe alium se adhibiturum fuisse, si eos in eodem stadio cum tot infortunis et doloribus collectari cerneret; deinde multis iisque gravissimis verbis suam ærumnosam conditionem amplificat; quæ adeo non est occulta, ut ipsa apud intelligentes clamet, et doloris acerbiter manifeste prodatur, quam sequentibus versibus describit.

7. SED QUID AGAM? SI LOCUTUS FUERO, NON QUIESCET DOLOR MEUS; ET SI TACUERO, NON RECEDET A ME. — Quo me, inquit, veritam nescio, nam neque sermo, neque silentium dolorem meum lenit: si locutus fuero, molestum valde est cum iis hominibus disputare, qui tot tamque graves mihi contumelias imponunt; sin autem tacuero, grave nimis est, cum tot falsa mihi crimina objiciantur,

Vers. 7. Jobi doloribus neque loquela neque silentium erat affligi

tum re-
medium.

non respondere. Hæret igitur Job animi dubius, an videlicet suis istis amicis amplius debeat respondere nec ne : nam sive taceat, sive ipsis iterum loquatur, quod potissimum ex hac collatione et amico colloquio percipere intendit, nempe gravissimorum dolorum suorum aliquod levamen et refrigerium, se assecuturum desperat. Profecto Jobus loquens dolorem minime leniebat, cum sermo omnino deberet esse asper ob calumnias et criminationes adversariorum verius quam amicorum, quas refellere cogebatur : silens vero nihilo mitiorem imo acerbiorum ferebat cruciatum, amarum cogitationibus exagitatus, et ingenti cœstitiæ pondere oppressus. In Hebræo et Græco non habentur illa verba : « Sed quid agam? » comode tamen subintelliguntur, cum versum hunc claudunt per interrogationem. Hebræus quidem hoc modo : « Si loquar, non prohibebitur dolor meus, et si desinam, » scilicet loqui, « quid a me abscedet? » ut sit sensus : Si causam meam egero innocentiamque tutatus fuero (hoc enim loqui significat cum alibi, tum *supr.* cap. XIII, 3 : « Ad Omnipotentem loquar, » id est, apud Deum causam meam disceptabo) non cohibebitur, non lenietur, nec cessabit dolor meus, quem auget improbitas vestra et perversum iudicium de hac mea calamitate : nam quia sic affligor, iudicatis me esse improbum ; dicitis enim Deum non affligere illum qui purus est a peccato. Si autem tacuero, quid doloris a me abscedet? *q. d.* Non sic tamen abibit dolor meus, hoc est, non recedet a me, nec quidquam remittetur, ne tantillum quidem : imo silentium meum fraudi mihi erit : videbor enim in culpa esse si tacuero, juxta tritum illud jurisperitis axioma : « Qui tacet consentire videtur : » quia culpam agnoscere videtur qui ad objecta crimina non respondet. Septuaginta vero sic vertunt, ἐὰν γὰρ λαλήσω, οὐκ ἀλγήσω τὸ τραῦμα, si enim loquar, non dolebo vulnus, quæ Scholiastes admonet legenda esse per interrogationem, *nonne dolebo?* *q. d.* Omnino dolebo ; Symmachus vertit, οὐκ ἐδύσει ὁ πόνος μου, non cedet neque mitescet dolor meus. Pergunt Septuaginta, ἐὰν δὲ καὶ σιωπήσω, τί ἄλλον τραῦθισμαί, et si tacuero, quid minus vulnerabor? Anxius ergo Job, an loqui tacereve debeat, tandem ad loquendum potius se accingere videtur, dum in hanc modum summas suas miseras exaggerat dicens :

Vers. 8.

8. NUNC AUTEM OPPRESSIT ME DOLOR MEUS, ET IN NIHILUM REDACTI SUNT OMNES ARTUS MEI. — Est hyperbole viribus destituti, ulceribus et doloribus maxime articularibus, qui acutissimi sunt, confecti, et quasi ad nihilum redacti : hebraice est, *desolasti omnem congregationem meam*, quam interpretes Vulgatus membrorum compositionem et compagem accipit; recentiores tamen familiam accipiunt et exponunt.

Allegorice Beda, vel potius Philippus, hæc omnia apte explicat de Christo patiente; at S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. IV, hæc applicans Eccle-

sia : « Dolore, inquit, suo S. Ecclesia premitur, quando in malitia sua crescere perversos intuetur; et quia dum pravi crescunt, etiam infirmi qui in ea sunt ad sequenda studia pravitatis irritantur, recte additur: *Et ad nihilum redacti sunt omnes artus mei* : sicut enim per ossa fortes, sic per artus infirmi quique designari solent. Membra ergo Ecclesie ad nihilum rediguntur, quando ex imitatione pravorum in hoc mundo crescentium infirmi quique deterius infirmantur : videntes enim felicitatem malorum, sæpe ab ipso fidei statu delabuntur, bona temporalia appetunt, et veluti in nihilum rediguntur : quia dum manentem Dei essentiam deserunt, diligentes transitoria quasi ad non esse tendunt. » Magnus profecto lapis offensionis est felicitas impiorum, et nisi discussa subinde mortalitatis hujus nebula posthumæ beatitudinis splendor nobis illucesceret, divinæque fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensa impiorum felicitate percussus in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum allideretur? Agnovit hic Propheta regius pene se aliquid humani fuisse passum *Psal.* LXXII, 1 : « Mei, inquit, pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei : quia zelavi super iniquos pacem peccatorum vident. » Quis enim ferat, eos, qui non suo tantum, sed publico malo, atque adeo in perniciem generis humani, dominatum in homines exercent, nusquam interpolata felicitate vitæ stadium decurrere, passimque ab omnibus publica gratulatione, panegyricis, columnis, statuis, trophæis, ipsa denique consecratione, fanisque ac sacerdotibus vivos mortuosque cohonestari? Quis honorum non ingemuit sub ipsa nascentis Ecclesie incunabula, cum Diocletianus et Maximianus fæces, folles ac fomenta gehennæ omni diritatis genere christianos vexarent, orbemque christianum sanguine martyrum funestarent, eosdem usque adeo communi plausu celebrari, ut pluribus per Hispaniam magnificis columnis hæc eorum velut trophæa inscriberentur : « Genere christianorum penitus extincto? » Hæc et plura in hanc rem vide apud Tollenarium nostrum in *Specul. vanit.* ad Ecclesiastæ cap. VIII, 10, ubi hoc argumentum elegantè pertractat.

Ecclesia
dolet de
malitia
perversorum
rebus
prosperis
abuten-
tium.Impio-
rum fe-
licitas
magnas
offensio-
nis lapis.

9. RUGÆ MEÆ TESTIMONIUM DICUNT CONTRA ME, ET Vers. 9.

SUSCITATUR FALSILQVUS ADVERSUS FACIEM MEAM CONTRADICENS MIHI, — *q. d.* Etiam si velim non possum amplius dissimulare : nam rugæ ex dolore et macie contractæ clamant contra me, et testes sunt doloris mei : siquidem has impresserunt florenti cuti non seniles anni, sed morbus, qui fecit ut non solum colorem et sanguinem, sed carnem amiserim, et pellis ante distenta et plena contraheretur in rugas; et tamen infideles quidam atque falsiloqui, qui omnia mihi proluxe promittebant, quosque meæ fortunæ misereri debuit, faciei meæ, quæ pro me tam aperte clamat, adversantur : ita Sanctius et passim interpretes fere omnes. Quæ

sane imago Jobi luctuosa et ad commiserationem maxime opportuna videbatur. Sed Eliphaz, qui hic falsiloquus appellatur, quod falsa opinione nixus in Jobum inveheretur, hoc ipso calamitoso aspectu excitabatur, satana urgente ad virum insontem criminationibus verbisque asperrimis lacerandum.

Hebræus textus versum hunc succinctius effert, Jobum in secunda persona sic ad Deum loquentem introducens, et corrugasti me in testimonium: surrexitque in me macies mea, quæ in faciem meam testificatur, ubi secundum loquendi modum Scripturæ tribuit Deo, causæ remotæ, quod tanquam causæ propinquæ tribuendum erat doloribus, qui proxime mœstitiam atque inde rugas et maciem in Jobi corpore causabant. Eodem prorsus modo Psalmista dixit Psalm. xxxviii, 12: « Et tabescere fecisti sicut araneam animam ejus: » similiter Jeremias ait Thren. iii, 4: « Vetustam fecit pellem meam, » id est, tot afflictionibus et ærumnis me obruit, ut præ lædio et cordis amaritudine contabuerim.

Septuaginta legunt, καὶ ἐπελάξουσ μοι, εἰς μαρτύριον ἐπιβήθη, καὶ ἀνέστη ἐν ἐμοὶ τὸ ψεῦδος μου, et apprehendisti me, in testimonium fuit, et surrexit in me mendacium meum, q. d. His velut vinculis dolorum constrictum me tenes ita ut elabi non possim. Quod autem Septuaginta ψεῦδος μου, mendacium meum, et Vulgatus falsiloquus verit, in Hebræo est כחשי kachaschi, quod etiam significat macies mea, a verbo כחז kachaz, quod attenuari, et macrescere significat; et hoc sensu videtur hic sumi, cum immediate præcedat corrugasti me: nam macilenti cutis in rugas contrahitur.

Mystice S. Gregorius lib. XIII Moral. cap. iv: « Quid per rugas, inquit, nisi duplicitas designatur? rugæ itaque sunt sanctæ Ecclesiæ omnes, qui in ea dupliciter vivunt, qui fidem vocibus clamant, operibus denegant: hi nimirum pacis tempore, quia hujus mundi potestatibus eandem fidem honori esse conspiciunt, fideles se esse mentiuntur; sed cum sanctam Ecclesiam subita adversitatis procella turbaverit, illico ostendunt quid in perfida mente moliantur. Dicat itaque: Rugæ meæ testimonium dicunt contra me, id est, ipsi me insequendo increpant, qui nunc in meo corpore positi duplicitatis suæ in se malitiam non emendant: »

Rugæ sunt symbolum duplicitatis.

Vers. 10. 10. COLLEGIT FUREM SUMM IN ME, ET COMMINANS MIHI, INFREMUIT CONTRA ME DENTIBUS SUI: HOSTIS MEUS TERRIBILIBUS OCVLLIS ME INTUITUS EST. — Magna est hic diversitas sententiarum inter interpretes, an qui dicitur furem colligere sit Satan, an Eliphaz, an dolor, an Deus ipse; omnes quidem probabilem suæ sententiæ adferunt rationem: verum mihi cohærentior videtur sententia, quæ hoc ad Eliphazum ac proinde ad reliquos ejusdem opinionis assertores refert, quos sequenti versu arguit calumniarum et crudelitatis, q. d. Falsiloquus iste quidquid furoris habuit et virium in me

Malignans Eli-

totum effudit, et sicut fera a venatore lacessita dentibus infrendens et scintillantibus oculis omnia minatur, sic ille totus in me inflammatus effrænata bacchatur insania. Ergo minæ, fremitus, oculi terribiles, acerrimum hostem evincunt, qui ut fidissimus amicus accesserat; eoque magis gestus hi furoris indices sese prodiderunt, quo religiosius se pro Deo dimicare graviter seductus Eliphaz existimavit.

phazi in Jobum animus.

Cæterum sciendum non eam esse querimoniam, quod truci vultu aut oculis ardentibus illum intueretur: quis enim nisi puellulus eam faciei ferociam horreret? constat id ex originibus, nam Hebræa habent לִי יָרֹשׁ עֵינַי לִי, ultosch hhenau li, id est, exacuet oculos suos contra me: sive, ut repernit lectio Tigurina, oculis suis micat contra me; quæ acerrimum et oculatissimum non sine malignitate intuitum a capite ad pedes lustrantem, et circumlustrantem ad aliquod illius vel levissimum erratum investigandum atque venandum, denotant; ad eum scilicet modum, quo, sumpta imagine ab aquila, quæ omnium avium acutissime cernit, sive ab Epidauris draconibus, qui oculatissimi esse perhibentur, dicebat Horatius Satyr. 3:

Oculi maligni tantum in vitia intenti.

Cur in amicorum vitis tam cernis acutum?
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius.

At quidem præterquam quod, ut dixit Cicero lib. I De Orat.: « Fere nemo est, quin acutius atque acrius vitia in dicente quam recta videat, » hominem justum atque innocentem ab hoste externo intuitu acutissime circumspici atque lustrari grande malum non fuerit, cum inde et ipsius probitas atque innocentia magis eluceat, et inimici oculi virtutis pulchritudine repercutiantur, et gravius doleant. Plus ergo hostiles isti oculi virtutis minantur: aperiant id Chaldaeus et Septuaginta: ille enim quamvis in Bibliis Regiis habeat, oculos tanquam novaculam acuit contra me, sensu jam dato; at a Cypriano Cisterciensi et aliis sic capitur, oculis subulæ insperit me. Quod plane non modo innuit acerrimum et acutissimum intuitum, ut videat atque perlustret quid reprehendere, quid calumniari possit; sed eleganti subulæ similitudine, quæ rem perforat, ut occultius sive profundius penetret setamque introducat, denotat interiorum cogitationis visum, quo secretum animum et occultam justitiam intentionem quis penetrat; ut quamvis externa omnia ad rationis leges composita videat, operis tamen scopum occultissimamque intentionem, divinis solum oculis pervestigabilem, quam, etsi alia minus recta videret, excusare atque defendere (juxta S. Bernardi monitum, « excusa intentionem, si opus non potes ») æquus iudex deberet, ipse inquam accusat atque damnet; vel si indifferens opus sit, quod a fine operantis bonitatem sive malitiam capiat, in peiorem partem interpretetur, ne ullus reo evadendi locus aut facultas suppetat; « cum sit justius oc-

Oculis subulæ inspicere est querere ansam calumniandi.

Quæcumque possunt in bonam partem

accipien- culta de manifestis præjudicare, quam manifesta
da sunt de oculis prædamnare. »

potius Quam cogitationem non minus eleganter ex-
quam in presserunt Septuaginta, qui ex correctissima Ca-
malam. rafaë lectione habent, *ἀκίον ὀφθαλμῶν ἐνήλατο, ἐξεί
ἐπαισέ με εἰς τὰ γόνατα, acie oculorum irruit, mucrone
percussit me in genibus*, ubi Biblia Regia pro *acie*,
quod verterat S. Augustinus, reddunt *telis* seu
spiculis oculorum. Cui lectioni præter elegantes
telorum et mucronis locutiones sive translationes,
quæ insanabilia vulnera significant, emphatica
subest imago ferendi in genibus; quæ in hanc
sententiam majorem vim habet, quam si alteri,
quamvis delicatissimæ corporis parti, plaga illata
consideraretur. Nimirum vulnus genibus inflic-
tum hominem enervat, nec illum effugere aut
loco discedere moverive permittit, ut significare
hac locutione S. Job videatur, ea hostem maligni-
tate suis actionibus insidiatum tam externa
quam interna incusando, et in pejorem partem
detorquendo, ut omnem illi defensionis aut ex-
cusationis effugium intercluderet. Et vero « quis
innocens esse possit, inquit Ammianus Marcellinus
lib. VIII, si accusasse sufficiat. »

Vers. 11. 11. APERUERUNT SUPER ME ORA SUA, ET EXPRO-
BRANTES PERCUSSE- RUNT MAXILLAM MEAM, SATIATI
SUNT PŒNIS MEIS. — Describit atroces injurias et
contumelias quas perpessus sit; illud autem, *per-*
cusserunt maxillam, proverbialis est apud Hebræos
dicendi modus de summa et atroci contumelia,
uti Delrius noster docet in *Adag. sacr. Vet. Test.*
part. II, adag. 28. Similis omnino huic locus est
in *Thren.* III, 30 : « Dabit percipienti se maxil-
lam, saturabitur opprobriis, » quem locum, uti
et hunc, de Christo Domino, cujus Job typum
gessit, Patres vulgo interpretantur, utpote qui in
vita non semel atrocissimis contumeliis, et in
passione insuper opprobriis, colaphis et plagis
fuit coopertus, et pœnis saturatus; et in evan-
gelio docens virtutem atque insigne patientiæ ait
Matth. v, 39 : « Si quis te percusserit in dexteram
maxillam, præbe ei et alteram : » vult enim dis-
cipulos suos injuriarum esse patientes, nec facile
referire. Isidorus Hispalensis lib. De Pass. Dom.
cap. XXIX, hanc sententiam in prophetiam accep-
tam refert, quod Christus Jesus flagellandus esset,
et palmarum ictibus percutiendus. Beda in expo-
sitione hujus loci ad illud : « Percusserunt maxil-
lam meam : » ita, inquit, percussisse intelligendi
sunt, dum ei in faciem probra et maledicta con-
jectant, secundum Apostolum, qui juxta hunc
sensum Corinthiis scribebat, inter cætera dicens
II Corinth. I, 20 : « Si quis vos in faciem cædit ; »
et quod secutus ait : « Secundum ignobilitatem
dico : » exposuit quid sit in facie cædi, id est con-
temni ac despici. Rupertus item abbas in *Matth.*
cap. v, ad illa verba : *Si quis te percusserit in dex-*
teram, etc. Sciendum, inquit, quia Dominus nos-
ter, qui hæc docet, in primis vel maxime fecit
quæ docuit : ipse percipienti maxillam præbuit

Percute-
re maxil-
lam pro-
verbium
est de
atroci
contume-
lia.

Job ty-
pus
Christi.

Maxilla
percussio
est ex-
probra-
tio in
faciem et
despec-
tio per
probra.

non solum et alteram, sed et totum corpus, ut
saturaretur opprobriis, juxta illud *Isai.* I, 6 :
« Corpus meum dedi percipientibus et genas
meas vellentibus, faciem meam non averti ab in-
crepantibus et conspuentibus. » Istiusmodi nempe
saturatus est opprobriis : nec enim invitus, sed
præ nimia dilectione nostri sic illa suscepit tan-
quam panem saturitatis. Singuli ergo nostrum
persecutionem quoque pro justitia patientes dem-
us percipienti maxillam, et saturemur oppro-
briis, videlicet libenter accipiendo mala præsen-
tia, ut futuris aliquando bonis saturemur.

12. CONCLUSIT ME DEUS APUD INIQUUM, ET MANIBUS

IMPIORUM ME TRADIDIT. — Hæc quæ sequuntur us-
que ad finem capitis Deo attribuit, *q. d.* Sed quid
mirer aut querar, cum Deus ipse me iniquorum
manibus quasi constrictum tradiderit, in quem
quidquid haberent offensionis et acerbitalis evo-
merent, et pro sua libidine vexarent? Vim habet
ille dicendi modus, *conclusit me* : sic enim Deus
electos compedere seu vincire solet in ærumna-
rum carcere, ne libertate abutantur et intereant.
Illud vero, *et manibus impiorum me tradidit*, aperte
indicat Jobum Christi figuram prætulisse, qui
traditus est impiorum manibus, et iniquorum fu-
rori permissus. Hebræus habet, *conclusum tradit
me Deus perverso, et per manus improborum decli-*
nare me facit : ita nimirum ut primum concluderit
ipsum Deus, ac deinde tradiderit perverso et
iniquo, scilicet diabolo, tentandum et vexandum,
et per manus improborum Arabum et Chaldæorum
declinare seu deflectere illum fecerit a statu felici
et prospero, in quo hactenus fuerat, ad statum
istum miserrimum, in quo tunc versabatur, ubi
bene observat Pineda noster Jobum, tametsi lamen-
tabiliter conqueratur, nihilominus uti decet
sapientem et religiosum virum de suis calamita-
tibus locutum esse; quandoquidem cum illarum
gravitate conceptam de divina benignitate fidu-
ciam conjungat. Septuaginta vertunt, *παρέδωκε γάρ
με Κύριος εἰς χεῖρας ἀδίκων, ἐπὶ δὲ ἀσεβῶν ἐβήσθη με, tra-*
didit enim me Dominus in manus injustorum, et su-
per impios projecit me; Symmachus, *εἰς χεῖρας ἀσεβῶν
ἐβάλέ με, in manus impiorum jecit me*. Porro ad præ-
sentem suam calamitatem magis exaggerandam,
et commiserationem sui excitandam, pristinum
felicitatis suæ statum in memoriam revocat di-
cens :

Deus
electos
concludit
ærumnis
ne abu-
tantur
libertate.

Job in
lamentos
memor
fiduciam
in Deum.

13. EGO ILLE QUONDAM OPULENTUS REPENTE CON-

TRITUS SUM : TENUIT CERVICEM MEAM, CONFREGIT ME,
ET POSUIT ME SIBI QUASI IN SIGNUM. — Job hic acer-
bum casum suum graphice describit, quem eo
graviorem fuisse declarat, quo de altiori gradu
fuerit dejectus, sicut quidam dixit : Miserum est
fuisse felicem. *Repente* dicit, quoniam paucis
diebus copiis omnibus fuit eversus, et morbo
gravissimo oppressus. « Tenuit, inquit, cervicem
meam » sicut tenet miles cervicem gallinæ, et in-
torquens illam confringit ac discerpit; vel sicut
vir robustus puerulum cervice arreptum in ter-

Job re-
pente a
summa
felicitate
ad extre-
mam mi-
seriam

dejectus est.

ram prosternit, et pugnis calcibusque proterit. Sic alibi dicitur *Baruch*. IV, 25 : « Super cervices ejus ascendes, » id est, dejecti colla pedibus calcabis, domabis, et debellabis eum, et cervicibus ejus pro suppedaneo uteris : sicut rex Persarum usus Aureliano Romanorum, et Tamberlanes Bajazete Turcarum imperatore : vel sicut Ahenobarbi Frederici Venetiis cervicem pede pressit Alexander Papa addito elogio *Psalms*. xc, 13 : « Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem. » Eodem fere modo Job Deum animo in se gravi et acerbo tanquam hostem describit sibi jam prostrato imminentem, et vulneribus ac plagis ipsum operientem.

ET POSUIT ME QUASI SIGNUM. — Hoc est velut scopum, in quem omnia sua tela conjiciat; qualem Jeremias expressit in hæc verba *Thren.* III, 12 : « Tetendit arcum suum, et posuit me quasi signum ad sagittam. » Quemadmodum igitur illi qui ad scopum jaculantur, eamque artem exercent, non duo, tria aut quatuor duntaxat tela mittere solent, sed plura : ita Deus Jobum non una altera tantum calamitate, sed pluribus exercuit, et a summo vertice ad imos usque pedes doloribus transfixit; ut merito cum *Psalms* dicere posset *Psalms*. XXXVII, 3 : « Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. »

Job ut signum expositus ad corporis calamitates et ad animæ tentationes.

Christus in signum erectus, quasi monomachiam expleturus contra demones et mundum.

In passione Christus positus in signum charitatis.

Allegorice, positus Christus a Patre quasi signum ad sagittam, quia non minus ipse quam et omnis ejus Ecclesia in titulum contra omnes aereas potestates et eorum fallaciam erectus cernitur; unde quidam ex militibus ejus I *Corinth.* IV, 9 : « Spectaculum, inquit, facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. » S. Bonaventura serm. 2 *Dom. infr. Octav. Nat. Domini* hunc locum adfert ad probandum, quod Christus in passione positus sit in signum charitatis : « Maximum enim, inquit, charitatis signum fuit, quod Christus sagittas opprobriorum, irrisionum, sputorum, colaphorum, clavorum et lanceæ sustinere voluit : sic et nos per charitatem esse debemus tanquam in nobile signum contra sagittas castigationum divinarum, de quibus Job ait cap. VI, 4 : *Sagittæ Domini in me sunt* : item contra sagittas irritationum humanarum, de quibus in *Psalms* est *Psalms*. LVI, 5 : *Fili hominum, dentes eorum arma et sagittæ*, etc., item contra sagittas tentationum diabolicarum *Ephes.* VI, 16 : *In omnibus sumentes scutum fidei contra tela nequissimi*. Item contra tam multiplices sagittas adversitatum stat charitas quasi signum immobile. » Unde S. Augustinus tract. *De Laud. charit.* : « Charitas, inquit, inter opprobria securam est; inter odia benefica; inter rixas placida; inter insidias innocens, iniquitatem gemens, in veritate respirans. Sed heu huic signo contradicitur per signum odii et fraudulentæ ! sicut Judas » *Matth.* XXVI, 48, qui tradidit eis signum. Vere Christus in cruce, cujus Job typum gessit, juxta Simeonis oraculum *Luc.* II, 34, « positus est in signum, cui contradicetur. » S. Grego-

rius lib. XIII *Moral.* cap. VI, ad hunc locum ita scribit : « Constat quod ideo signum ponitur, ut sagittarum emissionem feriat. Fidelis itaque populus in signum hosti suo est positus, quia eum semper suis ictibus impetit, cum suis persecutionibus affligit. Qui enim in hac vita assidue mala tolerat, velut in signo positus ictus suscipit ferientis. Unde et prædicator egregius, cum persecutionum mala toleraret, atque sub persecutione adversariorum gemeret, teneram discipulorum mentem de suis afflictionibus consolans ait I *Thes.* III, 3 : *Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus*, ac si eis aperte dicat : Quid in hoc tempore vulnera nostra miramini ? qui si æterna gaudia quaerimus, huc ad hoc venimus, ut feriamur. » S. Paschasius valde appositum ad hunc locum adfert morale de anima : « Habet, inquit, Christus alias immittere sagittas ad perimendum vitia et peccata; alias vero ad vulnerandas animas amore charitatis. Inter quæ omnia anima constituta est quasi signum ad sagittam, ut hinc suscipiat vulnera charitatis, illinc repellat omnia jacula inimici, quatenus suis triumphet de hostibus, et victrix cum corona recipiat paradysum. »

Christianus populus expositus ut signum ad persecutionum sagittas.

Anima fidelis constituta quasi signum ad varias sagittas.

14. CIRCUMDEDIT ME LANCEIS SUIS, CONVULNERAVIT LUMBOS MEOS, NON PEPERCIT, ET EFFUDIT IN TERRA VISCERA MEA. — Lamentatur Jobus se circumdatus doloribus et ærumnis, quæ sunt lanceæ seu tela Dei; quod ad internas simul et externas afflictiones referendum : versabat enim se in omnem partem satanas, ut Jobo quantum posset maximum afferret nocumentum; quam ob causam non absre circumdedit ipsum lanceis suis dicitur potius, quam simpliciter lanceis impetivisse, ut significaretur ab omni parte in Jobum hostis crudeliter sæviisse. Locum hunc expendens Pineda noster : Obsident, inquit, me jaculatores, undique configor jaculis, collimant sagittæ universæ. Cælum jaculatur ignem; æther ventum rapidissimum; terra vermes; uxor, domestici contumelias; dæmon truces oculos, minas ac terrores; et misera hæc mea conditio aliorum impendentium malorum suspicionem ac metum.

Job circumdatus fuit afflictionibus.

Allegorice hæc verba Christo tribuuntur a corona militum flagellato : nam ad instar lanceolarum fuerunt ea flagella taxillata, quibus sacratissimum Christi corpus undique discerptum fuit. Sunt autem taxillata flagella ejusmodi aut colligatis ossiculis, aut assiculis ferreis et taxillis, quæ non solum concutiendi, sed etiam pungendi et ferendi vim habeant. Vide de flagellis istis *Andream Malonium* in commentariis cap. VI *De Sac. Stigmat.*, ubi ex non levis notæ auctoribus ostendit hujusmodi flagella in usu fuisse olim apud Romanos, quorum more Christus Dominus flagellatus fuit. Accedit, quod Romæ in Ecclesia S. Mariæ in via lata inter cæteras reliquias ostenditur ejusmodi flagellum, quo Christus flagellatus dicitur. Ex quibus probabiliter habetur Christum Dominum prædictis taxillatis flagellis fuisse

Christus in flagellatione circumdatus, taxillatis flagellis velut lanceis convulneratus fuit.

cæsum, quæ accommodatissima erant instrumenta ad aperiendos sulcos scindendamque eam sacratissimam carnem et sanctissimum corpus, supra cuius dorsum imposita sunt peccata nostra omnia, ut ea purganda et solvenda portaret.

Tropologice S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. vi, « Bene, inquit, circumdari lanceis dicimur, quia antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit: sæpe enim dum gula restringitur ut libido subjugetur, inanis gloriæ aculeus mentem pulsat; si autem corpus abstinentiæ afflictione non atteritur, contra mentem libidinis flamma se excitat. Sæpe dum servare parsimoniam nitimur, ad tenacitatem labimur; et sæpe dum possessa effuse tribuimus, ad avaritiam ducimur: quia rursus colligere quærimus quod tribuamus. Dum ergo antiqui hostis jacula ubique nos impetunt, recte nunc dicitur: *Circumdat me lanceis suis.* »

CONVULNERAVIT LUMBOS. — Hoc ad corpus attinet ex parte synecdochice significatum: simile quiddam Jeremias luxit aiens *Thren.* III, 13: « Misit in renibus meis filias (hoc est sagittas) pharetræ suæ: » *renes* quippe, sicut et lumbi, pro corpore toto ponuntur.

EFFUDIT VISCERA MEA. — Hyperbolice significat dysenteriam: Non tantum, inquit Philippus et Beda, ex ea toto corpore computruerat; verum etiam totus intrinsecus sanie liquescebat; et ita omnia intestina in saniem conversa fuerant, ut per secretiora alvi paulatim in terram effusa sint cum sanguine, felle, aliisque humoribus et viscerum ramentis: Septuaginta cum Hebræo et Chaldæo legunt, *ἐξέχευ εἰς τὴν γῆν τὴν χολὴν μου, effuderunt in terram fel meum*, quod Hebræi ad litteram accipiunt, scilicet fel Jobi non sine miraculo humifusum fuisse, et tamen ipsum vixisse interium: quod homini naturaliter est impossibile. Noster optime, etiam interpretibus Mercero et Beza, pro felle vertit viscera, scilicet totum pro parte et continens pro contento, maxime quia fel ad omnem viscerum egestionem ciendam et propellendam a natura datum sit. Vocatur autem fel hebraice

מררה mererah, ab amaritudine: nam felle nihil amarius, unde ortum est proverbium de iis quæ ingrata nobis sunt et acerba, *πικρότερα τῆς χολῆς ἀνθρώπου, ipsa bile amariora*. Sic Actor. VIII, 23, ad Simonem Magum Petrus ait: *Εἰς χολὴν πικρίας ἐπέσθη σε ὄντα, in felle amaritudinis video te esse*; et vulgato fere omni lingua adagio dicimus *felle amarius*, summam amaritudinem significantes; quomodo Latini *fellea* vocant amara, et Plautus in *Trucul.*: « Corda in felle sunt sita et acerbo aceto. » Cæterum fel et bilis idem sunt: bilis autem inter humores amaritudine exsuperat, unde pro amarulentia ponitur. Felle quoque irascimur, sicut splene ridemus, et jecore amamus, et corde sapimus. Quod autem ad præsentem Jobi sententiam attinet, videtur esse hyperbole amaritudinis et ægritudinis animi, quando ipse dolor bilem

aut viscera in terram quasi effundere videtur.

Tale quid habet Jeremias in Threnis suis dicens cap. II, 11: « Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terram jecur meum: » nam quod hic in fonte est, et Septuaginta vertunt *fel*, ibi per *jecur* intelligitur, nam in jecore est fellis folliculus seu receptaculum; unde duæ, quæ Jeremiæ verbis dantur, expositiones huic loco quadrare possunt. Prior est Quinquaginta sic explicantis, *q. d.* Ita sum exsanguis factus, ac si jecur (quod est officina sanguinis) omnem succum in terram profudisset. Altera est Martini del Rio, qui putat de tam continuis lacrymis clarum indicium capi *jecur* non more suo sanguinem, sed lacrymas breviori compendio genuisse, et jam nihil illi reliquum, unde vel has fabricaretur. Ergo *jecoris* vel *fellis* nomine intelligere possumus lacrymas amarissimas, et ex imo eductas indicari, et hostilibus crudelitatibus quasi lanceis haustas evocatasque. Illud etiam patheticum in est significari in ipso corpore cor, fel, jecur et omnia viscera dolore liquefacta in lacrymas conversa, et, ut dictum est, ab hostibus effusa. Nec etiam displiceret hic de felle intelligere, quod de jecore apud Jeremiam sic interpretatur Isidorus Clarius, scilicet jecur amoris et affectuum receptaculum veluti humo affixum et in sordibus jacuisse, *q. d.* Nihil amo præ morte et sepulcro. Huc etiam inclinat Figuerius, qui censet *jecur* poni pro *lætitia* et gaudio, quia affectus hujus sedes est; et sic sensus esset, *q. d.* Omne gaudium amisit.

Allegorice Philippus: « Effuderunt fel meum, » inquit Christus, quando videlicet Judæi suo merito et fellis propinatione effecerunt, ut iram meam super eos justæ indignationis effunderem.

Tropologice S. Augustinus: « Effuderunt fel meum, » ut scilicet terrena bona zelarer in iis qui abundant: nam per jecur illi recte intelliguntur, qui locupletes in Ecclesia curis et voluptatibus deserviunt, sicut physici philosophantur, in jecore voluptatis et concupiscentiæ sedem esse; unde tales monet Apostolus I *Timoth.* VI, 17 et I *Corinth.* VII, 31: « Ne sperent in incerto divitiarum: sed qui habent, inquit, uxores tanquam non habentes sint, » etc. Alioquin cum hi se effundunt per varia mundi desideria, et relaxant fræna concupiscentiis suis, quid aliud quam jecur Ecclesiæ in terram effunditur? ubi notandum quod hepar non sine felle habeatur: ita et divitiæ nescio si unquam sine amaritudine possideantur. Dicitur autem jecur ad se calore suo succum ciborum trahere vertereque in sanguinem: quem sane usum pascendi nutriendique singulis membris præbet. Et hoc forte est quod Apostolus docet: Et qui habent tanquam non habentes sint, ut in sanguinem redemptionis suæ ea vertant, et singulis Ecclesiæ membris quasi ex abundantia sanguinis pastum et alimentum præbeant.

Anagogice, post hanc vitam fel tribulationum

Diabolus nos lanceis tentationum circumdat.

Jecur est officina sanguinis et lacrymarum.

Jobi viscera simul cum sanie, felle, etc. præ morborum vehementia effusa.

Felle nihil amarius.

Jecur designat locupletes.

Jecur Ecclesiæ effunditur cum divites relaxant fræna concupiscentiis suis. Divitiæ vir habent sine amaritudine, sicut nec jecur sine felle. Divitiæ in

pauperes
distribuen-
da.
Vers. 15.

nostrarum pro Christo toleratarum in mel conso-
lationis commutabitur.

Job vul-
nera su-
per vul-
nus acce-
pit.

15. CONCIDIT ME VULNERE SUPER VULNUS, IRRUIT IN ME QUASI GIGAS. — Poetice variat orationis modos lugubres ad cruciatuum multitudinem et acerbitatem exprimentam, q. d. Per suos jaculatores ac sagittarios absque ulla mei commiseratione frequentatis ictibus plagam plagæ superaddere non formidavit, ita ut sagitta sagittæ in eadem carnis meæ fractura jungeretur. Sub qua perseverante metaphora breviter, dilucide atque eleganter declarat, quomodo Deus ei non pepercit, eumque quamplurimis ac diversissimis morbis et vulneribus percusserit, uti est dictum cap. II, 7. Cæterum tam iteratio vulnerum quam alacritas gigantis ad conflictum accurrentis ad statum hominis afflictissimi representandum est maxime appositæ: vox hebræa גִּבּוֹר *gibbor*, quam Vulgatus *gigantem* transtulit, virum significat robustum et strenuum, qui nihil non audeat, quique aliis de vulgo hominibus terrori sit; vox itaque *gigas* hic impetum et strenuitatem denotat, nec non bellicæ disciplinæ peritiam, tum ex eo quod de hoc nomine docent Cyrillus lib. IX *Contr. Julian.*, Theodoretus *Quest. XLVIII in Genes.*, et Cassianus *Collat. VIII, cap. XXI*; tum etiam quia hujusmodi vocantur in libro Baruch cap. III, 26, *gigantes scientes bellum*. Significat ergo Job Deum maximo animi impetu sibi occurrisse ad eum ferendum et confodiendum, q. d. Cum ego sim homo imbecillis, Deus tamen quasi cum potentissimo aliquo hoste decertaret gigantis habitu me adortus est, et validissimis ictibus trementem conculsit.

Allegorice Isidorus *De Nativ. Dom. cap. XLVII*, hunc locum exponit de vulnere lanceæ, quo Christi latus apertum fuit; per quod ait aliquid additum fuisse super dolorem vulnerum aliorum sæviendo etiam in mortuum; propterea canens Eclesia «mucronem diræ lanceæ» nominat. Huic affinis est illa Davidis sententia ex persona Christi loquentis *Psal. LXXIII, 27*: «Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt:» quadrant item Christo Jeremiæ verba cap. VIII, 18: «Dolor meus super dolorem, in me cor meum mœrens,» etsi Theodoretus in *Psal. LXXIII*, ista omnia aliter accipiat quam de Christo; tamen de Christo etiam sumit in lib. I *Dialog. cum Iren. cap. XXXII*, cujus utitur testimonio ut doceat passibilem fuisse.

Tropologice S. Gregorius lib. XIII *Moral. cap. VI* vel X, explicat de iis qui ex consuetudine peccata peccatis accumulunt; priora siquidem vulnera peccati diabolus sic infert ut solent parvuli spicula jaculari, de quibus et dici potest *Psal. LXXIII, 6*: «Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum.»

At cum additur *sagitta sagittæ* et *vulpa culpa*, tunc *gigas* dæmon evadit, et incurabilia vulnera per consuetudinem sic addit, ut possit peccator conqueri: «Circumdedit me lanceis suis, concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi

catis ac-
cum-
lant.

gigas,» ubi diabolus figuram mutat et commutat arma, nam vice sagittarum parvuli lanceas gigantis assumit: nam, ut Gregorius asserit, «antiquus hostis tentationis suæ vulnere ab omni parte nos impetit; et vulnere super vulnus homo conciditur, quando peccatum peccato additur, ut culpa vehementius exaggeretur. Et quia cum vulnus vulnere additur vires contra nos antiqui hostis vehementius excrescunt, recte subjungitur: *Irruit in me quasi gigas*: Facile quippe inimico resistitur, si non ei vel in multis lapsibus, vel in uno diutius consentiatur; sin vero ejus suasionibus anima subesse consueverit, quanto se ei frequentius subjicit, tanto eum sibi intolerabiliorem facit, ut ei reluctari non valeat: quia nimirum malignus adversarius contra hanc ex prava consuetudine devictam quasi more gigantis pugnat;» unde aperte cognoscitur diabolus in principio peccati parvulum parvulorum emittere sagittam, quæ posset facile vinci vel evelli; at per consuetudinem gigantem evadere et quasi hasta Herculis pugnare, ita ut illi nemo possit opponi, dum contra animam ex prava consuetudine devictam more gigantis pugnat: quare servandum illud D. Hieronymi consilium: «Dum parvulus est hostis, interfice, ut nequitia elidatur in semine.»

Porro hic versus in Hebræo sic sonat: *Dirumpit me ruptura super faciem rupture, incurrit in me sicut potens*; rupturam autem dicit, qua in eum Deus quasi irrupit, plagas ejus designando et denotando, sic ut continuis et assiduis rupturis seque invicem continenter excipientibus affligeretur, nec esset ei ulla requies aut respiratio. Septuaginta vero hæc in plurali efferunt, dum sic vertunt, *κατέβαλον με πτώμα ἐπὶ πτώματι, ἔδραμον πρὸς με δυνάμενοι*, *dejecerunt me ruina super ruinam, cucurrerunt ad me potentes*; vox autem *δυνάμενοι* de militibus passim usurpari solet: nam ad militiam olim eligebantur qui robore præstant, qui et *gigantes* appellabantur, ut paulo ante annotavimus.

16. SACCUM CONSEI SUPER CUTEM MEAM, ET OPERUI Vers. 16.
CINERE CARNEM MEAM. — Per saccum hic vestem lugubrem significat, quam Græci ἰσθητὰ πένθους vocant; quæ Varroni dicitur *amiculum nigellum*: ea veste utebantur in luctu qua publico, qua privato; et a Græcis interpretibus vocatur ἰσθητὸν στενοχωρίας καὶ πένθους, *habitus angoris et luctus*: sic S. Gregorius Nazianzenus *Carm. 4*, vocat πένθιμον ἰσθητὸν, quod S. Ambrosius lib. ad *Virg. lapsam*, quasi verbum ex verbo reddit *lugubrem vestem*; Ruricius *contritionis signum*; alii *symbolum penitentiae*. Hinc S. Hieronymus de pio munere quod mittebat ad Lucinium ita loquitur in *Epist. 28* ad illum scripta: «Ego insignia paupertatis et quotidianæ symbola penitentiae tibi et sorori tuæ misi quatuor ciliciora.» *Saccum* itaque hoc loco cilicium aut vestem lugubrem liceat appellare: ut enim lacus pro pateo, ita saccus pro tali veste interpretum sermone tritus est. *Consuere* autem *saccum super cutem* idem est quod *saccum induere*,

Saccus
signum
luctus et
peniten-
tiæ.

Saccus
quid.

Christus
etiam
post
mortem
vulnera-
tus est.

Vulnera
super
vulnus
addunt
qui pec-
cata pec-

et accingere se sacco, aut imponere saccum lumbis vel super lumbos.

Job in summis doloribus cilicium et cinerem adhibebat.

Job igitur hic animum suum demissum in usitato luctus et pœnitentiæ habitu declarat, q. d. Cum nulla pars corporis esset non ulcerosa et saucia, non tamen adhibui mollia linteamina, quæ fovere vulnera et lenire dolorem possent, sed sumpsi asperum et cilicium saccum; et ne quidquam ad lugentis ac veri pœnitentis effigiem deesset, aspersi me cinere, qui a luctus et pœnitentiæ sacco dissociari non solet; quod in sacris litteris et historiarum monumentis adeo frutum est, ut cinis, et saccus, seu cilicium, luctus, pœnitentiæ et humilitatis nota hieroglyphica censeantur, et veluti adjumenta validissima pietatis omni genere divinarum litterarum commendentur. Certe illa duo felicissimo nexu copulata plurimum possunt, iisque ut duplici clypeo tecti Ninivite tela furoris Dei represserunt; ex quo constat rem hanc perantiquam esse in piorum usu, et jam tum in Veteri Testamento ab iis celebratam, qui in Numinis cultu et virtutum ornamentis principatum obtinebant, quales præter Jobum fuere divini vates aliique summi viri, qui parentis omnium Dei commercio fruebantur; quos imitati quoque alii fructus magnos e devotionis illo genere percipiebant; quod Achabus, rex alioquin impius et facinorosus, suo exemplo docuit, qui cum Eliam sibi minitantem audivisset, et terribilia quædam et acerba denuntiantem, quæ vivum juxta mortuumque manerent, exhorrescens Numinis manum ac perniciem, quæ damnato jam capiti imminere videbatur III Reg. xxi, 27, « operuit cilicio carnem suam, jejunavitque, et dormivit in sacco, et ambulavit demisso capite. » Quid igitur inde consecutum est? hoc nimirum, ut placatus ad misericordiam Deus mutaret sententiam, iram coerceret jamque violenter sese effundentem severitatem: quare ad Eliam sic inquit *ibid.* vers. 29: « Nonne vidisti humiliatum Achab coram me? quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus ejus, » etc. Exemplum scilicet a Davide sumpserat, qui si quando res molestissimæ domesticam disciplinam aut externam politiam regnumque premerent, ad cilicium velut ad sacram anchoram devote confugiebat *Psal.* xxxiv, 13: « Ego autem cum mihi molesti essent induebam me cilicio; » et alias *Psal.* lxxviii, 12: « Posui vestimentum meum cilicium. » Hoc viri magnus thorace indutus non aheneo, sed divino, et concupiscentiæ motus frænabat, et ulciscendi libidinem, si quando injuriis afficeretur, et superbos animi spiritus in summo dominatu comprimebat, aliorum hominum scelus eluebat, suum purgabat, Dei benevolentiam emerebatur. Adeoque insita fuit illa pietas in omnium mentibus, ut nihil arduum atque difficile et gravioris momenti aggredierentur, quin se ante cilicio munivissent ad favorem Numinis, ad animi vim et virtutem parandam. Sic

Achab per cilicium evasit Numinis plagam.

David in omni necessitate cilicium adhibebat.

Juditha magnum ausura facinus muliebrem manum corroboravit: et Machabæi tela sua exacuerunt, armaruntque legiones ad Dei bella conficienda, de quibus in sacris oraculis diserite ponitur, sese prius cilicio et cinere cooperuisse. Verum, ut dixi, notabiles in eo fuerunt prophetae, qui pœnitentiæ vexillum alte extollebant, ut virtutum omnium signiferi et duces ad felicitatem.

Hanc igitur pietatem cum in vetusta Ecclesia tam splendidam tamque in usu viris clarissimis et Deo charis animadverterent christiani, non mirum si religiose et avide sunt eandem complexi ut instrumentum perfectionis, ut religionis magnum adjumentum; præsertim cum prope in oculis haberent D. Joannem Baptistam, vivam illam pœnitentiæ columnam, mortificationis præconem, quam ore, verbis et exemplo in omni vita promovere contendit: illum enim in deserto cilicium ferre solitum in evangelicæ historiæ monumentis proditum est *Matth.* iii, 4: « Habebat vestimentum de pilis camelorum et zonam pelliceam circa lumbos suos; » quibus verbis cilicium describi doctissimi et gravissimæ auctoritatis viri monent. Accedebat et Filii Dei sensus atque oratio, qui exspectabat a Judæis, apud quos religionem disseminabat, viamque pandebat in cœlum, ut ad præteritæ vitæ sordes eluendas pœnitentiam in cilicio adhiberent; id quoniam minime fiebat ab illis lamentabile vae denuntiata *Luc.* x, 13: « Vae tibi Corozaim, vae tibi Bethsaida: quia si in Tyro et Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere sedentes pœniterent. » Post tantam Messicæ auctoritatem neque apostoli, nec qui deinde secuti sunt, gravius testimonium querendum opinabantur, ut de pii operis utilitate constaret, quare, ut cœperam dicere, primi christiani id genus mortificationis cupide arripuerunt, præsertim qui pœnitentiam vellent agere, de quibus loquens Tertullianus, ait illos « in sacco et cinere volutari, » aut « sacco incubare, » ubi *saccum* vocat cilicium ex consuetudine divinatorum oraculorum; in quibus ubi nos habemus *cilicium*, in Græco et in Hebræo est *saccus*. Res fuit tam communis inter christianos, ut Iuricius episcopus *Epist.* 20, *vestimentum Ecclesiæ* dixerit cilicium: « Deponant, inquit, sæculi byssum, et sumant Ecclesiæ vestimentum, quod est cilicium, contritionis indicium. »

Cæterum, ut ad textum revertamur, pro eo quod Vulgatus vertit: « Et operui cinere carnem meam, » in Hebræo est, *sedavi pulverem cornu meum*: notum ut per *cornu* robur significetur, metaphora ducta ab animalibus iis, quæ se cornibus tuentur, et quorum robur in iis consistit: quamobrem Septuaginta verterunt, *τὸ δὲ ὄρνος μου ἐν τῷ ἰσθίον*, *robur autem meum in terra extinctum est*; R. Levi pro *cornu* transtulit *caput* dicens, *ascendere feci pulverem super caput meum*; Thargum vero pro *cornu gloriæ* transtulit, dum sic reddit, *volutavi in pulvere gloriæ meam*, id est

Judith et Machabæi se cilicio muniebant.

S. Joannes Baptistam cilicio usus est.

Antiquus in Ecclesia sacci sen cilicii usus.

Cornu quid in Scripturis significet.

pristinam meam dignitatem, antiquum statum meum, qui felicissimus erat. Sic alibi *Psalm. cxi*, 9: «Cornu ejus exaltabitur in gloria;» et *Psalm. lxxiv*, 11, «exaltabuntur cornua justii;» et *Psalm. cxlviii*, 14, «exaltavit cornu populi sui;» et *I Reg. ii*, 10, «sublimabit cornu Christi sui;» in qua significatione frequens est hujus vocabuli in Scriptura usus, designatque potentiam, gloriam, perspicuitatem et regnum, desumpta scilicet metaphora ab animantibus ratione carentibus, quibus hastarum armorumque loco cornua Deus addidit. Qui autem de *capite* interpretantur respexerunt ad priscum morem lugentium, qui caput pulvere opplebant ad testandum dolorem suum: sane caput eminent in homine, ut cornua in cornutis animalibus; hoc autem in magno luctu cinere aut pulvere aspergebant, uti superius cap. ii, vers. 12, tres amici ex communi lugentium usu fecisse memorantur, ubi plura de hoc ritu annotavimus.

Vers. 17. 17. FACIES MEA INTUMUIT A FLETU, ET PALPEBRÆ MEÆ CALIGAVERUNT. — Adhibuit nempe alium quoque lugentium ac penitentium habitum, scilicet amarum fletum, quo ejus facies oculique intumuerunt, et visus hebetatus fuit ex humiditate, quæ resolvitur a cerebro, et per oculos genasque decurrit, sicut quotidiana fieri constat experientia; plurimos autem amisisse aut obscurasse oclorum lumen, dum æquo plus lacrymis et mœrori indulgent, res notior est quam ut operosa indigeat probatione. Certe David de semetipso fatetur *Psalm. xxxvii*, 11: «Et lumen oculorum meorum non est mecum,» sed elarius Jeremias in *Thren. ii*, 11: «Defecerunt præ lacrymis oculi mei,» quod idem est cum eo quod Job hic ait a fletu palpebras suas caligasse, per quas oculos intelligit, partem pro toto: sic in *Psalm. x*, 4: «Palpebræ ejus interrogant filios nominum,» id est oculi, quibus providentia ipsius innuitur. Septuaginta versum hunc nonnihil aliter reddunt hoc modo, ἡ γαστήρ μου συνέκλυται ἀπὸ κλαυθμοῦ, ἐπὶ δὲ βλεφάρους μου σκιά, *venter meus combustus est a planctu, et super palpebras meas umbra*: alia exemplaria habent σκιά θανάτου, quam ut veriorum lectionem amplexa est editio Complutensis, et S. Augustinus agnoscit, in quo *umbra mortis*, quam Olympiodorus quoque præfert. Auctor Catene Græcæ in *ventre* animam intelligit, quam etiam sæpius cor significat, et ita explicat, *anima mea ardet, nec lacrymæ quidquam remittunt*. Fortasse in ventre combusto, id est siccato atque exhausto corde, significat Jobus exsiccato lacrymarum fonte defecisse lacrymas, quas exsiccata visillarum nimium profusa, aut comprimit stupor et immoderatus dolor. Hebræus textus habet, *facies mea conlutulata fuit præ fletu*. id est, quasi luto fœdata, et deturpata sordidataque: nam fletus faciem deturpat, et quasi lutulentam facit, quod uno verbo *lutulare* dicitur; unde Cato: «Postea, inquit, aspergito amurca omne quod lutulaveris,»

id est luto infeceris, aut fœdaveris: hoc in Jobo conceptu et explicatu facile est; siquidem ex lacrymis et cinere, quo conspersus erat, subactum est lutum, præsertim accedente sanie, qua ejus facies ita deturpata fuit, ut larvam sibi imposuisse videri potuerit.

Si nonnemo fortasse stoicis imbutus principiis fletum tam uberem vitio vertat Jobo, dicens virum fortem, præsertim regem, qualis erat ipse, lacrymas dedecere, atque leoni similem effici debere; qui quantumcumque tristetur, vix unquam tamen ideo rugit, aut fremit, vel suspirat, sed tacitus atram intra se bilem concoquit, et imo corde dolorem premit. Huic respondendum, non quascumque lacrymas, etiam profusas, virum fortem adeoque regem non dedecere; siquidem *supr. cap. i*, 20, fletum, et alia istiusmodi externa doloris signa, in calamitatibus moderate adhibita, cum vera fortitudine ac perfecta virtute quam optime consistere ostendimus: quoniam imo virum vere fortem, ac virtute præditum, in ipsomet virtutis ac fortitudinis exercitio nonnunquam lamentari, et in clamores lacrymasque irrumpere cum laude posse. Cujus rei luculentum in rege Davide et ipsomet Christo, cujus hac in parte una cum Davide Job typum gessit, habemus testimonium, quem flevisse sæpius in vita et in morte tum in sacris annalibus Evangelistæ, tum apostoli in monumentis suis prodiderunt. Quod doctus Salvianus lib. VI pie et eleganter notavit: «Christum, inquit, flevisse legimus, risisse nunquam legimus:» qua in re quoddam sacrum velut diluvium miratur et prædicat S. Bernardus *Serm. 3*, in ramis palmarum, ubi de Servatore in hunc modum loquitur: «Non solis oculis, sed quasi membris omnibus flevisse videtur, ut totum corpus ejus, quod est Ecclesia, totius corporis lacrymis purgaretur.» Haudquaquam igitur quævis lacrymæ, sed molles, sed femineæ et irracionales virum fortem et prudentem dedecent: ut enim in aquis, sic in lacrymis magna est varietas. Nam sicut inter aquas, ut Anastasius Sinaïta lib. III *Anagog. contempl.* notat, quædam est genitalis, ut *Ægyptia*; alia quæ adiri non potest, ut *Ammonica*; quædam potabilis, ut fontana; quædam infertilis, ut *Hiericuntina*; lethalis etiam quædam, ut *Æthiopica*: sic in lacrymis non absimilem notare licet distinctionem: nam quædam bonæ sunt et potabiles, nempe lacrymæ devotionis ac pietatis, quæ ex animi religiosi fonte promanant, easque a beatis angelis suaviter ebibi aiunt Patres, et in vinum quoddammodo mutari, adeo ut S. Bernardus *serm. 30 in Cant.*, «lacrymas penitentium *vinum angelorum*» appellare non dubitet: quod in illis sit vitæ odor, sapor gratiæ, indulgentiæ gustus, reconciliationis jucunditas; unde consequens est, easdem quoque esse valde fertiles, quippe quæ copiam bonorum affectuum ingenerant, et intimarum actionum, quibus Deus aut placatur, aut conciliatur, aut amplius demer-

Non quævis lacrymæ virum fortem dedecent.

Christus ipse sæpe flevisse legitur, risisse nunquam.

Aquarum magna differentia, ut et lacrymarum.

Lacrymæ bonæ ac potabiles fertilesque quales.

Jobi venter combustus a planctu.

Jobi facies conlutulata præ fletu.

retur. Sunt item aliæ quædam *infertiles*, quarum causa vilium rerum amor est, nec virtutis honestatem intuetur : et hæc omnino vanæ sunt, quia nullo fructu et temere funduntur ; vel etiam ad vanitatem aucupandam, quales eorum, qui, ut verbis dicam Maximi Taurinensis serm. *in die Cinerum*, « falso oculorum mœrore præconia mundana mercantur. »

Lacrymæ
infertiles
et vanæ.

Reperiuntur et *lethales* in flagitiosis hominibus, qui impotenti vetitatum rerum libidine feruntur, quas adipisci cum totius animi et corporis contentione non potuerint, præ dolore lacrymantur, quod maleficium non patrarint : par scelus eorum est, qui flent ad suadendum flagitium animosque molliendos, quod Scriptores in mulierculis animadvertunt, quibus Catullus falsas lacrymulas tribuit : D. Bernardus *Epist.* 247, eleganter vocat *lacrymas doctas mentiri* : vulgo dicuntur *lacrymæ crocodili* ad decipiendum et nocendum comparatæ. In eadem sunt classe, qui præ invidia in aliena felicitate ploratum edunt : vel qui affecti a quopiam injuriis, dum præcipiti furore elati ulcisci vehementer cupiunt, nec possunt, lacrymantur. Ad hoc denique genus pertinent omnes, qui scelerata ex causa mœrore animi et imbre oculorum complentur. Quos damnat, miseraturque S. Ambrosius lib. X *in S. Lucam*, cum agit de lacrymis D. Petri ; quem ait lacrymas profudisse, quia culpa illi obrepserat, homines autem sæpe flere, quod non in culpam inciderint : hoc est, inquit, si non vindicent, si non obtineant quod improbe cupiunt.

Lacrymæ
malæ ac
lethales.

Sunt quædam denique *indifferentes*, quas *naturales* vocant lacrymas, quod eas animi motus et affectio naturalis exprimat ; quæ nisi pio proposito et honesta voluntate in bonum finem et beatum referantur, vacuæ sunt luce laudis, et præmio carent apud Deum ; naturæ tamen utiles esse possunt et valetudini aliquando : quam ob causam fletum puerorum infantium probat Aristoteles lib. I *Polit.* cap. XVII, ubi vetat illos a fletu impediri, eo quod tales ejulatus et lacrymæ prosint eis ad robur, atque incrementum corporibus eorum suppeditent : huc accedit Hippocratis medicorum principis lib. VI *De Morbis popul.* sect. 1, monitum illud præclarum, dicentis, lacrymas in acutis morbis, si ultro et ex voluntate fundantur, esse bonas ; si præter voluntatem et invito fluant, malas videri ; unde etiam hunc celebratum aphorismum reliquit : « Lacrymæ voluntariæ malum non sunt ; invitæ autem decurrentes malum. » Valere quoque ad leniendam vim doloris animumque levandum sapientes viri putant : qua de re Petrus Blesensis *Epist.* 49, in hunc modum meminit : « Multis solatio sunt lacrymæ, et ex parte maxima magnitudinem doloris imminuunt. Dolor siquidem speciem ignis gerit, quia dum plus tegitur plus ignescit. »

Lacrymæ
indifferentes ac
naturales.

Infantibus
pro-
sunt ad
robur.

Lacrymæ
voluntariæ
salutares.

Ex dictis, ut opinor, luculenter patet contra Quæ stoicos, non omnes esse lacrymas viro etiam forti

vicio vertendas aut fugiendas, sed quasdam esse laudabiles, quæ ipsum non tantum non dedecant, sed etiam plurimum ornent ; quales sunt compunctionis, devotionis et compassionis, quas summi momenti pretiique apud Deum esse sanctissimi omnes viri consentiunt. Jobo autem adeo fuerunt familiares, ut eas etiam in florentissima fortuna, in mediis mundi lætitiis et communi hominum recreatione veluti spirituale quoddam condimentum adhiberet. Hinc in septemdiis illo filiorum convivio, in quo genialibus epulis hilarius indulgebant, ne forte in aliquo peccassent, pius parens totus compungebatur, et piaculares pro iis quotidie hostias offerebat ; quas, uti par est, compunctionis simul ac devotionis lacrymis Deo gratissimis ubertim irrigabat. Quantum autem compassionis quoque lacrymis deditus esset abunde *infr.* cap. xxx, 23 declarabit dicens : « Flebam quondam super eo qui afflictus erat, et compatiebatur anima mea pauperi. » Sunt sane istiusmodi lacrymæ velut uniones pretiosissimæ gratissimæque Deo, quibus S. Augustinus sacrificii vim nomenque tribuit, in quo sanguis ipsius cordis fundatur. Sanctus quoque Chrysostomus *in Psalm.* cxxxix, nobile quoddam eleemosynæ genus esse dicit *στενωχέων*, *ingemiscere* et flere propter eos qui affliguntur. Est enim actus eximii amoris erga proximum, quo instar potentissimi sacrificii hominum noxæ et peccata abolentur, ut divinum oraculum monet I *Pet.* iv, 8 : « Caritas operit multitudinem peccatorum. » Ubi sunt lacrymæ compunctionis, subito labes animorum eluuntur et pereunt.

crymæ
sint ma-
xime
laudabi-
les.

Haudquaquam sane vulgaris aut cæterorum hominum similis fuisse Jobi fletus existimandus est, quo et faciem suam intumuisse et palpebras caligasse profitetur ; sed omnino suppar isti Davidis, qui cum dixisset regalem se etiam lectum continuo fletu opplevisse, adjungit *Psalm.* vi, 8 : « Turbatus est a furore oculus meus, » vel, ut S. Hieronymus vertit, *caligavit oculus meus* ; Chaldæus dixit, *obtenebratus est* ; Cajetanus, *tineavit*, hoc est, erosus viliatusque est oculus meus, et magnitudine atque frequentia lacrymarum extabuit, sic ut fletus continuatio luminum aciem hauserit et consumpserit. Quæ sane ostendunt, vix unquam illum sine compunctione lacrymisque fuisse, quæ de die et de nocte exundarent. Sed hoc Jobi fletus præ Davidis luctu mirabilior et excellentior fuit ; quod nullum in peccato fundamentum aut cum delicto commercium habuerit, ut tanto perfectius fletu suo Christi lacrymas præfiguraret. Unde subdit :

Qualis
fuerit
Jobi fle-
tus.

18. HEC PASSUS SUM ABSQVE INIQUITATE MANUS MEÆ, CUM HABEREM MUNDAS AD DEUM PRECES. — In Hebræo prima ista verba, *hæc passus sum*, non habentur, uti nec in Græco ; sed tantummodo sic, *Absque eo quod non sit violentia in manibus meis, etiam pura est precatio mea*, Quod Septuaginta vertunt, *ἄδικον δὲ ὄδῳ ἐν χερσὶ μου • εὐχὴ δὲ*

Verz. 18.

μὴ καθαρά, *injustum autem nihil fuit in manu mea; deprecatio autem mea munda*, ut cum præcedentibus nexus et sensus sit talis, ac si dicat: Præ multitudine et gravitate dolorum meorum largissime flevi, ita ut præ nimio fletu facies mea conlutulata sit et deformata; cum tamen nulla violentia vel iniquitas fuerit in manibus meis, quam tu, Eliphaz, cum sociis mihi exprobrasti. Sicut ergo maciei nimium fletum, ita nimii fletus non iniquitatem aut ullam violentiam, sed dolorum suorum acerbiter causam esse protestatur. Vox autem hebræa **כַּמָּס** *chamas*, quæ proprie *violentiam* significat, hic latius sumi videtur, ut etiam aliam quamvis iniquitatem aut injuriam notet. Dicunt autem Hebræi Deum non punire gentes nisi propter **כַּמָּס** *chamas*, id est *violentiam*. Sane propter eam delevit olim mundum diluvio, et Sodomam et Gomorrhham cum reliquis urbibus. Cæterum duo hic non ad jactantiam, sed ad divinæ veritatis assertionem Job commemorat, scilicet « manus, (id est opera) absque iniquitate et preces mundas, » quibus omnem Dei cultum sub vera justitia religioneque complectitur. Qui enim bene se gerit, nec quemquam injuria afficit, dicitur habere manus puras ab iniquitate. Unde nonnulli hoc membrum referunt ad secundam tabulam, ut sequens ad primam: nam cujus pura est oratio, Deum pie colit; qui duo potissimum ab homine requirit, scilicet manus et cor. *Manus* opera denotant; *cor* autem cogitationes, quæ in corde complentur, ut in renibus inchoantur; quapropter dicitur *Psalm. VII, 10*: « Scrutans corda et renes Deus. » Sub precatione porro etiam potest sermo comprehendi. Quibus tribus constant omnia, quæ ab homine proficiscuntur.

Potest ergo sic exprimi Jobi sensus, *q. d.* Ecce qualia et quam atrociter fero supplicia; cum explorata quoad possum conscientia semper opera justa cum religioso cultu conjunxerim: manus enim, ut dixi, est symbolum operationis, et generale instrumentum animi cum alio tractare cupientis, sermo quidam mentis et tacitæ voluntatis interpres. Hinc princeps Onirocritorum habitus olim Artemidorus lib. I, cap. XLIV, ait manus significare λόγος, *rationem*, mentem, sermonem, quod veluti ductu litterarum vel potius opportuno sermone tacitam animorum affectionem declarent. Hinc docte Cassiodorus lib. *De Anim.* cap. XVI: « Manus, inquit, singulariter datæ sunt ad mutuas cogitationes nostras communiter explicandas. » Cum igitur vult animus erga alios vim suæ benevolentia proderet tendit manum, et in ea veluti cor ipsum, fidem, amorem et eadem in aliena manu recipit: quod profecto clarissimum signum est pacis mutæ et perfectæ conjunctionis. Quam ob causam opinor dixit Pindarus altæ mentis poeta in *Olymp. od. 4*: Χεῖρες δὲ καὶ ἔργον ἔσθω, *cor et manus pari in loco numeroque habenda*, cum hoc ab illis in apertam lucem educatur: quare ab omnibus jure exigit Magnus Paulus I *Timoth.*

II, 8, ut « puras manus » habeant: in Græco est *ἁγίαι, sanctas*; Tertullianus in *Apolog. cap. XXX*, legit *innocuas*, nimirum a scelere omni immunes, quæ ad nullum malum facinus adhibeantur. Eo quoque retulit D. Chrysostomus divinum illud inventum de manibus in precatione attollendis, quod Vates pius sacrificii quoddam genus vocavit *Psalm. CXL, 2*: « Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum; » cujus moris hanc causam reddit, ut nimirum si quando ad scelus et maleficium vocemur, apud nos reputantes sacrum illud mysterium, et futurum, ut illas manus ad Deum ἀντι συνήργων, *velut advocacione functuras*, et per illas spiritale sacrificium oblaturi simus, vereamur eas ignominia et pudore afficere, et illius præpostera actionis luto et colluvione maculare. Illam igitur sacræ religionis cærimoniam vocat *θεσπὶον τῆς κακίας, vitiositatis vinculum*, nequitia frenum, remoram improbitatis. Eodem etiam pertinet illud *Psalm. CXXXIII, 2*: « Extollite manus vestras in sancta, » ubi legit S. Chrysostomus, « extollite manus vestras ἀγιασμέναις, *sacrosancte*, hoc est, prout decet ἁγιοποιήσας, *sanctificatos*; » quorum proinde non cor modo animumque, sed manus quoque sacrosanctas et ab omni obscenitate purissimas esse oporteat.

Quibus conformiter S. Job tanti mysterii haud ignarus hoc loco « mundas ad Deum preces » vocat, quæ nulla fæce humilium rerum oblita sunt, nullis sordibus perturbationum inquinatæ, sed clarissimis evectæ pennis, cælestes atque divinæ. Illum cursum mundæ orationis David cupiebat *Psalm. CXL, 2*, cum rogat Dei dono atque munere dirigi orationem suam « sicut incensum, » hoc est more modoque thymiamatis; quod ex rebus odoratis confectum summus sacerdos in nobilissimo templi adyto foculo imponebat; unde fumus tam directo itinere sursum attollebatur, ut nullius procellæ vi atque turbine ullam in partem flecti posset. R. Kimchi in hunc Jobi locum ait, præstantes in suffumigandi arte viros ab Alexandrina civitate Hierosolymam evocari solitos, ut suffumigatio sursum recta fieret instar palmæ, neque odorata illa exspiratio huc illuc agigaretur. Sed non tam illud humano artificio, quam fieri divino prodigio magni viri suis monumentis prodiderunt. Significat igitur Job sanctissimus se adhibuisse tantam mentis in orando constantiam, ut rejectis repudiatisque aliis curis et cogitationibus, tota in cælum atque ad Deum contenderet. Quod divinissimum animi bonum in Gorgonia sorore sua commendat S. Gregorius Nazianzenus *Orat. 11*, cujus ait in precatione fuisse *τὴν ἀπλανῆ, καὶ μετέροπον, mentem minime vagantem et sublatam in altum*. Atque illud ipsum olim fuisse christianorum omnium studium e notis veterum commentariis facile intelligimus. Scite et eleganter ait Tertullianus lib. I *Contr. Marc.* cap. XXIII, orationem ad cælum Deo expandi, ut cum elatis in sublime manibus ipsa

Puras
manus ad
Deum at-
tollendæ.

Mundæ
preces
quæ.

Jobi in
oratione
attentio.

oratio quodammodo evolare in cœlum atque ad Deum ire videretur.

Inoratio-
ne corda
sursum
elevan-
da.

Hinc sollemnis illa monitio, quæ manavit e disciplina apostolorum, et providentissima institutione : *Sursum corda* : quam S. Jacobus e sinu Christi fidei christianæ magister, quam divus Marcus, quam deinde alii suis in Liturgiis posuerunt : Ἄνω στήθεσιν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας, *sursum habeamus mentem et corda*, inlaniabat in conventu pio sacerdos; præsertim in augusto aræ sacrificio, quod divine S. Gregorius Nazanzienus *mystica et sursum ferentia sacra* nominat; ut omnes intelligerent adeuntes ad Deum, atque precibus S. Numinis colloquium ambientes, omni abjecta fulgillum rerum cura leves et alatos esse oportere. Quo in genere non possum non mirari vehementius et prædicare majorum nostrorum consuetudinem plenam religionis inusitatæ pietatis, qui cum in templo sacris preceationibus darent operam, in clausulis orationum pedem omnes solebant attollere, ut præ amore sempiterni domicili studioque magno cœlestium viderentur jam e corporis tabernaculo migrare velle et conjungi Deo. Rem magnifice Clemens Alexandrinus lib. VII *Strom.* expressit in hunc modum, τοὺς τε πόδας ἐπεγείρουσιν, etc., *pedes attollimus* « in extrema orationis acclamatione, prompto animo et alacritate insequi cupientes beatam illam naturam, quæ mente et intelligentia percipitur; et una cum verbo corpus abducere conantes μετάρουσι ποιησόμεθα τὴν ψυχὴν ἐπεπρωμένην, etc., *erectam animam et desiderii pennis elevatam cogimus in sancta progredi.* » Idem prope significat D. Ambrosius lib. VI *Hexaem.* cap. ix, qui mirabilem Dei providentiam in humano corpore fabricando suspiciens, pedes aiebat nobis datos non ut brutis animantibus quatuor, sed ut avium generi duos, quod sublimes alta petere debeamus. Sed paulo clarius eandem ipsam in templo consuetudinem Justinus martyr videtur attingere cum agit de iis quæ a christianis die Dominica fierent : « Post lectiones, inquit, sacras et antistitis cohortationem, ἀνοστήμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς πέμπομεν, *consurgimus communiter omnes, et preceationes mittimus.* » Argute et sapienter Eusebius Emisenus homil. in *Nativit. B. Virginis* animadvertit inter clericos poni columbam illam argenteam tergo inaurato, quæ in æthera sublimius evolat; ea causa et de sanctis dici *Isai. xl, 31* : « Assument pennas ut aquilæ, volabunt, et non deficient. » Addit propter hoc et Tabernaculum maxima ex parte opere plumario factum esse, ut omnes alas suscipiamus, et volare discamus. Plura de elevatione manuum aliisque orantium gestibus vide *supr.* cap. xi, 13, fusius explicata et moralizata.

Vers. 19.

19. TERRA NE OPERIAS SANGUINEM MEUM, NEQUE INVENIAT IN TE LOCUM LATENDI CLAMOR MEUS. — Est pathetica atque elegans sermonis apostrophe ad res mutas sensuque carentes, ut quam in præcedenti versu asseruerat suæ conscientiæ puritatem

iterum confirmet ac roboret : terram enim compellat, atque in testem citat, ac rogat, ut si illud eorum, quæ ab Eliphazo ei objecta sunt, criminum unquam commiserit, minime illud occultet, nec celet afflictionem et miseriam, quæ ejus sanguis vitæque consumebatur. Non enim nomine *sanguinis* hic intelligendus est cruor, qui in ejus venis existerat; sed peccatum, pro quo sæpe in Scripturis accipitur *Psalm. l, 16; Isai. i, 15; Ose. iv, 2; Ezech. ix, 9*, etc., et afflictio, quæ sit poena peccati, q. d. Velim cœlo et toti mundo notam esse calamitatem meam ejusque causam, ut omnes videant innocentiam meam. Ita Chrysostomus, Polychronius, Olympiodorus in *Catenis*, qui etiam hoc ad appetitum justæ de hostibus vindictæ referunt; quasi videatur alludere ad sanguinem Abel justî, cujus vox de terra ferebatur in cœlum, cum per injuriam fuisset fusus in terram, juxta illud *Gen. cap. iv, 10* : « Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra, » ubi, ut bene notat S. Ambrosius *Serm. 76*, « clamare dicitur sanguis, qui innocens effusus est, non tam voce quam causa. » Hic quippe sanguinis clamor celerem et atrocem in conspectu Dei vindictam vehementer expostulat, sic enim dicitur peccatum clamare ad Deum : quare vox sanguinis idem est quod *fratricidium*. Quem locum eleganter sic expendit D. Ambrosius lib. II *De Abel et Cain* cap. ix : « Non dixit; De fratris clamor corpore, sed : De terra clamor. Etsi frater parcat, terra non parcat; si frater tacet, terra condemnat : ipsa est in te testis et judex : testis acrior, quæ adhuc parricidii tui sanguine madet : judex asperior, quæ tanto scelere coinquinata est, ut aperiret os suum, et reciperet sanguinem fratris tui de manu tua. » Et illa quidem aperuit os suum quasi acceptura de fratribus verba pietatis, nihil timens cum fratres videret, quæ sciret jus germanitatis amoris incitativum esse, non odii : nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium ? Sed tu effudisti sanguinem, cujus dolens ipsa contagium, non augebit virtutem suam dare tibi. Non mediocrem etiam dogma quod ait : *Vox sanguinis fratris tui ad me clamat*; quia Deus justos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo vivunt. Et merito pro viventibus habentur, quia etiamsi corporis gustaverint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, et illuminantur suorum splendore meritorum, luce quoque fruuntur æterna. » Sic Ambrosius, cujus quot verba tot sententiæ contra Caini parricidalem inhumanitatem, et pro commendanda fratrum concordia et justorum funeribus celebrandis. Simili igitur modo mens Jobi sic exprimi posset, ac si dicat : Nolo terrâ mox absorbeat sanguinem meum tabemve decurrentem : habet quippe sanguis innoxii hominis, licet corruptus ac fœtidus, vocem suam, quæ in cœlos effertur, et judicis officium implorat. Nolo ergo vox hæc sanguinis mei terræ

Sanguinis nomine sæpe peccata intelliguntur.

Quomodo sanguis dicitur clamare de terra.

Terra vindictam de Cain exposcit.

Justi post mortem Deo vivunt.

visceribus condatur; nolo sanguis meus clamandi peritus præfocetur in terra, sed in cœlos celerimo volatu penetret: ibi enim habeo testem, hoc est spectatorem perspicacissimum animi mei, bene conscium meorum affectuum, quem in terra nefarie accusatus appello. Quæ verba mirum ægre affecti animi significatum produnt; quandoquidem res inanimas compellat, quas innocentiae assertrices invocat.

Sanguis Christi melius clamatur quam Abelis.

Allegorice S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. VIII, id refert ad sanguinem Christi melius quam Abel clamantem misericordiam, et non vindictam: « Sanguis, inquit, Jesu melius loquitur quam Abel: quia sanguis Abel mortem fratricidæ fratris petiit; sanguis autem Domini vitam persecutoribus impetravit. Ut ergo in nobis sacramentum dominicæ passionis non sit otiosum, debemus imitari quod sumimus, et prædicare cæteris quod veneramur: locum enim latendi clamor ejus in nobis invenit, si hoc quod mens credidit lingua tacet; sed ne in nobis clamor ejus lateat, restat ut unusquisque juxta modulum suum vivificationis suæ mysterium proximis innotescat: » sic ille. Hunc eundem locum Philippus presbyter etiam de Christo accipit in hanc sententiam: « Numquam rerum terrenarum amor ita hominum mentes obruat, ut hujus tanti beneficii memoriam curarum suarum mole sepeliat, sed super omnia in corde nostro emineat quod summum est. »

Passio Domini prædicanda.

Nota hunc locum pro concionatoribus, quorum munus est prædicare Christum, et hunc crucifixum: nihil tam frequenti, acri ac vehementi studio versare et inculcare debent quam Domini Jesu passionem, cujus in figura Raab ad fenestram appendit coccineum filum, de quo sic S. Ambrosius lib. V *De Fid.* cap. v: « Quæ in excidio civitatis remedia desperaret salutis, quia fides vicerat signa fidei, atque vexilla dominicæ passionis attollens coccum in fenestra ligavit, ut species cruoris mystici, quæ foret mundum redemptura, vernaret: ita foris Jesus nomen fuit præliantibus ad victoriam, intus species dominicæ passionis periclitantibus ad salutem: » sic ille. Rubescat ergo vox totumque os in concionatore Christi Domini sanguine: hæc est enim illa oris venustas, quam tantopere commendabat in sponsa divinus Spiritus *Cant.* iv, 3: « Sicut vitta coccinea labia tua. »

Vers. 20. ECCE ENIM IN COELO TESTIS MEUS, ET CONSCIUS MEUS IN EXCELSIS. — Postquam terræ et mortalium in ea habitantium accersivit testimonium, cœlum ipsum, vel potius cœlorum Dominum et habitatorem, suæ innocentiae testem invocat, nempe Deum, quasi elevatis, uti fecisse verosimile est, in cœlum oculis diceret: Si forte alium testem exigitis, ecce in cœlis qui pro me respondebit ac testificabitur; ille videlicet, « qui in altis habitat, et humilia respicit in cœlo et in terra, » *Psal.*

Cur Deus CXII, 5. Per periphrasim autem vocatur Deus cœ-

lorum habitator, unde omnia prospiciat, et omnium in terra habitantium hominum actus discernat; et hic est honoris titulus quo utitur Psalmista, ut ostendat nullum posse a Dei lumine abscondi, sed omnia impiorum opera nuda esse in oculis ejus, cum ait *Psal.* II, 4: « Qui habitat in cœlis iridebit eos, » etc.; item *Psal.* CXXII, 1: « Ad te levavi oculos meos qui habitas in cœlis. » Quamvis autem Deus sit ubique, dicitur tamen in cœlis habitare, tum quia gloria ipsius ibi potissimum elucet; tum quod inde ad modum concipiendi nostrum tanquam ex alta turri quidquid hic agitur contemplatur. Et scribit Aristoteles lib. I *De Anim.* cap. III, quasi a natura insitam fuisse hominibus opinionem, Deum in cœlo habitare; unde illud tam frequens apud Græcos: ἐξ ὑπεράνω δόματα νῆαι, superique habitator olympi, sed et tradita nobis a Christo Domino oratio sic incipit *Matth.* VI, 10: « Pater noster qui es in cœlis. » Verbis ergo illis, ecce in cœlo testis meus, ostendit vir plane fortissimus spem inter procellas immotam uti anchoram tutam et firmam, et, quod est mirabile, cœlos ipsos penetrantem; quasi Deus ipse Jobi innocentiam propria auctoritate testaretur. Et quidem novum non est, sanctorum innocentiam ab improborum calumniis divino testimonio vindicari, seu divinam auctoritatem ad manifestandos justos, et e tenebris, quibus involvuntur, eruendos interponi. Vir itaque sanctissimus, cum eum falsi amici fictis calumniis lacerarent, a quibus se eripere non poterat alicujus humani testimonii presidio, jure merito confugit ad divinum: « Quasi diceret, inquit Polychronius in *Caten.*, Dei judicium appello: is enim cum perfecte cognoscat omnia, neque ex iis quæ videntur, sed ex sola veritate sententiam ferat, eorum quæ a me dicuntur testis esse potest. » Nec sua Jobum spes fefellit, nam statim Deus cap. XLII, 7, ad improbos illos calumniatores: « Non estis, inquit, locuti coram me rectum, sicut servus meus Job. Ite ad servum meum Job, et offerte holocausta pro vobis: Job autem servus meus orabit pro vobis: faciem ejus suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia, » ubi duo observa, in primis, Jobum vocari sæpius *Dei servum*, qui paulo ante a calumniatoribus *Dei hostis* dicebatur, quod recte expendit D. Chrysostomus: « Identidem, inquit, Deus Jobum *servum* suum appellat, ut ostendat eum sua egregia facinora commemorantem esse vera locutum; amicos autem, qui illum condemnarant, haud vera dixisse. » Deinde observa ex Olympiodoro Jobum a Deo constitui patronum ac deprecatorem suorum calumniatorum, ut intelligerent ipsi calumniatores quanta esset apud Deum Jobi auctoritas, qui illum vehementer iratum serenaret, et quanta esset Jobi benignitas etiam in adversarios, qui pro illis apud Deum precaretur; unde factum est, ut viri probitas, quæ falsis calumniis latebat, divino testimonio in apertam lucem traheretur.

Sanctorum innocentia sæpe divino testimonio comprobatur.

Job Dei testimonio probatur.

Eodem modo Deus inter Cainum et Abelem dijudicavit : quis non crederet Caini hostiam, sicut tempore prior fuerat, ita fuisse animo perfectiorem ? Ex hac autem opinione quis non videt, quanta in caligine Abelis sanctitas versaretur ? Quid ergo Deus ? Aduit statim factorum testis et arbiter, nam « Abel, inquit D. Paulus *Hebr.* xi, 4, testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo, » *q. d.* Opus fuit ut major Abelis virtus, quæ in animo latebat, divino testimonio foras proderetur. Murmurarunt olim contra Moysem Maria et Aaron ; ad quos statim Dominus Moysis innocentiam testatur dicens *Num.* xii, 7 : « At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est, » etc. Ubi Rupertus lib. I, cap. xxxiv : « Nullo modo, inquit, Moyses seipsum defendebat, et hoc pacto quasi legitima causa defensorum sui Deum magis tacendo constituerebat : » nam Deus etiam non requisitus suorum innocentiam proprio testimonio tuetur. Dominum ergo testem ac laudatorem nostrorum operum requiramus ; homines vero nec vituperatores timeamus, nec laudatores auscultemus : « Omnis qui ex eo quod agit, inquit S. Gregorius, humanas laudes appetit, testem in terra querit ; qui autem de actibus suis omnipotenti Deo placere festinat, testem se in cælo habere considerat. »

Deum non homines spectare debemus.

Vers. 21. 21. VERBOSI AMICI MEI : AD DEUM STILLAT OCLUS MEUS. — Per apostrophen convertitur ad amicos, quos irrisorie vocat *verbosos*, iterum eos de nimia loquacitate pungens, atque una voce complectens id quod nuper dixerat eos nugis tantum ventosisque sermonibus delectari. Unde patet omnium optime interpretem reddidisse vocem hebræam מליץ *melitz* : friget enim aliquantulum versio Vatabli simpliciter reddentis, *collocutores mei* ; similiter ea Pagnini et Tigurinae, quæ habent *rhetores mei* ; nec ad rem facere videtur illa Montani, Burgensis et Complutensium, *interpretes mei*. Non enim hic arguit Job amicos, quasi in deteriorem partem verba sua interpretentur, licet verissimum sit ; sed potius, quod nullo verborum aut rationum pondere valentes, bullatis tantum sermonibus sibi illudere delectentur.

Notanda hic illa phrasid : « Ad Deum stillat oculus meus : » quamvis enim stillare apte conveniat oculo lacrymabundo, aliquid tamen amplius hoc loco connotat quam fietum simplicem, nempe mutam quamdam locutionem, et mentalem cum lacrymis ad Deum orationem, *q. d.* Deum alloquitur oculus meus, per lacrymas videlicet, quæ verba efficacissima sunt, et legatione pro nobis funguntur apud Deum, ut credidit ille qui dixit *Psal.* xxxviii, 13 : « Auribus percipe lacrymas meas : » quæ nisi verba essent auribus minime perciperentur. Hic sermo vivus et efficax, quo utendum, ubi mortalium auxilia desunt, aut verba nocent.

Stillare pro loqui

cap. ii, 6 : « Ne stilletis stillantes ; » interpres noster sæpe in Scriptura sumitur. *ne loquamini loquentes*, cui annuens S. Hieronymus : « Aquila, inquit, interpretatus est, *ne stilletis stillantes*, quodam idiomate hebraico, eloquium, ab eo quod fluat, et ad aures perveniat audientium in similitudinem pluvie descendentis, *stillationem* vocans. » Similiter apud Ezechielem pro *prophetare* dicitur cap. xxvi, 40 : « Stilla ad Africum ; » item *ibid.* xxi, 2 : « Stilla ad sanctuaria ; et propheta super humum Israel ; » sicut et in Amos cap. vii, 26 : « Non prophetabis super Israel, et non stillabis super domum idoli. » In quibus locis amarum quid et terribile prædicendum verbisque annuntiandum præ se fert ; sed aliquando benignam, suavem et fluidam eloquentiam denotat, velut *infr.* cap. xxxix, 22 cum dicitur : « Super illos stillabit eloquium meum : » cuius schematis similitudo exprimitur in illo *Deuter.* xxxii, 2 : « Fluat ut ros eloquium meum, quasi imber super herbam, et quasi stillæ super gramina : quia nomen Domini invocabo. » Itaque Job asserit se flebili quadam voce ad Deum humiliter, benigne suaviterque locutum fuisse, vel ab eo aliquid postulasse ; eo prorsus modo quo I *Reg.* i, 15 mater Samuelis prophetæ effudit aliquando animam suam in conspectu Domini, etsi vox ejus penitus non audiebatur :

22. ATQUE UTINAM SIC JUDICARETUR VIR CUM DEO, Vers. 22.

QUOMODO JUDICATUR FILIUS HOMINIS CUM COLLEGA SUO. — Utinam, inquit, Deus in hac causa disceptanda illum sequeretur ordinem, quem homines in suis de more judiciis exercendis observant ; qui rationes hinc inde conferunt, easque iudicibus expendendas proponunt, qui sive ad constituenda præmia, sive ad imponenda supplicia, mensuram aliquam habent a lege constitutam ! *q. d.* Possem facile meam causam probare et justificare ; verum non sic apud Deum se res habet, qui supra leges est ; neque semper punit ut iudex, sed interdum exercet et probat ut pater, quique quos magis amat severius affligit. Judicamur itaque cum Deo, aut nostram cum illo causam disceptamus cum precibus et lacrymis, non ad morem forensis strepitus cum præmeditatis rationum aut cavillorum argutiis : sic nimirum vir cum collega suo et compare argumentari solet, ut ratio rationem, et vim vis opposita depellat, et veritas tandem ex argumentorum congressione se prodatur. At cum Deo, longe aliter ; neque Deus eodem semper modo veritatem pronuntiat, quo homo absoluto iudicio, ita ut omnes intelligant, quid Deus maxime aut velit aut probet externo aliquo signo. Et hoc videtur voluisse Jobus, dum ea ratione iudicari cupit cum Deo, id est iudicium subire Dei, qua homo mortali iudici causam suam disceptandam permittit, qui per præconem, aut publica aliqua atque legitima forma, quid æquum sit, aut secus, pronuntiare solet : sperabat enim fore, ut Deus longe aliter, quam amici illi verbosi atque onerosi consolatores, de causa statueret, et ostende-

Dei iudicium longe diversa ab humano.

Mala conscientia timidos, bona vero audaces reddit.

ret longam illam vexationem non esse scelerum supplicium, sed fidei atque patientiæ probationem, cum nullius sibi culpæ conscius esset. Ut enim scelerum conscientia languidos reddit robustorum animos, sic ubi hæc abest audaces reddit innocentes, et ita constantes, ut cum Deo ipso congredi non recuset, quod hic Jobus optare se dicit : sane verum est quod Horatius cecinit lib. I *Epist.* 1, bonam conscientiam instar muri ærei esse, qui homines securos esse jubet, quantumcumque hostis premat :

Hic murus aeneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Hæc explicatio est Sanctii nostri, et mihi omnium placet maxime; neque tamen illorum expositio displicet, qui Jobo id in votis esse putant, ut causa hæc a Domino judicetur eo tempore, quo adhuc superest halitus, et potest utilis esse disceptatio; neque ad illud differat tempus, in quo non licet viam illam repetere, quam semel confecit, neque gressus corrigere, quos extra legem et orbitam instituit. Cui explanationi belle assonant quæ proxime sequuntur :

Vers. 23. 23. ECCE ENIM BREVES ANNI TRANSEUNT, ET SEMITAM, PER QUAM NON REVERTAR, AMBULO. — Est familiare Job op-
tatio ante mortem discerni causam suam.

ullius culpæ rei peragi, quam in hac vita non expiarint : quocirca cum Jobus mira de se dixisset, quæ iniquis æstimatoribus parum probari novit, subdit se non inconsulto illa protulisse, sed præmeditato, eademque nunc demum confirmare eo sensu ac maturitate, quæ deceat virum pium suæ salutis cupidum, qui mortis nuntio jam vocatur ad tribunal, ubi sit rerum verborumque rationem redditurus. « Ambulo, inquit, semitam, per quam non revertar, » hoc est, eo gradior, unde non regrediar. Videtur autem Jobus hac ipsa oratione velle Dei clementiam urgere, ut maturet ei benefacere, quæ infinitæ bonitatis propensio est; labi tempus, pauloque post non fore in hac vita Jobum, quem afflictum recreet, cui insonti opituletur. In Hebræo est, *quia anni numeri adveniunt*; id est pauci et breves, quo sensu Sirach dixit *Eccli.* XVII, 2 : *ἡμέρας ἀριθμοῦ ἐδώκεν αὐτοῖς, dies numeri dedit eis*, id est paucos, qui nempe numeratu faciles sint; unde Septuaginta hic transtulerunt, *ἔτη δὲ ἀριθμητὰ ἔτασαν, anni autem numerati venerunt*; posterius autem hemistichium in futuro sic expresse-
runt, *ἔδωκε δὲ ἡ σὺν ἰκανοστραφήσομαι, περιέσομαι, via per quam non revertar, ambulabo*. Innuat autem viam universæ carnis, qua nemo revertitur *κατὰ φύσιν, secundum naturam* scilicet, et secundum statum præsentem : nam miraculose nonnunquam aliqui reversi sunt; et omnes in resurrectione ad carnem revertemur II *Corinth.* v, 10, ut pro meritis quisque suis prout in ea se gessit recipiat.

CAPUT DECIMUM SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Job ex ærumnarum magnitudine et multitudine certam sibi mortem imminere præsentem, et amicos præsentem tantum remunerationem statuentes insipientiæ arguens, ipse futuram requiem præstolatur.

1. Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, et solum mihi superest sepulcrum. 2. Non peccavi, et in amaritudinibus moratur oculus meus. 3. Libera me, Domine, et pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me. 4. Cor eorum longe fecisti a disciplina, propterea non exaltabuntur. 5. Prædam pollicetur sociis, et oculi filiorum ejus deficient. 6. Posuit me quasi in proverbium vulgi, et exemplum sum coram eis. 7. Caligavit ab indignatione oculus meus, et membra mea quasi in nihilum redacta sunt. 8. Stupebunt justi super hoc, et innocens contra hypocritam suscitabitur. 9. Et tenebit justus viam suam, et mundis manibus addet fortitudinem. 10. Igitur omnes vos convertimini, et venite, et non inveniam in vobis ullum sapientem. 11. Dies mei transierunt, cogitationes meæ dissipatæ sunt, torquentes cor meum. 12. Noctem verterunt in diem, et, rursum post tenebras spero lucem. 13. Si sustinero, infernus domus mea est, et in tenebris stravi lectulum meum. 14. Putredini dixi : Pater meus es, mater mea, et soror mea, vermibus. 15. Ubi est ergo nunc præstolatio mea, et patientiam meam quis considerat? 16. In profundissimum infernum descendent omnia mea : putasne saltem ibi erit requies mihi?

Vers. 1. **1. SPIRITUS MEUS ATTENUABITUR, DIES MEI BRIVIABUNTUR, ET SOLEM MIHI SUPEREST SEPULCRUM.** — Job hic prosequitur et explicat id quod in fine capitis præcedentis per circuitionem de instante sibi morte dixerat : « Semitam, per quam non revertar, ambulo, » indicans instare jam extremam metam, a qua ad carceres revocari non datur, cum labore anguste attenuatus spiritus, et deficiat libere respirandi facultas : vix enim, inquit, spiritum duco, quod est morientis indicium, et vitæ jam deficientis, quæ trahendo reddendoque spiritu continentur, quare cum magna difficultate respirandi diu non valet exsistere. Posset etiam sic explicari, ut *spiritus* animam significet, juxta quod scribitur de hominis informatione Gen. ii, 7 : « Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem. » Et ita Chaldaeus hoc loco transfert, *anima mea, q. d. Animam ago, pereo, et vita mea consumitur, quæ explicatio Græcis arrisisse videtur, qui ita vertunt, δέχομαι πνεύματι φερόμενος, pereo spiritu agítatus; quod vero attenuabitur dicit, est futurum pro præterito, phrasi Scripturæ usitata. Postest autem attenuatio spiritus ad respirandi difficultatem, quam vocant δύσπνοιαν, vel asthma, referri, vel etiam ad attenuationem spirituum vitalium; at certe tot suberant in homine tabido mortis causæ, ut non multum referat hanc illamve disquirere. Recte autem et eleganter attenuatæ compressæque respirationi junguntur dies decurtati, ut proxima et accelerata mors describatur, et nihil jam esse reliquum nisi sepulcrum, commune mortuorum domicilium; hanc scilicet unam habet homo domum, quæ nomen non mutabit, quæque ad judicium usque perpetua erit. Villæ, ædes præclaræ, horti, agri, prædia, mille mutant nomina, et mille cum nominibus dominos; at sepulcrum nomen incisum cum domino semper retinet, juxta illud Psalm. XLVIII, 12 : « Sepulcra eorum domus illorum in æternum, » id est usque ad sæculi consummationem. Qui hæc animo versat, terrena flocci facit, cælestia concupiscit, juxta illud S. Hieronymi ad Paulin. : « Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum. » Illud tamen afflictum Jobum vehementer angebat, quod cum non peccasset, tanquam flagitiosissimus homo torqueretur : quare sic conqueritur :*

Vers. 2. **2. NON PECCAVI, ET IN AMARITUDINIBUS MORATUR OCELUS MEUS.** — q. d. Nihil a me admissum propter quod usque adeo vehementer cruciari debeam, et tamen oculi mei nihil experiuntur non amarum, qui jam lacrymarum assiduitate tabescunt, et nihil vident quod exhilaret animum, imo quod non augeat dolorem : ocelum enim in amaritudinibus morari idem est quod diu flere, longum fletum effundere, fletum, inquam, amaritudine plenum, qui fortasse somnum abigebat, ut noctes fletu insomnes ducens, recte morari, seu cunctari, vel diutius amare flendo perseverare

dictus sit. Quo sensu autem Jobus a peccato se immunem dicat, cum tamen se aliquando e idem obnoxium fuisse fateatur, in superioribus sæpe dictum est, nempe hominum judicio, qui externa tantum opera considerant, aut comparatione poenarum, quibus Dominus non nisi gravissima peccata punire solet, qualia in se non inveniabat Jobus : vide quæ cap. vi, 2 et cap. ix, 2, 20, 29, 30, etc., dicta sunt. Ultima autem pars hujus versiculi similis est vers. 1 cap. x, ubi vide uberiores ejus explicationes. Pulchre autem et apte ad hunc locum B. Laurentius Justinianus lib. De Cast. convub. verb. et anim. cap. xv : « Præstantius, inquit, est innocenter humiliari quam juste, nam innocentia meritum cumulat, justitia autem persolvit debitum : juste quippe Propheta sanctus humiliatum se agnovit, qui post violati proximi thorum, post contra Dei voluntatem populi numerationem, post perpetratum homicidium aiebat Psalm. CXVI, 67 : Prius quam humiliarer ego deliqui; juste quoque Propheta alius se et populum Dei humiliatos confitebatur, cum lacrymosa prece diceret Domino Dan. ix, 5 : Peccavimus, iniquitatem fecimus, impie gessimus, et recessimus, et declinavimus a mandatis tuis atque judiciis : neque enim in justificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis : propter peccata quidem nostra et iniquitates patrum nostrorum Jerusalem et populus tuus in opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum : innocenter vero humiliatus fuerat Job, vir utique simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo : qui post amissam substantiam, post natum interitum, post vulnerum cicatrices et vermium rosionem in sua perseverans innocentia dicebat confidenter : Non peccavi, et in amaritudine moratur oculus meus. »

Lectio Hebraica hoc loco plurimum videtur a Vulgata distare; sed utramque Sanctius noster optime conciliat, ut eadem sit, aut certe non admodum diversa sententia : sic autem est hebraice, profecto illusores aut mendaces mecum, ita nimirum appellat suos falsos amicos, quia dicebant ipsum esse sceleratum, et propter sua peccata tam acerbè puniri, quos dum mendaces dicit atque illusores, non obscure docet in se nullum esse peccatum; quod idem est atque non peccavi. Græci hunc versiculum cum sequenti confuderunt, unum ex duobus sua versione facientes, et aliam sententiam reddentes : ita enim convertunt, λίσσομαι κάμωσιν και τι ποιήσω; ἐλέησάν δέ μου τὰ ἐπάχροντα ἀλάττοι. τίς ἐστίν οὗτος; τῆ χειρὶ μου συνέβητω, supplico laborans; et quid faciam? furati autem sunt bona mea externi : quis est hic? manus meæ colligetur; ubi illud supplico laborans respondet istis Vulgati verbis, in amaritudinibus moratur oculus meus, quod Septuaginta sic intellexerunt, ac si Job dicat oculos suos in Deo morari, id est, in tantis ærumnis ad Deum solum esse conversos ipsius opem implorando, sicut dixit David Psalm.

Sepulcrum hominis domus domus usque ad sæculi consummationem.

Præstat innocenter pati quam nocenter.

Lectio hebraica et græca varietas et conciliatio cum Vulgata.

CXXI, 1 : « Ad te levavi oculos meos qui habitas in caelis, » etc. Illud autem, *furati sunt bona mea externi*, respondet ei quod in Hebræo esse diximus, *profecto illusores aut mendaces mecum*, quod in *Caten.* exponitur de Chaldæis aliisque prædonibus, qui cap. I narratur Jobi bona diripuisse, illique illusisse. Porro illud, *quis est hic? manus meæ colligetur*, idem est ac si dicat : Quis mecum vult in iudicio disceptare? ad manum meam alligetur, ut una ad divinum tribunal deducamur, Dei iudicium subituri. Quod respondet versui sequenti :

Vers. 3. 3. LIBERA ME, DOMINE, ET PONE ME JUXTA TE, ET
 Job Dei invocat patrocini- CUIUSVIS MANUS PUGNET CONTRA ME. — Sermonem hic ad Deum convertit suorum amicorum illusionibus ac deceptionibus fatigatus, a quibus expediti ac liberari desiderat, et hoc est quod extenso quodam et generali sensu in sua versione Vulgatus expressit; in fonte tamen aliquid specialius, nempe quasi modus, quo hoc exsequi debeat, continetur. Cum enim de litigando sit sermo, ut a solita litigantium inquietudine, quam patitur, liberetur, et ut evidentius de sua contestata innocentia constet, postulat a Deo, ut ipsemet causam suam dijudicet, ne amplius cum prædictis illis illusoribus amicis suis agendum et litigandum sit. In Hebræo est, *pone fidejussionem meam tecum*, id est, fide jube, seu promitte, quod apud te, et non apud homines causa mea agetur, et tuo, non humano iudicio causa definietur; tum neminem timebo, ita Tirinus noster, Stunica et alii : est enim Dei iudicium firmissimum innocentium præsidium, sicut dicit Apostolus Rom. VIII, 31 : « Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat : quis est qui condemnet? » hoc est, inquit Cornelius, scutum impenetrabile patientiæ sanctorum, quo excipiunt et elidunt omnia hostium jacula, *g. d.* Deus est qui hosce electos, puta fideles suos, a peccatis, et ab intentata peccati et dæmonis actione absolvit, justosque pronuntiat. « Quis ergo diabolus, inquit D. Anselmus, vel homo contrariam damnationis sententiam in eos ferat? » *g. d.* Nemo, nisi frustra. Aut quid noceant eis accusationes et damnationes hominum, cum Deus eos justificat? Idem dixit Isaias cap. L, 8 : « Juxta est qui justificat me, quis contradicet mihi? Ecce Dominus Deus auxiliator meus, quis est qui condemnet me? » ubi pro *condemnet me* hebraice est ירשעני *iarsehenni*, id est, *injustum vel impium me faciet*, hoc est, impium me iudicabit et declarabit. Habet sane illa Dei expetita propinquitas pondus maximum ad animum roborandum, quod theologi rerum interinarum consulti bene norunt : evenire quippe solet, ut viri plane piissimi, ariditate molestissima gravissimisque Dei repulsis ac tentationibus veluti fracti, videantur sibi expositi jaculis hostium acerrimorum, a quibus mors peracerba inferenda sit; qui tamen, statim ac Deus se adesse,

proxime agere et favere velle significat, robur immensum concipiunt, et cum Tartaro universo se configere posse persentiunt. Merito igitur Jobus tetricè repulsus orat : « Pone me juxta te, » *g. d.* Satis graviter me rejecisti, ex quo imbecillis effectus contabui; nunc ergo fave dejecto, fac tibi propinquum, tuoque præsidio me defende, nec ullum congressum formidabo.

Ad hoc scutum et fidele præsidium recurrerunt semper omnes sancti, et in primis David; ut e dulcibus ejus odibus intelligi potest, qui cum inde mirificam animi lætitiā spemque hauriret, ad præstantem illam fiduciam celebrandam et cum cæteris hominibus communicandam psalmum instituit, quem exultans in hunc modum inchoavit *Psalm. x, 1* : « In Domino confido : » sentiebat enim, et sicut ea quæ oculis cernuntur animadvertibat, in mediis difficultatibus et ærumnis vitæ se divino clypeo tegi atque defendi, quare *Psalm.* titulum fecit *νικησιών, victoriae effectori*, vel, ut alii legunt, *ἐπινίκιον, Davidis carmen triumphale*. D. Chrysostomus eumdem *Psalmum* exponens, miratus pii viri fiduciam et inusitatam Dei protegentis humanitatem, spem illam recurrentis ad Deum titulis ornat multis et honoratis, et vocat *Dei præsidium inexpugnabile, turrim*, quæ capi et everti nequit, murum insuperabilem, invictum armorum genus : addit *λιμένα εὐδίων, portum tranquillum*; in quo doctissimus ille Pontifex respectum habuisse videtur ad Hesiodi poetæ magni et prudentis inventum, qui in Herculis scuto pictum ait expressumque fuisse *λιμένα εὐδίων, portum tutum indomiti maris*, ut significaret viros magnos præstantesque heroas, quos etiam *scuta terræ* sanctissimorum vatum oracula nominare consueverunt, portum et perfrugium aliis concedere, ut si quando in medio veluti gurgite periculosissimarum calamitatum deprehensi, fluctu invidiæ circumacti, aut procella superbientium inimicorum elisi obrutique fuerint, ad eos tanquam in sinum placidissimæ stationis appellent, et sub eorum scuto recreentur. Quod vere divinius scutum aut heroicum magis cogitari potest quam illius potentissimi filii vere Jovis, quem *Dominum Sabaoth*, hoc est principem invictorum exercituum atque ducem, Scripturæ nominant? qui jam inde ab eo temporis puncto, quo naturam nostram ut sponsam sibi admirabiliter conjunxit, factus est bellator inclytus atque magnanimus, scuto, gladio et lata illa insignique lorica munitus, non ferro, ut de regio juvene dixit *Homerus Iliad. i, vers. 293, παμφανών*; sed virtutum omnium splendore collucens : sic enim epithalamium canens sonorus David, non prius sponsum quam militem insignit, armatumque inducit velut spolia jam legentem et triumphantem *Psalm. XLIV, 4* : « Accingere gladio super femur tuum potentissime, » etc. Verum non sibi, sed nobis armatur, Gladius ille fulmineus est gladius nostræ gloriæ, aureum illius scutum, nostra protectio : nobis

Ad Dei præsidium omnes sancti confugiunt.

Dei præsidium inexpugnabile et portum tranquillius.

Dei armum præsidium.

Dei propinquitas suis robor addit.

Christus nostrum scutum, nostra protectio, etc. nostris armis indatus.

meret, belligerat nobis, et vincit. Quare loquens pius Vates de justo, et praesertim christiano, hanc illius felicitatem ita praedicat *Psalm. cxx, 5*: « Dominus protectio tua super manum dexteram tuam, » quo in loco S. Chrysostomus loquendi modum vult petitem a bellis, et describi Deum ut παραστάτην, quem Gaza dicit *adstitem*, Nicephorus ἀσπίστον, *scutatum*, peltastam, clypeo defendentem: fuerunt enim in praelio adstites, qui ad bellantium latus haerent, atque armorum suorum objectu et fortissimi animi contentione eos tuerentur.

Deus no-
bis a
dextris
adstat,
ut nos
juvet et
protegat.

Deus igitur est parastata noster et protectio ad manum dexteram, quasi tegat assiduissime latus, et potentissima sua manu defendat, ubique adsit et volitet, nobis lauros et victoriam conciliet, tutos et beatos reddat. Sunt quidem nostrae manus debiles, atque omni praesidio nudae, si natura spectetur atque humanae mentis infirmitas; sed si magnus ille bellator et caelestis militiae princeps nobiscum fuerit, juxta manum dexteram nostram in eo faciemus virtutem. Hic igitur ille oris aurei praesul ait significari benevolentissimam Dei « custodiam ἐκάληρον, suis numeris absolutam, » acerrimam, et praesentissimum auxilium dignum Deo; cujus item favor in *dextera* ut arcano in symbolo notetur. « Dominus protectio tua super manum dexteram tuam; » apud Septuaginta est σκέπη, *umbraculum*, sive, ut habet D. Augustinus, *tegmentum tuum*, quod sensu non discordat, cum ad scutum referatur, quo tegimur: nam cum Deus super caput nostrum clypeum suum extulerit ut adamantinum umbraculum, nullum caeli fulmen est tam igneum et vibrans, nulli hominum doli tamque immanis crudelitas, infandorum geniorum nulli impetus tam violenti atque furiosi, quos non suo umbone divino repellat: in tuto sumus, tegumento illo forti et glorioso defensi. Quod est obumbrari ad salutem atque victoriam, ut alio in loco dicit Propheta *Psalm. cxxxix, 8*: « Obumbrasti super caput meum in die belli, » ubi in Hebraeo est סככתה *sacchota*, id est *protexisti*. Atque ut olim Josue cap. vii clypeum attollente vis Hebraeis et robur accrescit, urbs Hai capitur, hostes internecione delentur, Dei populus gestit et triumphat: sic mundi amatore Jesu scutum elevante, providentiae luce late fulgurans vigor nobis in animum immittitur, difficultates minuuntur, vanescunt pericula, insidiantes vitae nostrae et salutis inimici obruuntur. Hinc, ut dixi, laeta piorum fiducia, hinc Jobi ille enthusiasmus Dei praesidium agnoscens, et animum suum confirmantis: « Pone me juxta te, et cujusvis manus pugnet contra me. » Sed quonam modo quisque juxta Deum ponitur, nisi quatenus cogitatione, quod Deus adest, et auxilio suo praesto est, ad pugnandum roboratur? Egregie quidem Macarius *Aegyptius Homil. 43*: « Velut sarmenta, inquit, in ignem projecta facultati ignis resistere nequeunt, sed statim exu-

runtur, ita daemones, qui bellum inferre volunt homini Spiritum Sanctum adepti, uruntur et absumuntur ab ignis divini potentia, modo homo Domino semper adhaereat, fiduciam et spem habens in eum. Ac si fuerint daemones robustis montibus fortitudine pares, tanquam ab igne cera comburentur ab oratione. » Optime id dictum est, quoniam, ut S. Joannes ait *I Epist. iv, 4*: « Major est qui in vobis est quam qui in mundo. » Eo ergo nobis assistente facile a malignarum potestatum incursum protegemur.

4. COR EORUM LONGE FECISTI A DISCIPLINA: PROP-
TERRA NON EXALTABUNTUR. — Rationem aliam reddit, cur cum illis amicis suis amplius agere nollet, quia videlicet mentes eorum erant vacuae sapientia, et vera rerum cognitione privatae, neque intelligebant longe inter animi corporisque bona differre, sed censebant veram virtutem ex externa fortuna esse aestimandam: in qua re gravissimae quidem offensionis, nisi attentum sumus, periculum est, adeo ut David in simili periculo versatus de se diceret *Psalm. lxxii, 2*: « Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei; » et ipse Job ait cap. xii, 4: « Deridetur justus simplicitas. Lampas contempta apud cogitationes divitum, parata ad tempus statutum, » quod ex Hebraeo etiam verti potest, *parata ad offensionem pedis*. Hac etiam ratione eos, qui in hoc mundo habentur sapientes, longe Deus a disciplina fecit, id est, stultissimos esse demonstravit, cum Jesum Christum verum Dei Filium mundo tam miserum, despectum et afflictum proposuit, ut Paulus auctor est dicens *I Corinth. i, 20*: « Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam praedicationis salvos facere credentes. » *Stultitiam praedicationis* vocat Christum crucifixum, qui pereuntibus, ut dixerat ante, stultitia est: dici enim non potest, quantum sapientum hujus mundi mentes perturbet, quantamque oculis eorum offundat caliginem, quod in hac vita meritis saepe fortuna non respondeat: in eoque hominem omnium animalium infelicissimum esse ducunt, quod praeter caetera animalia homo ex libidine fortunae dependeat, adeo ut diceret Crato apud Menandrum, si sibi ab aliquo deo daretur optio, se electurum potius, aut asinum, aut equum esse quam hominem; cujus versus, quia jucundi sunt, subjiciam:

Εἰ τις προσελθὼν μοι θεῶν λόγῳ, Κράτων,
ἔπῃ ἀποθάνῃς αὐθις ἐξ ἀρχῆς ἔση,
ἔση δὲ ὁ τι ἂν βούλη, κύων, πρόβατον, τράγος,
ἄνθρωπος, ἵππος· δις βιῶναι γὰρ σε δεῖ·
Εἰμαρμένον τοῦτ' ἔστιν· ὁ τι βούλει δ' ἑαυτῷ·
Ἄπαντα μᾶλλον, εἶδος εἰπεῖν ἂν δακῶ,
Ποίει με πλὴν ἀνθρώπων· ἀδίκεος εὐτυχεῖ
Κακῶς τε πράττει τοῦτο τὸ ζῶον μόνον.
Ὁ κράτιστος ἵππος ἐπιμειλεστέρων ἔχει
ἑτέρου θεραπείαν· ἀγαθὸς ἂν γένη κύων

Vers. 4.
Sapientes
bejus
mundi in
quo ve-
hementer
offen-
dant.

Ἐντομότερος εἶ τοῦ κακοῦ κυνὸς πολὺ.
 Ἀλεκτροῦν γενναῖος ἐν ἑτέρᾳ τρεφῇ
 Ἔστιν, ὃ δ' ἀγενὴς καὶ δέδωκε τὸν κρείττονα.
 Ἄνθρωπος ἐάν ᾗ χρηστός, εὐγενὴς σφόδρα
 Γενναῖος, οὐδὲν ὄφελος ἐν τῷ νῦν γένει.
 Πράττει δ' ὃ κολαῖς ἄριστα πάντων, δεύτερα
 Ὁ σκυφοῦντος, ὃ κακοῦντος τρίτ' ἔχει.
 Ὄνον γενέσθαι κρείττον, ἢ τοῖς χείρονας
 Ὅρᾳν ἑαυτοῦ ζῶντας ἐπιφανέστερον :

Crato, si
 illi optio
 daretur,
 mallet
 conjusvis
 bestiae
 quam ho-
 minis
 conditio-
 nem.

Si quis deoram jam mihi dicat, Crato,
 Ubi vitam functus fueris vives denuo,
 Et fies quidvis, hircus, aut canis, aut ovis,
 Equus, homo denique : nam revivendum tibi est :
 Ita fata sciscunt : opta quam vitam velis :
 Dicturus videor illico : Fac me quidlibet
 Dum ne hominem facias. Unum id animantum omnium
 Sine merito habet fortunam aut infortunium.
 Equorum ut quisque fortis est curatius
 Habetur alio. Velox in pretio canis
 Majore est quam projectus ingluvie aut iners.
 Generosus fruitur gallus præcipua dape,
 Atque ultro ignavus alter potiozem timet.
 Homo si quis est bene natus, eductus probe,
 Caste moratus, nullam prelium hoc sæculo est.
 Primas in vita habet assentator, alteras
 Calumniator, at malignus tertias.
 Quanto asinum fieri satius, quam intuerier
 Pejores se pollucibilis vivere !

Sic ille : quibus similia complura lege in *Floril.*
 Stobæi tit. XCVIII, CV et CVIII. Quod autem Job
 ait, *longe fecisti a disciplina*, non actionem, sed
 permissionem Dei significat : Deus quippe homi-
 nes non agit extra sapientiæ scholam, sed agi si-
 nit. Illud vero, *non exaltabuntur*, perinde est ac
 non gloriabuntur, non me causa vincent, non
 laudabuntur ut sapientiores me, quod certe rei
 exitu luculentoque Dei judicio ad calcem libri
 hujus demonstratum est.

Vers. 5. 5. PRÆDAM POLLICETUR SOCIIS, ET OCELLI FILIORUM
 EJUS DEFICIENT. — Locus hic, ut bene Stunica et
 Pineda notant, valde difficilis est, et ad expli-
 candum et ad contexendum, varieque declaratur,
 ac diversimode ex Hebræo prima versus pars
 convertitur, quod tota ex vocibus constet ambi-
 guis, vixque duos auctores reperias, inter quos
 de hujus loci aut conversione aut explicatione
 conveniat. Sed consideranti et ponderanti mihi
 multorum auctorum, quos de hac re legi, sen-
 tentias, Vulgati interpretis nostri translatio valde
 mihi probatur : nam quod *prædam* vertit, id quod
 alii *ad blandiendum* vel *blanditiem* convertendum
 existimant, certum est *לֶחֶלֶק* *helec* in Scriptura di-
 vina longe frequentius *partem* quam *blanditiem*
 significare, quam significationem sequens Vulga-
 tus, ut cum iis quæ sequuntur aptius conveniret,
 magis latine *prædam* transtulit. Cui versioni Græci
 atque Chaldæus subscripserunt : nam Græci *τῆ*
μερίδι, *parti* convertunt ; Chaldæus *למפליג* *lema-*
phlig, id est *ad dividentium*. Quod vero *sociis* trans-
 fert, quod alii *cogitationes* transferendum puta-
 runt, certum etiam est *רַחִים* *rehhim* sæpissime *so-*
cios et *amicos* in Scriptura indicare ; et Chaldæus

Lectio
 Vulgata
 cum He-
 bræo col-
 lata.

socios convertit. Docet igitur Jobus, quomodo suis
 amicis disputatio ista non sit ex voto successura,
 et agit præcipue cum Eliphazo : quia hic prin-
 ceptus erat et magister, atque ideo dictus aliorum
pater ; quod item facit Deus cap. XLII, ubi hunc
 præ cæteris sociis tanquam illorum ducem atque
 magistrum reprehendit. Hic autem quasi strenuus
 robustissimi exercitus imperator victoriam sibi
 et aliis prædam pollicebatur, id est victoriam
 gloriosam, quam de hoste prostrato expectatione
 devorarat ; ex qua ad alios, qui tanquam filii
 censebantur, non exiguam laudem derivatum iri
 putabat, quemadmodum ex parentis victoria man-
 nubia et commoditates aliæ non-exiguæ ad filios
 pervenire solent. At eveniet longe aliter quam
 Eliphazus ipse sibi persuaserat : nam filii qui ex-
 spectant prædam, et in eam intentos habent ocu-
 los, deficient a sua expectatione depulsi : quod
 ita accidit, nam cap. XXXII, homo alienus, quique
 non numerabatur in illis amicis qui consolationis
 gratia ad Jobum accesserant, vocatus Eliu, cum
 vidisset ambitiosos hos viros rationabilem res-
 ponsionem non invenisse, gravi in illos indigna-
 tione succensuit. Hi porro qui *socii* dicuntur Eli-
 phazi, iidem vocantur ejusdem *filii*, aut quia
 discipuli doctorem suum parentem salutant, aut
 quia principes ab inferiori et subdita turba hon-
 oris et obsequii ergo *patres* compellantur : ita
 Sanctius noster cum Stunica fere consentiens. Si-
 cut ergo Job in prima versus parte alludebat ad
 victoris rationem, ita in secunda ad victi condi-
 tionem : quæ expositio mihi multo planior aliis
 et cohærentior videtur.

Septuaginta vertunt, *τῆ μερίδι ἀναγγελαὶ κακίας* :
ἀναγγελαὶ δὲ μοῦ ἐφ' οὐκίαις ἐλάσαν, *parti annuntiabit*
mala, oculi autem mei super filios contabuerunt ;
 quæ versio etiam quadrat cum Hebræo et Vul-
 gato, nam si pro *רַחִים* *rehhim* aliis punctis *rahim*
 legamus, *mala* et iniqua declarat : eodem modo
 si pro *עֵינַי* *hene* aliis punctis *henai* legamus, *ocu-*
lum meum significat, id est, non exaltabuntur, ut
 dixerat superiori versu : quoniam « *partii* (id est
 amico) annuntiavit mala, » id est, annuntiave-
 runt malum seu iniquum esse : mutatio enim nu-
 meri Hebræis frequens est. Secundam vero ver-
 sus partem cum sequentibus conjungi voluerunt,
 quibus suas calamitates narrat, in quibus primo
 liberorum suorum miseram numerat amissionem ;
 in secunda igitur versus parte vertenda Græci
 tantum discrepant a Vulgato ; reliqui cum illo
 conveniunt. *Primæ* vero partis hujus versiculi tot
 fere sunt versiones quot vertentes : quidam he-
 bræus reddit, *qui ad blandiendam narrat cogita-*
tiones, scilicet Dei, ut Deo morem gerat, quod ita
 Jobum afflixerit, quia Job eum offenderat ; Biblia
 Regia vertunt, *ad blanditiem indicavit amicis*, id
 est, ut blandiatur amicis ; Tigurina versio habet,
qui amicos numerat inter bona sua ; Auctor Biblio-
 rum Roberti Stephani, *qui renuntiavit cogitatus*
suos adulandi causa, id est, qui adulandi causa di-

Docet Jo-
 bus ami-
 cos suos
 causa
 casuros.

Septua-
 ginta
 cum He-
 bræo et
 Vulgata
 concili-
 liati.

Varia
 hujus
 versus
 versio-
 nes.

cere solet quidquid venerit ei in mentem; Pagninus, *qui blanda annuntiaverit amicis*; quidam hebræus, qui ab illis doctus habetur, *quis narrat amicis suis blanditias?* alius, *ad blandiendum loquitur quilibet eorum cum amico suo.* Sed Polychronius ita interpretatur de impio: *Τὸ ἀντὶ πάθος ἀνεγγείετε τῇ καρδίᾳ τῆς κακίας· τούτοις τοῖς ἁγορεύουσιν ἀντὶ, suam ipsius pœnam annuntiet parti improbitatis, id est iis qui similibus morati sunt moribus.* Quæ versiones aliis forte placebunt, et coherere videbuntur; mihi certe Vulgata lectio probatur magis. Joannes a Jesu Maria versum hunc sic exponit, ut sit mimesis irrisoria, quæ cum versu præcedenti connectitur, interposito videlicet vel subaudito verbo *dixerunt*: inducuntur enim amici, qui rapacitatem Jobo objiciebant, sic loquentes: « Prædam pollicetur sociis, » hoc est, Jobus tyrannus civiumque direptor solebat suæ tyrannidis consortibus prædæ partem polliceri, et tamen tantum abest ut participes ditaverit, ut ne liberos quidem suos, quos oportebat prædæ sortem accipere, locupletare potuerit: spes quippe illorum defecit. « Oculi, inquit, filiorum, » hoc est, spes oculorum intuitu notata: solent quippe qui sperant creberrime oculos in rem speratam locumve, unde proventura bona sperant, conjicere; ipseque intuitus cum affectu directus spei expectationisque symbolum est: sic ille; sed magis placet prima expositio, quæ est Stunica, Pinedæ et Sanctii nostri.

Expositio
Joannis a
Jesu
Maria.

Diabolus
amplis
promissis
homines
seducit.

Tropologice S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. XII, versum hunc de diabolo et angelis apostaticis exponit, quos *socios* ejus appellat, quia cum eo corruerunt; *filios* vero homines improbos, quia per delectationem ab eo gignuntur, ipsumque imitantur: vide ipsum loco citato, ubi egregie describit studium diaboli, quo homines ad sui societatem pollicitationibus et promissionibus trahit, hoc perpetuo in ore habens: *Dabo tibi*: carnalem trahit ad luxum dicens: *Dabo tibi delectationem*; avarum ad furtum dicens: *Dabo tibi pecunias*; mulierculam ad perditionem dicens: *Dabo tibi victum et vestitum*; iracundum ad vindictam dicens: *Dabo tibi honorem*, etc. Præcipua tamen promissio aut pollicitatio est, qua bona hujus sæculi, quæ proprie *prædæ* nomine exprimuntur, promittit; inter quæ præcipuum locum habent divitiæ. Propterea S. Bernardus serm. 3 in *Psalm.*: *Qui habitat*, dixit divitiæ et temporalia bona esse laqueum, quem David vocat venantium: « Quisnam, inquit, sit laqueus iste quærendum est. Nolo ego advenire ex me, nec dubium aliquod tradere vobis: ostendat nobis Apostolus laqueum istum: ipse enim venatorum illorum non ignorat cogitationes. Dic nobis inquam, B. Paule, quis sit laqueus ille diaboli, a quo se liberatam fidelis anima congratulatur? *Qui volunt*, inquit I *Timoth.* VI, 9, *divites fieri in hoc sæculo, incidunt in tentationes et in laqueum diaboli.* Ergone laqueus diaboli divitiæ sunt hujus

Divitiæ
sunt la-
quei ani-

sæculi? Heu quam paucos invenimus, qui ab hoc laqueo liberati exsultent, quam multos qui dolent, quod parum sibi videntur irrefutiti, et adhuc quantum possunt ipsi se involvere et intricare laborant! » sic ille. Quam potens laqueus esset is, ad quem non solum aves summa velocitate ac propensione se demitterent, sed qui illis ita placeret, ut et seipsas validius illo implicare et arctare contenderent. Hic ergo est laqueus validus diaboli, quem cum ille tendit pauci evadunt. Quod adeo verum est, ut nec Apostolus, cui laqueum istum diabolus paravit, evaserit: qui propterea sapienti Dei permissione externo laqueo corporis vitam misere finivit, ut ostenderetur interius laqueo diaboli prius spiritum ejus fuisse comprehensum: tetendit enim diabolus laqueum, cum divitiæ et argenteos oculos ejus præsentavit; et tam potens fuit, ut ad yendendum Deum ipsum et hostibus infamissime proendum induceret. « Usque ad mortem Domini, inquit S. Cyprianus lib. *De Jejun.*, amor lucri se ingerit, nec vitæ Salvatoris quæstus desiderium parcit. »

6. POSCIT ME QUASI IN PROVERBIUM VULGI, ET EXEMPLUM SUM CORAM EIS, — id est, mecum comparant homines infelicissimos, et ex me petunt dicendi modos, quibus aliorum calamitates amplificent; quod et Christus de se per Davidem dicit *Psalm.* LXVIII, 14: « Factus sum illis in parabolam, » quod extremam hominis indicat infelicitatem. Nam hujusmodi loquendi formulæ ab extremo ejus rei, quam amplificamus, gradu duci solent, ut cum dicimus v. g. aliquid esse sole clarius, aut nive candidius, quia solem claritate et candore nivem præstare rebus aliis existimamus: ita cum miserimum et infelicissimum quempiam significare volebant, vulgo dicebant Jobo miseriores, Jobo infeliciores; et hoc sensu dicit se in *proverbium* vulgi abisse; et in *exemplum* esse propositum. Pro quo ex Hebræo vertunt aliqui *tympanum*, q. d. Factus sum tympanum eis, id est irrisio et ludibrium, sic ut in me illudentes manibus plaudant, et quasi tympano irridendum traducant: ita Septuaginta, *ἔθεν δὲ με θρόνον ἐν ἔθνεσιν, γέλωτος καὶ ἀστεῖς ἀπέβην*, *posuisti autem me fabulam in nationibus, et risus illis deveni*: simile quiddam prompsit Jeremias in hæc verba *Thren.* III, 14: « Factus sum in derisum omni populo, canticum eorum tota die. » Significat ergo Jobus extremam abjectionem, quæ solet accidere, cum quis antea opulentissimus ac nobilissimus in prodigiosam inopiam et ignominiam incidit. Verum Chaldæus *tophet* accipit pro *valle Ennon* sive *gehenna*, ubi parentes filios igne cremabant, et idolo Moloch immolabant, atque, ne fletu illorum moverentur, tympana pulsabant. Unde inferno *gehennæ* nomen inditum est, q. d. Adeo crucior, ut in *gehenna* esse videar.

Vers. 6.
Job prop-
ter infelicitatem
abiit in
prover-
bium.

7. CALIGAVIT AB INDIGNATIONE OCLUS MEUS, ET MEMBRA MEA QUASI IN NIHILUM REDACTA SUNT, — q. d. Cum cerno mihi a populo illudi, patior Job ob

Vers. 7.

populi derisionem ira commovebatur, quam violentius reprimebat.

iræ motus varios, quibus oculorum acies ob multum sanguinem spiritumque eo confluentem hebetatur, totumque corpus ob immodicam commotionem, quam multo conatu reprimo, conflaccescit, et velut consumitur : ita Joannes a Jesu Maria, qui et notat indignationis nomine ab aliquibus dolorem aut mœrorem intelligi, sed congruentius hoc loco iram significari, cujus effectus est oculorum obtusio et visus extenuatio, totiusque corporis concussio atque defectio. Neque obstat, indignationem hanc non videri decere virum perfectum atque constantem, non enim laus virtutis in ira minime sentienda, sed in coercenda posita est : neque viros plane dedecet is iræ stimulus, præsertim cum ex Dei permissu fit copia satanæ, ut excitet bilem ac vehementius urgeat : sicut Apostolum non dedecuit stimulus carnis, quo acerrime pungebatur : alia quippe est ratio passionis indomitæ, alia excitatæ, et ad luctam commotæ. Quod vero Jobus ait : « Membra mea quasi ad nihilum redacta sunt, » validissimum luctatorem ostendit, qui contente repugnaret; et quidem sic usu venit, ut e pertinaci renisu passionumque subjugatione, animo interim victore, corpus frangatur, et velut malleis contusum concidat. Hinc sancti viri glorioso pleni pulvere ab hac pugna redeuntes, quotidianis laboribus confecti, in repugnando exercitati, victoriis inclyti, et cicatricibus quoque suis venerandi, luctati contra impotentes affectus martyrii quoddam genus vocant, et præ se ferunt. De quo est vera illa vox D. Augustini, et tanto Ecclesiæ lumine digna cohortatio serm. 250 De Temp. : « Contra mortifera blandimenta luctemur, scientes in eo etiam quotidiana martyria christianis non deesse. » Simile forte quidpiam acceperat a doctore suo Mediolanensi Ambrosio, qui ad animi commotiones coercendas penitusque demandas non medio-crem petit virtutem, sed immortalem celsi et invicti animi fortitudinem : « Animum, inquit lib. II De Abel, vincere, iracundiam cohibere, compugnantesque leges carnis et mentis in unum cogere, immortalis ejusdam est viri, quem inferni porta non ceperit. »

Mortificatio passionum corpus frangit, et est genus quoddam martyrii.

Passiones suas cohibere ac superare res maxime ardua est.

Non sine singulari Dei auxi-

Non est plane cujuslibet arietarii in tam potentes salutis inimicos et insidiosos emansores, quorum fraudes et incredibilis perfidia in multorum millium funeribus jam nota est. Non est ludus puerorum invidiæ tela frangere, elatam et in malo gestientem lætitiã comprimere, frænare libidinem, aculeum cupiditatis retundere, obniti vanissimæ jactationi insolentique superbiæ, iracundiam cohibere, lernæam denique belluam mille capitibus horridam atque minantem clava herculea conficere : quorum singula cum tam multis pernicium adferant, quid multa simul effectura putemus? Non virium est humanarum atque nervorum tam nocenti tamque in dies corroboratæ potentiæ resistere, tantum exer-

citum, tam late fusum atque dispersum, et undique ferrum in jugulum intentantem superare, plane opus est Numinis præsidio et tutela, et cœlesti illo clypeo adamante robustiori, quem toties Rex hebræus in sanctissimis suis odibus hymnisque deposcit : quare pie et divine S. Basiliius in Psalm. xxviii, si quis in lucta cum passionibus victor exstiterit, ait illum debere Deo κατὰ τοὺς πάθος τὰ νεκρίδια, ob devictas perturbaciones trophæa collocare, in ejus laudem gloriamque referre victoriam, in ejusdem benevolentia sinum laurum honoratam conjicere. Sic virtutum omnium exemplar David faciebat, cujus anima, cum Psalm. cxxiii, 5 « torrentem pertransisset aquam intolerabilem, » suscepit in cœlum, unde constantiam et lumen hauserat, et festo cantu epinicium victori Deo charisteriaque persolvit. Id enim de compressis et edomitis animi perturbationibus Cyrillus Alexandrinus exponit, atque τὸν διὰ πάθων ἐπιλοομένον, eam que fit per passiones inundationem, eluvionem illam mentem operientem, et naufragium cordi minitantem, esse quidem ἀνταγωνιστὸν animo nostro inexpugnabilem (divini Vatis aquam intolerabilem) vinci tamen Servatoris ope et præsidio posse. Illud ipsum pereleganti similitudine Diadochus, vir Deo plenus, expressit : qui cum videret sæpe animam perturbationum tumidis undis horribilibusque procellis agitari, dum impotens ira, dum invidia, dum libido cæteraque pestes ut turbidi austri et frenetici aquilones tempestatem cient, et maria et montes cœlumque profundum impetu illo violento convulsuræ, vel, ut plane dicam, vim omnem animi et rationis firmitudinem debilitaturæ videntur; sentiebat esse nimirum opus, ut tanquam Æolus poeticus, sic verissimus ventorum rex moderatorque affectuum Deus motus illos gratia sua elementiaque tranquillaret. Quod ab illo fieri sic ostendit De Perfect. spirit. cap. xxxv : « Sicut, inquit, mare cum turbatur oleo infuso cedit natura sua tempestas, bonitate olei procellam exstinguente; sic anima nostra gratia Spiritus Sancti jucunde tranquillatur. »

lio passionibus superantur.

8. STUPEBUNT JUSTI SUPER HOC, ET INNOCENS CONTRA HYPOCRITAM SUSCITABITUR. — Septuaginta legunt, θαύμα ἔχει ἀληθινός, admiratio tenuit veraces. Super hoc, inquit, quod mihi innocenti et justo tantæ obvenerint miseriæ, et tamen me tam fortiter ac constanter gesserim adversus omnes impiorum et dæmonum insultus, pii posteri mirabuntur, et simul eorum animi erigentur, ut simili modo sese impiis opponant : ita Tirinus noster. Non raro certe hic aliquid humani patiuntur etiam boni; quod innocentes a Deo puniantur, quippe qui sciant, pœnas natura sua ad scelera ulciscenda esse institutas; neque leges unquam bonis, sed impiis tantum minari, probis autem præmia, multaque laudis insignia polliceri : quæ ita esse conversa, ut boni malis opprimantur, mali bonis fruantur, non possunt non admirationem parere. Hanc rem etiam ethnicus vehementer ad-

Vers. 8.

Proborum afflictio et felicitas improborum magnus offensio nis lapis.

BIBLIOTECA

COMMENTARIA IN LIBRUM JOB, CAP. XVII.

miratus Sophocles in *Alet.* de illis qui fortunati sunt indigne, deque illis qui præter meritum suum miseri sunt, sic ait :

Δεινόν γε τοὺς μὲν δυσσεβεῖς κακῶν ἀπο
βλαστούτας εἶτα τοὺς δὲ μὲν πράσσειν καλῶς ·
Τοὺς δ' ὄντας ἐσθλοὺς ἐκ τε γενεῶν αἴμα
Γεγώτας εἶτα δυστυχεῖς περικυκάλει.
Οὐ χρὴν τὰ δ' οὗτο δαίμονας θνητῶν περὶ
Πράσσειν ἔχρην γὰρ τοὺς μὲν εὐσεβεῖς βροτῶν
ἔχεν τί κέρδος ἐμφανές; θεῶν παρὰ ·
Τοὺς δ' ὄντας ἀδίκους τῶνδε τὴν ἐναντίαν
Δίκην κακῶν τιμωρὸν ἐμφανῆ τίθειν ·
Κ' οὐδαίς ἂν οὕτως εὐτύχει κακῶς γεγώς :

Malos profanis prosatos genitoribus
Florere rebus prosperis visu grave ;
Stirpem honorum rursus ingenio probò
Malis subactos cladibus mersos premi.
Disponere aliter cura debuerat deum
Mortalium res : nam pius decuit palam
Bona largitate consequi cœlestium ;
Contra scelestos paria criminibus suis
Supplicia aperte luere Dis ultoribus :
Ita res secundas nemo jactaret malus.

Profecto nisi discussa subinde mortalitatis hujus nebula posthumæ beatitatis splendor nobis illucesceret, divinæque fidei radius animis nostris illaberetur, quis non inoffensa impiorum felicitate et proborum afflictionibus percussus in hac rerum humanarum confusione naufragium faceret, aut saltem ad hunc ataxiæ scopulum allideretur?

Cæterum quod addit : *Innocens contra hypocritam* (hoc est impium bona simulantem, aut impietatem contegere studentem) *suscitabitur*, simile est isti quod David ait *Psal.* ix, 2 : « Dum superbit impius incenditur pauper. » Impius nimirum se prosperatum contuens, pium vero dejectum ærumnosumque despiciens, perstat in errore, et sortem suam potiorem pii sorte censet; unde insolentia et pietatis contemptio vires acquirunt, juxta illud Euripidis in *Œn.* :

Ὅταν κακοὶ πράξουσιν, ὃ ξένοι, καλῶς,
ἄγαν κρατοῦντες, κ' οὐ νομιζόντες δίκην
Δώσουσιν, εἴρασαν πάντ' ἐφάντες ἥδονῃ ·
Fortuna, amici, cum malos nimium fovet ;
Illi insolentes, liberi pœnæ metu,
Quidquid libido dictat audacter patrant.

Quocirca pauper pius incenditur, sive, ut Jobus ait, *suscitatur*, zelo inflammatur, et insurgit adversus impium; et licet a Deo acerbe tractetur, causam tamen pietatis propugnat, et cum impiis valide confligit; quo zelo etiam correptus fuisse videtur qui apud Euripidem in *Beller.* exclamat :

Θρίσκειμ' ἄν! οὐ γὰρ ἔξην λείψαν φάος,
Κακῶς ἐρώντας ἐκδικῶς τιμωμέκως ·
Ah moriar! aliam cernere haud tanti est jubar,
Ut honore plenus tuar indigno malos.

Idem Euripides in *Suppl.* ait :

Ἢδῃ νεσώδες τοῦτο τοῖς ἀμείνισιν,

Ὅταν πονηρὸς ἀξίωμ' ἀνὴρ ἔχη :
Res permolesta est maxime optimatibus,
Cum dignitatis flore vir splendet malus.

Solent enim prava similibus exempla luis instar latius serpere et plurimos inficere; quemadmodum idem in *Dict.* testatur :

Πολοὶς παρέστη, κ' ἀφρόνησα δὴ βροτῶν
Ὅστις κακοῖσιν ἐσθλος ἂν ὁμοῖος ᾗ ·
Jam sæpe vidi, sæpe et indigne tuli
Bonos sequentes moris exemplum mali.

Sed in his omnibus vir in virtute constans minime scandalizatur, de quo subdit :

9. ET TENEBIT JUSTUS VIAM SUAM, ET MUNDIS MANIBUS ADDET FORTITUDINEM. — Justus, inquit, ob irrisiones et exempla impiorum a cœpto justitiæ cursu minime desistit; quin potius addit fortitudinem mundis manibus, id est puris operibus, ut fortiter eat de virtute in virtutem, et tanto magis invalescit ut bene agat, et innocentiae studeat, quanto magis affligitur, vel se risui esse hypocritis suamque fidem ab illis tentari videt, *q. d.* Gaudet patientia duris, iisque ut cote acuitur, juxta illud *Rom.* v, 3 : « Tribulatio patientiam operatur, » etc.

Via autem justi et mundæ manus hic idem omnino significant; scilicet justorum virtutes, actionesque ex virtutibus procedentes. Atque ideo ut justus teneat viam suam, id est, ut virtuti, quam professus est, firmiter adhæreat, et ut a munditia suarum manuum non discedat, necesse est ut virtuti fortitudinem addat, qua omnes difficultates virtuti adversantes superet, qua delectabilia mundi respuat, et qua se suo appetitu in illicita ruentem in bono et æquo contineat, quod sine assiduo mortificationis studio non assequetur. « Justum, inquit Sapiens *Sap.* x, 10, deduxit Dominus per vias rectas, et ostendit illi regnum Dei. » Ut Dominus regnum Dei viro justo per assecutionem perfectionis ostendat, qua solet aliquem gustum cœlestis consolationis impertire, primum deducit illum per vias rectas, id est, per universarum virtutum semitas. Quomodo vero ambulabit homo per vias rectas, nisi prius ipse a viis vitiorum pravis obliquisque discedat? et quomodo ab hujusmodi vitiiis, quibus est assuetus, et in quibus invenit delectationem, discedet, nisi seipsum abnegare, et a lacte sæculi ablactare decernat? « Certe viæ istæ Domini, ut inquit S. Bernardus ad dictum Sapientiae locum, viæ rectæ, viæ pulchræ, viæ plenæ, viæ planæ : *rectæ* sine errore, quia ducunt ad vitam : *pulchræ* sine sorde, quia docent munditiam : *plenæ* multitudine, quia totus mundus est intra Christi sagenam : *planæ* sine difficultate, quia donant suavitatem. » Ut igitur ambulem per vias *rectas*, oportet nostrorum desideriorum obliquitatem deserere; ut incedamus per vias *pulchras*, oportet ab immunditia affectionum fugere; ut teneamus vias *plenas* spiritualium nempe virorum, qui per eas ambulant, necesse est vacuitatem ac

Vers. 9.
Justus non curat impiorum irrisiones sed contemnit.

Via justitiae recta, et manus ejus munda.

Sui abnegatio continua justo necessaria.

Dum superbit impius incenditur pauper.

vanitatem mundi despiciere; ut denique ingrediamur vias *planas*, necessarium est a viis voluntatum nostrarum scopulis complanatis separari.

Justus debet tenere viam mandatorum Dei, et manibus addere fortitudinem.

Teneat ergo justus magna perseverantia viam mandatorum Dei, qua in cœlum facit iter, et puris ab omni scelere manibus fortitudinem quoque majorem addat, robustiusque et alacrius operetur bona opera, juxta illud *Psalm. LXXXIII, 8*: « Ibut de virtute in virtutem, » id est de fortitudine in fortitudinem. Teneat justus viam mandatorum, in ea semper incedat, ab ea non declinet, quasi circino ea se includat, ita ut nunquam exeat, licet maxime vel commodis invitetur, vel incommodis depellatur; dicatque *Habac. II, 1*: « Figam gradum super munitionem, » ubi, teste S. Hieronymo, Aquila et Quinta editio vertunt pro munitione *circinum*; Theodotion *gyrum*: interpretatur D. Hieronymus, *stabo super Christum, petram et rupem sive munitionem*, et hoc gyro et circino quasi muro sepiar, ne ad me leo rugiens possit irrumperere, etc. Nos sic interpretari possumus ex persona justi dicentis, *figam gradum super gyrum, vel circinum*: vel, *subsistam ad circinum vel gyrum, vel in circino et gyro mandatorum Dei*: hoc gyro, hoc circino me sepiam; ex illo non egrediar, sed hic moriar. Etenim mandata Dei *gyrum* esse et septum hominis docet divus Basilius hom. 3 in *Hexaem.*: « Deus, inquit, animas humanas circumdedit septo, tum ea tutela, quæ ex præceptis resultat, tum ipsa custodia angelorum, » etc. *Deus Eccli. XV, 16* « ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui, adjecit mandata et præcepta sua. » Si volueris mandata servare, conservabunt te, et in perpetuum fidem placitam facere, » etc. Ostendit Sapiens mandata *gyrum* esse et septum christianum sepiens et custodiens: « Si volueris, inquit, mandata servare, conservabunt te, » si ex hoc septo non exeas. Ostendit idem locus, quæ sit fides Deo placita: græce dicitur *πίστις εὐδοκίας*, id est *fides beneplaciti*, sive *benevolentia Dei*: ea autem est, quæ cum operibus et mandatorum operatione est copulata: si volueris, inquit, mandata servare, et volueris fidem tuam placitam Deo facere; si volueris *πίστιν* habere *εὐδοκίας*; id est, *fidem benevolentia et beneplaciti Dei*, quæ mandatorum flagitat operationem; conservabunt te mandata; et hujusmodi fides non mortua, sed viva est, operumque ornatu consecrata. Atque hæc est via viri justi rectissima, in qua sine fortitudine ad vincendum seipsum stare non poterit. Septuaginta interpretes hunc versum velut exhortando vertunt hoc modo, *σχοίν. δι. πιστός τῆν ἐκρωτῶν ἴδων, κατὰ τῆν δι. χεῖρῶν ἀναδέσει θύρασαν, teneat autem fidelis viam suam, et purus manibus sumat auidaciam*, q. d. Nemo justus animo cadat, quantumvis a Deo videatur severe repelli, quin etiam pietate armetur, et in agmen impiorum alacer insurgat; persistat in bono cœpto, et fidenter congregi audeat. Nam vel iniquitas ipsa impiorum justis illustrium materiam præbet victoriarum et

Quæ sit fides Deo placens.

præmiorum, uti pulchre S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. XIV, docet: quem locum si lubet consule.

10. IGITUR OMNES VOS CONVERTIMINI, ET VENITE, ET NON INVENIAM IN VOBIS ULLUM SAPIENTEM. — Est conclusio versuum præcedentium per modum benignæ prorsus et amicæ exhortationis, qua Job amicis suis suadet, ut omni inordinato affectu seposito, simpliciter ad cor, id est ad propriam conscientiam, revertantur; ubi ea quæ jam eis disseruit diligenter examinent, quod si hoc fecerint, ait fore, ut ipsimet sui judices sint, et se veram non habuisse sapientiam deprehendant; sed cum se huc usque putaverint esse sapientes, tunc vere stultos et insipientes se fuisse ingenue fateantur, et sic ab erronea sua sententia resiliant, animumque mutant; ubi notandum, quod Job eos, quos ad sapientiam vocat, sapientia vacuos esse desideret; quem locum expendens S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. XIV: « Quid est, inquit, quod eos ad sapientiam vocat, et tamen optat, ne illos sapientes inveniat? nisi quod ad veram sapientiam venire non possunt, qui falsæ suæ sapientiæ fiducia decipiuntur, » q. d. Sapientes sint, non tamen sibi videantur, multi enim ad sapientiam pervenirent, nisi putarent pervenisse; et paulo post: « Recte, inquit, B. Job conversionem auditorum desiderans exoptat, ne in eis ullum sapientem inveniat, ac si eis aperte dicat: Stulti esse apud vosmetipsos discite, ut in Deo vere sapientes esse valeatis; » hinc est illa Prophetæ deploratio *Isai. V, 21*: « Væ qui sapientes estis in oculis vestris et coram vobismetipsis prudentes; » et illa Salomonis admonitio *Prov. III, 7*: « Ne sis sapiens apud te ipsum; » et illa prædicatio Apostoli ad Romanos ex sua prudentia superbissimos *Rom. XII, 26*: « Nolite prudentes esse apud vosmetipsos; » ac denique illa exhortatio ad Corinthios multum sibi ex sua sapientia tribuentes *I Corinth. III, 18*: « Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens. » Quare deterior est stulto quisquis sibi videtur sapiens, juxta illud *Prov. XXVI, 7*: « Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens: » nam qui se stultum putat sapit; qui sapientem, stultescit: « sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum, » ait Paulus *I Corinth. III, 19*.

Sapiens non sibi sapiens videri debet.

Qui se credit insipientem sapit: qui sapientem desipit.

Quam sententiã Alciatus pulchro emblemate illustravit depingens umbilico tenus hominem deinceps in anguem desinentem, quo informi monstro, quod nec omnino formam humanam, nec omnino serpentinam figuram habeat, natura quidem duplici, quodque necdum certam appellationem sortiri possit, ii notantur, qui anima rationis particeps a Deo informati terrena tantum sapiunt; et neglecta conditione sui meliore humili repunt, et in naturam belluinam degenerant: monstrum enim hoc in hominem non desinit, nec

Sapientia mundi stultitia est apud Deum.

est feræ principium, non enim finem spectant terreni homines, propter quem homini sit concessa ratio, qua misere abutuntur, eamque spontanea quadam et exitiosa ignoratione inficiunt. Tales fuerunt rigidi illi philosophiæ satellites, qui cum perpetuo dogmatis sapientiæ veteris et sibi parum constantis adhæserint, nihil aliud spirarunt quam quæ terræ sunt; tametsi unum illis videretur esse studium celestia divinaque contemplandi: quos ideo exagitat vir S. Augustinus lib. *De Civit. Dei*, Lactantius, Eusebius, et alii multi. Unde colligere licet mundi sapientiam, quam technis et præstigiis satanicis invexere priores illi philosophi, meram fuisse stultitiam, cum perspicuum sit eam longe descivisse ab institutis illis priscorum patrum, qui leges divinas a Noemo et ejus meliori posteritate hauserant. Hos itaque vafros et religionis expertes, quibus tantum curæ terrena sunt, et quorum deus venter est, ex hominum albo rejicimus: neque enim *hominum* appellatione digni sunt, quanquam planum sit eos rationis doctrinæ ejusdem et humanitatis haud expertes fuisse: nam ea re caruerunt, qua sola differt homo a reliquis animantibus, id est religione, in qua certe nos hominis summum bonum constituimus. Quanquam enim homo sit vera et expressa Dei imago, si tamen sic se abiciat atque prosternat, ut opificem Deum ignoret, in belluarum numerum merito est aggregandus: cætera enim quæ putantur esse homini propria in cæteris quoque animalibus deprehenduntur. Religio sola differentes homines a belluis facit, quam qui non admittit, alienus a natura hominis vitam pecudum sub humana specie vivit: hanc ergo humanam sapientiam vera religione carentem D. Paulus I *Corinth.* III, 19 merito apud Deum esse stultitiam dixit. Vult autem Lactantius lib. III *Instit.* cap. XI, unam cum altera, id est religionem cum sapientia inseparabili nexu colligari; in quibus hominis officium et veritatem omnem inclusam esse colligat: religio enim, quæ sine sapientia sit, non religio, sed superstitio putanda est; sapientia vero sine religione mera est stultitia, de qua est illud Apostoli I *Corinth.* I, 19: « Perdam sapientiam sapientum, et prudentiam prudentum reprobabo. »

Vers. II. 11. DIES MEI TRANSIERUNT, COGITATIONES MEÆ DISPERSÆ SUNT TORQUENTES COR MEUM. — Vix Job exhortatoria verba expleverat, et mox ingravescens mærorum animum alio abrupit, lugubresque modos suggestit, quibus ad leniendum dolorem indulgendum fuit: qui enim graviter affectus est nequit longum sermonem pertexere, quin doloris sensu recrudescente gemitus querimoniasve resumat. Quod nunc Job facit: conqueritur se jam pene vita functum esse, patique cogitationum evagationem permolestam, ut qui prius sanctas, mundas planeque divinas cogitationes nutriebat, modo fœdas, immundas ac plane infernales experiretur. O magnum et inexplicabile malum!

quod nisi expertus nullus sane intelligere potest: nullus quippe scit nisi expertus, quantum doloris immundam sentire afferat cogitationem, qui prius mundissimam habebat; et distractam invenire animam, qui prius unitam possidebat. Non est certe dolor huic similis, nec tribulatio quæ huic comparetur, quod utique, si quid sit cogitatio attendere velimus, elarius innotescet: cogitationes enim sunt veluti possessiones cordis, sive active eas sumas sive passive: *active* inquam, nempe si dicas, quod sint possessiones, quia cor ipsum possident; *passive*, quia a corde possidentur, unde in Hebræo, ubi noster legit *cogitationes*, habetur *possessiones*. Cum ergo sint hæ cordis possessiones, qualis dolor erit ille, quando tales dissipantur et convelluntur, ac ab unico illo summe delectabili discinduntur objecto, quod prius anima unice contemplabatur uniceque diligebat. Hic igitur summus erat dolor sanctissimi Job, hic gladius acutus, non posse scilicet propter vim doloris et diabolicas illusiones contemplationi more solito intendere: « sentiebat enim dolorem, inquit Philippus, quod non poterat jugi contemplationi rerum divinarum, ut quondam solebat, intendere propter vim doloris. » Unde cum ipse ad illam unitatem quovis conatu suas redigere cogitationes sicut prius non posse experiebatur, torquebatur cor ejus, imo disrumpatur tam ipsum quam ejus articuli; unde Septuaginta vertunt, ἐπέσθη δὲ τὰ ἄρθρα τῆς καρδίας μου, *rupti sunt articuli cordis mei*; imo ejus compages, ut vult S. Augustinus, qui legit, *convulsæ sunt compages cordis mei*: Chaldeus reddit *tabulas cordis mei*, in quibus veluti characteres inscribuntur cogitationesque cœlantur. Torquetur ergo cor et dissipatur ex cogitationum dissipatione, disrumpuntur ejus articuli, convelluntur compages, scinduntur tabulæ, ac tandem dissipantur eradicantur et distrahuntur ejus possessiones, quando malas patitur cogitationes. Ergo cogitationes sunt hominis conatus, sunt cordis articuli, sunt possessiones ipsius cordis, quibus aut dives aut miser efficitur.

Anatomistæ dicunt se in corde duos reperire sinus, unum sanguine plenum purissimo, alterum omnino vacuum; ex quo conjectant in isto spiritus mansisse vitales per mortem exhalatos: melius utique divinus anatomista Christus Dominus cogitationes, non spiritus in illo existere sinu vitales asseruit *Matth.* XV, 19, dum ex illo affirmat eas exire malas. Hinc vere cogitationes dicuntur cordis possessiones, quatenus in illo sunt, cum illo vivunt, ex illis cor ditescit aut egenum fit: qualis ergo erit ille dolor, qualis sensus, quando istæ dissipantur, convelluntur, scinduntur, diversa et mala cogitantes? Porro hic versiculus non male applicari possit homini terreno, qui *Luc.* XII, 19 cum divite evangelico hic altas fixit radices; qui suas hic omnes habet cogitationes in terram defixas, quas sigillatim evellit mors; quantum vero

ritali summus dolor patitur immundas cogitationes et diabolicas distractiones.

Cogitationes sunt cordis possessiones.

In corde duo sinus: cogitationes in eis intimo sunt.

Homini terreni cogitationes.

Sine vera religione nil prodest humana sapientia.

Vers. II. Job iterum resumat lamentationes.

Viro spi-

nes in
morte
dissipan-
tur.

doloris inferant hujusmodi evulsiones non dentis ex gingiva, sed spei vitæ longioris ex terreno hominis corde, ex lectione Septuaginta et S. Augustini paulo ante citata licet intelligere. Sunt enim hujusmodi intimæ cogitationes et affectiones veluti cordis articuli et compages, et veluti partes et membra ipsius cordis; cum vero hæc cogitationes convelluntur et eradicantur ingenti cum violentia, oportet cor ipsum eradicari, discerpi, dilacerari. Hinc juxta Vatablum dolentes aiunt, *conatus mei intercepti sunt*, conatus scilicet faciendi supra vires intercepti et rupti sunt *torquentes cor meum*: quia non amittitur sine dolore quod cum amore possidetur; unde corpore semel moriente, cor toties moritur, quot ea sunt quæ inordinate diligit.

Vers. 12.

Job
neque
die neque
noctu
quietem
ullam ca-
piebat.

12. NOCTEM VERTERUNT IN DIEM, ET RURSUM POST TENEBRAS SPERO LUCEM, — *q. d.* Anxiæ cogitationes faciunt, ut nox ipsa mihi sit instar tumultuosæ diei, dum omnem mihi somnum excutiant, et noctu æque ac die vel invitum cogunt evigilare, non solum torquentes morientem animum, sed etiam adimentes naturæ commune levamentum, scilicet somnum, qui ideo a Latinis appellatur *quies*, quia oblivionem inducit eorum quæ ægre afficiunt hominem, et laxat curas, quæ oneratum animum respirare non sinunt: « Ideo enim, inquit S. Augustinus in *Psalm. LXII*, Deus donavit somnum, quo reparantur membra corporis, ut possint vigilantem animum sustinere. » Similiter S. Epiphanius ait homini donatum beneficentia Numinis et singulari bonitate, ut se posset a quotidiana negotiorum cura et sollicitudine *ἀνεπιμέλειαν ἔχειν*, ad somni quietem traducere; quæ res quidem tam semper fuit omnium opinione celebrata, ut gentiles quoque ipsi hanc veritatem cognoverint: itaque apud illos derepente excuti e somno atque excitari genus quoddam infelicissimi augurii fuit, et futuri mali significatio. Princeps poeta rem expressit, lib. II *Aeneid.*, in suo *Aenea* in cuius persona ita canit:

Excitior somno, etc.

Quid deinde? Secutum est clarissimæ et opulentissimæ urbis excidium. Servius Honoratus reddit rationem, et illustrat in hunc modum: « Nam si somnus munus est deorum, juxta illud II *Aeneid.*:

Divum dono gratissima serpit,

non sine infelicitate munus deorum discedit. » Cum itaque Job hoc necessario vitæ subsidio et gratissimo noctis solatio penitus destitueretur, tenebrarum pertasus: « Rursum, inquit, spero lucem, » id est, rursum optarem auroram, inde sperans levamen miseriarum, quemadmodum ægri solent, quibus plerumque nox accidit molestissima, *q. d.* Neque die neque nocte cogitationes meæ quiescere me sinunt. Duo igitur mala, quæ nemo nisi expertus satis ponderet, conjunxit, insomnium et cogitationum fluctus; cogeba-

tur scilicet evigilare, ut oppugnaretur; ex quo efficitur ut diem optaret, si forte diurnis imaginibus nocturnas dispelleret, minusque dire torqueretur; quare neque die neque nocte emergebat ab exundante dolorum æstu, et a tristium cogitationum molestiis solvebatur. Potest etiam verti cum Chaldaeo hoc modo, *diei noctem apponent, lucem propinquam auferentes a conspectu tenebrarum*, *q. d.* Faciunt meæ cogitationes, ut in nocte verser æterna nullam lucem propinquam cernens, id est, nullam e tantis malis emergendi viam inveniens.

Tropologice S. Gregorius lib. XIII *Moral.* cap. XV, per noctem adversa, per diem prospera intelligens: « Dissipatæ, inquit, cogitationes noctem in diem vertunt, quia nonnunquam justis amplius placet ex adversitate mala perpeti, quam ex prosperitate terrenæ dispensationis cura fatigari; sed quia noverunt cautius et adversa transire, et prospera rursus illucescere, apte subjungitur: *Et rursus post tenebras spero lucem*: lux enim post tenebras speratur, quia vel post noctem vitæ præsentis æternum lumen percipitur, vel ita hic adversitas atque prosperitas alternant, ut sibi succedere vicissim non desinant; unde fit ut in luce nox in suspitione sit, et in nocte lux in præsumptione, sicut scriptum est *Eccli. XI, 17*: *In die bonorum ne immemor sis malorum, et in die malorum ne immemor sis bonorum.* »

Prospera
et adver-
sa ut dies
et nox
alter-
nant.

Nox et
somnia
ad quietem
ordinantur.

Somno
excuti
priscis
erat ma-
lum au-
gurium.

13. SI SUSTINERO, INFERNUS DOMUS MEA EST, ET IN

TENEBRIS STRAVI LECTULUM MEUM. — Respondet Jobus amicis illi assidue occinentibus, et illud monitum (quod in superioribus non semel viro innocentissimo minus aptum fuisse demonstravimus) ultro citroque opportune importune inculcantibus, si videlicet vitam corrigeret, et ad Deum confugeret, fore ut ab eo in statum pristinum restitueretur, *q. d.* Frustra id ingeminatis, quia licet sustinero, et poenitens ad Deum me convertero, ac patiens fuero, jam jam mihi moriendum est, et migrandum ad statum et locum mortuorum, ut corpore in sepulcro posito, anima descendat ad limbum inferni, ubi video lectum mihi esse paratum, adeoque cogitatione mea ibi meam quietem jam composui. Hinc nota cum D. Gregorio bene probari limbum Patrum, in quo ante adventum Christi quasi in lectulo quiescebant, desiderium redemptoris pro pœna habentes. Jobus itaque cum se eo devenisse cerneret, ubi nulla salutis instaurandæ spes in præsiidiis inesset humanis, sciretque miracula a Deo postulanda non esse, eo totus incumbit, quo se divinæ providentiæ ordine agi considerat. Jam ergo sanie defluente, vermibusque consumptis sic amicos alloquitur: Vos me in amissæ prosperitatis reparandæ spem erigere adnitimini, sed quorsum? ego enim naturali ordine eo deveni, ut nequeam ulla mundi ope aut arte ulla convalescere, a Deo vero miracula, quæ pollicemini, postulanda non sunt, imo ejus placito assentiendum: ipse vero

Ante ad-
ventum
Christi
patres ad
limbum
descen-
debant.

palam ostendit, velle me mox ex hac vita subducere : quapropter tametsi verbis vestris fidem adhiberem, nihil aliud mihi boni contingeret quam sepulcrum lectulusque in tenebricoso loco paratus, quo statim condar ; ideoque sanius consilium cogitare prosperitatem, quam spondetis, non redituram, nec ultra fore consanguineos aut amicos ullos qui mecum in magnificis palatiis commorentur, sed successuram mihi putredinem pro parente, et vermes pro matre et sororibus, uti versu sequenti declarat :

Vers. 14. 14. PUTREDINI DIXI : PATER MEUS ES, MATER MEA ET SOROR MEA, VERMIBUS. — Singularis profecto Jobi stylus, viscera matris in urna, patris generatricem virtutem in putredine, et vitæ primordia in caligantibus mortis umbris adumbrat. Nonne stamina vitalia secat mors, spiritum haurit, pallorem spargit, horridaque macie exesa carnibus ossa vestit? Juventutis flore conspicelascivientem : febris invasit, imis ardet præcordiis, succus igne deflagante lambitur, æstuat sanguis ; heu suffocatur, interit! Corpus intueri, si sufferas siccis oculis. Oculi in cerebri fossis sepeliuntur, horret pilus, genæ fuligine sædantur, luxantur ossa, color exhauritur, hurore nigricat, fœtore arcet. Expecta parumper : findat terram ligo, erumpant inter atrita, inter antiqua quæ exhumantur ossa, vermes obviam hospiti : ille cavis derelinquitur specubus mordendus a putredine. Ergone tunc redivivus exoritur? parens est putredo, mater et soror vermes! ibi pater, ibi mater, ubi pulvis, ubi pus, ubi fœtor? Sed Jobum recole : non ait post mortem sic mortis funerea spolia appellaturum; sed quod vivens sic appellitabat : « Putredini dixi : Pater meus es, mater mea et soror mea vermibus, » quasi ab ineunte ætate intra domestica considerationis claustra cum corruptionis memoria conviveret, et alios parentes, contribules alios non agnosceret, quam vermium agmina, cadaverum spectra, mortis spicula. Nec enim aliter credimus et fatemur patrem et matrem, quos colimus, nisi ex contubernali consuetudine, ex communi consortio, quo cum illis a tenellis unguiculis viximus. Quam apte Philippus in *Caten. græc.* : « Tam longo tempore computresco, ut ipsam putredinem et saniosos vermes parentes appellem. » En ex familiari commercio novum generationis modum deducit Job, se prolem corruptionis agnoscens, q. d. Pro parentibus et cognatis, qui me deserent, propinqui mei erunt vermes, cum quibus arcissima societate et cognatione conjungar. Videtur hic S. Job domus suæ, id est sepulcri, familiarum recensere, scilicet vermes et putredinem, et fœtores, qui veluti parentes pristini mortuos rursus excipere, et cadavera sibi quasi filios progignere solent, q. d. Blande compello et invoco (sic enim est in Hebræo) putredinem ut patrem, vermes velut matrem, ut me mortis potius quam vitæ filium flentem et dolentem ceu parentes blandi consolentur, lacrymas abs-

tergant, somnum concilient, et hanc cantilenam oceinant *Apoc. xxi, 4* : « Mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt. Invenit igitur in morte ac sepulcro S. Job patrem, et matrem ac sororem, seque filium ac fratrem puerulum effingit, qui sola in parentum ac sororis cura et studio conquiescat. Sed non satis admiror emphasim horum verborum : nam secundum S. Hieronymum sensus est : « Quemadmodum quispiam mortalium sine parentibus non potest existere, ita et ego factus sum, quasi sine putredine et vermibus esse non possem ; » quod licet de pœnis quibus premebatur intelligi debeat, de memoria tamen mortis ac sepulturæ non potest non optime accipi. Tam dulcis igitur mors erat sanctissimo Jobo, ut eam se venerari et colere amareque velut parentes et sorores dicat : Omnia, inquit, mihi charissima in morte habeo, domum, parentum complexus, sororum blanditias : mors mihi unicum solatium, uti puero parentes ac sorores, sic enim explicat Origenes : « Ut pueri parentes habent consolatores, sic ego mortem et putredinem. »

Jobi consolatio in sepulcro.

Septuaginta legunt, θάνατον ἐπικαλεσάμεν πατέρα μου εἶναι, μητέρα δὲ μου καὶ ἀδελφὴν σαρκίαν, mortem invocavi patrem meum esse, matrem vero meam et sororem putredinem : ecce quam putredinem apud Vulgatam compellavit patrem Job, apud Septuaginta compellat matrem. Mira compellatio, et quidem soli Deo ascita; de quo ita Synesius *Hymn. 2.*

Putredo nobis pater et mater.

Σὺ πατήρ, σὺ δ' ἐπὶ μάτηρ,	Tu pater, tu es mater,
Σὺ δ' ἀδελφή, σὺ δὲ θήλυς.	Tu mas, tu femina :
Σὺ δὲ φωνή, σὺ δὲ σιγή,	Tu vox, tu silentium,
Φύσεως φύσει γενῶσα :	Naturæ natura fœcunda.

Quasi nimirum Deus Pater, dum unigenitum generaret, utriusque parentis munus obiret ; unde et uterus sive vulva illi adscribitur in *Psal. cix, 3* : « Ex utero ante luciferum genui te : » ubi S. Hieronymus ex vulva legit, de quo iterum eleganter Synesius *Hymn. 3* sic canit :

Σὺ τὸ τίκτον ἔφος,	Tu es quod parit,
Σὺ τὸ τικτόμενον,	Tu es quod paritur,
Σὺ τὸ φωτίζον,	Tu qui illustras,
Σὺ τὸ λαμπρόμενον,	Tu qui illustraris,
ἵνα παῖδα τέκης	Ut Filium pareres
Κλεινὰν σοφίαν,	Inclytam sapientiam,
Δημιουργόν.	Rerum omnium opificem :
Προχυθείς δὲ μένεις	Profusus autem manes
Ἄτομοισι τόμοις,	Individuis sectionibus,
Μαιευόμενος,	Obstetricatus,
ἠδὲς ἱερά,	Partus sacer,
Ἄφρατος γονά,	Ineffabilis fœtus :
ὄρος εἰ φύσιων,	Terminus es naturarum,
Τὰς τικτούσας	Patientis
Καὶ τικτομένης :	Et partæ.

Cur ergo morti elogium generantis Dei liberiori fronte conceditur? Ergone pater et mater mors, a qua et gignimur et patimur individuis sectioni-

Jobi vita est mortis meditatio.

Jobi parentes et cognatio vermes.

In memo-
ria mor-
tis mys-
terium
relicet
Trinita-
tis.

bus obstetricari? Ecce Triades mysterium in memoria mortis. Dicas putredini : Pater meus es tu, mater mea ; et tu tibi partus, tu tibi proles eris ex memoria. Momento homo ut generationis æternæ lineas considerationis penicillo transcribas. Commune theologis est Filium Dei ex memoria fœcunda Patris prodire. Si te memoriæ mortis illigaveris, iteratoque refricueris sepultos cineres insepultus ; si decursaveris pulverem, sensimque versans cadaveris spolia percubueris, æternum Patrem sobole gravidum imitaberis.

Explico : Judex Deus post pomi morsum sic plectit Adamnum *Gen. III, 19* : « Pulvis es, et in pulverem reverteris : » se voces videntur jugulare, nam si pulvis jam, qui pulvis fieri valeat homo? Nulla res ex se in se convertitur, non aer in aerem, non in ignem ignis : id identitas, non conversio est. Obsistit generationis natura, ut ex eodem in idem fiat transmutatio; præcedens forma corrumpenda, ut nova eveniat. Ex inimicis siquidem exoritur : privato formæ generandæ principium est genitæ. Otiaretur natura, si in id quod jam est sedula generationi incumberet. Non mediocris nodus est iste; nec præterit scholasticum Cajetanum, qui illum dirimere sibi blanditur, dum accipit improprie illud *pulvis es*, sic dicens : « Adverte, quod cum dicitur, quia *pulvis tu*, non significatur pulvis sub forma pulveris, sed sub forma corporis humani : cum autem dicitur, *et in pulverem reverteris*, significatur pulvis sub forma pulveris. » Solvit igitur ex improprietate : nos pulverem hunc eluamus non scrupuloso rigore. O mirum pulveris ingenium! o artifex nostri figmentis decus! « Memento quia pulvis es, et in pulverem reverteris, » *q. d.* Nosce te ipsum; generationis æternæ resculpes mysterium. Pulvis es : si te cognoscas, reverteris in te : nihil aliud cognoscere sese est, quam in se converti, sicut in objecta convertuntur potentiæ, cum ea actibus elicitis attingunt. Æternus Pater noscit se ipsum, sic prolem generat : nec per extera distenditur Dei intellectus, quin a se incipiat, quin in se finiatur. Hinc Verbum gignit Deus Deum, qui splendor Patris, et ejus substantiæ character est vividumque sigillum. Quanta philosophia seipsum cognoscit Deus, nec tantillum desistit, assiduam semper sui cognitionem versans : sic se potitur, divinæque sobolis parentem intuetur. Rescribe exemplum :

Per pro-
priam
cogniti-
onem nos-
metipsos
quodam-
modo ge-
neramus.

« Pulvis es : » vis medelam inhonoræ sortis? revertere in pulverem : te cognosce, sic æternaberis, teque tui hæredem simul et prolem nanciseris. Audi Bernardum *De Consid. ad Eugen.* : « A te incipiat tua consideratio, non solum autem, sed in te finiatur : tu primus tibi, tu ultimus. Sume exemplum de summo omnium Patre. Verbum suum et emittente et retinente : verbum tuum consideratio tua, quæ si procedit, non recedat ; sic progrediatur, ut non egrediatur ; sic exeat, ut non deserat. » Fige in pectore verba hæc plena succi et venustatis. Sed quid ais, Bernarde, gene-

Pulve-
rea me-
ditatio-
nis nobi-
litas.

rationem æternam resculpam, dum in pulverem meum cognitione mei revertar pulvis? certe, si circum ambiam, si a me egrediar, regrediar ad me ; si in propria cognitione persistam, repetitis partibus meipsum æternitatis candidatum reproducam. Ita ingeniose ac pulchre Josephus de la Cerda in *Explan. Moral. in Judith*, part. II, Acad. 29, sect. IV.

Tropologice hic locus exponi potest de perturbationibus animi, quæ non modo finiuntur in morte, verum etiam mortis recordatione perdomantur : rem ita explico : Quiritatur infans, ingemiscit, in lacrymas solvitur vel levi de causa ; quid ergo restat, nisi ut parens in brachia plorantem suscipiat, nisi ut soror ludico aut crepituculo ablandiatur? actutum subsidit illa comploratio, fletus in risum vertitur, disserenavit omnino illa tempestas. Eodem modo fuerit quis nimia morositate delicatiorque sui studio infans, puerilibus appetitionum levitatibus huc illuc distrahatur; omnes omnino incompositi affectus in ipso insurgant ac tumultuentur; superbia intumescat, ira effervescat, ardeat libido, cupiditas stare loco nescia sursum deorsum feratur. Profecto si hujusmodi perturbationibus æstuans quisque in terram, in pulverem, in sepulcrum, in tabem, saniem, vermes, in mortem denique ipsam sese mentis cogitatione dejecerit; illico tota illa malorum affectuum pueriliter quiritantium turba conticescet. O prudentem animam? o vere Spiritus Sancti apem, quæ ingruente vento tempestateque oborta, ne, ut levis est, facile rapiatur in auras, accepto lapidis sepulcralis pondere sese librat firmamque reddit! memorans utique suæ mortis in æternum non peccabit; ac perenniter cogitans de suo in alteram vitam discessu, nec istam impensius amabit, nec illam timebit, ut quæ præsentia omnia sibi aliena, futura vero suæ naturæ et desiderio peropportuna computet. Qualis illa monialis Ezychia, de cujus morte ita scribit D. Gregorius lib. VI *Epist. ex reg. 27* : « Transitum Ezychiæ nuntiastis, et magna exultatione gavisus sum, quia illa bona anima feliciter ad suam patriam pervenit, quæ in patria laborabat aliena. »

Mortis
recorda-
tiona ani-
mi pertur-
bationes
sedantur.

Mortis
recorda-
tio firmam
reddit ani-
mam.

Sedula nimirum mortis jugique recordatione cum bona corporis terræque despiciuntur, tum animæ cœlique dona æstimantur et avidissime comparantur. Ideirco Spiritus Sanctus hoc suæ sponsæ per angelos, hoc est prædicatores, fabricandum indixit ornamentum *Cant. I, 10* : « Muræ-nulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento. » O novum et inauditum ornamentum, in aures argenti cum vermiculis! *Cum punctis argenti* legunt alii. Et quosnam alios dicam vermiculos, nisi qui de cadavere sub terram sepulto ac tabe sanieque defluente subnascuntur? Puncta hic habes et vermiculos : nec enim inter nos, sive instar argenti pulchros, et omni ornatu speciosos opibusque opulentos, atque inter mortem, sepulturam, vermes ac saniem major quam puncti distantia in-

Mortis
medita-
tio est
animæ
ornamen-
tum.

tercedit : puncto miseri distamus a morte, a vermibus, a sepulcro. O egregium animæ ornamentum, copiosum lucrum, thesaurum opulentissimum, ipsam cuique suæ mortis recordationem! Hac una frænare quis poterit lascivientis carnis appetitiones, cohibere motus, et quascunque morientis animi ægritudines mitigare; quod S. Job de seipso his verbis profitetur : « Putredini dixi :

Putredo et vermes sunt cognitio et hereditas defunctorum.

Pater meus es, » etc. : Nihil aliud, inquit, jam expectare libet quam domum sepulcri mei, in qua tenebris et caligine obsita stravi lectulum meum, in quo usque ad diem resurrectionis quiescam. Ibi autem non de nobilitate gloriabor, non parentum meorum stemmata commemorabo; sed putredo factus, et cibus vermium effectus, putredinem patrem agnoscam : nam ex putri materia coagulatus sum; et vermes eo affectu, quo filii diligunt matres, et fratres et sorores suas, amore complectar, quoniam inter illos quasi inter fratres et cognatos usque ad orbis immutationem permanebo. Hic exclamat merito S. Augustinus : « Et quam turpis pater, et quam vilis mater, quam abominabilis soror ! Conceptus de fœtore per ardorem libidinis putrefacto; cujus tamen cadaveri quasi funebres vermes assistunt. Vivus produxit faciem, et jam mortuus producit fœtorem et putredinem. Vivus amicum hominem impugnavit, mortuus vermes plurimos impinguabit. Quid ergo fœdus humano corpore? quid horribilius corpore mortuo? cujus gratissimus erat amplexus in vita, molestus etiam erit aspectus in morte. Quid ergo prosunt divitiæ, quid epulæ, quid deliciae? non liberabunt a morte, non defendent, non eripient a fœtore : qui quondam sedebat in throno gloriosus, modo latet despectus post mortem in tumulo; qui stabat ornatus in aula, modo sedet immundus in tumba; qui vescebatur deliciis in cœnaculo, modo consumitur a vermibus in sepulcro. » Sic ille.

Vers. 15.

15. UBI EST ERGO NUNC PRÆSTOLATIO MEA : ET PATIENTIAM MEAM QUIS CONSIDERAT? — Conclusio est totius argumentationis, qua suorum amicorum dicta refellit, quibus ei spem salutis, si frugi fieret, ostendebant, id est, cum hæc ita sint, ut jam animam agam, et tantum de sepulcro cogitem, in quam hujus vitæ re spes mea erit; aut qui possum, debeam aut velim sperare pristina bona præsentia, ut vos suggeritis, cum ipsa me vita cito defectura sit? Præterquam quod levis illa consolatio viro probo esse debet, quæ hujus nititur vitæ commodis, sæpe fallax et incerta est : non enim semper honorum hominum detrimenta in hac vita resarciuntur, sed plerumque miseriis et malis omnibus oppressi moriuntur, dicente et illis Apostolo *Hebr. xi, 35* : « Alii distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem; alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula, et carceres : lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circumierunt in melotis, in pellibus

Viro homo nil magnopere sperandum in hac vita.

Bonorum hujus vitæ detrimenta non semper resarciuntur.

caprinis, egentes, angustiati, afflicti : quibus dignus non erat mundus : in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. » Facit enim magno et excelso animo virum rerum humanarum contemptio, non earum spes, sed spes ea quæ in Deo posita sit : sicut dicit David *Psalm. xxxviii, 8* : « Quæ est expectatio mea? nonne Dominus? et substantia mea apud te est. » Optime hoc exponit S. Gregorius lib. XIII *Moral. cap. xvii* : « Quæ esse potuit præstolatio justorum, nisi justus et justificatus Deus; qui ad pœnas humani generis sponte descenderet, et captivos mortis justitiæ suæ virtute liberaret? hujus enim præsentiam minime cessabant intentata cogitatione præstolari, quam quandoque esse venturam noverant, sed venire citius quærebant. Dicit ergo : *Patientiam meam quis considerat?* quia quod disponenti breve est longum est amanti; unde adhuc dilationis suæ damna considerans, hoc quod jam prædixerat repetit, et descensurus ad ima vocem doloris ingeminat dicens :

Justorum præstolatio est solus Deus.

16. IN PROFUNDISSIMUM INFERNUM DESCENDENT OMNIA MEA : PUTASNE SALTEM IBI ERIT REQUIES MIHI? — *Infernum* hic passim interpretes exponunt de sepulcro; sed merito Pineda noster cum S. Gregorio et plerisque Patribus contendit hic agi de inferorum loco sive limbo, primo, quia additum epithetum *profundissimum*, quod non aptetur bene sepulcro; deinde, quia dicit : *Descendent omnia mea*, hoc est præcipua mea, nempe anima, qua potissimum sum homo, una cum iis quæ proprie sunt mea, non quæ fortunæ aut mundi. Propria vero sunt cogitationes, dicta, facta, pro quibus solis, ut quæ nostra sunt (in bonis gratiam suppono) retributio expectanda; hujus enim aspectu additur dubitatio : *Putasne saltem ibi erit requies mihi?* id est, ibine statim dabitur requiescere? non erit opus ulteriori expiatione? Vides ut vir justus adhuc paveat et trepidet : et audent hæretici etiam toti flagitiis operati certo sibi omnia tuta, quieti, felicia repromittere? in Hebræo est *בְּדֵי שְׂאוֹל תֵּרְדְּנָה*, *baddei sceol teradna*, quod Sanctes vertit, *in sepulcrum descendunt*; Arias vero reddit, *fulcra inferni descendunt* : quod nonnulli Rabbini, quos adfert Pagninus, ad ipsum Jobum referunt; cujus *fulcra*, id est membra, brachia, vires, adeoque spes ipsa vitæ jam conciderant. Vox autem hebræa *בְּדֵי* *baddim* proprie *vectes* significat, et quidquid adinstar vectium aliquid sustentat, cujusmodi sunt rami majores et crassiores, aut radices in arbore, nec non pedes et brachia in corpore humano. Per *vectes* itaque seu *fulcra inferni* designantur intimi recessus et abditiissima inferni penetralia, quæ Vulgatus optime *profundissimum infernum* appellat, non quidem absolute, sed comparative, ut nimirum profundum sit respectu cæli aer caliginosus, in quo sunt dæmones; profundius locus habitationis nostræ, profundissimum limbus patrum, ad quem Job erat descensurus. Ita S. Thomas in III *Sentent. dist. 22, Quest.*

Vers. 16. *Infernum* pro quo sumatur.

Quæ proprie nostra sint.

Profundissimus infernus quis hic dicatur.

II, art. 2; quanquam idem doctor quadruplicem distinguat infernum; scilicet infimum, seu damnatorum, ubi est carentia visionis divinæ et pœna sensus; et huic superiorem, scilicet puerorum, in quo est carentia visionis sine pœna sensus; ter-

tium purgatorium, in quo est carentia visionis et pœna sensus ad tempus, non tamen sine gratia; ultimum denique, in quo sit carentia visionis sine ulla pœna sensus aut gratiæ privatione, qui est limbus patrum.

CAPUT DECIMUM OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pro secunda vice semel captum post Eliphazum loquendi ordinem servans Baldad perguit arguere Jobum impatientiæ et jactantiæ: describit impiorum pedicas et pœnas, ut inde probet Jobum non nisi ob sua scelera puniri.

1. Respondens autem Baldad Suhites, dixit: 2. Usque ad quem finem verba jactabitis? intelligite prius, et sic loquamur. 3. Quare reputati sumus ut jumenta, et sorduimus coram vobis? 4. Qui perdis animam tuam in furore tuo, numquid propter te derelinquetur terra, et transferentur rupes de loco suo? 5. Nonne lux impii extinguetur, nec splendet flamma ignis ejus? 6. Lux obtenebrescet in tabernaculo illius, et lucerna, quæ super eum est, extinguetur. 7. Arcubuntur gressus virtutis ejus, et præcipitabit eum consilium suum. 8. Immisit enim in rete pedes suos, et in maculis ejus ambulat. 9. Tenebitur planta illius laqueo, et exardescet contra eum sitis. 10. Abscondita est in terra pedica ejus, et decipula illius super semitam. 11. Undique terrebunt eum formidines, et involvent pedes ejus. 12. Attenuetur fame robur ejus, et inedia invadat costas illius. 13. Devoret pulchritudinem cutis ejus, consumat brachia illius primogenita mors. 14. Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, et calcet super eum, quasi rex, interitus. 15. Habitent in tabernaculo illius socii ejus, qui non est, aspergatur in tabernaculo ejus sulphur. 16. Deorsum radices ejus siccantur, sursum autem atteratur messis ejus. 17. Memoria illius pereat de terra, et non celebretur nomen ejus in plateis. 18. Expellet eum de luce in tenebras, et de orbe transferet eum. 19. Non erit semen ejus, neque progenies in populo suo, nec ullæ reliquæ in regionibus ejus. 20. In die ejus stupebunt novissimi, et primos invadet horror. 21. Hæc sunt ergo tabernacula iniqui, et iste locus ejus qui ignorat Deum.

Vers. 1
et 2.
Baldad
Jobum et
Eliphazum
in-
crepat.

1 et 2. RESPONDENS AUTEM BALDAD SUHITES DIXIT: USQUE AD QUEM FINEM VERBA JACTABITIS? INTELLIGITE PRIUS, ET SIC LOQUAMUR. — Baldad hic stomachosius reprehendit longam cum Jobi tum Eliphazi disputationem, quam ipse præ studio aviditateque loquendi diutius audire non poterat; incipit ergo vehementer, et utrumque arguit inscitia. Septuaginta cum quibusdam Patribus hæc legunt numero singulari, et sic vertunt, μέχρι τίνος οὐ πάυσῃ; ἐπίτοχος, ἵνα καὶ αὐτοὶ λαλήσωμεν, quousque non cessabis? cohibe te, ut et ipsi loquamur; sed hebraici codices et alii latini magis emendati et in his Sixtiani, in plurali legunt; neque desunt qui putent nihilominus hæc verba unum Jobum petere, abstinere ab aliis, qui cum Jobo proxime verba contulerant, et in his est Pineda, qui hac de re copiose et acute disputat. Ego cum Sanctio ad illorum sententiam magis accedo, qui verba hæc prima spectare dicunt ad Jobum, qui præcedenti capite, et

ad Eliphazum, qui cum illo proxime disceptarat: hoc enim simplicissime indicat modus ipse loquendi, qui cum multis verba fieri non obscure demonstrat; neque causa deerat homini superbo, ut stomachosius ageret cum Jobo, quem in suo errore hærare putabat pertinaciter, et cum Eliphazo, qui cum se sapientem esse profiteretur, erroris convincere Jobum non potuerit. Et hæc certe ratio potuit illum commovere; ipse tamen rationem profert, alteram gravitatis et indignationis plenam dum ait: *Intelligite prius, et sic loquamur*, hoc est, nondum intellexistis controversiæ statum, animadvertite et expendite rem, et ordine servato loquamur. Reprehendit ergo primum disputationem longam et ultra modum, quæ nullum videbatur habitura finem; quam tamen non verbosam solum, sed etiam ventosam et vacuam esse dicit dum ait: *Usque ad quem finem verba jactabitis?* Deinde quia a disputationis scopo videntur

Cur Baldad cum Jobo et Eliphazo stomachosius ageret.

prorsus aberrasse, neque intellexisse, in quo præsertim consistat disputatio : nam qui alterum non bene intelligit, bene respondere non potest. Appositum ad hanc Baldadi increpationem apologum vide in Cyrillo lib. I Apolog. Moral. cap. xv, cui titulum præfigit : *Doctus loqui, et avarus sis verbi*. Vide insuper quæ de oris usu laudabili et vitioso exposuimus cap. vi, 26.

met Jobo tanquam organo ad ipsius animam affligendam, quam sententiam ait respondere editioni Theodotionis, quæ sic habet, διαρπαζων ψυχην αυτου εν θυμω αυτου, *rapiens animam suam in furore suo*; vel, ut alii vertunt, *discerpens*, scilicet instar tigridis, quæ sæpenumero dicitur in tantam iram exurgere, ut seipsam unguibus dentibusque discerpens interimat : tigride quavis sævior iratus in animam ipse suam violentas manus conjicit, eamque trucidat. Merito igitur iræ sive furori perditio animæ tribuitur : « iracundia enim animositatis illius subversio ejus, » inquit Ecclesiasticus cap. 1, 28, significans iratum sibi ipsi malum generare : quamobrem Lactantius lib. VI, cap. xviii, tradit iratis non secus ac viperis suos ipsos venenatos partus exitum et mortem adferre : quare de illis dici potest illud *Psalm. LVII, 5* : « Furor illis secundum similitudinem serpentis, » speciem pro genere supponendo, ut vipereos istorum animos in suam ipsorum perniciem concitatos effingamus. Possunt quoque apibus comparari, quæ iratæ mordent, at mordendo aculeum amittunt, et cum aculeo vitam : nam aculeus, ut Aristoteles lib. IX *Hist. animal.* cap. iv tradit, sine viscerum eruptione figi nequaquam potest : itaque levem aliorum ictum propria morte luunt. Ligna quoque dum incenduntur et ardent ipsa consumuntur : non secus irati, quare de illis dici potest *Psalm. CXVII, 2* : « Circumdederunt me sicut apes, et exarserunt sicut ignis in spinis : » egregie vertunt alii, *exarserunt extinguendo se*.

Iracundus sibi ipsi noxius.

Iracundi viperis et apibus comparati.

Vers. 3. 3. QUARE REPUTATI SUMUS UT JUMENTA, ET SORDUIMUS CORAM VOBIS? — Hæc plurimi ad Jobum referunt, quasi amicorum sapientiam contemnat, neque illos pluris faciendos putet quam jumenta; quod tunc dictum a Jobo interpretari potuit Baldad, cum dixit cap. xii, 7: « Interroga jumenta, et docebunt te, » ubi videtur Jobus meliori loco posuisse jumenta, cum ab illis docuit sumendam esse disciplinam; aut cum dixit cap. xvii, 4: « Cor eorum longe fecisti a disciplina, » et vers. 10: « Non inveniam in vobis ullum sapientem; » sed quid hæc tria loca sibi velint *ibid.* superius explicatum est. Ego cum Sanctio nostro sicut secundum versum, sic etiam tertium puto ad Eliphazum quoque pertinere : nam ab utroque existimare potuit Baldad se et socium Sophar reputatos esse sicut jumenta, quia silere coguntur, interim dum illi longam pro libitu disputationem instituunt, neque digni habentur, quibus quæstionis discussio committatur : id Septuaginta intellexisse videntur dum reddunt, δια τι δι ωσπερ τετραπαιδα σιωπητικωσιν εναντιον σου, *cur tanquam quadrupedia tacuimus coram te?* neque novum est in omni, ut reor, idiomate, ut qui stolido sunt ingenio appellentur *asini vel bestia*; aut certe injuriam sibi fieri interpretatur, cum illa se præsentem dicantur, quibus ipse nihil pinguis arbitratur, nihil ab instituto magis alienum. Viri autem prudentes et docti injuriæ loco ponunt, si quispiam coram ipsis negetur, et aliqua persuadere studat, quibus fidem habebit nemo, nisi qui bardum habet aut stolidum cerebrum et asino simile ingenium. Hactenus ad Jobum et Eliphazum verba fecit, nunc Jobum solum aggreditur.

Vers. 4. 4. QUI PERDIS ANIMAM TUAM IN FURORE TUO, NUMQUID PROPTER TE DERELINQUETUR TERRA, ET TRANSFERENTUR RUPES DE LOCO SUO? — q. d. Heus tu, qui contra teipsum tuumque animum excandescis; an idcirco tanto furore seu impatientia stomacharis, et quereris coram Deo et toto mundo, quod putes te unum omnibus eminere? et te cadente, lucem, gloriam, decus universæ terræ simul tecum occasura? ut merito Deus, ad hoc præcavendum ne tu cadas, potius rupes loco suo movere, leges impiorum vindices refigere, totumque universi cursum invertere debere tibi videatur : ita Pineda et Tirinus noster, et Olympiodorus in *Caten.* Septuaginta vertunt, *ωσπερ ηαι οσιν οργη, usa est te ira*, quod notat Olympiodorus per interrogationem posse legi, q. d. Numquid Deus te in ira usus est, sicut dixisti? et per affirmationem, ut intelligatur iram ipsam usam esse ipso-

Baldad Jobum stultæ iracundia arguit.

Tria vero potissimum sunt quæ furor seu ira subvertit ac perdit, scilicet animam, vitam et dignitatem : *animam* quidem, quæ per iræ peccatum occiditur : « ira enim viri justitiam Dei non operatur, » inquit S. Jacobus in canonica sua cap. 1, 20, ad quod apte S. Gregorius lib. V *Moral.* cap. xxx : « Quanta ergo sit iracundiæ culpa pensemus, per quam dum mansuetudo amittitur, supernæ imaginis similitudo vitatur. Per iram sapientia perditur, gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lex veritatis violatur, Spiritus Sancti splendor excluditur, » etc. Tales erant de quibus David ait *Psalm. LXXVII, 56* : « Et tentaverunt et exacerbaverunt Deum excelsum, et testimonia ejus non custodierunt; » S. Hieronymus legit, *aversi sunt, et prævaricati sunt*. Agit de murmurantibus in deserto, et de Deo impie conquerentibus; verum hi sua ipsa tela, quæ in Deum venenato ore conjiciunt, in se vident recidere, sicut qui doloso utuntur arcu sagittam ipsam retro in se conversam vident, quam in alios contorquebant : quare subdit : « Conversi sunt in arcum pravum, » id est, sicut vitio arcus in sagittantem sagitta convertitur, sic verba hujusmodi hominum in eos ipsos recidunt, qui ea protulerunt; hinc contingit iratos sibi ipsis manus inferre, et tela quæ in Deum et in alios jaciunt in se contorquere, ut in ipsis verificetur illud *Eccli. xxvii, 28* : « Qui mittit in altum lapidem recidit in caput

Ira occidit animam.

Ira vitam adimit.

ejus; » quod autem vitam adimat clare docet idem Ecclesiasticus dicens cap. xxx, 10 : « Zelus et iracundia minuunt dies. » Hinc David quoque ait *Psal.* xxx, 8 : « Turbatus est a furore oculus meus; » Cajetanus legit, *tineavit ab ira*, qui est optimus sensus ad rem nostram : sicut enim tinea pannos ipsos a quibus oritur corrodit, sic iratos ira cum ab ipsis nascatur interimit. Denique quod *dignitatem* auferat, unus ad probandum sufficiat Alexander, quem rerum gestarum gloria clarissimum e cœlo in terram ira dejecit : « Alexandrum enim, inquit Valerius Maximus lib. IX, cap. III, iracundia sua propemodum cœlo diripuit : nam quid obstiit, quo minus illuc assurgeret, nisi Lysimachus leoni objectus, Clytus hasta confossus et Callisthenes mori jussus? » At Callisthenis quidem deflens mortem in Alexandri iram iratus Seneca eloquentissime ait lib. VI *Natur. Quæst.* cap. xxxiii : « Hoc est Alexandri crimen æternum, quod nulla virtus, nulla bellorum felicitas redimet : nam quotiens quis dixerit : Occidit Persarum multa millia; opponetur : Et Callisthenem. Quotiens dictum erit : Occidit Darium, penes quem tunc magnum regnum erat; opponetur : Et Callisthenem. Quotiens dictum erit : Omnia oceano tenuis vicit, ipsum quoque tentavit novis classibus, et imperium ex angulo Thraciæ usque ad orientis terminos protulit; dicetur : Sed Callisthenem occidit. Omnia licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his quæ fecit nihil tam magnum erit quam scelus Callisthenes. » Vides igitur iram duntaxat tantis victoriis illustrissimum ducem potuisse superare, et illius honori perpetuam ignominiam notam inurere. Optime igitur Chilon dicebat, ut Laertius in ejus *Vita* testatur, fortius esse iram quam hostem armatum dejicere, cum non minus exitii sit ab ira quam ab hoste : plura vide de ira *supr.* cap. v, 2 annotata.

NUMQUID PROPTER TE DERELINQUETUR TERRA? etc. — Varie hoc exponitur ab interpretibus, uti videre est apud Stunicam : mihi planissimus videtur sensus, quem ante attuli, et consentit cum Septuaginta, qui clarius sic reddiderunt, *τι γὰρ; ἐάν σὺ ἀποθῆνῃς, ἀόικητος ἢ ὑπ' οὐρανόν; ἢ καταστραφήσεται ὄρη ἐξ ἑμελίων, quid enim? si tu mortuus fueris, inhabitabilis erit ea quæ sub cœlo est? aut subvertentur montes a fundamentis?* quod sic optime exponit Olympiodorus in *Caten.* q. d. « Adeone existimas te stante mundum consistere? ut adeo magnifice de te tuisque rebus loquere? Quasi vero omnis hæc rerum universitas te uno extincto damnum factura sit : sic optas interitum, tanquam si omnis hæc regio, quæ soli subjecta est, detrimentum tua morte capere debeat : tanquam communis futurus sit rerum omnium interitus sic sermocinarius, perinde quasi tua justitia res humanæ constitutæ sint, teque e medio sublato haud quispiam sit futurus superstes, qui divinum nobis Numen placatum efficiat. » Itaque non sine fastu videtur Baldad Jobi fastum, quem putabat, velle

proculcare, significans nequiter illum agere, qui immoderato mortis desiderio vitam conficiat; neque vero multum referre, quod Jobus vane insolescens defungatur : non enim propterea terram habitatore carituram, rerumque commotionem prodigiosam, puta rupium convulsionem successuram quasi moretur eximius aliquis orbis terrarum moderator; sine quo neque genus humanum propagari, neque res quantumvis firmæ consistere possent.

5 et 6. NONNE LUX IMPII EXTINGUETUR, NEC SPLENDEBIT FLAMMA IGNIS EJUS? LUX OBTENEBRESCEAT IN TABERNACULO ILLIUS, ET LUCERNA, QUÆ SUPER EUM EST, EXTINGUETUR : — sensus est, spem, gloriam, imperium, posteritatem impiorum cum eorundem memoria brevi interitura; neque hic subtiliter exquirenda distinctio lucis, flammæ, ignis, lucernæ; poetice quippe sermo variis nominibus ad eundem sensum concinnatus ornatu et amplificatur. Non est autem extra rem, ut lucerna ultimo loco posita peculiare quidpiam notet, puta lucem emendicatam, hoc est e variis occasionibus petitam, opibusque subditorum tanquam oleo nutritam : ut lucernæ significatio tyrannicæ direptioni, qua injustus princeps subditorum spoliis locuples ac splendidus apparet, aptetur : perinde enim est quod Baldad enuntiat, *q. d.* Vide ris, mi Job, modo animam agere, et prosperitatem desperare, qua sane in re tibi rependitur quod commeruisti, impietati nimirum tuæ pœna redditur, ut quidquid illustre ac splendidum mortalium oculis exhibuisti obtenebretur, et in hac ignominiosa obscuritate intereas : sic nempe a Deo constitutum est, ut lux impii exstinguatur, neque decet, ut tui gratia hic divinæ providentiæ ordo mutetur; quid ergo mirum si pereas ad extremam ærumnam deturbatus? Sane prosperitas impii evanescit, et splendor ejus emoritur : claritas illa, qua domus ejus videbatur illustrari, obscuratur, et lux emendicata deficit.

Pulchram nobis Sapiens inter lucem justorum et lucernam improborum reddit differentiam dicens *Prov.* XIII, 9 : « Lux justorum lætificat : lucerna autem impiorum exstinguetur, » id est, felicitas et gloria justorum solidæ est lætitiæ, quia semper augenda : « nam *ibid.* cap. IV, 18 justorum semita quasi lux (scilicet auroræ) splendens procedit, et crescit usque ad perfectam diem, » hoc est, magis atque magis splendescit, usquequo ad solis meridiani splendorem atque perfectionem (in hac vita virtutis et gratiæ; in futura gloriæ et beatitudinis) pertingat : per hanc enim claritatem doctrinæ et sanctitatis justî sunt « lux mundi, » *Matth.* v, 14. Lucerna vero impiorum, quæ in hujus mundi caliginosa nocte videtur potius lucere quam luceat, illa brevi tempore, ac levi flatu dissipatis hisce nebulis, et die vero illucescente obscurabitur. Justorum igitur felicitas comparatur soli et luci, quia jugis est, solida, stabilis, et per totum orbem se diffundit, apud justos et in-

Ira dignitatem tollit.

Vers. 5 et 6.

Lux, flamma ignis, lucerna quid significant metaphrice.

Baldad significat parum re ferre an Job peccat.

Quid intersit inter lucem justorum et lucernam impiorum.

justos, carnales et spirituales; gloria vero et felicitas impiorum lucernæ assimilatur, quia durat in hac tantum nocte, indigens oleo alieno, hoc est vano favore: quod si defecerit exstinguitur; si adversitas aliqua adflaverit exsufflatur et foetet, et insipientibus tantum splendere ac lucere videtur, idque tantum in hac vita, cum qua semper exstinguitur. In morte enim deficiet umbratilis eorum lux, exstinguetur lucerna, hoc est fluxa mundi prosperitas, et horribilibus ac sempiternis inferni tenebris operientur, et conjicientur *Matth. VIII, 12* in tenebras exteriores, « ibi erit fletus, et stridor dentium; » tunc demum intelligent miseri, quam tetro malo dum viverent, obnoxii essent: tunc dicent, sed frustra *Sap. V, 6*: « Eravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et sol intelligentiæ non est ortus nobis: lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. » Est infandi illius hostis consuetudo mentis oculos fraude malitiæque sua obnubere, subducere cognitionem cælestium, ut in vitæ cursu laxis habenis, quasi nigra in nocte, Andabatarum more modoque ferantur. In illa sceleris umbra piscatur ille Orci prædo, et reti suo mortales involvit: interposito letiferi peccati solis semper luctuosam eclipsin et defectionem creat, unde multæ et intolerandæ calamitates oriuntur, quas deinde enumerat.

Diabolus
excaecat
peccato-
res ut eos
irretiat.

Vers. 7.

7. ARCTABUNTUR GRESSUS VIRTUTIS EJUS, ET PRÆCIPITABIT EUM CONSILIUM SUUM. — Vide uti paulatim mala succrescant, deficere lux cœpit, deinde nox incubat, oculus non caligat modo, sed obæcatur: non videt miser, sed non ibi sistit malum, pedes comprimuntur, gressus præpeditur, consilium et ratio omnis perit: quia conatus impii robore suo innixi retardabuntur, et suomet consilio concidet. Hæc subdit Baldad, ut Jobum pungat, significans frustra impium conari quæ in mentem veniunt, cum ad justitiam Dei pertineat conantem interciperi, ne quæ mala cogitaret absolvat. *Arctare gressus* est reprimere, compescere, præpedire; sicut e contrario *dilatare gressus* est expedire, prosperare, conatum progressumque rerum bene cedentium adjuvare, promovere. *Gressus virtutis* idem est atque *conatus robusti*, contenti, nervosi, potentes. Jam vero *consilio suo præcipitari* eleganter dicuntur, qui suo conatu mortem et calamitatem sibi conflant, suo, ut aiunt, gladio jugulantur, ut Goliath et Holofernes. Quantæ autem sint impiorum angustiarum, et in quantas ruinas propriis consiliis præcipitentur, vide *supr. cap. V, 12 et 13; cap. XII, 17; cap. XV, 20, 21, 22, 23* et passim alibi. Cæterum pulchra hic utitur metaphora gressuum arctandorum, ad denotandas angustias et summas difficultates, in quas tandem redigendi sunt illi, qui in vita magnam sui dilationem præ copia et abundantia rerum usquequaque habuerunt. Sicut autem qui gaudio perfunduntur *dilatari* dicuntur, ut constat ex illo *Psalm. CXVIII, 32*: « Vi am

Deus im-
pedit co-
natus im-
piorum,
et consi-
lia infat-
toat.

mandatorum tuorum cucurri cum dilatasti cor meum, » gaudio scilicet et lætitia; et alibi *Psalm. IV, 1*: « In tribulatione dilatasti mihi, » id est, cum in angustum essem inclusus, nec spes evadendi subesset, veluti eruptione facta mihi viam aperuisti et dilatasti: sic e contrario impiorum gressus ad ultimas difficultates et summas angustias rediguntur, quod bene in rem nostram explicat S. Gregorius lib. XIV *Moral. cap. IV et V*, ubi eum lege.

8. IMMISIT ENIM IN RETE PEDES SUOS, ET IN MACULIS EJUS AMBULAT. — Nunc aliud addit impedimentum, quod peccatorem in incessu moratur; sumitur autem a venatione metaphora, et a præda quam aucupis aut venator captat; quæ si se in retia induerit, inde se extricare non potest; et quo eluctatur magis, ut inde se eximat, arctius constringitur. Pro in maculis hebraice est in *implexo reti*: nam retis oculi seu cancelli *macula* vocantur latine; quo etiam nomine dicuntur ferrei annuli, quibus hamatæ contextuntur loriceæ. M. Varro lib. III *De Re rust. cap. XI*, maculas in reti posuit: « Septum, inquit, totum rete grandibus maculis integitur, ne eo involare aquila possit, neve ex eo evolare anas; » sensus ergo hujus loci est, *q. d.* Sicut avis capta reti ex uno filo ejus vel ocello dum egredi conatur, in alium graditur, et magis sese implicat: ita impius captus reti concupiscentiæ suæ ex uno vitio in aliud, ex una macula in aliam transit, ac magis magisque sese intricat.

Vers. 8.
Peccator
vitiis
suorum
retibus
intricat-
tur.

Macula
quid.

Optime S. Patres horum retium vim varietatēque notarunt, et religiosissime vitare studuerunt: S. Paulinus, *zabulica retia* divine appellat dicens *Epist. 2*: « Tota hujus mundi figura, quæ præterit, et per oculos corda prolecat, zabulicis prætentata retibus, in qualibet sui specie laqueus mentis et gladius est. Credamus prophetæ *Sap. XIV, 12*, quia in medio muscipularum ambulamus, et inter opertos lethalibus dolis gladios vita transigitur. Excipit nos mundus iste variis voluptatibus florens, et fallacibus venenatus illecebris, » etc. Nihil dici in eam rem potuit illustrius. Vocat *retia*, *muscipulam*, *laqueos*, et ne communes illos putarem, *gladios* interpretatur *sævos* et *opertos*, tota via structos in acumen, in quos facile se viatores induant. Simile quiddam de zabulicis retibus magnus Origenes attulerat *homil. 2 in Cant.*, illud exponens e sacris gamellis de sponso *Cant. II, 9*: *Stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, eminens per retia* (ita vertit postrema verba S. Hieronymus, cum in Vulgatis sit *per cancellos*): « Intellige, inquit, quia in medio laqueorum ambulamus, et subtus machinas transeas imminentes: omnia retibus plena sunt: diabolus laqueis cuncta complevit. Si autem venerit tibi sermo Dei, et ceperis eminere de retibus, dices *Psalm. CXXIII, 7*: *Antima nostra erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est*: eminent sponsum per retia tibi viam faciens. » Vult Origenes immane quoddam et vastum rete oppandi mundo universo, imminentesque machinas Vulcanis retibus firmiores; omnes

Vitia
sunt za-
bulica
retia.

In medio
laqueo-
rum am-
bulamus
in hoc
mundo.

autem in commune homines prædam fieri mali dæmonis, et includi, nisi qui duce et præside Ecclesiæ sponso Deo emineat per retia, et divino beneficio liber et solutus in sublime se attollat: eadem mente S. Leo in tentationum multiplici varietate et periculis obstupefactus et hærens exclamat serm. 5 in *Quadrages.*: « Plena omnia periculis, plena sunt laqueis, invitant cupiditates, insidiantur illecebræ, » etc.: vide plura de his *supr.* cap. VII, 1. Pulchre ad hunc locum S. Gregorius lib. XIV *Moral.* cap. VI: « Qui, inquit, pedes in rete mittit, non cum voluerit ejicit: sic qui in peccata se dejicit, non mox ut voluerit surgit, et qui in maculis retis ambulat, gressus suos ambulando implicat; et cum expedire ad ambulandum nititur, ne ambulet obligatur. » Hinc peccata, quæ ex consuetudine fiunt, curatu difficillima sunt, quia etsi per confessionem, ut cætera, expiuntur; tamen quia radices intus altas fixerunt repullulant, et ipsamet consuetudo quasi funis in hominis retorta pedibus sic eum stringit et ligat, ut vix sese extricare valeat, qua circumligatum facile ad se iterum attrahet inimicus. Unde tales quando sic labuntur, ut graviter peccare incipiant, non in illa incidunt per transennam, sed animo iterandi, seu se diu delectandi, ut usuvenire solet lubrico carnis vitio implicatis; qui plerumque jam peccatis assueti tam difficile curantur, ut fere diabolo reserventur ad pompam, dum sic peccatis asuescunt, ut facillime post confessionem ad vomitum redeunt, quasi pœnitentiam non egissent, de uno in aliud incurrant peccatum. Quamobrem, uti sequitur,

Vers. 9.

9. TENEBITUR PLANTA ILLIUS LAQUEO, ET EXARDESCIT CONTRA EUM SITIS. — Prior pars superiore sententiam confirmat et explicat; posterior aperte docet a venatione sumptam esse metaphoram: exardescit enim contra feram laqueo irretitam venatorum sitis, maxime si ulcisci volunt illatum ab ea damnum, quale v. g. aper intulit Calydonius; aut lupus, qui laceravit pecus. Sumitur autem hoc loco *sitis* pro sitibundis, id est pro his qui sanguinem sitiunt; qui eo avidius illaqueatam feram consauciant, quo majus in illam odium imbiberunt. Sane abstractum pro concreto sumi nimis vulgare est tam apud profanos quam apud sacros scriptores; et alii omnes interpretes a Vulgato concretum reddiderunt, nempe *sitientes grassatores, prædones*, in quibus videntur significari Chaldæi et Sabæi, et si qui fuerunt alii, qui in Jobi facultates et bonum nomen irruerunt. Nam quæ hic de impiorum supplicio dicuntur a Baldado ad Jobum præsertim intorquentur; in quem hi tres amici quasi in irretitam orygem aut leonem debacchantur, ea siti seu potius rabie inflammata, ut non aliter nisi Jobi sanguine ad satietatem hausto sedari posse videantur: ita Sanctius noster.

Cæterum quoad impium pulchre hic de ipso philosophatur ex similitudine feræ venatorum laqueis implexæ, in quibus dum sese huc illucque

agit, et agitationis calore, et ardore bilis excitatæ, et timoris siccitate, qua velut corpus ardet, in eam sitim devenit, qua cogatur aperto rictu linguam exerere, si vel aura possit refrigerari. Sicut ergo captam feram sitis invadit, in cujus rabidi tormenti signum os apertum et linguam exertam habet: eodem modo in morte impius rudentibus inferni intricatus rabidissima siti exardescit, qua cogitur juxta divitis epulonis voces pro lingue refrigerio vel aquæ guttam inclamare *Luc. XVI, 24*: quia nullo alio tormento magis cruciatur quam siti beatitudinis, et licet sciat impossibile sibi esse quod optat, tamen ad summum tormentorum augmentum cogitur ardentissime concupiscere Dei visionem. Hoc crediderim significari *Psalm. LVIII, 7*, ubi dicitur de sero et intempestive conversis: « Convertentur ad vesperam, famem patientur ut canes; » quæ verba de damnato sic exponit Nysenus tract. 2 in *Psalm.* cap. XVI: « Tunc a superna civitate excidens omnium bonorum penuria et fame punietur; » punietur quidem damnatus æternum duraturis flammis, sed longe acerbius punietur rabidissima tunc appetentia summi boni, nimirum divini conspectus, qui fartam deliciis mensam præbet beatis. Luculentius id exponit divus Chrysostomus hom. 24 in *Matth.*, dum ait: « Intolerabilis quidem res est gehenna, quis nesciat et supplicium illud horribile? tamen si mille aliquis ponat gehennas, nihil tale dicturus est, quale est a beatæ illius gloriæ honore repelli, exosumque esse Christo, et audire ab illo, *Matth. VII, 23*: Non novi vos; » et quidem non sic adversus damnatos exardescit gehennæ flamma, etiamsi millies multiplicetur, ut exardescit sitis oculi æterni, quod in cœlesti regno a faciem Dei videntibus bibitur. Hac ardentissima rabidissimaque siti coguntur miseri Tantali captare semper ipsos fugientia divina fluentia: hac fame intolerabili vilissimi isti canes cruciabantur, dum mente volunt saturam illam et opulentam civitatem cœlestem. Et merito, qui in præsentem nihil æstimantur Deum, in inferno inani et intolerabili ejus videndi concupiscentia uruntur, juxta illud *Psalm. CXI, 10*: « Peccator videbit, et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet: desiderium peccatorum peribit; » siquidem erunt frementi et tabescenti peccatori desideria ardentissima videndi Deum, et gloria potiundi, sed evanida et irrita, quæ torqueant crudelissime miserum, non quæ prosiliant in effectum.

10. ABSCONDITA EST IN TERRA PEDICA EJUS, ET DRACIPULA ILLIUS SUPER SEMITAM. — Eandem metaphoram ab aucupio venationeve desumptam eleganter amplificat. Notum est aucupes ac venatores ita laqueos parare, ut simplicitia animantia aliud agentia repente strangulentur, aut viva comprehendantur, aut denique in foveam ramorum superinjecta aliove artificio contactam incidant, ubi lanceis aut venabulis sauciata intereant, vel sine nocumento capiantur. His ergo dicendi modis, quos Baldad quatuor versibus expressit, idem si-

Peccatores in morte maxime siti beatitudinis torquentur.

Sitis summi boni, quo se frustratos vident, est maximum damnatorum supplicium.

Vers. 10. Impium cum minime cogitant, velut aves aut fera decipulis capiuntur.

Periculosæ voluptatum illecebræ.

Peccata ex consuetudine admittuntur curata difficillima.

Amici contra Jobum rabiebant.

gnificat, impium scilicet variis modis, vel a se excogitatis, vel ab aliis inventis capi, et impietatis pœnas demum luere. *Dedica ergo abscondita* referri potest ad prædonum insidias, qui e lateribus inopinum impium adoriuntur; *decipula* vero ad simulatas pacis vel familiaritatis artes, quibus illectus impius, ab iis quibuscum versabatur, quosque sibi fidos amicos existimabat, interficitur.

Olympiodorus in *Caten.* hunc locum exponit translata similitudine a retibus filo contextis, quæ in terra aucupes occultant, ut aves delapsas adducto fune contratisque retibus aucupentur: « Ut enim, inquit, qui capiendis avibus insidiantur retium funiculum occultant in terra, eminusque sedentes, num in retia præda inciderit speculantur; deinde funiculo adducto prædam inopinato in laqueos illapsam capiunt, ipsæque volucres ad paratam escam advolantes nec sentientes irretiuntur: ita prorsus impii, cum omni metuposito agant improbe, imprudentes subitis ærumnis infortuniisque implicantur. » Incredibilis quippe est infernalis animarum aucupis in tentando et decipiendo versutia, nihil magis veteratorum dici potest, aut ad fraudem callidum, et eruditum artificio simulationis: « Probe enim novit, inquit B. Ephrem *De Morb. ling.*, quibus et qualibus nos vinculis obstringat, et si nos invitos in suos casses conjecerit, fore ut celeriter contractis illis mens nostra iterum in libertatem se vindicet: quapropter jucunda ac grata unicuique vincula injicit, in quibus libenter conquiescat. » Insinuat sese penitus in cujusque naturam, mores, consuetudinem, et ad quemque se accommodat, ut nihil dici possit callidius. Quod eleganter S. Leo expressit in hunc modum serm. 7 *De Nativ.*: « Novit cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus invidiæ: novit quem mœrore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat: omnium discutit consuetudinem, ventilat curas, scrutatur affectus, et ibi causas quærît nocendi, ubi quemque viderit studiosius occupari. » Insidiæ dæmonis, ait divus Basilius *Homil.* 2, sunt πολυειδής, καὶ πολύτροποι, *multiformes*, et, ut verbis utar S. Hieronymi, *multimoda ingenia*, ad quod viderit hominem ἐπιρρησιώτερον, *proniorem*, ad id utitur, inquit, propriis delinimentis atque illecebris. Id quod S. Bernardus serm. *De Quadr. debit.* similiter observavit: « Secundum impetum, inquit, spirituum huic tepido remissioem, illi ferventi vitam arcotiorem proponit; hoc solum expetens et expectans, ut quoquo modo tollat eum a concilio justorum et congregatione. Ecce ergo pedicam in terra, et decipulam in semita: quia in his quæ quisque libenter terit, et non sine jucunditate tractat, petram scandali et laqueum tentationis abscondit. » Plura de dæmonis industriis ad fallendum vide cap. I, 7.

VENT PEDES EJUS: — ex flagitiorum enim conscientia magnus timor et ingens oritur sollicitudo, sicut dicitur in *Sap.* xvii, 10: « Semper præsumit sæva perturbata conscientia; » hinc est quod *Matth.* xiv, 7, Herodes ad demortui Joannis umbram expavescebat, eumque a mortuis surrexisse asseverabat, de quo Euthymius: « Vide, inquit, rem mirandam, is qui interemerat timet interemptum: talis est enim inimicus virtutis, ut et mortuos timeat; et talis est qui virtutem colit, ut pavorem etiam post mortem immittat viventibus, » etc. Eodem modo S. Ambrosius lib. VII *Epist.* epist. 44, post multa de impio ait: « Etsi clausus parietibus sit, opertus tenebris, sine teste, sine conscio; habet tamen facti arbitrum, ad quem facta clamant omnia, sibi ipsum unusquisque animum suum severum judicem sui, ultorem sceleris et vindicem criminis habet; denique timens ac tremens oberrabat Cain parricidalis facinoris luens pœnas, ut ei remedio sua mors fuerit, » etc. Hoc ipsum etiam videre est in Davide dum timore correptus ait II *Reg.* xiv, 15: « Surgite, fugiamus, » scilicet Absalomum, de quo Chrysologus in *Psalm.* III: « Fugiebat filium David, quoniam castitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam Dei legem fugerat. Saul etiam peccati conscientia debilitante quam timidus et ignavus est redditus: sic enim ad Davidem quasi tremens ac pavidus ait I *Reg.* xxiv, 22: *Jura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei;* » exploratum scilicet est, conscientiam impii mille timoribus concuti, semperque gravia mala suspicari, ipsoque metu nutare ac præpediri, ne elabatur: id quod significans subdit:

ET INVOLVENT PEDES EJUS: — etsi enim timor fugam suggerat e locis quoque tutis (« fugit enim impius nemine persequente; » *Prov.* xx, 1); conscientia tamen onerata peccato, cui succubuit, fugere parantem prægravat, et pedes quasi laqueis implicat vel involvit; undique terretur, quia quocumque se vertat inde insidias pertimescit: irrogavit injuriam Deo immenso, qui cum ubique imperet, undique par est, ut impius necem exspectet. Quin et ipsummet peccatum dirus sui carnifex immanisque tyrannus justam materiam dedit fabulis poetarum, ut esse furias dicerent igne et flagellis armatas, quæ horribili genere crudelitatis in impios sævirent. Itaque S. Chrysostomus in *Psalm.* VII ait peccatum δημίον παντός χαλεπότερον, *quemvis carnificem importuna quadam sævitiâ et inhumanitate superare*, et ea causa a purpureo Vate in arcanis symbolis dici ὀδύνη, *dolores partus*, sic enim tanquam in tabella hominem sceleratum expressit *Psalm.* VII, 15: « Concepit dolorem, et peperit iniquitatem; » sed hunc partum non esse communem, aut qualis est in mulieribus, sed *viperinum*: quod fetus uterum diserpentes lateraque foede laniantes procedant. Idem S. Chrysostomus graviter alio loco *Psalm.* cxxiv pronuntiât, peccatum πρὸ τῆς κολάσεως κατὰ

Peccatores semper timidi et suspicaces.

Mala conscientia gravat hominem impeditque.

Peccatum sui ipsius carnifex.

ζωῶν, ante supplicium supplicium infligere, quemadmodum virtus ob incredibilem suam voluptatem et immensum decus, quod justis et probis hominibus adferre solet, πρὸ τῆς ἀντιδόσεως, etiam ante remunerationem remuneratur : ita D. Paulus cum ethnicos luxurie immani atque flagitio maculatos dixisset, id esse monet maximum supplicium, καὶ πρὸ τῆς κολάσεως, etiam antequam puniatur. Denique eruditissimus Pater in Psalm. CXXXIX, animadvertit *πομπία*, hoc est *improbritatem*, nominari a πόνος, labore, quod occulto cruciatu, et immensis animum doloribus compleat. Ex quibus omnibus liquido constare poterit, quam gravis cruciatus sit timor ac pavor pravæ conscientiæ. De quo vide quæ dicta sint *supr.* cap. xv, 21-24.

Vers. 12 et 13. 12 et 13. ATTENUETUR FAME ROBUR EJUS, ET INEDIA INVADAT COSTAS ILLIUS. DEVORET PULCHRITUDINEM CUTIS EJUS, CONSUMAT BRACHIA ILLIUS PRIMOGENITA MORS.

Impii fame attenuantur. — Qui prius, inquit, erat robusto corpore et abdomine pingui sic attenuabitur inedia, ut in macro atque consumpto corpore nudæ prominant et arentes costæ; et inducto pallore et macie nulla in succulenta et reidenti cute maneat pulchritudo aut in lacertis virtus : hæc enim ante suum tempus auferet primogenita atque immatura mors : ita Sanctius noster. Illud autem *primogenita mors* in fonte est *primogenitus mortis*; unde emanarunt plurimæ hujus loci interpretationes maxime diversæ : R. David putat esse hypallagen, quam sic resolvit, *mors devoret primogenitum ejus*, supple *impii* : Philippus et Beda dicunt hunc mortis primogenitum esse « diabolus; quia per ipsum primum intravit mors in orbem terrarum, et ipsi est suæ mortis inventor. » Quæ ratio ipsa propositionem destruit : si enim diabolus est auctor et primus mortis inventor, ipse pater potius ejus dicendus est quam *primogenitus*; quod si intelligat de morte spiritali animarum et angelorum, quæ est peccatum, quod ipse primus hac morte fuerit interemptus, hoc nihil ad rem facit, nam hic de morte corporali agitur, ut facile videre est. Lyranus accipit *mortem præcocem* et præmaturam; Cajetanus dicit esse *mærorem*, quia, inquit, primum quod gignit mors est mæror, quilibet enim tristatur cogitans se moriturum; alii exponunt *primam infirmitatem* : nam cum omnes morbi et omnia mala ex mortis pœna olim inflicta oriri videantur, prima infirmitas erit primogenita mortis. R. Joseph, Vatablus et Titelmannus putant esse *morbum gravissimum* ac dolorem mortiferum, quem certa et inevitabilis mors subsequitur; sed hi omnes toto cœlo aberrant, dum de infirmitate vel morbo interpretantur, quod evidenter dicitur de morte. Nam id quod vocatur *primogenitus mortis* aliud quam mors esse non potest, quod optime capiens noster interpres doctissime vertit *primogenita mors*, quasi mors in suo genere sit velut parens multarum mortium, inter quas est una primogenita; vel melius, mors in suo genere erit velut dux vel rex, qui multas mortes habeat sibi

subditas, quarum una in illo genere alteram dignitate et excellentia, hoc est crudelitate et immanitate superabit. Solet enim Scriptura ob maxima primogenitorum præ aliis filiis privilegia, eminentias ac dignitates vocare *primogenitum* quidquid in suo genere cæteris antecellit; quomodo Christus ab Apostolo *Coloss.* I, 15, vocatur *primogenitus omnis creaturæ*, non quidem in sensu Aarii, quasi sit creatura prima inter creaturas; sed quod sit princeps et principium omnis creaturæ; unde statim addit : « Quoniam in ipso condita sunt universa. » Similiter idem Christus *Apoc.* I, 5, dicitur, « primogenitus ex mortuis, et primogenitus mortuorum; » item *Rom.* VIII, 29, « primogenitus in multis fratribus; » et de illo in Psalmis dicitur *Psalm.* LXXXVIII, 28 : « Ego primogenitum ponam illum, » et quasi per interpretationem adjungit, « Excelsum præ regibus terræ. » Item Apostolus *Hebr.* XII, 23 vocat Ecclesiam triumphantem « Ecclesiam primitivorum, » juxta Græcum, *primogenitorum*. Sic Isaias cap. XIV, 30, pauperes, qui alios egestate superabant, vocavit « primogenitos pauperum. » In hoc igitur sensu Baldad nunc eleganter admodum vocat *primogenitam mortem*, quæ inter alias mortes terribiles sit præcipua; atque hujusmodi mortem devoraturam non solum pulchritudinem cutis exterioris impii, sed et fulera et sustentacula, quibus totum corpus ejus innititur, nempe omnem carnem ejus, donec cutis non aliud habeat fundamentum quam ossa, quæ fame consumi non possunt.

Primogenitum vocat Scriptura quidquid in suo genere excellit.

Restat nunc videndum quænam sit illa mors, quæ inter cæteras *primogenita* sibi nomen vindicet : tot enim videntur esse mortes diversæ quot infirmitates et morbi, quibus vita humana quotidie succiditur; imo quot pericula, accidentia et eventus, quibus passim mortales perire videmus, quorum quidam aquis suffocantur, alii igne cremantur, alii gladio perimuntur, alii veneno extinguntur, alii supplicio. Unde Apostolus II *Corinth.* XI, 23, diversa sua pericula vocat *mortes* : « In mortibus frequenter. » Et dubio procul illa *primogenita mors* est fames, quæ non est infirmitas vel morbus, sed continua mors, qua non datur amarior, crudelior, horribilior, nec miserabilior; cujus typum et effigiem videre est apud Josephum lib. VII *De Bello judaic.* cap. VIII. Miserimum sane mortis genus est fame mori, ut canit Homerus *Odys.* μ' :

Primogenita mors est fames.

Πάντες μὲν στυγροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι ·
 Αἰψὸν δ' οὐκίστατον θανάτου καὶ πότμον ἐπιποσειν :
 Dura quidem miseris mors est mortalibus omnis ;
 At periisse fame res una miserissima longe est.

Atrocissimam igitur vindictam proponit famem, sic enim eam appellat S. Chrysostomus in *Isai.* cap. III : nam cum necessitas grave malum sit, unde in proverbium abiit, « necessitatem non habere legem; » ideoque Valerius Maximus eam vocavit *abominandam*, ut cujus sint leges crude-

Fames vindicta atrocissima, et abominanda sævaque

Mors genus est ad multas mortes.

necessitas : lissima imperia ; quapropter ab Horatio lib. I *Carm.* « sœva necessitas » appellatur. Inter omnes autem necessitates quæ hominibus contingere possunt, nulla major quam fames : hanc vires humanæ nequeunt ullo modo superare, sed nec ferre. Grave malum hoc « urbium regionumque gravissimum morbum » dixit Philo Hebræus lib. *De Joseph* : « Constituerat, inquit, Jacob, post extinctum, ut putabat, Joseph, filium suum Benjamin, quem e charissima sibi Rachele sustulerat, domi apud se retinere, neque cum reliquis filiis in Ægyptum mittere frumentatum ; at constantem et tenacem propositi virum fregit fames, et dilectissimum extorsit filium, dum extrema torquet esuries. »

Ἀμῶ γάρ οὐδὲν ἔστιν ἀντιπῶν ἔπος,
Famem adeo respondere nil contra datur,

sicut dixit comicus græcus Menander. Sensit itaque durum famis imperium senex Jacob, et hanc ab illo vocem expressit *Gen. XLIII, 11* : « Si sic necesse est, facite quod vultis. » Ideoque sanctus Basilius *Hom. in divit. avar.* post medium ait : « Quid fames non cogit ? Naturæ leges sæpe pervertere ac transgredi multis suadet, et hominum corporibus vel propinquorum vesci : matrem, quem peperit natum, impulit in ventrem male recondere, » etc. Dixerat autem paulo ante *ibid.* S. Basilius : « Humanarum calamitatum caput est fames, cujusvis mortis genere duriorum afferens finem : in aliis namque periculis vel ænis cuspidè cito interit, vel ignis impetus breviter vitam exstinguit, aut ferarum dentibus membra statim discerpta intereunt, quæ quidem dolorem morientis minime protrahunt ; at famis diuturnius malum ocus torquet, lentius tabefacit, sensim occidit, » etc., ubi S. Basilius ostendit, quomodo sensim occidat fames, ut diuturnam inferat necem, et lentam mortem inducat. Non mirum proinde si Jacob fame pressus filium Benjamin cum aliis in Ægyptum abire permisit, quando fames parentes alioquin adigit ut filios pro alimentis sumant, et pro alimentis vendant, quod eleganter prosequitur S. Basilius orat. 13 *De Avarit.* post medium, ubi describens famelicum patrem victum undique sibi parare volentem ait : « Quid tum miser facit ? ad filios oculos suos convertit, et eos proscribere cogitat, ut ex ea venditione aliquod remedium ad mortem suam propulsandam capere possit. Velim hic tecum cogites pugnam famis urgentis et paterni amoris : illa quidem ei miserrimam mortem minatur, si filios non proscripserit ; ac natura hominem retrahit, suadetque ut potius cum suis mortem oppetat quam liberos suos vendat ; ac tandem sæpe incitatus sæpe retractus manus dat ab incredibili egestate victus. Et quænam consilia mente agitat pater ? illa nimirum animo volvit suo : Quemnam horum primum vendam ? » Sic ille proponit famis sævitiam et desperationem, quæ oblita paternæ charitatis in prolem ipsam crudelis desævit.

Similia sunt quæ habet S. Hieronymus ad illa verba *Amos. VIII, 11* : *Ecce dies veniunt, et mittam famem in terram* : « Vetus, inquit, narrat historia tam latina quam græca, et omnium gentium barbararum, nihil fame durius, quæ sæpius compellit obsessos humanis vesci carnibus, et in suam sævire naturam, ita ut nec parentés parvulis parcant liberis, et maritalis affectus dudum amatae uxoris membra dilaceret : » sic ille. Qua de re videndus Dionysius Halicarnassæus lib. I, et Zonaras tom. I *Annal.*, Plutarchus in *Sylla*, ubi incredibilia fere narrant, quæ homines præ fame facere et edere compulsi sunt ; ideoque merito Virgilius VI *Eneid.* famem appellat *malesuadam*, ea namque suadet facere et comedere, quæ mortem ipsam videntur inducere, dum vitæ prospicit ; unde Valentinianus imperator cap. in *Valent. Novel. tit. 2*, de parentum bonis quæ filii distraxerunt, ait : « Nihil turpe, nihil vetitum esuries credit ; sola cura est, ut qualicumque sorte juvetur. » Suffragatur Hegeſippus lib. V *De Excid. Hieros.* cap. XVIII, cum ait : « Omnem affectum excludit fames, sed maxime verecundiam, » etc., ut scilicet non pudeat parentes ad viscera reducere quos visceribus portaverant, et in alimentum sumere quos proprio sanguine aluerant : nec erubescabant ea immunda edere, quæ et conspicere horror erat. Denique ubi pudor exiitur præ esurie, nihil abominabile pro victu rejicitur. Hæc fortassis erit ratio cur fames *canina* dicatur ; est siquidem canis impudentissimum animal, ex censura etiam sacræ Scripturæ *Isai. LVI, 3* : « Canes impudentissimi nescierunt saturitatem : » qua etiam ratione quosdam philosophos *cynicos*, id est *caninos*, dixerant veteres ob miram illorum libertatem et impudentiam, ut tradit D. Augustinus lib. *De Nupt. et concup.*, cum illorum philosophorum impudentiam carpit. Fames igitur ab aliquibus ideo *canina* dicitur, quia pudorem admittit, frontem præfricat, dum ventrem corrodit, et ad quodlibet quantumvis horrendum et abominabile adigit et impellit ; et cum cæteri dolores temporis diuturnitate mitigentur et minuantur, crescit pœna famis tempore ipso, donec famelicum absumat. Quem locum pulchre amplificat S. Basilius in orat. *De Fam.*

Ferunt dixisse Cæsarem idem sibi consilium esse adversus hostes, quod plerisque medicis efficacissimum adversus morbos visum est et compertum, ut scilicet fame potius quam ferro superentur ; quod multis imperatoribus placuit, exploratumque invenitur, ut quos ferrum non vicit, fames devicerit. Durior utique fames quam ferrum. Saguntina fames celebrior est quam ut ferri debeat : fames item Meliæa Græcis scriptoribus nota est, cum de extrema fame deque rebus difficillimis loquuntur : est enim Melus oppidum Thessaliæ, quod Nicias Atheniensis dux obsedit expugnavitque non tam machinis bellicis quam fame. *Ægyptiis* quidem pecuniam om-

cogit ad proprios filios comedendos et uxores lacerandas.

Fames canina unde dicta.

Fames validius homines domat et subigit quam ferrum :

est gravissimum urbium et regionum morbus :

naturæ leges cogit invertere :

est durissimum mortis genus :

compellit parentes ad filios pro alimentis vendendos :